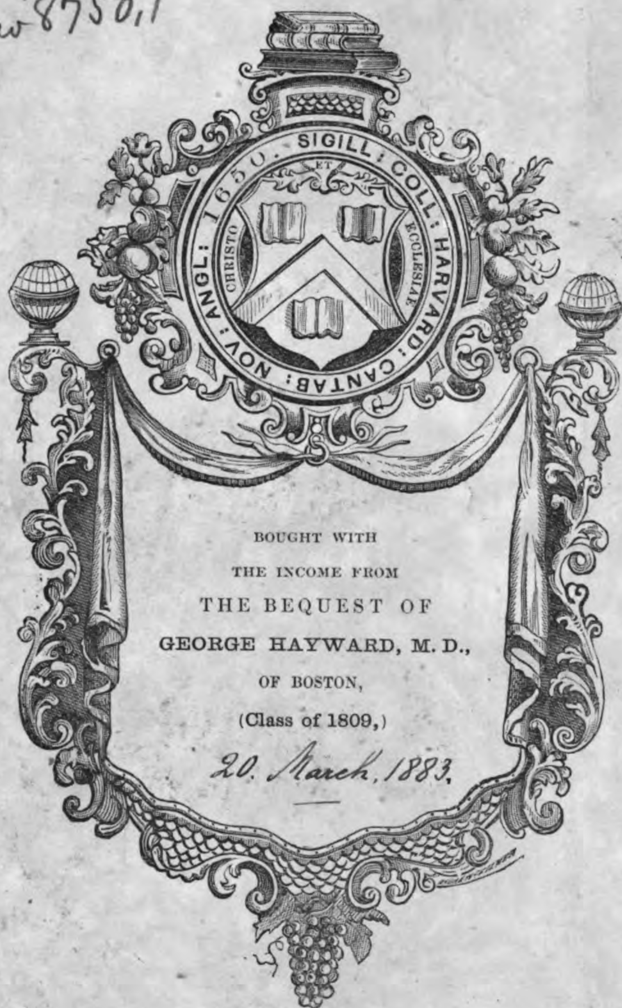

SIGILL : COLL : HARVARD : CANTAB : NOV : ANGL : 1650
CHRISTO ET ECCLESIAE

STARI

PISCI HRVATSKI.

NA SVIET IZDAJE

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI.

KNJIGA PRVA.

U ZAGREBU 1869.

U KNJIŽARNICI FR. ŽUPANA (ALBREHTA I FIDLERA) NA PRODAJU.

PJESME

MARKA MARULIĆA.

SKUPIO

IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI.

NA SVIET IZDALA

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI

U ZAGREBU 1869.

U KNJIŽARNICI FR. ŽUPANA (ALBREHTA I FIDLERA) NA PRODAJU.

Štamparija Dragutina Albrechta u Zagrebu.

Predgovor.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, smatrajući važnim svojim zadatkom, starati se oko hrvatskog jezika i njegovih književnih spomenika, bješe zaključila u skupnoj sjednici od 17. Listop. g. 1867 da će o svom trošku izdavati bogato blago hrvatskoga jezika i književnosti, koje se sačuvalo u djelih starih hrvatskih pisaca od 15. do 18. vieka. U odbor, koji će se tim poslom baviti, biše izabrani iz prvoga i drugoga razreda ovi članovi: Gj. Daničić, V. Jagić, J. Jurković, Fr. Kurelac, A. Veber. Ovaj odbor, ustanovljen pod imenom „za izdavanje starih hrvatskih pisaca“, prihvati za osnov svoje radnje ovaj nacrt:

§. 1.

„Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu, „znajući da naučno ispitivanje hrvatskoga jezika i književnosti „ne može uspješno napredovati, van ako se s vremenom na „vidjelo iznesu sve važnije starine književne, medju kojimi se „nutarnjom i vanjskom vriednoćom najvećma odlikuju obilati „plodovi naše srednje dobe, na ime književnosti dalmatinsko-„dubrovačke — izriče načelo, da će se pod njezinom upravom „i o njezinu trošku izdavati sve do sada ne izdane ili pak nova „izdanja potrebne književne starine, naročito sva vriedna djela „hrvatskih pisaca tako zvane dalmatinsko-dubrovačke dobe.

§. 2.

„Prvi i drugi razred jug. ak. biraju izmedju sebe odbor vje-„štaka, koji će oko izdanja nastojati, te od vremena do vre-„mena akademiji izvješća donositi kao i u nje potrebit trošak „iskati.

§. 3.

„Ostavlja se potanjemu ispitivanju vještačkog odbora, da pro-„sudi, koji će pisci ući u tu akademičku zbirku starih hrvatskih „pisaca; ali cjelovit red izdanja treba da se osniva na jednakih „načelih, pak i vanjski oblik čitave zbirke da bude jedan.

§. 4.

„Izdanje starih hrv. pisaca ne treba upravo da započme po „kronologiji, niti da se je drži u nastavljanju; nego onako, kako

„se koji pisac prije za štampu pripravi, onim će se redom i „štampati. Ipak se želi, da prije izadju na sviet ona djela, „koja nisu još nigda štampana bila a vriedna su toga.

§. 5.

„Cjelokupna djela svakoga pisca, bila proza bile pjesni, čine „jednu cielost, tako da ako ustreba da izadju u više svezaka, „naznačit će se brojem. K podpunom izdanju svakoga pisca „spada osim njegovih djela još i literarno-historičan uvod. Inače „je svaki pisac o sebe te ga ne veže na cielost ništa do jed„nakosti u vanjskom obliku i jednakosti u znanstvenih načelih, „na kojih je ciela zbirka osnovana.

§. 6.

„Osobito se ima gledati, da bude tekst svakoga pisca kritički „izdan, da bude vjerno izradjen polag najboljih rukopisa ili gdje „njih ne bi bilo, polag najstarijih štampanih edicija. Želi se, da „budu sve znatnije razlikosti teksta raznih rukopisa i izdanja „pobilježene ispod redka; isto se tako ište, da budu napome„nuti svi znatniji popravci ili konjekture. Odstupati se od teksta „izvornoga može tek u pravopisu, razumievajući i tu rieč u „njezinom najstrožem značenju, koje isključuje sve promjene „osobina fonetskih ili gramatičkih. U uvodu govorit će se o „izvorih svakoga izdanja, na ime o karakteru, vieku i drugih „vlastitostih raznih rukopisa ili edicija, po kojih je tekst na„štampan.

§. 7.

„Da bi se lakše obnašli izvori i da bi izdavanje pojedinih „pisaca što podpunije bilo, sastavit će se bibliografski pregled „sviju starih pisaca i njihovih djela, za koja se ov čas znade, „bila ona još u rukopisu ili već štampana. Ujedno će se svagdje „dodati, gdje se koji rukopis ili koja stara edicija u koga da„nas nahodi. Taj će se pregled štampati u Radu jug. ak. za „znanje onih, koji bi ga trebali te mogli i htjeli ispraviti ili „popuniti.

§. 8.

„Akademija je pripravna podupirati svakoga, koji bi se latio, „da kojega pisca pod njezinom upravom izda tim, što će se „postarati, da mu dobavi one rukopise ili stare edicije, koje „mu ne bi pristupne bile. Isto je tako pripravna, da ocieni „svaku posebnu osnovu, koju bi joj tko god prije izručio, nego „li će se same radnje prihvatiti. O takovoj osnovi izreći će „odbor vještaka svoj sud.

§. 9.

„Akademija nagradjuje izdavatelju trud i posao, koji je imao, „pripravljajući tekst za štampu te pišući literarno-historičan

„uvod. Nagradu odredjuje skupna sjednica na predlog odbora. „Gdje bi izdavatelj imao povećih troškova, dat će mu se na „predlog odbora predujam.

U to doba bavio se g. Ivan Kukuljević Sakcinski skupljanjem književne ostavštine najstarijeg do sada poznatog hrvatskog pisca, Marka Marulića, da ga na sviet izda. Odbor, uvidjajući kako bi zgodan i dostojan početak akademičkog preduzeća bio, da najprije izadju na sviet u akademičkom izdanju djela Marulićeva, dogovori se s g. Kukuljevićem, te odkupi od njega sabrani i za štampu priredjeni tekst sviju pjesničkih djela, koja je M. Marulić hrvatskim jezikom pisao, s tim naročitim pravom, da može i u tekstu i u pravopisu učiniti one promjene, koje ištu ustanovljena po odboru načela gori pomenutog nacrta. Samo se kaže, da je toga radi gosp. Kukuljević ustupio odboru za porabu sve rukopisne i štampane izvore, odakle bješe tekst pjesama Marulićevih pokupio. Poredjivanje teksta s izvori povjeri odbor meni. Moja je dakle dužnost, da u kratko ovdje iskažem, u čemu je posao g. Kukuljevića ostao ne taknut, gdje li sam ja što god na ime odbora i njegovih se načela držeći inače udesio.

Ja ostavih broj pjesama, koje se smatraju književnom ostavštinom Marka Marulića, kao i razredbu teksta onako, kako ih je gosp. Kukuljević udesio; uredjujući nasuprotiv tekst pojedinih djela, dodavah ispod redka kritičke bilježke, držeći se §. 6. gori pomenutog nacrta. Izbor dakle teksta i njegova razredba sa svime je posao gosp. I. Kukuljevića; samo vanjski oblik bješe stavljen pod kontrolu danih nama za poredjivanje izvora te gdje se god tekst i koliko odalečio od svojih izvora, to je naznačeno ispod redka. Ja sam bio u tome što točniji, niti se s toga kajem; mnogi oblici našega staroga jezika čine nam se na prvi mah kao kakve štamparske ili pisarske pogrješke, ali kod dubljega pogledanja izlazi na vidjelo, da je ono nešto sa svime drugo. Uvjeren sam, da će potanje ispitivanje hrvatskog jezika istinu ovih rieči i kod Marulića sjajno dokazati.

Što se izbora tiče dodao bih onome, što je g. Kukuljević na str. LXV pripomenuo, još ovo: Čim se manje do sele znalo za tolika hrvatska djela Marulićeva, tim je veća dužnost prvih izdavatelja, dakle i jugosl. akademije, na koje ime ja ovdje govorim, da budu oprezni te da pisca svoga, koliko se igda može, obrane od svake sumnje. Nu ciela je istina, da se ne može za sve, što je ovdje naštampano, jednakom sigurnošću ustvrditi, da je zbilja Marulićevo. Po čem se dakle znade, da je ovo za cielo Marulićevo, a po čem se sluti, da je ono može biti Marulićevo?

Dva su rukopisa, nekoč u Kukuljevićevoj sada u akademičkoj biblioteci, tako zvani Lucićev „Vrtal“ br. 324 i Lulićev rukopis br. 339, odakle bjehu crpena tolika djela Marulićeva. Zbornik Lucićev, u malenoj četvrtini, ima 371 list po starinskoj paginaciji, a na-

pried mu je istom starinskom rukom pisano kazalo, koje sadržaje i one komade, što su nekoč u tom zborniku bili, ali su kasnije propali, jer je mjestimice po nekoliko listova ispalo ili čak navlaš istrgnuto. Ovaj je kodeks vrlo znatan sa svoje starine; pisan je očevidno od više ruka, ali tako da je neke njegove sadašnje dielove, koji su već od prije pisani bili, samo gotove ušio u svoju kolekciju onaj, koji je taj zbornik u jednu cielost sastavljao. To se vidi odatle, što su u pomenutom starinskom te istom rukom pisanom kazalu pobrojena sva djela onako i oniem redom, kako se zbilja u rukopisu nahode. Kada je taj rukopis pisan, razumievajući i onu ruku, koja je kazalo pisala, pokazuju nam nekoje bilježke u samom kodeksu; na listu 217 stoji u dnu zapisano: „dospih pisati na 1575 i na 17 marza", na l. 337 pominje se godina MDLXXXIIII, na listu 333 čitamo: „na osam agusta 1573", na l. 340 god. 1584, napokon je na l. 351 zabilježena godina 1595. Čini se, da je taj zbornik, osim njegovih starijih dielova, sâm svojom rukom pisao Petar Lucić; to svjedoči ne samo naslov s onom pjesmicom, što je štampana na str. LXV, nego još i na kraju kodeksa istom rukom pripisani epigram, koji ovako glasi — što se ne može pročitati, jer je list poderan, ogradih medju znakove —

(Pisah Lucij) Petar ovih knjig veći dil
(za) majke i sestar, dat jim razgovor mil,
Marul ća je složil, komu bog pokoj daj,
i mene s njim združil u vikuvićnji raj.

Ovaj epigram navodim ovdje za to, što je po mojem mišljenju još i s neke druge strane vrlo znamenit. Po mojem tumačenju znače rieči; „Marul ća je složil" toliko, kao da je P. Lucić rekao, da je u tom zborniku većina sadržaja od Marka Marulića; a to je vrlo važno s toga, što ima u „vrtlu" mnogo stvari, proze i pjesama, bez imena t. j. ne kazuje se, čije su. Da ne bude dakle Lucić na kraju svoga kodeksa izriekom spomenuo ime Marulićevo, ne bismo imali nikakova prava, prisvajati našemu piscu i onih komada, gdje nije zapisano njegovo ime. Nu ovako, po što sam Lucić smatra Marulićeva djela glavnim sadržajem svoga kodeksa, dobismo pravo, da i mi Maruliću prisvojimo veći dio prozaičkih i pjesničkih djela ovoga kodeksa; a to tim više, što se kod onih pjesama, koje nisu Marulićeve, kazuju imena njihovih pjesnika. Kad je dakle u vrtlu spomenuto, što nije od Marulića, već na priliku od Vetranića, Matulića, Hjerolima Martinčića, Petra Divnića, Kaboge, Koriolanovića, Nadaljevića-Budisavljevića i Petra Lucića, to ne bi onaj na kraju dodani epigram, koji Marula spominje, nikakova smisla imao, da ostalih komada ovoga kodeksa, bilo ne bilo kod njih zabilježeno ime Marulićevo, ne smatramo svojinom našega pisca. Da zbilja ima puno razloga, prisvajati Maruliću i one pjesme ovoga rukopisa, gdje baš nije zabilježeno njegovo ime — tomu nam podaje novo svjedočanstvo rukopis br. 339. Taj je rukopis nešto malko kasnije pisan od Vrtla; i u njemu ima

više ruka, starijih i mladjih; što je najmladjom rukom pisano, biti će iz početka 17. vieka, jer se na str. 121 godina 1615 spominje. U tom dakle kodeksu nose nekoje pjesme razgovietno zapisano ime Marulićevo, koje su u vrtlu bez imena. Po tom je Lulićev rukopis br. 339 važno vanjsko svjedočanstvo za autentičnost nekojih djela Marulićevih, koje su u Lucićevu Vrtlu bez vanjskoga dokaza ostale — i time je umovanje moje o značenju onog epigrama, što je na kraju Vrtla, bar djelomice opravdano. Dakako za sve ovdje naštampane, a iz Vrtla bez imena izvadjene komade, ne može se ni pomoću Lulićeva rukopisa jasno dokazati, da su zbilja Marulićeva ostavština, kao što se opeta ne može reći, nisu li još gdje koje pjesme u Vrtlu ostavljene, koje su možda Marulićeve a nisu od g. izdavatelja u tu zbirku uvrštene. Sumnja dakle ostaje još jednako i s jednoga i s drugoga kraja: može biti je ovdje i suviše naštampano, a može biti i premalo pod imenom Marulićevim. To će se moći istom onda znati, kad se nadju novi, do sada nepoznati rukopisi, koji će sadržaj Lucićeva Vrtla onako od prilike objasniti, kao već sada što ga donekle objašnjuje rukopis br. 339. Toliko u opće; kasnije vratit će se na pojedine pjesme te kazati, gdje što treba o njihovoj autentičnosti.

Što se razredbe tiče, djela su štampana onim redom, kako ih je g. izdavatelj namjestio: tu se ne mogosmo držati rukopisa, jer u njih nema stalna reda. Mislim ipak, da je dobro bilo, što se u štampanom izdanju uklanjasmo prevelikoj klasifikaciji, koje sam pisac nije nigda na umu imao; za to su u knjizi ostavljeni, koliko se samo moglo, onakvi naslovi, kakovi se sačuvaše u izvorih. Jedino je šteta, što nije pjesma „lipo pogovaranje razuma i človika“ primaknuta bliže k onoj česti, gdje dolaze pod kraj „prikazanja“; jer je to nešto slična onomu. Već sama rieč „prigovaranje“ odgovara talij. „contrasto“, a može biti je i to samo prievod s talijanskoga ili latinskoga. Vriedno bi na priliku bilo porediti onakve talijanske komade, kao što pominje Klein (Gesch. d. Dram. IV. 237) nekakav „Intertenimento del Senso e della Ragione“.

Prelazeći na tekst pojedinih djela, imam o Juditi kazati ovo: Za tekst Judite imadjah tri štampana izdanja pri ruci: drugo od g. 1522, treće od g. 1628 i četvrto, nepodpuno, bez početka i kraja, ne zna se od koje godine, ali se čini svakako starije od onoga, koje je štampano g. 1628: ova izdanja označih slovima *a, b, c.* Za osnov teksta bješe odabrano izdanje *a*, razlikosti ispod redka pribilježene protežu se na izdanje *b*, ili gdje gdje, ako je upravo naznačeno, na izdanje *c*, koje se ipak svagdje slaže s *a*. Bivši medju tiem, po što je već tekst Judite naštampan bio, jeseni g. 1868 u Dubrovniku, nadjoh ondje i prvo za jednu godinu starije izdanje, od god. 1521, kojega od prije ne vidje ni g. Kukuljević ni ja; ja ga sravnih s našim, već štampanim tekstom, te se uvjerih, da se izdanja od g. 1521 i 1522 gotovo svagdje rieč po rieč podudaraju. Samo nekoje razlikosti ili potvrde napomenut ću ovdje izriekom: Knj. I. 18 *tvoga*, 41 potvrdjuje se moj ispravak *ninivska*, 121 *obujat*, 163 *zbrogi*, dakle do-

bro popravljeno, 243 *ga*, 306 *na*; u stihovih 206, 236, 262, 263 itd. sa svim kao u izdanju *a*; knj. II. 46, 54, 60, 97, 146, 216, 220, 304 itd. kao u izdanju *a*; knj. III. 20 *more* i *Nabukdonosor*, 72 *stram*, 264 *skupšćini*, 338 *rič*, 340 piše *nicchie*, stih. 119, 138, 176, 198, 277, 287, 333 itd. kao u *a*; knj. IV. 83 *userezmi*, 146 *ne chie* t. j. ne će, 166 *tachiasche*, 171 *sliscaiu*, stih. 61, 74, 123, 124, 159, 223, 227, 262 itd. kao u *a*; stih 202 potvrdjuje se moja konjektura; knj. V. 38 *ochusasche* t. j. okusaše, 126 *obisce se*, 136 *ta ga*, 246 čitaj *i sta*, 254 *gnjizdo*, 294 *zratie*, 319 *hvale*, stih. 200, 230, 277 itd. kao u *a*; knj. VI. 79 *crav*, 199 *preza ssa*, 262 *nam*, 302 *zazbicne*, 345 *spaltiri*, 406 *pocviliti*, stih. 95, 118, 227, 243, 386 itd. kao u *a*. U tumačenju knj. IV. 121 čit. *živodiostvom*, 141 *uhiti* m. ubi, 150 *podsedoše*; knj. V., 124 *objitši* m. objivši, 131 *u tarpiu upadisci (?)*; knj. VI., 61 *prez* 374 *vretenom*.

Tekst Suzane izvadjen je iz Vrtla, list 287—307; štampani naslov čita se onako u rukopisu — to je ujedno autentičan dokaz, da je Suzana Marulićevo djelo. I u samoj pjesmi, stih 7, poziva se Marulić na svoju Juditu — odatle razabiremo, da je Suzana kasnije spjevana. U tekstu čitaj ovako: 50 *skljućuju*, 101 može biti *nažimat*, 138 *mneće*, 140 *kaj jest*, 167 *pri sedihu*, 224 *suj*, 253 *huda*, 318 *razlogu*, 503 govoren'ja *s toga*, 517 *bližnji*, 553 *sud ovih* dajemo, 698 *imati*.

Tekst pjesama Urehe duhovne i Dobri nauci izvadjen je iz Vrtla 163—184; dokaz jamačan, da su to Marulićeve stvari, podaje nam na l. 183*b* pripisani epigram kao postscriptum, koji je na str. 125 štampan. Nego umah ovdje moram spomenuti, da je istom rukom, kojom ovo, pisano u jedan mah sve što se čita u Vrtlu od lista 136 do 184; može dakle biti, da se onaj epigram na sav taj odlomak rukopisa proteže. I zbilja nekoje bezimene pjesme ovoga odlomka dolaze u rukopisu br. 339 pod imenom Marulićevim. Vrlo je dakle prilično istini, da gotovo sa svim sigurno, da je sav sadržaj listova 183—184 posao Marulićev. Na taj ću se dokaz kasnije samo pozivati. — U „dobrih naucih“ čitaj 146 *siguro*, 178 *u sem*, 395 *druzi*, 589 *živodivstvo*.

Stumačenje Kata izvadjeno je iz rukp. Vrtla 188—224; u samom se rukopisu, kao i u kazalu, izriekom kazuje, da je to Marulićevo djelo. Latinski sam tekst dotjerivao prema onomu, kako je u njemačkom djelu: Der deutsche Cato von F. Zarncke, naštampan. Čitaj 171 *togaj*, 218 *sa zlom voljom*, 291 *tko bo će*, 432 *takoj*, 533 *iman'je*.

Lipo prigovaran'je razuma i človika čita se u Vrtlu l. 311—321; naročita dokaza, da je to djelo Marulićevo, nema; nutarnji se razlozi tomu bar ne protive. Osim toga valja uzeti na um, da u rukopisu dolazi taj komad medju samimi Marulićevimi pjesmami — tako je umah pred njim Marulićev miserere (l. 309) a nekoliko listova napried njegova Suzana. Kako je ovo već znatnija pjesma, bio bi po svoj prilici Petar Lucić i ovdje dodao, čija je, da je nije smatrao Marulićevom; a za nj rekosmo, da ga nije trebalo

upravo svagdje napominjati, jer je čitav zbornik par excellence Marulićev. Naslov pjesmi izvadih iz kazala, u rukopisu stoji samo „Razum". Čitaj stih 28 *dvoji,* 211 *da li,* 336 *u taki sud,* u opasci k strani 347 *rastarti* m. rastarli.

Za „svit je tasćina" svjedoči nadpis M. M. na listu 103 vrtla, da je zbilja Marulićevo. Isto tako i za pjesmicu „suprotiva slasti od blaga", koja je izvadjena iz vrtla l. 270*b*.

Pjesma na str. 165 „od začetja Isusova" čita se u Vrtlu, list 138—141; za što je smatramo Marulićevom, rekoh napried. Ovdje potvrdjuje naše nagovieštanje do podpune sigurnosti rukopis br. 339, gdje se ista pjesma čita na listu 296 s podpisom: „Marko Marul to složi". Razlikosti teksta Lulićeva (tako zovemo rukopis br. 339) navedene su ispod redka u kritičkih bilježkah. Čitaj stih 110: *s kripostju.*

Pjesma „od muke Isukrstove" izvadjena je iz Vrtla, l. 136 do 138; gori su već navedeni razlozi, koji nas nukaju vjerovati, da je to djelo Marulićevo.

Svrh muke Isukrstove — ova je dugačka pjesma izvadjena iz Vrtla l. 29—43; pred pjesmom dolaze ona dva epigrama, što su naštampana na str. 189 te budući da se smije vjerovati, da se prvi od ta dva epigrama proteže na našu pjesmu, to nahodimo u tome autentičan dokaz, da je djelo Marulićevo. Vriedno je uzeti na um, što epigram govori: „Marul tumači toj na slavu gospoje", a u pjesmi stih 2—3 zazivlje se zbilja u pomoć „gospoja svih gospoj". Stih 276 čitaj: *ne će svi dni.*

Pjesma „od muke Isusove" dolazi u Vrtlu l. 158, medju samimi Marulićevimi komadi; ali nekako se čini, kao da joj nema pravoga početka. Isto je tako i ono, što je štampano pod naslovom: „Versi od križa", bez sumnje Marulićevo. Ali to ne će biti jedna pjesma, kao što je naštampano u našem izdanju. Istina tako dolazi to u Vrtlu l. 72—75, izuzam tek stihove 49—64; a i rukopis 339 smatra stihove 1—74 kao jednu pjesmu, koja je ondje pisana na l. 307—309. Nego ja vjerujem radije Vrtlu, koji pojedine dielove ove pjesme kao samostalne cielosti smatra te ih je na raznih mjestih napisao po drugi put uz ono, što su jedan put već na listu 72 do 75 bili. Tako prvih 8 stihova dolazi u Vrtlu na listu 157*b* kao jedna samostalna molitva; to potvrdjuje i rukopis akad. biblioteke br. 969, koji pod naslovom: „Versi od slavnoga križa i od njegova pozdravljen'ja" mnogo toga ima u jednom napisano, ali poslije osmoga stiha metnuo crvenilom rieč ‚Amen' — to je znak, da je prepisač smatrao, da je tu pjesmi kraj. Stihovi 9—48 čitaju se u Vrtlu na listovima 323 i 324, opet kao samostalna molitva, a stihovi 49—64 na listovima 322 i 323 takodjer kao samostalna pjesma. U Vrtlu ima na listovih 322—326 nekoliko takovih što kraćih što dužih pjesama, pod općenitim naslovom: „Molitve od križa" i ja ne sumnjam ni malo, da je sve ono Marulićevo. Stihovi 9—48 dolaze u nekakvoj dosta čudnoj parafrazi takodjer u rukopisu 339 kao sa-

mostalna pjesma, na listu 319. Napokon stihovi 65—70 dolaze još jedan put štampani kao uvod u neku drugu pjesmu, i to na strani 225 ovoga izdanja. Poslije stiha 74 ide u rukopisu br. 969 nastavak, koji se za cielo i opet može smatrati samostalnom molitvom od križa, a počima ovako: O križu, na kom bi stvoritelj naš propet itd. Vidi se dakle, da je Marulić spjevao na slavu propetoga Isusa više pomanjih pjesama, pod jednim općim naslovom kako je u rukopisu Vrtlu naznačeno. Naročito spadaju simo još iz Vrtla l. 216 i 217: „od sedam vrimen od križa“ i „pozdravljen'je križa“, i u rukopisu br. 339 na listu 317: „prislatki Isuse, tko te to rascvili“. — Nekoč mišljaše g. Kukuljević, da je to Matulićeva pjesma, i za to je štampao u starih hrv. pjesn. I. 69.

Od uskrsa Isusova čita se u Vrtlu na listu 214—216, gdje nema Marulićeva imena, i u Lulićevu rukopisu l. 298—300, gdje je pripisano na kraju: „Marko Marul ovo složi“.

Naslidovan'je Isukrsta čita se u onom odlomku rukopisa Vrtla, za koji gori rekoh, da sadrži same Marulićeve stvari, na listu 141—150. Čitaj stih 1 *vičnji*, 124 *paka*, 264 *prijati*, 295 *hvale.*

Molba k Isusu od človika dolazi u Vrtlu na listu 270, umah za njom pjesma divici Mariji (na str. 216), a pred njima pjesma* O gloriosa domina (na str. 214) na listu 269 — da je to troje zbilja Marulićevo, svjedoči pripis istom rukom zapisan ispod ovieh pjesama na kraju, koji ovako glasi:

Marko Marul pisa ovoj,
bog pomozi njemu u toj;
da tko bude ovo štiti,
spomeni se za nj moliti.

Isti razlozi, s kojih su ove tri pjesme priznate za Marulićevo djelo, nukaju me, da i onu pjesmu što je pred ovimi, na listu 268*b*, prisvojim Maruliću. Naslov joj je: Grišnik govori gospoji — u našem izdanju nije štampana. Isto tako nisu štampane, a bit će za cielo Marulićeve one sitne pjesmice na listu 270 *b* i 271, koje sadrže razgovore izmedju grješnika i propetog Isusa na križu. — Jedan je od onih responzorija već na listu 58*b* napisan, te su i ondje oko njega sve same Marulićeve pjesme — to je nov dokaz za autentičnost.

Pjesma: Isus govori grišnikom ne dolazi u Vrtlu, nego u Lulićevu rukopisu, na listu 323 s pripisanim imenom „Marko Marul“ — bit će dakle za cielo njegova.

Od uzvišen'ja Gospina nahodi se u Vrtlu na listu 280 do 285, nemajući ovdje zabilježena imena Marulićeva, ali u Lulićevu rukopisu, gdje se ista pjesma čita na listu 300—303, zapisano je u sredini pjesme, gdje bi imao doći prievod od magnificat — sa svim razgovietno ovo: „po Marku Marulu“. To svjedoči, da je zbilja či-

---

* Ima još jedan himan „o gloriosa domina“ nešto kraći u Vrtlu na listu 343*b*.

tava pjesma Marulićeva. Čitaj 53 *ter*, 123 *u svitliji lože*, 144 *boga* mjesto *koga*.

Utečen'je k divi Mariji, izvadjeno iz Vrtla na listu 156, dolazi u rukopisu medju samim Marulićevim sadržajem: bit će dakle bez sumnje njegovo. Čini mi se, kao da pjesma nije svršena; može biti, da ovamo spada ona „Zdrava Marija", što je napisana na listu 71 *b*, u četiri četverosložne kitice. Ima još u Vrtlu i Lulićevu rukopisu nekoliko pjesama o Mariji, koje teško da nisu Marulićeve, kao u Vrtlu l. 23*b* „Zdrava Marija", l. 59 „petje angelsko", „himan od gospe"; u Lulićevu rukopisu, l. 303: „pozdravljen'je blažene dive Marije". Napokon na listu 342 Vrtla dolazi: „Pisan aliti molitva pričiste blažene dive Marije složena po Marku Marulu" — ali rukopis br. 777 dokazuje, da je to prievod Fr. Božičevića, a samo latinski original bijaše Marulićev.

Od svetih divic i udovic: čita se u Vrtlu na l. 60—62 — bit će Marulićevo sudeći po tome, što pjesma, koja umah za ovom dolazi istom rukom pisana, nosi ime Marulićevo — slutim, da je to bila oduža pjesma, ali je ovdje pokraćena.

Od ljubavi božje človiku i Deset zapovidi dolaze u Vrtlu na listu 57—58 — nema naročitog dokaza, da je Marulićevo, ali je pisano rukom P. Lucića; nasuprotiv za onu pjesmu od deset zapovidi božjih, štampanu na str. 222, dokazuje u Lucićevu kazalu pripisani M. M., da ju je uprav Lucić obilježio Marulićevim znakom.

Od sedam smrtnih grihov, u Vrtlu na l. 156—157, dolazi u onom odlomku ovoga bogatog rukopisa, koji sadržaje same Marulićeve pjesme. Stih 12 čitaj: *ubozih*. Razlikosti ispod teksta pribilježene su iz nekog glag. rukopisa akadem. knjižnice br. IV, gdje je ova pjesma glagolicom prepisana, ali bez imena pisca. Onaj je rukopis pisan g. 1613.

Pjesma od svete pokore štampana je po rukopisu Lulićevu, l. 324—325; rekoh napried, da prvih 6 stihova dolazi već u pjesmi: „Versi od križa". Po onom tekstu, odakle je pjesma ovdje štampana, nema izrazita dokaza, da je to djelo Marulićevo, nego se samo umovalo onako za nju, kao i za mnoge druge pjesme. Ali je znamenito, što ispitujući pobliže rukopis br. 339, naidjoh ondje kasnije na pjesmu, koja pod naslovom: „Ispovid i moljen'je grišnika na konac života toga" počima ovako: „Bože ti si stvoril zemlju i nebesa". Ova je pjesma pisana na l. 309—313, te čitajući je diljem, naići ćeš poslije 54-og stiha na ono, što je u štampanoj pjesmi od stiha 7 „pomiluj me" itd. napried pak sve do konca. Po tom se obaznalo, da u štampanoj pjesmi prvih 6 stihova zbilja ne spada amo; da pjesma ovdje nije čitava, jer joj ispred stiha 7. manjkaju upravo 54 stiha. Napokon što je takodjer znatno, pod konac teksta dolazi ovdje kao izrazito svjedočanstvo autentičnosti onaj epigram, koji je štampan na str. 190, stih 681—686, te se tiem potvrdjuje moja na str. 189 izrečena slutnja, da oba epigrama ne spadaju onamo pod onu pjesmu, nego onaj drugi spada evo ovamo pod ovu pjesmu. Važnije razlike u tekstu

jesu ove: str. 7 m. *molim* čit. *bože*, prema tomu 8: ter s nebeske lože pozri slugu tvoga. 11 bludnici s' htil, m. hotiše ima *imiše*, stih 14 a pak dilj tve časti noge t' celivaše, 16 tebe slidit, 21 stavil ga s', 24 dušu mu prim' k sebi, 28 ki te skrušeno čti, 30 s ke mi život vene, 33 milosrdje prosim milosrdje tvoje, 35 a ti promisli mnom, 36 rastavit me s tobom ki išću na svit taj, 37 zaren' jih u propast, ki no me nevolje, 40 pošlji s tve polače, tko me će pomoći, 49 ke tko godir gleda, pun je sve radosti, 51 u tve ruke sa svim pridaju dušu mu, 52 molbe moje ti prim, ne krat mi milost tvu, 54 sinka tvoga mila isprosi mi milost, 61 ku ne će stvoriti, 62 za ku no gospe ti budeš ga moliti, 68 združi s milostju.

Ove razlike popravljaju pjesmu znatno, te dokazuju, da onako nevaljali srokovi nisu potekli iz pera Marulićeva.

Ovamo bi spadala bez sumnje i ona pjesma iz rkp. 339, koja ide umah za ovom, na l. 313—317 pod naslovom: „Potaknutje duše grišne na pokoru". O „svetoj pokori" ima još i u Vrtlu 271*b* početak jedne pjesme, koja s istih razloga kao i mnoge druge pripada valjda Maruliću.

Človik na punat od smrti — ova pjesma dolazi u više puta spominjanom odsjeku Vrtla, koji sadrži same Marulićeve stvari, na listu 158*b*—160. — U istom je odsjeku i pjesma: Od suda versi, list 154*b*—156, s razlikami iz glag. rukopisa od g. 1613. Znatna je sličnost ove pjesme s onom na str. 223—224 štampanom, a i u rukopisu ide ona za ovom tako, da ih tek mała pjesmica: „Utečen'je k divi Mariji" rastavlja. K tomu kad se uzme i to na um, da kod stiha 49 na jedan put počima drugačiji vanjski oblik ove pjesme — jer nema više stalnog refrena: umriti li ne mniš? — tada se lako dolazi na sumnju, nije li i tu rukopis nešto skrpio, što ne ide skupa, a opeta nešto rastavio, što bi skupa spadalo? — Ispravi stih 18 *hoće*, 64 *posli bit*.

Glava mrtaška govori iz Vrtla l. 157*b* — nalikuje više na odlomak, nego li na cielost.

Duša iz groba ove riči nam govori, izvadjeno je iz rkp. 339 list 306*b*—307. I to je čudna pjesma; jer se stihovi 13 do 16 opetuju eno na početku predjašnje pjesme; stihovi 17—30 i 43—44 dolaze u Vrtlu na listu 286*b* kao samostalna pjesma, s nadpisom: „Od kratka života", s nekimi razlikami kao stih 18 *li konac će biti*, 20 *jere ga;* napokon stih 31—42 opet se opetuje iz predjašnje pjesme! Tako je očevidno ova pjesma skrpljena iz dvie-tri li samostalne pjesmice!

Govoren'je duše osujene i odgovor Isusov dolazi u Vrtlu na str. 160*b*, a povrh toga i u Lulićevu rukopisu na l. 303*b* do 306. Što je već iz Vrtla sigurno, da je to Marulićeva pjesma, to potvrdjuje onaj drugi rukopis ovim pripisom: „Ovo je složen'je Marka Marula Splićanina". Ispravi 68 *zli tim* (zli = zlê), 83 *tamo t'*, 84 *jer*.

Stumačen'je psalma: Miserere mei deus u Vrtlu list 309*b*—310, ima upravo nadpis „Marka Marulića", dakle je bez sumnje

njegovo; pak i u kazalu stoji njegov znak M. M. Stih 39 čitaj *jazik*. Te Deum laudamus čita se u Vrtlu listu 61*b*, medju drugimi Marulićevimi pjesmami. Umah za tim Tužen'je grada Hjeruzolima na listu 62*b*, nosi u naslovu rieči: „po M. Marulu"; čitaj stih 20 *po tlo*.

Molitva suprotiva Turkom čita se u Vrtlu l. 92*b*—96; o autentičnosti nema sumnje, jer je i u rkp. dodan znak imena Marulićeva M. M. i u kazalu stoji M. Marl.

Anka Satira čita se u Vrtlu na l. 308*b*—309; pred ovom je pjesmom Suzana, a za njom Miserere — a sve je istom rukom pisano — odatle izvodim da je i to Marulićevo djelo. Ne valja ni osobitosti u jeziku i pojedinih riečih s uma metnuti, a tendencija ove pjesme kraj svega podudaranja s kolendami skroz je moralna, da kalugjerska!

Poklad i korizma i spovid koludric ne dolazi u Vrtlu, nego u rukopisu prije Kukuljevićeve, sada akad. knjižnice br. 323 — to je tek nekoliko listova u 8-ni, kojim nema početka, a nema ni kraja. Sudeći po ruci i crnilu bit će taj rukopis iz konca 16 ili početka 17 vieka. Obje gori pomenute pjesme pisane su istom rukom; a na koncu spovidi dolazi onaj dodatak, koji jasno svjedoči, da su to djela Marulićeva. Samo šteta, što prva pjesma nema početka, a tko zna, nije li bilo pred njom još više takovih šaljivo-moralnih pjesmica Marulićevih.

Ovim šaljivim pjesmam još bih dodao iz rukopisa Vrtla pjesmu na listu 333*b*, koja će biti za cielo Marulićeva, a osobita je karaktera: „Govoren'je Judino skalam na obišenje hodeći".

Dodana na kraju tri prikazanja bit će po svoj prilici takodjer plod pera Merulićeva. O Panuciju vjerujem to s toga, što se čita u Vrtlu na listu 150—154, dakle ondje gdje su same Marulićeve stvari. Ostala dva prikazanja dolaze takodjer u Vrtlu, ali su pisana puno starijom rukom, te ih je P. Lucić već gotove uvrstio u svoj zbornik. Čim ne kazuje, čije su: sudim da ih je barem on smatrao djelom Marulićevim; a ovu slutnju potvrdjuje donekle i to, što govorenje sv. Bernarda dolazi podjedno u rkp. 969, koji inače sadržaje sama djela Marulićeva. Bit će dakle više nego li puki slučaj, što je ondje upravo poslije nauka sv. Bernardina, a prije pjesama „Versi o křižu" umetnuto ovo prikazanje. U Skazanju od suda ognjenoga čitaj stih 15 *tvoju*, 29, *ki*, 151 *s lijve*, 252 *mnjahomo*, 769 *vaše*, 1041 pred *skončan'je* dodaj *i*. U Govorenju sv. Bernardina, na str. 312 red. 2 zdola čitaj: *Stihovi 1—90* mjesto *1—10*.

Ovdje se svršuju moje opaske o autentičnosti pjesama, koje su u ovom izdanju naštampane kao djela najstarijeg hrvatskog pjesnika Marka Marulića. Kako vidite, ja mislim, da se pred sudom kritike može većina komada ovdje naštampanih podpunoma obraniti kao neprieporna svojina Marulićeva; pače ja sam uvjeren, da je još gdje koja pjesma u Vrtlu i u Lulićevu rukopisu Marulićeva, koje nismo ovdje štampali. Ali tko uzme na um, da prije nekoliko godina nismo

o hrvatskih djelih Marka Marulića, osim štampane Judite, upravo ništa znali, bit će prezadovoljan, što je neumornomu istraživanju g. Ivana Kukuljevića Sakcinskoga u kratko vrieme sretno pošlo za rukom, sastaviti tolik zbornik pjesama hrvatskih od Marka Marulića. Prema tolikoj književnoj dobiti kratka vremena tko se ne bi pouzdano nadao, da ćemo s vremenom još i one sumnje raspršati, koje ov čas postoje za neke pojedine komade ovoga izdanja, o čemu moći će se razlog dati, kad jednom dodje na red da se izda što god od Marulićeve proze.

Sva je prilika, da će se danas sutra i u prozi naći više hrvatskih djela Marulićevih, nego li za koja sada znamo. Ta u samom Vrtlu ima po više svetih života i pripoviedaka, pisanih starom hrvatskom prozom, te može biti da je medju njimi što to od Marulića. I tako će Marko Marulić, kojega već i po ovome, što sada o njemu znamo, poštujemo kao čovjeka velika i znamenita ne samo za latinsku nego i za hrvatsku književnost, izaći s vremenom još veći i znatniji, a njegovi će potomci imati još više razloga, ponositi se starimi viekovi hrvatske knjige.

U Zagrebu dne 15. travnja 1869.

V. Jagić.

Marko Marulić

i

njegova doba.

Ako hoćemo da prosudimo valjano djelovanje budi kojega znamenitoga čovjeka, treba da poznamo prije svega dobu, u kojoj je živio; javno i duševno stanje domovine njegove, što je na njega uticalo; i znamenite suvremenike koji ga okružavahu.

Ako tko, to zaslužuje doista Marko Marulić, kao otac umjetnoga pjesničtva u Hrvatah, da se oko njegove slike takav okvir ovije, iz kojega će proviriti svakolika doba života njegova.

Ovu težku zadaću, mislio sam, da imam svakako svršiti prije, nego predočim čitateljem malo poznati život Marulićev, te sam s toga pokušao, barem crtimice, na koliko uprav ovdje prostor dopušta, opisati dobu njegova života.

Kada povirimo u gradjansku povjestnicu naroda hrvatskoga druge polovine XV. i početka XVI. vieka, nalazimo malo momentah, koji bi mogli zadovoljiti rodoljuba hrvatskoga.

Viečna borba s Turci, sad sretna, sad preko mjere nesretna, i neprestana svadja domaćih velikašah i plemićah medju sobom i sa svojimi kraljevi, kao i s obližnjimi susjedi bosanskimi, mletačkimi i njemačkimi; a uza to tajno nezadovoljstvo i javna buna siromašnoga puka proti svojim zemaljskim gospodarom i gradskim vlastelom, zrcali se nada svim u gradjanskoj povjestnici rečenoga vremena.

Od onoga dana, kada je najveći ugarski Rumunj Matijaš Korvin zasio kraljevsku stolicu ugarsko-hrvatsku, pak sve do posliednjih godinah Ludovika II., može se u javnom gradjanskom životu naroda hrvatskoga malo opaziti povoljnih i sretnih promienah i malo uznositih činah.

Kao svagda, bijaše i u to doba mnogo slavohlepnih i poduzetnih muževah, koji su postigli velika dostojanstva, kao n. pr. Vitezi od Sredne, Gerebi vingradski i valpovački, Čupori moslavački, Vitovci grebenski, Botovi banjski, Berislavići grabarski, Hrvati litvanski, knezovi Gorjanski, Knežići (Kanižai), Frankapani, Blagajski, Gušići krbavski itd. itd. A bilo je i takovih naših velikašah, koji su posizali za

istom kraljevskom krunom, kao Iločki za bosanskom, a Zapoljski za ugarskom; dapače i za papinskom thiarom, kao Toma Bakač Erdődski.

Bijaše, istinabog, u to doba i mnogo junačkoga požrtvovanja, pokazanoga u različitih ratovih proti Turkom, Niemcem, Mletčanom, Čehom i Poljakom, pod raznimi državnimi bojami i barjaci. Pak ako i je u nesretnih bitkah, kao kod Modruša i na Krbavskom polju kod Udbine (1493) palo do 13.000 Hrvatah, a u različitih manjih bojevih, prije i poslie, navlastito prilikom obrane pograničnih gradovah, dvo- i trostruko toliko; to je ipak i u mnogih za Hrvate slavnih bojevih, kao kod Šibenika, Jajca, Dubice, na brodu Zrinskoga, kod Une, Knina, Skradina, Klisa, Perušića itd. isto toliki broj, ako ne veći, i od Turakah pao. Junačke dakle odvažnosti i požrtvovanja života, u obrani svoga ognjišta, nije manjkalo Hrvatom ni u ono doba.

Osobito bijaše u njih mnogo iskrene i oduševljene privrženosti prema vjeri kršćanskoj, koja je čestoputah jedina poticala narod u svih slojevih, da se složno brani proti Islamu i da nesliedi primjer mnogih pojedinih i vrlo duhovitih poturicah svoga naroda, koji svoje osobno slavohlepje istoj vjeri predpostavljahu.

Ali što je u to doba, kao i često, manjkalo Hrvatom, to bijaše narodna samosviest i pripravnost da žrtvuju sve za obću korist, i za skupni napredak naroda svoga, te da se slože u jednoj misli, ne samo u tom kako da pobiju neprijatelja kršćanstva, i kako da izbave narod iz velike materijalne nevolje u koju bješe pao uprav XV. vieka; nego i u tom, kako da pomognu urediti zemlju i uzkrisiti s nova samostalnost naroda i stare države hrvatske. Jednom riečju, narod hrvatski nije razumio tada, kao ni sada, što će to reći živiti i raditi za jednu i skupnu domovinu, a pojedini članovi naroda, kao ni pojedine pokrajine, ni gradovi, niesu marili za skupni narod; nego samo za svoj posebni interes.

Odkada Turčin Carigrad osvoji (1453), ostanke srbske države uništi, a zatim i Bosnu i Hercegovinu sve po malo pod svoju vlast metnu; pritisnu njegova ogromna sila, i tako jur na ugarsku, mletačku i njemačku državu razkomadanu kraljevinu hrvatsku na toliko, da je od golemoga pritiska, mnoge svoje djelove njemu odpustiti morala, a sáma jedva još u životu postojati mogla; oslanjajući se u svojoj nemoći kadikad jedino na uvjek obećavanu, ali riedko dočekanu pomoć kršćanskih svojih susjedah; a još češće sabirajući svoje posliednje sile na to, da uzčuva jedine štitove i bedeme svoje zemlje, na ime pogranične tvrdje Petrovaradin s Biogradom, Jajce, Krupu, Bihać, Senj, Knin, Skradin i Klis, koji gradovi čuvahu tada ne samo ugarsko-hrvatsku, nego i mletačku i njemačko-austrijsku državu, a i čitavu Italiju od ljutih navalah azijatskih barbarah. Premda je često bivalo, da Mletčani, u isto doba, kad bi Hrvati branili svoje granice proti Turkom, s druge strane ili silom ili mitom navaljivahu na hrvatske primorske gradove: Rieku, Trsat, Bakar, Novi, Senj, Knin, Skradin, Klis itd. Nu još je tužnije bilo po narod hrvatski, da u svih povećih ratnih poduzetjih naroda, viećna zaprieka mogućega velikoga uspjeha domaći

razdor bijaše, koj tada toli svestrano preuze mah, da ga ni kraljeva vlast, niti molbe i nagovaranja inostranih državah (kao papinske, mletačke i njemačke) utješiti nemogahu.

Zemljište kraljevine hrvatske sa Slavonijom protezalo se je, istinabog, sve do vremena muhačke bitke još uvjek od Dunava, Drave i Mure, pak do rieke Plieve, Verbasa i Cetine, kao i na njekih mjestih do jadranskoga mora, te je pod pučkim imenom hrvatske banovine, a pod službeno-mletačkim nazivom hrvatske zemlje za ono doba poznato bilo sve što je dopiralo skoro do zidinah primorskih gradovah dalmatinskih: Zadra, Šibenika, Trogira i Splieta, koji stojahu pod vladom republike mletačke. Ali na svih tih granicah hrvatskih nebijahu stanovnici u ono doba, ni u dne ni u noći sigurni za svoj život i za svoj imietak, te s toga zapuštavahu ili prodavahu plemići svoje pogranične gradove, a seljaci ostavljahu hrpimice svoj zavičaj, te se preseljivahu ili u odaljene od granice domaće krajeve, ili u tudje zemlje.

Naravna je stvar, da pri takovu stanju zemlje, navlastito u ugarsko-hrvatskoj državi, nemogaše u najliepšem cvietu cvasti poljodjelstvo, obrtnost i trgovina. Narod priviknut jedinomu ratnomu zanatu, naučio se je na neprestani grabež i otimanje, te biaše ovo bezzakonje silni mah preotelo ne samo kod siromašnijih seljakah i plemićah, nego i kod najviših dostojanstvenikah, dapače i kod istih kraljevah.

Iz vjerodostojnih listinah znamo n. pr. kako je kralj **Matijaš** Korvin pootimao velika imanja knezovah Celjskih, Vitovacah grebenskih, knezovah Krbavskih, knezovah Frankapanah, hercega Iločkoga i Sv. Save, nadarivši njimi svoga sina Ivana Korvina i ostale svoje ljubimce i privrženike. Primjer kraljev sliedjahu sva skoro višja vlastela, a dostojanstvenici nesmatrahu za grieh otimati i državno i crkveno blago, kao i zemaljski i ratni porez, te je s toga za vrieme kraljevah Ladislava i Ludovika II. nastala bila često kod istoga kraljevskoga dvora takova oskudica novacah, da ni sám kralj nije imao čim nabaviti si hrane i odieće.

K tomu nije ni pravosudje kod nas uredjeno bilo onako kako u drugih izobraženih državah. Pismeni, vladinom sankcijom potvrdjeni a zajedno i običajni zakoni (lex consvetudinaria), bijahu u jednakoj porabi i valjanosti, te je jedan ili drugi zakon svaki upotrebljivao po svojoj ćudi i volji. Od Dunava i Mure, pak do Kupe i Une, u tako zvanoj gornjoj i dolnjoj Slavoniji (slovenskoj zemlji) bijaše skoro u svem isti zakon koj i u Ugarskoj, dočim je u pravoj Hrvatskoj od Kupe i Une sve do Cetine vladao stranom zakon hrvatski i pravo hrvatsko (jus et lex Regni Croatiae)[1], stranom pisani zakon posebni, s rodnimi i plemenskimi navadami, imajući značaj seoski, kao n. pr. u kotaru vinodolskom, u kneževini poljičkoj, u kotaru kastavskom, na otoku krčkom itd. ili pako osobite ustanove i naredbe (Statuta, Ordinationes) kao u gradovih.

[1] Na ovaj zakon i pravo hrvatsko pozivlju se često listine XV. vieka.

*

Isto javno pravo naprema kraljevini Ugarskoj, nebijaše posve jasno uredjeno, ali je ipak na toliko poznato i sveto bilo svakomu državniku hrvatskomu, da se nitko nije usudio, budi kojom prilikom pogaziti ga; te ga zato dobro u pameti držahu iste inostrane vlasti, kao na pr. mletačka, papinska, njemačka i turska, pozivajući se danom zgodom na naše javno pravo, oddruženo od ugarskoga[2].

Najmanje bijaše pako uredjena imovina državna i domaća s pjenezničtvom u ugarsko-hrvatskoj zemlji, jer, ako su i mnoga vlastela slovila s velikoga bogatstva, koje su na vidik iznašala velikoliepnimi gradovi, bogatom odiećom, skupocienim pokućtvom i oružjem, to se ipak nisu ustručavali i najbogatiji boljari, kao Ivan Korvin, Bernardin, Ivan, Krsto i Fernando Frankapani, knezovi krbavski, Botovi banjski itd. inostranim vladam za novce nuditi svoju službu.

Mnogo veći poredak u upravi i u javnom životu vladao je tada u onih primorskih gradovih i njihovih kotarih, koji stojahu pod okriljem vlade mletačke, ugledne, jake i bogate, kao malo koja onodobna država kršćanska. Gradjanski zakoni i pravosudje, državna vlada kao i zemaljska i gradska (municipalna) uprava, znamenita obrtnost, široka i daleka trgovina po moru, cvatnja umjetnosti i znanosti, odgovarahu skupno duhu izobražene i uredjene države, kakova bijaše mletačka. To isto može se reći i o Dubrovniku.

S toga nije čudo da su naši primorski gradovi i jadranski otoci otimali se namieram onih ugarskih i hrvatskih boljarah i državnikah, koji su za vrieme kambrijskoga saveza namišljavali oteti Mletčanom Dalmaciju, te da su rado stojali pod okriljem vlade mletačke. Njihov primjer sliedjahu kasnije, izvan samoga Dubrovnika, svi skoro južni gradovi Dalmacije, Arbanske, i grčko-jonskoga primorja; a i njeka vlastela hrvatska, na granici mletačkoj, postadoše od svoje dobre volje podanici ili plaćenici jadranske moguće republike.

Nu da su Mletčani na primorskom kopnu i po otocih jadranskih i jonskih imali tolike privrženosti, nebijaše jedini uzrok bolji red unutarnje uprave, nego i veća sigurnost žiteljah prema vanjskim neprijateljem, jer su Mletčani, ne samo svojim ugledom prema inostranstvu, nego i sa silnim i vieštim pomorstvom umjeli braniti i štititi svoje more i primorje od svake nevolje.

Osim toga znali su Mletčići u dalmatinskih gradovih strogo bditi nad viernostju svojih podanikah, i sakrivenom ali neograničenom samovlastju nad njimi vladati, pošto su ne samo posebne ustanove

---

[2] U obće moglo bi se kazati da je savez Hrvatske s Ugarskom u ono doba osnovan bio na temelju puke personalne unije, jer osim kralja, kojega su imali Hrvati zajedno s Ugri, niesu s ovimi imali ništa zajedničkoga, imajući u svojoj ruci podpunu vlast i upravu svoje zemlje, koju su dapače višekrat nudili sad Mletčanom, sad njemačkim cesarom (Frideriku, Maksimilijanu) sad stolici rimskoj, a i samomu Turčinu, kad su ostavljeni i zaboravljeni od ugarskoga kralja i ugarske pomoći, našli se u najvećoj nevolji. Pojedini velmože i banovi vodili su dapače rat na svoju ruku s cesarom njemačkim, kao Ivan Frankapan, a i s Mletčani i Turci, bez ikakove dozvole kraljeve.

tih gradovah udesili po kalupu svojih zakonah, nego što su i zemaljskim providurom i gradskim knezom[3] podieljivali najveću vlast naprema stanovnikom i gradskim vlasteoskim sborovom, dočim su jih s druge strane, naprema svojoj vladi učinili sasvim odvisnim; te su tako tobožnju slobodnu municipalnu upravu gradovah sasvim centralizirali. K tomu nije u gradjanskoj, vojničkoj i nastavnoj upravi dalmatinskoga primorja skoro nijedan Dalmatinac u višjih častih namiešten bio; te su po gradovih, počamši od kneza, kapetana i kastelana svi činovnici, koje je knez imenovao, kao kancelari, tajnici, zapovjednici vojske i straže sigurnosti itd. sami rodjeni Talijani bili, koji su sa svojim narodnim i službenim jezikom talijanskim prodirali sve dalje u javne sborove vlasteoske, kao i u život pučanstva, koje je do narodne samosviesti, i do skupne domovine, izvan granicah svoga grada, isto tako malo držalo, kao i stanovničtvo banovine hrvatske.

U malom i velikom vieću gradskom, imali su, istinabog, najveći i skoro jedini upliv urodjeni plemići ili vlastela, koja su po izboru obnašala časti unutarnjega i vanjskoga poglavarstva, kao sudacah, viećnikah, preslušateljah (Judices Examinatores), odvietnikah (Procuratores, defensores, Syndici, fiscales camerae) procieniteljah (extimatores), ličnikah (praecones, plazzarii), blagajnikah (camerarii, camerlengi), poreznikah, (Datiarii, doganarii, gabelarii) pristavah itd. Ali mletački knezovi umieli su s vremenom izraditi, da je gradsko vieće vlastelah, sve po malo mnoge iz doseljenih inostranacah, svojimi članovi izabralo, te su ovim za ljubav kasnije domaći plemići rado pristajali uz njihove tudje običaje i ustanove, pretvarajući ista svoja slovinska imena u tudja talijanska.

Najgore bijahu s ove i s one strane Velebita, pod ugarskom kao i pod mletačkom i dubrovačkom vladom uredjeni u ono doba odnošaji seoskih podanikah prema svojim vlastelom, te su ovi odnošaji jur onda povoda davali opasnim bunam pučkim, tjerajući puk u takovo sdvojenje, da su čitava sela i obćine, koje su po svom starom pravu medju sobom u savezu ili u „posobah“ stojale, volile se podložiti Turčinu, nego ostati nadalje pod jarmom svojih zemaljskih gospodarah, koji su jih smatrali kao svoje robje, ako jih i nisu prodavali kao robove, kako su n. pr. u ono doba naši kršćani često prodavali turske zarobljenike.

Znamenito je ipak, da je pri svoj toj seoskoj nevolji u Dalmaciji puk i onda još više privrženosti pokazivao prema kmetstvu i prema ugarsko-hrvatskoj monarkiji, nego li prema mletačkoj republici, u kojoj tudja gospoda gradska nemogahu nikada toliko ljubavi i posluha steći, koliko domaća gospoda hrvatska preko granice mletačke; ako su ova domaća gospoda možebit u mnogom smislu i surovija i silovitija bila nego li mletačko-dalmatinska vlastela.

---

[3] Ove knezove pošiljala je mletačka vlada na neopredieljeno vrieme iz Mletakah, birajući jih iz sredine svojih vlastelah; dočim su prije pod hrvatskom i ugarsko-hrvatskom vladom dalmatinski gradovi imali pravo birati po svojoj volji knezove, podknezove, biskupe, sudce. itd.

Bez dvojbe izvirala je ova prirodjena odanost takodjer iz sukromne naravi Hrvata, koji se kao diete ponizno i pouzdano pokori svakomu, koj pokazuje, makar samo iz vana, veće sile, snage i sjajnosti. A i neuredjeno stanje javnih stvarih u banovini prijalo je više naravi seljakah mletačko-hrvatskih, koji su u ono doba kazali mnogo nagnutja prema boju, grabežu, haranju i činom osvete, a malo ljubavi prema redu i disciplini, poput svih neizobraženih narodah.

Ovo bijaše po prilici javno stanje naroda hrvatskoga, kad je živio najstariji po imenu poznati pjesnik hrvatski Marko Marulić u Splietu.

Nu prije nego o samom njegovom životu prosborim, valja mi još upoznati malko čitatelje s njegovim rodnim gradom Splietom. Valja mi razpitati kulturno stanje istoga grada i narodnost kojoj pripadahu tadašnji stanovnici ovoga grada. A neće biti s gorega, ako u kratkom pregledu razkrilim stanje i sliku svekolike književnosti Hrvatah za vrieme Marulića, s osobitim pogledom na pjesničtvo.

Grad Spliet.

Obćenito je poznato, da sadašnji grad Spliet stoji na razvalinah veličanstvene palače cesara Dioklecijana, u kojega prostorijah smiestili su se sve po malo stanovnici obližnjih okolicah, primivši u svoju sredinu tečajem vremena ponješto gostah takodjer iz odaljenih domaćih i inostranih krajevah. Za vrieme narodne hrvatske vlade bijahu Spliet i Solin sa svojom okolicom uprav srdce čitave kraljevine, jer se ovdje usredotoči život i uprava gradjanska i crkvena. U Splietu stojaše nadbiskup i primas čitave Hrvatske; ne daleko od Splieta stanovahu mnogi kraljevi hrvatski, te u obližnjih crkvah Sv. Stjepana, Marie i Petra izabraše i miesto svoga viečnoga počinka. Pod ugarskom i mletačkom vladom preuze stoprv svu znamenitost gradu Splietu dobro utvrdjeni grad Zadar.

Ako smijemo vjerovati jednomu izvieštju Ivana Dieda providura dalmatinskoga od g. 1501, koje zabilježi Marin Sanudo u svojih dnevnicih, to je grad Spliet na izmaku XV. vieka imao samo preko 700 kućah, a stanovnikah po prilici 6000. Bijaše opasan starimi dosta slabimi zidovi, sa njekoliko od starine sačuvanih kulah. Grad je imao dvoja vrata, koja je stražilo 12 plaćenih mletačkih vojnikah, i jedan utvrdjeni kastel, kojega čuvaše mala mletačka posada. Izvan grada kod razvalinah Solina na Solini rieci bijahu još dvie tvrdjice Solin i Kuk, obie ne daleko od Klisa grada, ležećega na zemljištu ugarsko-hrvatskom, koji je branio svu okolicu splietsku i čitavu Dalmaciju. Po svjedočanstvu Sanuda nije tada slovilo stanovničtvo splietsko s velikoga junačtva, te se je medju hrabrimi u ono doba brojio jedini splietski vlastelin Dmine Papalić i knez Žarko Dražojević rodom iz Poljicah[4], sa svojimi Poljičani,

[4] Ovaj slavan junak onoga vremena poginu u boju s Turci g. 1508, te je pokopan prvi u stolnoj crkvi splietskoj Sv. Dujma gdje mu njegova

medju kojimi se spominju knezovi Greguric, Petrović, vojvoda Vaniša i ostali.

Gradom Splietom upravljao je mletački knez s gradskim viećem, koje sastojaše iz samih gradskih vlastelah. Osim kneza bijahu Mletčani ponamještani i u službah kastelana, kancelara ili tajnika, kamerlenga, sindika, kontestabula i kapuralah; ostalo gradsko poglavarstvo bijaše većom stranom u rukah domaćih vlastelah, koji upravljahu po svojih vlastitih starih i novih štatutih, što su prvikrat sabrani u jedan codex g. 1312. te naliče, manje više, ustanovam ostalih dalmatinskih gradovah onoga vremena. Nu znamenito je, da se u javnih sudačkih zapisnicih splietskih XV. vieka pozivlju takodjer često na običajno pravo slovinsko (mos slavonicus), koje bijaše pred sudom od iste krieposti, kao i ostali pisani zakoni. U istih zakonih splietskih dolaze često i slovinski izrazi iz staroga prava slovinskoga, kao vražda, porota, posobe, vreteni, oplanki, pudarcus, dvornik, vlastelin itd.

Jezik uprave bijaše latinski i talijanski, ali je svaka naredba poglavarstva javno po ličnicih (praecones), u prisutju obćinskoga tajnika proglašivana stanovničtvu na jeziku hrvatskom[5].

Ovaj način proglašivanja naredabah, mogo bi jur svakoga čitatelja osviedočiti da je u Splietu u vrieme Marulića kod stanovničtva vladao jezik hrvatski; ali imamo još jasnijih dokazah, da u XIV. i XV. vieku, u gradu Splietu, osim njekoliko talijanskih doseljenikah, nebijaše drugih stanovnikah, nego pravih i čistih Hrvatah, ili kako nas inostranci onoga vremena zvahu: Slovinacah.

Prije njekoliko godinah razgledao sam stare splietske zapisnike, i tako zvane kvaderne, XIV. i XV. vieka, a imao sam u svojoj knjižnici i sám splietskih pisamah od iste dobe; iz ovih zapisnikah i pisamah pobilježio sam sva hrvatska krstna, mužka i ženska, zatim porodična imena, počam od g. 1360—1385 i od g. 1412 do 1492. te sam u njih našo, osim običnih u svem krštjanstvu krstnih imenah, vrlo mnoga čisto slovinska, a medju porodičnimi, osim njekoliko talijanskih, kod kojih obično stoji od kuda se koja porodica doseli, uprav sama imena hrvatska[6]; tako da od god. 1412—1492 da-

---

žena Katarina Martinuševićeva grobnu ploču postavi s napisom još danas dobro sačuvanim.

[5] U kvadernah splietskih od g. 1470, našao sam medju ostalimi sljedeće zabilježeno. „Die 28. Martii Matheus preco Communis publîce proclamavit ad gradus Standardi more solito, me notario et Cancellario sibi legente de latino in sclavum. Quod cum ser Bubanich mortuus sit ab intestato“ etc.

[6] Krstna mužka imena od g. 1360—1385. Beloje, Beloš, Beroj, Bilša, Bogavac, Bogiša, Bogodin, Bogolija, Bogomil, Bosan, Boško, Boža, Božan, Božić, Brajan, Brajko, Budislav, Budko, Budonja. — Cvitko, Daša, Deša, Dešman, Dianko, Diviša, Dobrić, Dobrivoj, Dobrogost, Dobrovan, Dobrula, Dragan, Dragoman, Dragoš, Dragoslav, Draško, Druško. — Gavran, Glavko, Gojak, Gojko, Gojtan, Gostin. — Hlapac, Hranislav, Hvalislav, Ivanoš, Jadar, Jakša, Juran, Karin, Klapac, Kresta, Križan, Lipoje, Ljubac, Ljubigoj, Luceta, Madio, Maroje, Miha, Mikac, Mikavac,

kle u vremenu od 80 godinah, pokraj 328 hrvatskih porodičnih imenah, u zapisnicih splietskih samo nješto preko 20 inostranih porodicah dolazi, koje dobiše obično svoje ime od grada, odkuda se doseliše, kao de Augubio, de Bononia, de Cremona, de Ferro, de Florentia, de la Janina, de Manfredonia, de Monforte, de Mutina, de Nava, de Padua, de Pergamo, de Placentia, de Sassoferato, de Tarvisio, de Venetiis, de Verona. itd.

Istina je, da su mletački kancelari i tajnici, kao u svih gradovih dalmatinskih, tako i u Splietu, veću stranu vlasteoskih porodičnih imenah počimali prevadjati u talijanska, kao Balistriće u Balistis i Balisteris, Cindriće u Cindris, Cipke i Cepciće u Cipcis, Cipico, Cepio, Hrankoviće u Crancho, Gregurijanciće u Gregorianis, Kukuljiće u Chuchulia, Martinčiće u Martinis, Pecinić-Maruliće u

---

Milac, Milat, Mildrag, Miligost, Miljac. Miloš, Milov, Mislen, Mirče, Moglan, — Obrad, Ostoja, Ozričin, Ozrin, Papko, Paun, Peroš, Petko, Pokrajac, Poznan, Pripko, Prvoslav. — Radak, Radalja, Radašin, Radigost, Radin, Radočina, Radomir, Ranko, Rusoje, Rusov, Slavac, Slavče, Slavko. Slavogost, Stavan, Stojčia, Stojiša, Svetin, Tvrdina, Ugleša, Utišen. Vekac, Veselin, Veselko, Vidoj, Vidoje, Vlaso, Vogoslav, Vokac, Vokašin, Vokmil, Vokoslav, Volaman, Volčina, Volin, Volkoslav, Volkota, Vućeta, Živac.

Ženska krstna imena od g. 1360—1385. Angjelesa, Avulica, Beloslava, Bilča, Bolica, Božična, Buna, Cvita, Desača, Deša, Dobra, Dobrica, Dragna, Dragoslava, Draguna. Draža, Goja, Gojčica, Gojna, Gojslava, Grada, Grubula, Ivana, Jakolina, Juba, Jura, Jurka, Kata, Kota, Kunica, Ljuba, Ljubislava, Marica, Marislava, Mila, Miloslava, Misleva, Mira, (opatica), Niža, Nižica, Pagina, Petruša, Priba, Radica, Radoslava, Radula, Slava, Stana, Stanova, Starovina, Stojina, Stojislava, Ubrica, Veka, Vesela. Vica, Vohinja, Vojslava, Volislava.

Porodična splietska imena od g. 1360—1385. Aprojević, Balcić, Balistarić, Bertan, Bertanić, Bilbradić, Bogdanić, Bogodinić, Bogoje, Brakušić, Bratošević, Bubanja, Bucić, Budić, Budislavić, Budmanić, Budojević, Burinić, Cernotić, Cvitkuš, Čalnišić, Čečerović, Čekuš, Čića, Čićetić, Ćutlinić, Dapković, Davornić, Dešinović, Desislavić, Doborković, Dobravčić, Dobretinić, Dobrogostić, Dobrovan, Dodonjačić, Dojak, Dominić, Dorković, Dragačević, Dragilović, Dragoslavić, Dragošević, Draković, (Vlahus) Dražanić, Gladinić, Glavenić, Gojšić, Govonosić, Hervatin, Herešić, Hranković, Hresić. Jarković, Jupišić, Jurjević, Kačarić, Kačićević, Kambilović, Karipić, Kastrulić, Kervavičić, Klopošić, Konjovodić, Krajković, Kraljević, Kravac, Kresonić, Kuten, Lenković, Likarić, Ljubečić, Ljubić, Ljubinić, Lucić, Lukšić, Lužinić, Mačavac, Mačković, Mačoranić, Makovac, Mandulić, Marković, Marojević, Mažuranić, Medelković, Mendenić, Mesticinić, Milatković, Milogostić, Milivojić, Milković, Mirković, Miroslavić, Mladenović, Mudić, Nevković, Obradović, Orišić, Ozrojević, Papalić, Petračić, Pirošević, Placarić, Policović, Poršić, Prihodarić, Radobratić, Radojević, Radomirović, Radošević, Rojević, Sasinić, Savetić, Sipurinić, Siran, Siranić, Skaričić, Skašković, Skorovac, Smaldić, Stojanović, Strieslavić, Svert, Talostović, Tevčić, Tolić. Tolislavić, Tosavić, Tržić, Vidojević, Vokomilić, Voković, Volčičević, Volković, Vražinić, Zora, Župčić.

Inostrane porodice. Alberti de Florentia, Bastaxius (ako nije Bastašić), a Cutheis, Madius.

Mužka krstna imena od g. 1412—1492. Balša, Belin, Benko, Bilša, Bogomil, Bogoslav, Boleslav, Borin, Boža, Božić, Božidar, Brajen,

de Marulis, Papaliće u Papalis i de Papalibus, Petračiće u Petracha i de Petrachis itd., ali zato dolaze ipak ne samo u hrvatskih, nego i u latinskih pismih istoga vremena, rečene porodice i pod svojimi hrvatskimi imeni često zabilježene. Ista hrvatska nošnja bijaše još tada, osobito kod pučanah splietskih u običaju, te u kvadernah gradskih spominju se često pohervatija, vrst halje, gonela i gunjela suknja, župan, županka i župarella od skrleta, vestis sclavina. itd.

Nu na koliko je slovinski živalj i hrvatski jezik kod stanovničtva splietskoga vladajući bio, svjedoče nam ponajbolje sama vlastela splietska, koja premda su jur onda odgojivana bila u tudjem talijanskom duhu, cienila su ipak na toliko svoj materinski jezik, da su uprav njeki izmedju vlastelah ponajviše promicali hrvatsko

---

Budislav, Cvitan, Dabiša, Deša, Dminac, Dmine, Dminkoš, Dminoslav, Dobrašin, Dobroslav, Dragić, Drago, Dragoje, Dragoš, Dražić, Dujmo, Dušman, Gladoje, Gojak, Gojil, Gojslav, Grubac, Hlapac, Hrestole, Ivanuš, Ivko, Jurica, Karin, Križan, Kuzma, Ljuboje, Luceta, Lukša, Markiša, Maroje, Matica, Matoš, Mihovil, Mikša, Miladin, Milanko. Milivoj, Milobrat, Milojko, Milovac, Milše, Milun, Milutin, Mirko, Miroslav, Mladen, Novak, Novko, Ostoja, Pokraljac, Priban, Pribić, Pribinja, Pribislav, Radak, Radić, Radica, Radigost, Radin, Radiša, Radivac, Radivan, Radivoj, Radko, Radmil, Radojko, Radonja, Radosav, Radoslav, Radot, Radota, Restin, Skorovoj, Slavič, Staniša, Stanko, Stojmil, Svetina, Svetko, Tvrdislav, Tvrdko, Ugrin, Velislav, (tal. Alegretus) Veselko, Vladislav, Vladko, Vladoj, Vojko, Volčina, Vuk, Vukacić, Vukašin, Vukdrag, Vukelja, Vukoslav, Vukota, Vulćina, Vulk, Zanac, Zanko.

Ženska krstna imena od g. 1412—1492. Anglica, Beloslava, Bilava, Bilica, Bogdana, Bolča, Bunava, Cvita, Deša, Dobra, Dobrica, Domancija, Draga, Dragoslava, Dražica, Dubrava, Franatica, Franica, Gapa, Goja, Gruba, Isolka, Jakovica, Jelina, Jelka, Kordica, Kuzmana, Lavdonja, Ljuba, Ljubislava, Lučina, Marava, Marča, Marica, Maruša, Mila, Milahna, Milica, Mira, Pavica, Petruša, Pribislava, Prvinica, Rada, Radava, Radica, Radoslava, Ruža, Slava, Stana, Stančica, Stanica, Stoja, Stajača, Stojislava, Stojka, Strija, Tomica, Ursa, Veleslava, Velislava, Veselica, Vlada, Vladislava, Vladna, Vokna, Vuhna, Vukava, Vukna, Zakovica.

Porodična imena splietska od god. 1412—1492. Ahmović, Alačić, (Olachus = Vlah), Alegretti, Babicić. Bačić, Badglavić, Balistarić, Banić, Barišić, Bastijanić, Batalo, Bazalić, Belislavić, Berbavac. Berinović, Bilbradić, Bilgunja, Bilković. Bilošević, Bilšić, Biluncić, Bobanić, Bodulović, Bogavčić, Bogdanić, Bogišić, Bogoević, Božić, Božiković, Brajanović, Brakcić, Brakušić, Branković, Brezalić, Britvica, Bubanić, Bucić, Budalović, Budelić, Budimilić, Bunić, Bura, Buricić, Carević. Cernić, Cervljen, Cešković, Čevizović, Cindrić (de Cindris) Cipko (i Ciepko Cipcić, Cepius, Cipicus) Čović, Cvetković, Vèrbavac, Čučković, Ćurica, Dartulić, Deković, Desanović, Dešković, Dikavić, Divičić, Dmincić, Doborković, Dobrić. Dobrivojević, Dolgoručić, Draganić, Dragočnić, Dragomanić, Dragošević, Dragošić, Dragovoda, Dražičić, Dražoević (Comes de Politio), Drenović, Dudić, Dumbatić, Dunibat, Engleski, Filipović, Galković, Gavosolić, Glavić, Glusić, Gnucić, Gojaković, Gojislavić, Gojšić, Golubić, Gravanić, Gregurić, Grlić, Grličić, Grubanović, Grubišić, Herbavac, Herlam, Hervatinić, Hmelić, Hranković, Hrelja, Hudobić, Ilić, Imota, Ivancić, Ivanović, Ivojević, Jakovčić, Jakovilić, Japranić, Jelinić, Jugović, Juradinić, Jurinić, Jurjević, Kalić, Kalinić, Karbavčić, Karić,

knjižtvo, kao Balistrići, Gregorianići, Martinčići, Marulići, Papalići, Petračići i ostali. Ista inostrana florentinska porodica de Albertis prionula je na toliko vladajućemu tada življu hrvatskomu, da su sve žene iste porodice dobivale na krstu hrvatska imena, a njeki članovi iste porodice posvetili se i knjizi hrvatskoj.

Na koliko je vladao hrvatski živalj u Splietu još početkom druge polovine XVI. vieka, potvrdjuje nadalje izviestje mletačkih sindikah Ivana Giustiniana i Angjela Dieda, koji godine 1553 o Splietu medju ostalim ovo izviestiše: „I costumi Spalatini sono tutti all' usanza schiava, la cui lingua materna è cosi dolce et vaga, che come dell' italiana la tosca è il fiore, e la piu nobile et migliore, cosí della Dalmazia questa di Spalato tien il principato. È ben vero, che i cittadini tutti parlano la lingua franca, et alcuni vestono all' usanza

Karipić, Klopocić, Klunić, Kolarić, Konjević, Konjovodić, Kosanović, Kosinčić, Kostadinović, Kostraga, Kovčilić, Kozica, Koža, Krancić, Kreljin, Kripšić, Krivošija, Krivošić, Kristianović, Križanović, Kuhnetović, Kukulja, (de Nob.) Kukuljić, Kusirović, Ladičić, Ligatić, Lisačić, Ljubetić, Ljubicić, Ljubinović, Longinović, Lovrinčić, Lovrinović, Lukendović, Lupčić, Madenković, Mahnut, Makaronić (de Nona), Maretić, Marić, Maričić, Marinić, Markočević, Marković, Marmonja, Marnić, Marojević, Martinčić, Martinušević (Nob.), Marulić, (Nob.) Matijević, Matošić, Mažurana, Medušević, Meljaević, Meršćenović, Mersinović, Mihovilić, Mikacić (Nob.) Mikulić, Miladin, Milatović, Miljanović, Mihovilić, Milošević, Milukić, Minetić, Mioković, Miroević, Modrilac, Mraušić, Mulićić, Musičić, Naspalić, Nepristalović, Neslan, Neuković, Nikolicić, Nikšia (de) Običević, Ohmučević, Okijatić, Ostojić, Ozretić, Papalić, Garzanić, Pecenić, Pećar, Pekas, Petenić, Petraća, Petračić (de Petrachis) Petronja, Petrović, Picinić, Pirošević, Plosić, Pojaković, Pomenić, Pavković, Predojević, Pribatović, Pribilović, Pribisalić, Pribunić, Prodanić, Prodašić, Prodović, Prusić. Prvojević, Pšeničić, Radašinić, Radeković, Radelić, Radišić, Radivojević, Radojević, Radojković, Radoslavić, Radovanović, Ratimil, Ratolović, Ravaković, Roponić, Rudica, Runosović, Jačić, Sanković, Sapković, Sebastianić, Sičirić, Simonović, Sivić, Skočibušić, Sladičević, Slipčić, Složinović, Smailović, Sminić, Sobotić, Sparić, Srića, Stampaković, Stanković, Stipanović, Stojičić, Studenac, Stukala, Sučić, Suhin (de Lucaris) Supković, Svaganić, Svojtinić, Šišlavić, Šoštarić, Šušnar, Šubković, Tartalić, Tatar, Tavarović, Tolicić, Tomašić, Tomašović, Tovarović, Travanić, Travicić (Olachus), Tribatić, Tvardicić, Tvarković, Udicić, Uglešić, Ugrinović, Uršić (de Krušević), Utešenić, Utišenović (de Bosna), Vašić, Vercić, Verinović, Veselković, Vidras. Visnić, Vladiković, Vladinović, Vladislavić, Vladković, Vodelčić, Vojnović, Vokasović, Volkojević, Volkotić, Vrbnica, Vučković, Vukašinić dictus Baba, Vukmirović, Vukomilić, Vukoslavić, Vuković, Vulašić, Vulčinić, Zakočević, Zazarović, Zečković, Zlesinović, Zloterg, Zoltić, Zoretić, Živković, Županić, Žuvišić. (328 porodicah).

Porodice vlasteoske u Splietu od g. 1412—1492. De Albertis, de Avantis, de Balcis, de Balisteris et de Balistis, de Bisantis, de Brilović, de Cindris, de Cipcis, de Columbis, de Crancho, de Chrankovich, de Chuchulia (Judex), de Gavosolić, de Gregorianis, de Grisogonis, de Judicibus, de Lucharis, de Suhin, de Madiis, de Manfredis, de Maričić, de Martinis, de Martinussevich, de Marulis, de Michacich, de Natalibus, de Nichssia (Nikša), de Papalibus, de Pecinich et Picinich de Marulis, de Petracha et Petrachis, de Putnich (Putnik?), de Zane. (Njeka od ovih imenah dolaze i hrvatski pisana, kako gore vidismo).

italiana, ma le donne non favellano se non la lingua materna, benche alcune delle nobili vestono secondo l' usanza italiana"[7].

U mnogo gorjem stanju glede hrvatske narodnosti, stojaše tada svećenstvo nadbiskupije splietske. Odkako je mletačka vlada onaj ugovor, što ga bijaše g. 1420 sa Splietčani prigodom preuzimanja grada Splieta pismeno ustanovila, bezobzirno nogom pogazila, uništi ona i kardinalno pravo grada Splieta, po kojem je svećenstvo i gradjanstvo imalo pravo birati svoje knezove i nadbiskupe; te je ista mletačka vlada počam od god. 1426 s porazumljenjem stolice rimske pošiljala neprestano, bez ikakove iznimke, uzprkos protestom gradjanah i svećenikah splietskih, same članove mletačkoga vlasteostva za prve crkvene poglavare u Spliet.

Koliki neprijatelji bijahu ovi ljudi osobito slovinskomu crkvenomu obredu i hrvatskomu jeziku, svjedokom su nam dvie naredbe od g. 1511 i 1535 za vrieme nadbiskupah Bernarda Zana i Andrije Kornela, od kojih Zani odredi: „Da nijedan svećenik, budi kojegagod čina ili reda, nesmije tumačiti sveto pismo na jeziku slovinskom, osim jedino Evangjelja, Epistole, izpovied, pričest, a u naredjeni dan, red mrtvih. (Quod nulli Presbyteri cuiuscunque Conditionis et gradus audeant interpretari sacram scripturam in lingua illyrica, nisi Evangelia, Epistolas, et confessionem ac communionem et in die proprio sequentia mortuorum)[8]. Kornelova naredba bijaše pako, da nijedan svećenik slovinskoga jezika (glagoljaš) nesmie biti član kapitula i svećeničkoga sbora stolne crkve sv. Dujma, niti može uživati ikakav dio desetine, pogrebštine (funeralium) ili drugih dohodakah, niti mu se može podjeliti uredna dušoskrbna kapelanija i plovanija, niti svećeničko mjesto u monastirih grada Splieta, niti u Omišu, Šolti, Vranjici, Diladu, Kuku, Postrani, Lužanu, Žarnovnici i kod sv. Stjepana de Pinis, nego samo onda, kad bi uzmanjkalo latinskoga obreda svećenikah (što je tada često bivalo). Ujedno bješe zabranjeno svećenikom latinskoga obreda čitati misu na slovinskom jeziku, i na istom jeziku tumačiti iz sv. pisma išta drugoga, van što je jur pod Zanom odredjeno bilo[9].

Glede nastave i naukovnih zavodah nalazim, premda su splietska gospoda a i mnogi od imućnijih gradjanah po primjeru drugih dalmatinskih gradovah svoju djetcu pošiljali na nauke u Italiju, da su ipak jur početkom XV. vieka pobrinuli se Splietjani, da uvedu

---

[7] To će reći: Svi Splietčani živu po navadi i običaju slovinskom, te je njihov (slovinski) materinski jezik toli sladak i nježan (ljubak), da drži prvenstvo u Dalmaciji, isto tako kao nariečje toskansko u Italiji, koje se može nazvati cvietom, te najliepšim i najboljim nariečjem talijanskim. Istina je, da gradjani govore svi takodjer franačkim jezikom (lingua franca) i da se njeki nose (odjevaju) po običaju talijanskom, ali gospooje negovore drugim jezikom nego materinskim, premda njeke od vlasteoskih kućah nose haljine po običaju talijanskom. Gl, „La Dalmazia 1846. N. 11." članak S. Ljubića.

[8] Farlati Illyricum Sacrum T. III. p. 431.

[9] Isti T. III. p. 446.

učione u svom gradu, te se u zapisnicih gradskih jur god. 1434 do 1447 spominje Magister Christophorus de Nava kao Rector Scholarum in Civitate Spalati. A godine 1477 Magister Hieronymus Genetius olim Rector Scholarum in Spalato. - Zatim Frater Joannes Macedonicus, Professor Gramaticae Spalati (1494).

Kako ravnatelje učionah i učitelje, primali su Splietćani u svoju plaću i doktore medicine, ponajviše iz Italije; kao takovi spominju se u XV. vieku Andreas a Camera de Mutina i Jacobus Batifero civis Vicentinus, ali takodjer Vinko Vanetti, Splietčanin i Joannes dictus Demetrio de Hungaria.

Pošto se je velika strana stanovničtva splietskoga bavila trgovinom, stranom po kopnu u turskih pokrajinah sve do Jedrene i Carigrada, a stranom po moru s Mletci, Senjom, Jakinom, Barom u Apulii, Genovom, Palermom, Napulom i sa čitavim skoro jadranskim i sredozemnim primorjem, to su dakako Splietjani u ono doba imali dosta brodovah, te su mogli u vrieme rata i čitave Galije pošiljati na pomoć Mletčanom, na kojih galijah bijahu zapovjednici vlastela splietska. Medju takovimi spominju se g. 1477 Nicolaus de Albertis Supracomes unius Galeae Spalatinae i Ser Dojmus de Papalibus Supracomes Galeae Spalatinae.

Da je osim trgovine podobro napredovala u ono doba u Splietu kao i po svih povećih dalmatinskih gradovih obrtnost i umjetnost, svjedokom su imena onih rukodjelacah i umjetnikah skoro svake vrsti, koja se spominju u gradskih pismih onoga vremena. Nu kako jur u starija vremena, bijaše i 15. i 16. vieka medju obrtnici ponajviše zlatarah, koji su obskrbljivali svojimi djeli ne samo gradjane splietske, nego i susjedne hrvatske plemiće i seljane, dapače i turske podanike, pošto u ono doba zlatom i srebrom uresivati svoje odieće, oružje, konjsku spravu itd. obćeniti običaj bijaše. Medju ovimi zlatari spominju se kao najslavniji meštri Andrija i Vuk Splietjanin god. 1447 i 1473, Vladko Petković Sanković (1450), Petar Girica (1449).

Medju umjetnici nalazimo znamenite graditelje; Nikolu Tvrdoju, Andriju Aleksijeva Dračanina, Ivana Filipovića, Mihalja Meljanića, Jurja Matejevića Šibeničanina, Antuna Rudičića, Ivana Zakočevića, Nikolu iz Florencije, Iv. Bražolu i Antuna iz Milana, kojim ima Spliet zahvaliti krasnu zgradu svoga zvonika stolne crkve, kapele i oltare u crkvah sv. Dujma i Benedikta i poljepšanje dvorovah nadbiskupskih u Splietu, Dilatu i Šušurcu. Zatim Ivana Splietjanina Protu (Prothomagister) graditeljah i vajarah, što je oko god. 1470 pomogao graditi divni dvor duždov u Mletcih. Od vajarah poznati su Nikola Sučić, Mihalj Mihaljević, Luka Radašinović, Martin nazvan Gvozdožder, Luka Nižica, Ivan Bražola, Nikola Jurjev Hvaranin i rečeni Tvrdoje i Splietjanin Antun. Od slikarah Antun i Pribislav Restinović, Grgur Splietjanin, meštar Mihalj, Dujmo i Marin Vučković; Jerolim de Santacroce, Blaž Jurjev i Dujmo Mirosavlić. Od riezbarah: Antun Zarović i Ivan Budislavić (1449). Osim ovih spominju još tadašnji

zapisnici splietski manje poznate graditelje i vajare Matija Brakcića, Martina Bogdanića, Ivana Radojevića, Marina Veselkovića, Andriju Dujma, Luku Maroja, Petra i Stjepana Splietjane, Stasa Meljinovića, Marka Gruata Trogiranina, Dujma Randićića, Luku Despota itd.

Medju diplomati proslavio se napokon u ono doba umni Toma Niger Decretorum doctor i vikar crkve splietske i vesprimske, a kasnije biskup skradinski i trogirski, kojega upotrebljivahu za razna poslaničtva, isto tako Splietjani kao i ban Petar Berislavić i stolica rimska.

Skupno duševno stanje i književnost u Hrvatah.

Nacrtavši ovako kulturno stanję grada Splieta u Marulićevo doba, prelazim na tadašnje skupno i duševno književno stanje Hrvatah, koje ovdje dakako samo u pregledu predočiti mogu.

Prije svega valja mi svoje tvrdo osvjedočenje i ovdje izjaviti, da pri pisanju povjesti književnosti starije dobe onih narodah europejskih, koji pripadaju zapadnoj kulturi i rimskomu vjerozakonu, treba svakako obzir uzeti i na one književnike, koji pisahu u tudjih jezicih, a ponapose na latinskom, u sriednjem vieku obćenitom strogoznanstvenom jeziku, jer je stara rieč: „Da tudja forma nije jošte tudja stvar“.

Navlastito imamo mi Hrvati držati se postojano ovoga načela, ako nećemo da nam sviet rekne, da se je sva književnost našega naroda sve do novijega vremena, kretala ponajviše samo oko bogoslovja u najnižjoj sferi i oko pjesničtva.

Njekim ponosom moram priznati, da se je u drugoj polovini XV. i početkom XVI. vieka, t. j. u doba našega Marka Marulića, uprav tada, kada je tursko barbarstvo našu susjednu srbsku, bugarsku, bosansku, hercegovačku i arbanasku braću skoro sasvim pogazilo i svojim jataganom istim Hrvatom na svih krajevih smrtuim udarcem grozilo, narod hrvatski kraj jadranskoga mora, kao i medju Unom, Kupom i Dravom, sa svojim duševnim izobraženjem na toliko podigo u visinu, da je ne samo susjednim srodnim, nego osobito svim narodom tadašnje dosta silne ugarske države, kao predhodnica zviezda slavno prednjačiti mogao.

Neima sumnje da je narod hrvatski ovu svoju duševnu prednost zahvaliti imao ponajviše umnoj, uprav tada grčkim življem ojačenoj, i u duševnom životu preporodjenoj Italiji, s kojom bijaše ne samo po vjeri, nego i po mletačkoj vladi, i po neprestanom trgovačkom obćenju tiesno vezan, ter je od onuda na raznih učilištih i u znanstvenih kruzih crpio svoje izobraženje.

Znamenito bijaše nada svim djelovanje Hrvatah na sjajnom dvoru kralja Matijaša Korvina, koj oko sebe sakupi sve umne i učene ljude onoga vremena iz vlastitih i inostranih zemaljah, koji su ga samo služiti htieli.

Oko ovoga dakle kralja nalazimo medju prvimi dostojanstvenici i vojvodami Nikolu Iločkoga, kasnije naslovnoga kralja bosanskoga, Eme-

rika i Stjepana Zapoljskoga, Damjana Hrvata Litvanskoga, Mihalja i Petra Sokola, Junija i Marina Gjorgjiće iz Dubrovnika, Ivana Thusa od Laka, Ivana, Jurja, Martina, Franju i Bernardina Frankapane; Jana Vitovca grebenskoga i njegove sinove, Stjepana, Grgura i Mihalja blagajskoga, Matiju Gereba vingradskoga itd. Medju crkvenimi dostojanstvenici i umnimi savjetnici kralja dva Ivana i Vladislava Viteza od Sredne, Dimitru i Nikolu Čupora moslavačkoga, Vladislava Gereba vingradskoga, Jana Panona, Osvalda Thusa, Kristofora Dubrovčanina, itd.

Medju umjetnici graditelje i vajare; Jakova Statilića i Ivana Duknovića iz Trogira, slikare Feliksa Dubrovčanina i Ivana Viteza. itd.

Ali najveće zasluge stekoše Hrvati u ono doba u Ugarskoj oko naukah i uvedenja znanstvenih zavodah, i oko prenošenja kulture sa juga na zapad.

Jur prvo svoje duševno odgojenje dobi kralj Matijaš od Ivana Viteza iz Sredne, sina siromašnoga plemića iz križevačke županije, gdi je ležalo i miesto Sredna. On bijaše kod Matijaševa otca Janka Sibinjanina tajnikom. Slavan ovaj muž, (rodjen oko god. 1400 † 1472), koj se izobrazi u Italiji, prenese tako rekuć prvi nauke i umjetnosti u Ugarsku[10], gdi je tada vladalo još toliko neznanstvo, da najbogatiji boljari magjarski, kao n. pr. erdeljski vojevoda Stjepan Bátory, Vladislav Rozgony, Vladislav Ország de Guth Palatin itd. ni svoje ime podpisati umieli nisu. Premda još početkom XVI. vieka kod ugarskoga plemstva veliko neznanstvo vladaše, što i naš Antun Vrančić u kratkom životu našega učenoga Šimuna Djaka iz Atine svjedoči, kad veli: Ii (optimates) in ea gente (Hungarorum) primi ordinis non ita multum literas profitentur, militiae magis intenti“ (Mon. Hung. Hist. Scriptores II. p. 154.)

Ivan Vitez (nazvan stariji) dočim se pod kraljem Matijašem pope do najviše crkvene časti, naime do stolice nadbiskupa oštrogonskoga, utemelji u Oštrogonu školu i knjižnicu, koju je jur u Velikom Varadinu, kao tamošnji biskup sakupljati počeo; sagradi velikoliepne dvorove, sabere u njih znamenite umotvorine i potakne kralja Matijaša da je g. 1467 podigo u Požunu sveučilište, a u Budimu Akademiju naukah, kojoj postade predsjednikom njegov sinovac Ivan mladji Vitez, biskup vesprimski, dočim on sam upraviteljstvo ili kancelarstvo sveučilišta požunskoga primi; imajući za ovo sve sposobnosti, jer bijaše duboko vješt u matematici, astrologiji, pravoslovju i bogoslovju, a k tomu još u graditeljstvu i slikarstvu.

Neima sumnje, da je njegovim potaknutjem utemeljio kralj Matijaš i budimsku toli u svietu proslavljenu knjižnicu, u kojoj su opet

---

[10] Ovo svjedoči i suvremeni pisac Marcio Galeotti u svom djelu: „De homine“, Basileae 1516 Lib. II. u kojem veli o našem Vitezu: „Qui (Joannes Vitezius) tempestate nostra musas ex toto orbe fugatas ad se reuocauit, Hungariamque novum Musarum domicilium constituit. Unde factum est, ut qui dispersi fuerant docti, ad ipsum tamquam litterarum parentem, turmatim confluxerint“.

dva Hrvata namještena bila kao čuvari i predstojnici, po imenu Feliks Dubrovčanin i Petar Zamanjić, takodjer iz Dubrovnika, od kojih je prvi slovio radi podpuna znanja jezika kaldejskoga, arabskog, grčkog, latinskog, talijanskog i hrvatskog, kao i radi umjetnosti sitnoga slikarstva; drugi pako iz reda fratarah sv. Franje, radi dubokoga znanja bogoslovja i mudroslovja.

Kao kod knjižnice, bieše namiešteni i kod sveučilišta medju samimi inostranimi učitelji iz Italije i Njemačke pozvanimi, dva Dubrovčana Serafin Bunić i Toma Baseljić iz reda sv. Dominika, oba učena bogoslovca. Isto tako bijahu u učenom družtvu akademije budimske medju samimi inostranci, po imenu poznati akademici, osim predsjednika Ivana ml. Viteza, Ivan Panonius od Kešinacah, Juraj Frankapan, Ivan Statilić Trogiranin, i ako se nevaram, izvrstni piesnik i bogoslovac Julio Dalmatin.

Uz bok kralja Matijaša i njegove supruge Beatrice stojao je još i kraljičin izpovjednik i dvorski prvi kapelan Antun Dukan Zadranin, nazvan Dalmata, kasnije biskup modrnški (1481)[11]. Osim ovih bijahu još na dvoru Matijaševu učeni fratar Filip i Junio Gradić, oba Dubravčanina, od kojih bijaše prvi papinski a drugi srbskoga despota Gjurgja Brankovića poslanik, i Benko Bošnjak, kao Director Causarum Regalium.

Nu i onaj zavod, kojemu se promicanje knjige ponajviše zahvaliti ima, naime tiskarnu, utemelji prvi u Ugarskoj g. 1472 jedan izmedju hrvatskih plemićah, naime Vladislav Gereb Vingradski, koj umre kao biskup kaločki g. 1502.

Kad već prvu tiskarnu ugarsku napomenuh, nemogu mukom mimoići i one veoma zaslužne članove našega naroda, koji su odmah u prvo vrieme iznašastja divne umjetnosti tiskarske prionuli už nju, pak ako i nisu svi, što je viečna šteta za našu domaću književnost, rukovodili svoju umjetnost u svojoj vlastitoj domovini, to su ipak izvan domovine unapredjivali um čovječji u znanju i u životu mudrom i uljudnom.

Hrvatski tiskari XV. i početkom XVI. vieka.

Medju našimi tiskari onoga vremena ide prvo miesto Andrija Paltašića, Kotoranina, koj počam od g. 1473 do 1492 u Mletcih, trideset meni po naslovu poznatih djelah tiskom izdade[12]. Dobriša Dobrić, nazvan Boninus de Boninis bijaše rodom iz Dubrovnika i utemelji svoju tiskarnu u Mletcih, ponajprije u družtvu s Paltašićem (1478), a kasnije sám u Breši (1480—1491); od njega ima 37 do sada poznatih tiskanih knjigah. Paskvalića Šimuna, po svoj prilici onoga istoga, kojega njeki Šimunom Kotoraninom

[11] O životu ovoga znamenitoga Dalmatina nalazi se rukopisno djelo Ksista Schiera: „De Antonio Dalmata Jadrensi nominato Episcopo Modrussiensi et Christophoro Modrussiensi Episcopo“. (U carskoj knjižnici bečkoj.)
[12] Gledaj moj Slovnik umjetnikah. str. 330.

nazvaše, budući da se je u Kotoru doista porodica Paskvalićah nalazila, imenuje Carrara tiskarom XV. vieka (1480—1490) ali meni nije poznato, što je tiskao. Dalmatin Juraj stanujući u Mletcih, tiskao je tamo god. 1482 i 1484 dvoja bogoslovna djela[13]. Grgur Senjanin rodom iz Senja, stanujući najprije pod konac XV. vieka u Mletcih, preseli se g. 1507 u rodni svoj grad Senj, te poče prvi od hrvatskih tiskarah tiskati glagolske knjige (1507 i 1508). Čini se da se je kasnije nastanio u Rieci (1534). Napokon živio je početkom 16. vieka i Martin Dubrovčanin, koj g. 1536 u Napulju „Questiones Forcianas Philaletis Polytopiensis tiskom izdade“[14].

Nu vrieme je da predjem na sám

Pregled književnosti naroda hrvatskoga u svihkolikih granah u Marulićevo doba.

Kako je naš narod od davne starine upotrebljivao u crkvi i u javnom životu t. j. kod uprave i zakonodavstva, dva jezika, naime, latinski i hrvatski, tako bijahu oba ova jezika, od najstarijih vremenah glavna sredstva promicanja knjige i naukah kod našega naroda.

Teže je potanko naznačiti o kojih uprav vrstih naukah pisali su naši književnici na jeziku latinskom, i o kojih na hrvatskom. Nu u obće moglo bi se kazati, da je u onih krajevih domovine hrvatske, gdje se je slovinski jezik u crkvenoj službi uzdržavao, pisano sve što na bogoslovje, na vjeronauk i u obće na crkvene predmete spada, većom stranom hrvatski, pokraj toga i pjevalo se na nar. jeziku, a štogod i pisalo o predmetih, koji zasjecahu u domaću poviest, u zakonarstvo i sudstvo obćinah seoskih i gradskih, u domaći kućni život, i u medjusobne odnošaje pojedinih stališah, plemenah i porodicah. Naprotiv u onih krajevih, gdje bijaše jezik latinski iztisnuo iz crkve jezik slovinski, ako je i u javnom životu, izvan gradovah bio u porabi jezik narodni, ograničili su ipak domaći književnici svoj narodan jezik ponajviše samo na potriebe pučkoga vjeronauka i na pjesničtvo. O svih drugih znanstvenih predmetih pisalo se malom iznimkom još XV. i početkom XVI. vieka jedino na jeziku latinskom, a vrlo malo na hrvatskom ili talijanskom.

Osim toga dielila se još onda književnost jezika hrvatskoga na četiri različita pisma, 1. na glagolsko, 2. na zapadno-ćirilsko[15], 3. na latinsko i 4. na gotičko pismo.

---

[13] Gl. moj Slovnik umjetnikah str. 58.

[14] Na srbske tiskare Makariju i Pahomiju iz Crnegore, Božidara Vukovića, Jurja i Theodora Ljubovića, Djakona Radoju, kaludjere Teodosiju i Gjenadiju itd. kao i na Slovenca Cerdona iz Slovenogradca nemogu ovdje obzira uzeti.

[15] Ja bih reko, da se dvostruko različito ćirilsko pismo, kojim su se služili južno-slovinski narodi istočne i zapadne vjere, uprav najpravilnije na istočno i zapadno razdieliti može, isto tako kao i glagolsko, koje noviji jezikoslovci na bugarsko i hrvatsko razdieliše.

Granice u kojih se upotrebljivalo napóse svako od ovih pisámah nije moguće točno opredieliti, nu dalo bi se uztvrditi: da su oni hrvatskoga jezika pisci upotrebljivali pismo glagolsko, koji su živili u takovih predjelih, u kojih slovinski jezik u rimskoj crkvi u običaju bijaše; dočim je tamo, gdje glagolica jur koncem XV. vieka u porabi nebijaše, kao u svih skoro gradovih, a osobito pako u Dubrovniku, i na obližnjih otocih, latinsko i gotičko pismo jur u ono doba posve mah preotelo. Napokon je zapadna ćirilska azbuka uzduž granicah bosanskih i hercegovačkih jur onda sve druge nadvladala, te i u onih gradovih u porabu unišla, koji su stojali u tiesnom odnošaju sa slovinskimi zemljami iztočne vjere.

Poznato je, da je slovinski jezik u crkvi zajedno s glagolicom još tečajem XV. i XVI. vieka ne samo u splietskoj, trogirskoj, šibenićkoj, zadarskoj, ninskoj, rabskoj, krčkoj i senjsko-modruškoj, nego i u istransko-pulskoj, pićanskoj i tršćanskoj biskupiji podobro vladao, pa da je i duboko u zagrebačku biskupiju, sve do najbližih okolicah Zagreba i do Medjumurja prodro, pošto na istom ovom posliednjem okrajku zemljišta hrvatskoga jezika, uz Muru, tragovah bijaše glagolici, odkad su početkom 15. vieka grofovi celjski po sebi utemeljenu župu sv. Jerolima u Štrigovu, predali upravi glagolskih svećenikah, pozvanih iz gornje hrvatske. U obće moglo bi se za tako zvanu slovensku zemlju (Slavoniju gornju i dolnju) postaviti načelo: da je glagolica sve donle gospodstvo svoje širila, dokle dopirahu to veće, to manje naselbine pravih gornjih Hrvatah, kako nam to dokazuju i oni pismeni spomenici, što su pisani oko Zagreba, pod Okićem, u Ozlju, Jastrebarskom, Kupčini, Draganiću, Topuskoj, Gorah, Samoboru, Medvedgradu, Letovaniću itd.[16]

Iz svih gore rečenih predjelah imamo množinu spomenikah glagolskih onoga vremena, koji jasno svjedoče, da se je tamo u ono doba hrvatski samo glagolicom pisalo, te je s toga vjerojatno, da je i ono, što je od književnih spomenikah onoga vremena u istih predjelih na latinskom pismu do naše dobe sačuvano, prvobitno po svoj prilici glagolicom pisano bilo, budući da neima iz one dobe u rečenih predjelih skoro nijednoga hrvatskoga pisma, pisana izvorno latinicom. Dakako da u tom primorski gradovi dalmatinski, gdje od starine latinski jezik u crkvi uveden bijaše, iznimku čine, ali se i u istih ovih gradovih, još XV. i početkom XVI. vieka hrvatski nije pisalo pravimi latinskimi, nego gotičkimi pismeni, kako nam svjedoče najstarije naše tiskane knjige i njeki do naših vremenah sačuvani rukopisi; koje pismo upotrebljivali su medjutim u isto doba i ostali zapadni narodi.

Prelazeći na potanji pregled obćenite književnosti naroda hrvatskoga u vrieme Marulićevo, moram prije svega priznati, da gledali mi ili na pravac i duh, ili na struke i vrsti naukah, naša književnost

---

[16] Gl. moje »Listine hrvatske«.

onoga vremena nije daleko stojala za ostalimi narodi zapadne kulture, koji su, kao n. pr. Niemci i Talijani, isto tako kao i Hrvati ponajviše samo pjevali i pobožne knjige pisali na svom narodnom jeziku, a sve druge predmete znanja pisali na jeziku latinskom; pak se često zgadjalo, uprav kao i kod nas, da su njihovi latinski pisci, bolje narodno mislili, i u boljem narodnom duhu pisali i za narod koristnije djelovali, nego li oni, koji pisahu na jeziku narodnom[17].

Ako je i na zemljištu Hrvatah u ono doba bilo u povećih gradovih nižih učionah elementarnih i humanističkih, to je ipak u pomanjkanju sveučilišta narod naš iz svijuh stranah prisiljen bio putovati u Italiju, kamo su medjutim u ono doba, navlastito radi bogoslovnih i filologičnih naukah putovali mladići svih zapadnih narodah, već radi toga, što je na istih inostranih sveučilištih, kao i u Ugarskoj, tada od rimske stolice zabranjeno bilo predavati nauke bogoslovne. Zato nije čudo, što se naši pisci svake ruke povedoše skoro izključivo za svojimi učitelji i uzori talijanskimi, osobito što se tiče izbora predmeta i vrsti nauke o kojoj pisahu.

Ovo predpostavivši, hoću da najprije spomenem one pisce naroda našega, koji tada o raznih strukah pisahu na jeziku latinskom, a za njimi one, koji pisahu na jeziku hrvatskom.

Latinski bogoslovci.

Medju bogoslovci latinskoga jezika nalazimo dakako same skoro svećenike, a ponajviše redovnike reda sv. Dominika i sv. Franje, koji su u ono doba, pokraj inih redovnikah, u obće najviše bavili se naukom i pisanjem. Najstariji medju ovimi, koji upravo u početku druge polovine XV. vieka, putujući s grofom Friderikom Celjskim u Rim, na putu umre, bijaše Ivan Zagrebčanin, nazvan de Grech, (od Griča = Gorice), kanonik zagrebački, koji nam ostavi u rukopisu svoja učena tumačenja Evangjeljah i Psalmah „Expositio Ecclesiastici cum Evangeliis et Psalmis“[18]. Zatim Jakov Splietjanin, dominikan, učitelj bogoslovja u Rimu g. 1445. Serafin Bunić † 1488 i Toma Basileić † 1511, oba Dominikana, oba učitelja bogoslovja i Padovi i Budimu, oba takodjer pisca o raznih bogoslovnih predmetih. Julijo Dalmatin, dominikan, koji oko g. 1460 napisà: „Commentarios super XII. Prophetas minores“ i „Opus de Animae potentiis“. — Dubrovčanin Jakov, biskup trebinjski, koj napisà: „Tumačenje o psalmih Davidovih“. — Marijan Bondenalić, prof. bogoslovja u Parizu i tajnik pape Siksta IV. — Leonardo Tralasić, Dubrovčanin, dominikan, rektor i učitelj bogoslovja na sveučilištu padovanskom (1480), koji je tiskom izdao „Summam theologicam“ i druga djela bogoslovna. — Šimun Divnić, Šibeničanin, spominje se kao bogoslovac po Jurju Šišgoriću u njegovih latinskih, god. 1477

---

[17] Vidi Wolfg. Menzel Deutsche Dichtung I. p. VI.
[18] Nalazi se u nadbiskupskoj zagr. knjižnici.

tiskanih Elegijah, u jednoj od kojih izjavlja mu pjesnik velike svoje tuge i nevolje, što ga muče. — Drugoga Šimuna Hvaranina razprava o sv. krstu pisana g. 1475, a štampana u Mletcih g. 1477, nosi naslov: „Simonis Dalmatae Praesbyteri ex civitate Pharensi. Opusculum in quo tractatur de Baptismo sancti spiritus et virtute eius super Evangelio Joannis Cap. III. — Na koncu: Hoc opus composuit praedictus sacerdos Simon pharensis, rector Ecclesiae S. Mariae de Murelis padue dioecesis. A. Dni. nostri J. Chr. 1475. impressum Venetiis per magistrum Guilielmum Gallum 1477 die 14. Octobris". Juraj Dobrotić, nazvan Benignus, malobraćanin iz Bosne, (rodjen oko g. 1460 † 1520 kao nadbiskup nazarenski). Bijaše učitelj bogoslovja u Florenciji, ljubimac Lovre i Kuzme Medicisah, putnik po većoj strani Europe, veleučeni pisac mnogih bogoslovnih djelah, i odvažni branitelj sažganoga, radi razkolničtva u Rimu Savonarole, kojega apologiju dao je tiskati u Florentii god. 1497 pod naslovom: „Dialogus (Cum Hubertino Risaliti) in defensionem prophetiarum Fratris Hieronymi de Ferrara", gdi je i drugo njegovo djelo: „De natura coelestium Spirituum", posvećeno dubrovačkomu senatu g. 1499 na svietlo izašlo. Od njegovih bogoslovnih djelah poznata su još 3. Vexillum Christianae Victoriae. 4. Dissertatio de assumptione B. M. Virginis. 5. Defensio pro Joannis Paulini dialogo: an sancti Talmudi libri sint supprimendi. 6. Tractatus de rebus moralibus, Senatui Ragusino dicatus. 7. Contemplationes Christianae, dicatae Francisco I. 8. Petri Galatini opus de arcanis Catholicae veritatis. Impressum Ortonae 1518. 9. Oratio habita in funere Junii Georgii Ragusini Patricii anno 1499 typis edita ab Aelio Lampridio Crieva. et Sigism. Georgio dedicata.

Veoma na glasu bijaše tada fratar Benko Benković Zadranin, nazvan „Monarcha cuiusvis disciplinae" i „Monarcha scientiarum" † 1525, koji je slovio kao učitelj na sveučilištu sorbonjskom sa svojih bogoslovnih i filosofičkih djelah tiskanih koncem XV. i početkom XVI. vieka. Još veću slavu steče fratar Toma Osoranin, nazvan Illyricus, koj proputova svu skoro Evropu, propovjedajući oduševljenimi govori spasonosnu vjeru rimsku, zašto dobi od rimske stolice naslov „Clipeus Papalis" i „Clipeus Religionis Catholicae", a od Francezah, kod kojih je veću stranu svoga života sproveo, častno ime „le saint homme". Dubrovčanom, gledajući njihovu domaću razpru, pisa iz Rima krasnu poslanicu: „De invicem habenda caritate", a ostala njegova bogoslovna i crkveno-povjestna djela tiskana su u raznih miestih od g. 1519 do 1525. Još se proslaviše kao bogoslovni pisci, učeni Dubrovčani: Fratar dominikan Luka Martinušević (Martinusius i Martinius) koji, kao jedan izmedju najvrstnijih propovjedaocah i bogoslovacah, god. 1486 bijaše poslan u Mletke u važnih poslovih svoga reda. Njegova bogoslovna i moralna pisma sačuvana su u djelu Klimenta Ranjine, poznata pod imenom „Consilia". († oko 1512). — Grgur Natalijev Budisalić (rod. oko 1480 † 1550), dominikan, učenik i učitelj u Italiji i Zadru, izvrstan u

*

svih naucih, a navlastito u bogoslovju, ostavi knjižnici rodnoga svoga grada Dubrovnika, različita svoja bogoslovna i pjesnička djela u pet velikih knjigah. Još bijahu dubrovački bogoslovci onoga vremena Valentin Medojević i Fratar Vinko Bakrović, koji posliednji napisa više bogoslovnih djelah i utemelji g. 1494 knjižnicu u samostanu svoga reda dominikanskoga († oko 1538) i Augustin Nalješković (njeki ga pišu Natalis, rod. oko g. 1460 † 1520), bivši učitelj u Bolonji i u Mletcih, a kasnije biskup trebinjski, koji napisa 1. Commentarii in I. librum Sententiarum. 2. Adnotationes in D. Thomae summam theologicam. 3. Opusculum de authoritate summi Pontificis. 4. Apologia contra Pisanum conciliabulum. 5. Concordantiae, in margine I. Partis Summae Angelicae. Venetiis 1505. Nadalje bijahu još Dubrovčani: Kliment Ranjina (r. g. 1482 † 1559), koji je napisao do 15 različitih djelah, te su njeka tiskana medju g. 1541 i 1547, a ostala u rukopisu. Od ovih hoću da spomenem samo: 1. Contra Rassianorum mores cum Nestorianorum haeresi collatos", koje Crieвić naziva „Aureum opusculum". Zatim 2. „Quodlibet Declamatorium cum suis figuris. Impr. Venetiis 1541 et Brixiis 1586". 3. Commentaria ad IV. libros sententiarum ad mentem B. Thomae". 4. „Sententiae ex Doctoribus ad casus particulares facile resolvendos per modum alphabeti excerptae; djelo od velike mudrosti i pouke, itd. Ivan Gradić, bogoslov i umni tumačitelj crkvenoga prava, koji je dao tiskati mnoga svoja djela od g. 1491—1528. Petar Gučetić, (r. oko g. 1564), učitelj bogoslovja u Parizu na Sorbonji i Lovanji, Francezi ga zvahu „Doctor Illyricus portentum ingenii". On postade kasnije biskupom stonskim. Vasil Gučetić (r. oko g. 1460 † 1528), pisac moralnih naukah, bijaše protivnik nauka Immaculatae Conceptionis B. Mariae virginis, i stajaše u sumnji da je privrženik Simonije. Flavio Eborenski napisa mu na Epitafiju: „Hic situs est ille, qui scripsit opuscula mille. Vir rara doctrina".

Napokon bijahu još Dubrovčani: Kerubin Sorkočević nazvan Klisović († 1540), koji napisa: „Sermones a dominica Septuagesimae" i „Orationes de divorum laudibus". Mate Bobalić, vlastelin, koj izvan drugih svojih djelah, ostavi benediktinskomu samostanu mlietskomu sva djela Vasilije Velikoga, prevedena po njem iz grčkoga na latinski jezik i Rafael Vladković, koji oko g. 1500 napisa svoje prodike: „Conciones per totam Quadragesimam".

Vriedno je još spomenuti i Dubrovčane učitelje bogoslovja onoga vremena na sveučilištu podovanskom, medju kojimi su poznati Marko (godine 1448), Šimun (god. 1459), Donat (god. 1458—1462) i Marin de Ragusa (g. 1479). Dolaze za ovimi tri Kotorana: Fratar Ivan Alberto Gliričić-Dujmić, (r. koncem XV. vieka), ljubimac pape Pavla III., umni govornik i mudri učitelj bogoslovja u Rimu, a po nalogu pape viešt razsuditelj i tumač dekretah tridentskoga koncilija, bivši tad jur biskup modruški i zatim krčki. Vinko i Dominik Buča, oba dominikana, rodom iz Kotora, od kojih prvi napisa „Opus de Conciliis" tiskano g. 1542, a drugi: 1. „Ety-

mon elegantissimum, satisque erudite in septem psalmos poenitentiales cum expositione singulorum eorundem Psalmorum, et Additione orationis in fine ad singulos Psalmos nuper compilatum". Venetiis 1531. apud Aurelium Pintii. — Zatim 2. „Expositio satis perutilis omnium Epistolarum Dominicalium quae per totius Anni circulum leguntur, nuper edita per Rev. S. Theologiae Professorem integerrimum Patrem Fr. Dominicum Bucchia Catharenensem Ord. Praed. Provincialem Prov. Dalmatiae. Venetiis per Nic. Bascacinum Brixiensem 1546." Napokon: 3. „Quatuor cantica novi Testamenti. Venetiis 1537." Po nagovaranju istoga Dominika Buče, napisa Marulić g. 1522 poslanicu papi Adrijanu VI., poticajući ga na rat proti Turkom, koje djelo posveti Marulić istomu Dominiku.

K ovim učenim muževom može se pribrojiti još i Katarina Frankapanka, koja kao udova ugarskoga velmože Gabriela Perénya, sakupi na svom dvoru mnoge učene ljude, kao u kakovu skupštinu mudrih; te je po Benku Komjathiu, svom svećeniku, dala na magjarski prevesti poslanice sv. Pavla, koje djelo tiskano je u Krakovi godine 1533, pod naslovom: „Az zent Pal leweley magyarnyeluen".

Još se ima dodati i jedan Sriemac, Ivan od Slankamena, pavlinskoga reda predstojnik, kojega djelo bijaše nakon njegove smrti g. 1536 u Krakovu tiskom izdano pod naslovom: „Rubrica generalis de divinis officiis pro Ord. S. Pauli I. Eremitae".

Premda se nezna, da li su ovi gore nabrojeni bogoslovci latinski pisali štogod o istom predmetu i na svom narodnom jeziku, to moramo ipak priznati, da su one pisce, koji u isto doba pisahu hrvatski o bogoslovnih stvarih, glede učenosti i dubljega poznavanja predmeta, malom iznimkom, daleko nadvladali.

Hrvatski bogoslovci.

O bogoslovnih predmetih pisalo se koncem XV. i početkom XVI. vieka i na hrvatskom jeziku dosta mnogo, osobito bijaše običaj i nužda crkvene knjige, kao Misale, Brevijare i Homilie glagolske s nova prepisivati, propoviedi sastavljati o različitih predmetih iz vjeronauka, potrebnih popom, fratrom i puku, što kraće pisati. Uz to niesu zanemarili naši glagolaši, od davna u narodu obljubljene pripoviedčice i pričice mističnoga i alegoričkoga sadržaja iz staroga zakona te iz pravih i apokrifnih evangjeljah itd. izvadjene, koje nalazimo često u glagolskih i ćirilskih rukopisih tadašnjega vremena. Imamo iz onoga vremena i živote svetacah, čine i članke vjere, zakone pojedinih crkvenih sborovah i bratovštinah, razgovore sv. Grgura i Augustina[19], bijaše dapače i čitavih prevodah sv. pisma, ako smijemo vjerovati jednoj bilježki od god. 1475 u misalu knjižnice rimske propagande,

[19] Jedan poveći rukopis takovih razgovorah nalazi se u knjižnici Garanjin-Fanfonje u Trogiru, a drugi pomanji u mojoj bivšoj knjižnici.

koja spominje, kako iste godine obćina i plovan iz Omišlja“ poslaše v Krk, po zapovidi kneževe milosti kneza Ivana najprvo kaleži 4, s bibliju, misali 4 knigi itd.“[20], ali imena pisacah, koji su rečene predmete sastavljali i pisali, žalibože malo su nam poznata.

Od poznatih mi hrvatskih bogaslovah one dobe hoću da njeke ovdje spomenem. Po starini prvo mjesto ide u onoj dobi: Djakona Luku Krčanina, koj g. 1445 napisa glagolskimi pismeni „Zrcalo časnoga spasenja“, u kojem govori o padenju človečjem, i o njegovom uzkrsnutju (vstanju) i spasenju, nastavljajući: „V tom zrcali ki ravno gleda očima, more viditi, zač stvoritel vsih riči račil e človika učiniti; i u koje more poznati, kako je človik djavolsku l' stju prehinen; i pak, kako je skozi trpenje božie k milosti vraćen“[21]. Petar Fraščić Istrijanin, protumači god. 1463 Davidov psaltir, pod imenom: „Tlk psaltira“[22]. Nikola Kotoranin, biskup modruški (god. 1461—1470) učeni diplomat i poslanik pape rimskoga i kralja ugarskoga, koji je u pismu ostavio više političkih govorah i poslanicah i jedno filozofičko djelo na jeziku latinskom, spada na toliko medju bogoslovce jezika hrvatskoga, jer je vjerojatno, da je o pobožnih stvarih i o vjeronauku sam štogod pisao hrvatski, pošto se je u jednoj glagolskoj, kleru i kaptolu modruškom pisanoj poslanici krepko zauzeo za porabu jezika slovinskoga u svojoj biskupiji, proti kojemu bijaše njeki tobožnji učenjak potajno raditi počeo[23].

Vriedno je da nješto iz njegova pisma i ovdje priobćim. Govoreći on o nevoljah, koje mora narod trpjeti od Turakah, nastavlja: „Da, ča je veća žalost, da se najde veće žestok i krudel obitelanin, neprijel (neprijatelj?), znanac i domaći moj, s nami kupno jide kruh, ki nevim ke oholosti ali smenosti duha nemilostivnoga nadahnut, imel e smesti misli i srca vaša, mir crkveni razlučue i običai cerkveni nepravadnu smenostju ispravlae, a neću reći smućue, govoreći: „da oblast svetih služab našega jazika otečaskoga od cerkve katoličaske ni potvrjena“; kako da bi on vsih naukov i naredab vere hristjanske ali svetih otac plni nauk držal. Da, ní vsih stvari naukov v dunati i v doktrinali; ni samo knjige gramatikov mogoše vsu mudrost ovoga svita imati: Mnoge stvari udržaše za se meštri, ki se govore kožmografi, četiri, meštri ki se govore aštrolozi, peti, ki se govore filožofi, izlagajući likare i zakonov učitele, od kih niedan v svoej meštrii gramatiku dopusti imjeti mesta, nego samo v govorenji, a vele manje svetoga pisma knižnici, kih, ako bi taki koli e svetoga pisma i taki čtac ali bi e čtal, ali bi e ljubeznivo procinil, zaisto bi našal, da ono, ča e od svetih otac pozvoleno, ot toliko vikov nastoećim ljudem nareeno, niednih listov i niednih bul

[20] Moje Izviestje o putovanju u Rim str. 96.
[21] Rukopis, na pergameni u maloj 4. u dva redka sa 189 stranah, čuva se u knjižnici propagande u Rimu.
[22] Taj glagolski rukopis čuva se u carskoj knjižnici u Beču, i protumači ga pop Črnčić u Slovenskom Glasniku.
[23] Gl. moje spomenike str. 107.

niednoga novoga potvrjenja ne potribue. — A navadna e sveta rimska crikav vse nauke i naredbe vsih svetih navlastito presvetlih četirih doktorov svoih častno prieti i priemši stanovito braniti; — — i takoe mnogim crikvam po hrvatih i dalmacii običae i uredbe ot svetoga eronima nareene, sveta mati rimska crikva est velečasno priela, i po niedno vrime ot nikogare ni v tom smetenja priela" (?) itd. — Pop Mihovil Bribiranin napisa god. 1485 glagolski breviar[24]. — Žakan Broz Kacitić Bužanin plemenom Kolunić, napisa godine 1486 takodjer glagolskimi pismeni poveći rukopis različita bogoslovna sadržaja, i to: Čtenja i nauke iz Evangjelja i sv. pisma, izvadak iz naukah sv. Bernardina, Apokalipsu sv. Ivana Ev. itd. Znamenito je da u njegovom rukopisu imade i suvremena bilježka zapadnom ćirilicom napisana[25].

Godine 1482 tiskana bješe bez naznačenja miesta, ali po svoj prilici u Mletcih, prva hrvatska knjiga: „Misal rimski" glagoskimi pismeni, a trinaest godinah kasnije dade fratar Bernardin Splietjanin[26] tiskati u Mletcih prvu hrvatsku knjigu gotičko-latinskimi pismeni, pod naslovom: „Evangelia et Epistolae cum prephationibus et benedictionibus per anni circulum in lingua illyricha emendata et diligenter correcta". Iz česa dade se zaključiti, da je u rukopisih jur prije toga bilo takih prevodah, i da jih je Bernardin samo popravio, kako se doista u Ritualu Bartola Kašića spominje Marko Andrijulić ili Andreašević, koji već prije Bernardina, Evangjelja na hrvatski prevede. Ista Evangjelja i Epistole prevede g. 1508 takodjer Nikola Marinov Ranjina Dubrovčanin, pod naslovom: „Pištule i Vangjelija i lekcioni koje se legaju po sve godišće na misi kako je užanca"[27]. Oko godine 1500 napisa Dubrovčanin Angjeo Martinić († 1520) Officij sv. Jerolima (horarias preces). — Pop Andrija Novljanin prepisa god. 1506 glag. pismeni u Novom, gradu hrvatskoga primorja, poveći „Blagdanar" iz rukopisa nekojega gospodina Filipa[28]. — Pop Broz Cjatlić, učenik Broza Kacitića, napisa g. 1518 u Staniščih (u Lici?) pod imenom „Antonin" glagolskimi pismeni „Nauk dobar i svršen vsakomu redovniku ki ispovida i onim ki se izpovidaju[29].

---

[24] Rukopis u knjižnici propagande u Rimu.

[25] Rukopis na pergameni, u mojoj njegdašnjoj knjižnici br. 352.

[26] Ovaj fratar Bernardin spominje se g. 1495 kao: Fr. Bernardinus de Spalato Ord Minorum in provincia Dalmatiae, ac partibus Hungariae, Croatiae, Bosnae, Albaniae, Serviae, Rassiae et Bulgariae ac Archiepiscopatibus Jadren. Spalatens. Ragusino, Antibaren. Dyrrhachien. nec non in caeteris Dioecesibus ac partibus Inquisitor. Još godine 1518 spominju ga listine: Fr. Bernardinus de Spaleto Ord. min. Conv. contra haereticam pravitatem per totam Sclavoniae provinciam Inquisitor". Farlati T. III. p. 407 i 436.

[27] Rukopis u njegdašnjoj mojoj knjižnici pod br. 653.

[28] Rukopis u kanonika Brčića u Zadru.

[29] Rukopis u knjižnici rimske propagande.

Oko g. 1506 bijaše podignuta u Senju prva glagolsko-hrvatska tikarna, koju tiskar Juraj Senjanin tamo zavede, te bi ovdje najprije tiskan „Misal hervatski, g. 1507." Zatim iste godine: „Naručnik plebanušev", napisan po kanonicih senjskih Urbanu iz Otočca i Tomašu djakonu. God. 1508.: „Korizmenak fratra Ruberta", preveden iz latinskoga po popu Peri Jakovčiću i popu Silvestru Bedričiću; te iste godine: „Transit sv. Erolima", preveden na hrvatski po gore rečenih kanonicih Urbanu i Tomašu. Jur sljedeće godine nestane senjske tiskarne, te je dvadeset godinah kasnije glagolski Misal fratra Pavla Modrušanina, tiskan u Mletcih kod Bindona i Pasina (1528), a tri godine kasnije podigne slavni modruški biskup Šimun Kožičić Benja, Zadranin, u gradu Rieci novu glagolsku tiskarnu, gdi je dao g. 1531 tiskati ne samo svoja „Žitja rimskih Arhierejov i cesarov od Petra i Julija daže do sadanih Klimenta VII. i Karla V.", nego i „Misal hrvatski po običaju rimskoga dvora".

Ako tu još napomenem fratra Šimuna Glavića Šibeničanina, koji uz svoje kratke ljetopise napisa i njeke regule i nauke za svoje fratre, pak ako pridadem još k tomu Popa Stipana na Rogovi pisca, kojega po svjedočanstvu rečenoga Glavića, ubiše Turci godine 1499; onda sam na kratko kazao sve, što se znade o bogoslovcih na hrvatskom jeziku, u vrieme Marulićevo.

Mudroslovci.

U nauku mudroslovja proslavili su se u ono doba „Ambroz Šibeničanin, doktor Mudroslovja, o kojem njegov sugradjanin Juraj Šišgorić g. 1477 pjeva:

Atque tu figis logicas sagittas
et datas in te bene tu repellis,
copia rerum penitus refulges
philosophiae.

Verba conscribis bene tu latina
Tullio magno duce vel magistro;
et tibi vir sunt celebrande leges
Justiniane etc.

Ivan Križan ili Crisalio, Zadranin, rektor i učitelj filosofije i medicine na sveučilištu padovanskom g. 1492, napisa njekoliko filosofičkih djelah; isto tako i višerečeni Juraj Dobrotić, nazvan Benignus, medju kojega književne radnje spada znamenito kardinalu S. Petri ad Vincula Leonardu posvećeno djelo: „Artis dialecticae praecepta vetera ac nova miro artificio conscripta a Georgio Benigno archiepiscopo Nazareno, omnis Philosophiae hac tempestate facile Principe, acutissime simul ac limpidissime traduntur". Ovaj naslov stavi tiskar Jakov Mazocchio, koj isto djelo u Rimu g. 1520 štampom izdade. Osim toga napisa Dobretić: „Tractatus de rebus mora-

libus" i „Propheticas Solutiones" tiskane u Florentii 1497. U predgovoru prvoga djela pripovieda kako je posjetio Pariz, Oxford, Florenciju, Bolonju, Paviju, Padovu, Urbino, Ferraru i napokon Rim.

Početkom XVI. vieka živio je i meštar Ivan Polikarpov Saveritan reda sv. Dominika, rodom iz Šibenika, koji g. 1522 izdade svoje djelo: „Totius humanae Vitae Modus. Libri IV. ad Illustrissimum Principem Franciscum Mariam Ruverium Urbini et Sorre Ducem Clarissimum. Venetiis per Jo. Franc. de Rusconibus". Napokon Nikola Kotoranin, biskup modruški, od kojega se nalazi u carskoj knjižnici bečkoj pod br. 280—2431 filozofičko djelo na pergameni pisano: „Nicolai Episcopi Modrusiensis opusculum de ea quaestione: an sint ulla in rerum natura vestigia unde mortales certam sui finis rationem condiscere possint".

Pisci o matematici i zviezdoslovju.

U matematici i zviezdoslovju, obćeljubljenoj toj nauci onoga vremena, odlikovahu se višespomenuti Ivan stariji Vitez od Sredne, osobiti ljubimac Pape Pia II. i kralja Matijaša, kojega je takodjer podučavao u zviezdoslovju, pak sve do svoje smrti o tom predmetu znanja s kraljem i s učenjaci najradje zabavljao se; noseći vazda kraj sebe astrologičke tablice i stojeći u neprestanom obćenju s Peuerbahom i Regiomontanom, od kojih je dobivao astronomičke nastroje. S njim u savezu tjerali su istu znanost na dvoru Matijaševu Feliks Dubrovčanin i Janko iz Kešinacah, nazvan Ivan Panonius, dobivajući posliednji potrebite astrologičke makine i očnike iz Dubrovnika, po Ivanu Gazaliću, dominikanu, i veoma vieštom zviezdoslovcu, kojega djela bijahu tada na široko i daleko poznata[30]. Od Dubrovčanah bavio se zviezdoslovjem gore rečeni Budisaljić Grgur i umni naš pjesnik Mavro Vetranić, kad je živio samotan na otoku sv. Andrije. Slavno ime radi dubokoga znanja matematike i zviezdoslovja steče Benko Mišulić (Missulus) Pažanin, o kojem suvremeni Paladius Fuscus Padovanin veli, da je bio: „Astrologiae et Juris tam Pontificii, quam Civilis scientissimus". Isti Paladius hvali i Rabljanina Antuna Nimiru radi velika znanja matematike, (mathematicarum artium peritissimus) koju kao samouk nauči. K ovim može se pričisliti i Antun Marcello Osoranin, domaći zemljopisac, koji se velikim uspjehom bavio i matematikom.

---

[30] Janus Pannonius, kojemu isti Gazulić jedno od svojih djelah u Ugarsku posla, veli o njem u svojoj poslanici sljedeće: „Vehementer siquidem nobis placuit liber ille vester, quem nuper ad nos misistis. Tanta is doctrina, tanta eloquentia refertus apparuit, ut adeo legenti jucundum, et discenti se praestiterit fructuosum. Nam fatemur, scrupulosas quasdam veterum Astrologorum sententias, quam jam pridem clarius intelligere desiderabamus, ibidem nobis fuisse luculenter explicatas".

Slovničari i Jezikoslovci.

Medju slovničari i jezikoslovci onoga vremena ide prvo miesto Jana Panona († 1473) slavnoga pjesnika latinskoga, koj prvu gramatiku jezika magjarskoga napisa, i viešt jeziku grčkomu, latinskomu, talijanskomu i slovinskomu, njeke govore Demostena prevede iz grčkoga na latinski.

Isto tako izdade štampom prvu gramatiku talijansku Ivan Franjo Fortunio (Srića?) nazvan Dalmata i Schiavone, viešti pravoslovac, koji kao podesta (načelnik) grada Jakina, padnuvši s prozora, tamo g. 1516 umre. Njegova gramatika nosi naslov: „Regole grammaticali della lingua volgare", te je po svjedočanstvu Tiraboschia, u vremenu od 36 godinah doživila 16 izdanja. Gore spomenuti bogoslovac Angjeo Martinić (de Martini) Dubrovčanin († 1520) napisa „Methodum grammaticalem instruendis juvenibus utilissimam". Šimun Trogiranin, nazvan Aretophylus, izdade štampom g. 1520: „Regulae Gramatices Simonis Aretophylis Tragurini Dalmatae ad utilitatem puerorum perquam commodae" posvetivši ovo djelo Petru Pavlu biskupu od Jesia, te bje opjevan u latinskoj pjesmi od Jana Vitala iz Palerma. — Marin Becichemo (Becić?) Skadranin (rod. 1468 † 1526) bivši upraviteljem učionah u Dubrovniku (1495), zatim državnim tajnikom i poslanikom mletačkim, napokon učiteljem uljudnih i jezikoslovnih naukah u Brešiji (1501) i Padovi (1520), napisa više djelah o rimskih klasicih; medju ostalimi „Castigationes et observationes super Virgilium; Ovidium, Ciceronem, Servium et Priscianum", koje djelo posveti g. 1495 vieću dubrovačkomu. Napisa takodjer njeke zakone, kako se ima valjano pisati latinski. S učenim Rafaelom Reggiom imao je velike razpre itd. (v. Zeno Dissertazioni Vossianae. T. II. p. 409). Bijaše zajedno dobar govornik, te su njegovi govori u pohvalu dužda Antuna Gritta i mletačkoga kancelara Petra Skele tiskani u Mletcih 1510, u 4. Napokon proslavi se kao jezikoslovac Trifun Bisantić Kotoranin. doktor crkvenoga i gradjanskoga prava, kao i mudroslovja i bogoslovja, koji je na sveučilištih u Bolonji i Perugii predavao klasičku literaturu grčku i latinsku, postavši zatim knjižničarom nadvojvode modenskoga i g. 1513 biskupom kotorskim, († 1540).

Latinski historici.

Medju historici ide po starini opet prvo miesto našega Iv. Viteza od Sredne, kojega umne poslanice, toli koristne za razjasnjenje znamenite dobe njegova vremena, pod naslovom: „Epistolae Historicae de rebus gestis inter Imperatorem Fridericum V. et Regnum Hungariae ab A. C. 1445 usque ad A. 1451", sakupi njegov zemljak Pavao Ivanićanin, svećenik i kanonik zagrebačke biskupije i bilježnik u kancelariji kralja Matijaša, te jih sa svojimi

vrstnimi bilježkami[31] obogati. Slavni pjesnik latinski Ivan Panonius, sestrić Ivana Viteza po svojoj materi Barbari, a sestri Vitezovoj, napisa takodjer, žalibože izgubljeno, historičko djelo u versih, pod naslovom: „Annales Hungariae, versibus uno in volumine colligati“[32]. — Ivan Barbeta Šibeničanin sastavi oko god. 1460 takodjer izgubljenu povjest Dalmacije pod naslovom „Historia Dalmatiae seu de laudibus Dalmatiae“. U isto doba napisa Dalmatin Kristofor Crisonius, po svoj prilici od zadarske porodice Križanah, svoje djelo: „Isolario Dalmatico“. — Koriolan Ciepić (Cipico) Trogiranin (rodjen god. 1425 † 1493) bivši podknežin t. j. zapovjednik jedne galije u ratu Mletčanah proti Turkom, napisa kao očevidac, veoma ugladjenim slogom latinskim pisano i u Mletcih godine 1478 prvikrat štampano izvrstno djelo: „De Petri Mocenici Venetae Classis Imperatoris contra Ottomanum Turcorum Principem gestis libri tres“, što je godine 1544 u Basilei i godine 1595 u Mletcih s nova preštampano, a na jezik talijanski po Ivanu Ciepiću, nadbiskupu zadarskom, sinu Koriolanovu pod naslovom: „Delle cose fatte da M. Pietro Mocenigo“ prevedeno, i po smrti ovoga godine 1570 u Mletcih tiskom izdano. Medju dubrovačkimi pisci slovili su u ono doba kao historici: učeni opat benediktinskoga reda, učenik sveučilišta parižkoga i član akademije sienske Ljudevit Criević, nazvan Cervarius Tubero (r. 1459 † 1523 polag Criev., a g. 1527 polag Dolcia), kojega vrstno djelo: „Commentaria de rebus, quae temporibus suis (1490—1522) in illa Europae parte quam Pannonii et Turcae eorumque finitimi incolunt gestae sunt“ više putah tiskom izadje. Ovo je djelo po papinskom Indexu zabranjeno, jer brani kadikad protestante, napada pape Aleksandra VI., Julia II. i Leona X., te o grčkoj i rimskoj crkvi veli: da neima u njih nauka druge razlike, nego u ludom i priepornom tumačenju riečih. Ovo svoje djelo posveti Criević učenomu nadbiskupu koločkomu Grguru Frankapanu. Osim toga napisa u Florentii god. 1590 tiskano djelo: „De Turcarum origine, moribus et rebus gestis Commentarius“; na kojega djela pisanje potaknu ga gore rečeni Frankapan. Prvo njegovo djelo štampano višekrat, izdano je i u Dubrovniku g. 1784 s obširnim opisom njegova života. Ivan Evangjelista Brajilov i Ivan Gabrijelov Tiburnić nastaviše genealogičko djelo svoga djeda Bjeloslava Gradojeva Tiburnića, napisav rodoslovje svih porodicah dubrovačkih, pod naslovom: „Origine e Genealogia di tutte le famiglie dei Cittadini della Città di Ragusa quali successivamente sono uscite di tempo, cominciando circa l' anno 1300 fino al a. 1500. Cominciate a descriversi da Bjeloslavo di Gradoie Tiburtini fin all' 1400 esequitate da Evangelista di Brailo Tiburtini nipote del ditto Bjeloslavo fin' all' a. 1450. Epoi di Evangelista di Gabriele Tiburtini nipote di D. Evangelista fin all' a. 1500

[31] Ove poslanice izdane su kasnije u zborniku ugarskih pisacah: (Scriptores Rerum Hungaricarum) od Šwandtnera i o.

[32] Czwittinger. Specimen Hungariae litteratae in Appendice p. 53.

et ampliato per me Giovanni d' Evangelista". Istim predmetom bavio se i Ambroz Ranjina dominikan, (rod. 1490 † 1550), te je njegovo djelo štampano u Mletcih g. 1541 u gore spomenutom bogoslovnom djelu njegova rodjaka Klimenta Ranjine: „Quodlibet declamatorium". — Nikola Marinov Ranjina (r. oko g. 1490), kojega medju hrvatskimi bogoslovci spomenuh, sastavi na talijanskom jeziku ljetopis dubrovački od g. 1400 do 1552, pod naslovom: „Annali di Ragusa". — Bernardo Getaldić (Getaldi) dominikan, napisa oko g. 1510: Historiam virorum illustrium Congregationis (S. Dominici) Ragusanae". A Petar Binčula ili Bučinjola, prijatelj slavnoga Gerarda Plania, tajnika cesara Karla V. napisa: „De Causis Rebellionis Achmati a Solimano Turcarum Imperatore", tiskano godine 1524 u Beču, u kojem govori mnogo o Vlaškoj, Dalmaciji itd. Paškval Sorkočević, savjetnik srbskoga despota Gjurgja Brankovića, koji napisa po svjedočanstvu Dolcia, znamenite poslanice pod imenom: „Exemplar litterarum ex Paschale de Sorgo Raguseo nobili, qui est cum Despote Serviae inter Primores". Gore spomenuti Nikola Kotoranin, biskup modruški, poznat kao diplomat i poslanik pri stolici papinskoj i u Bosni kod posliednjega kralja Stjepana Tomaševića (1462), napisa njekoliko zanimivih poslanicah o dogadjajih svoga vremena, medju kojimi je: „Epistola ad Stephanum Archiepiscopum Colocensem, postquam reversus fuisset ex oris Italicis"[33]. Od njegovih govorah čuva se u mletačkoj knjižnici sv. Marka: „Oratio in funere Cardinalis S. Xisti". (cl.XIV. Cod. 180). — Marin Brletić (Barletius) Skadranin, napisa povjest osvojenja Skadra grada po Turcih: „De expugnatione Scodrensi a Turcis, libri tres. Venetiis 1504. et Basileae 1556. Francofurti 1587." On proslavi i svoga suvremenoga zemljaka i prvoga junaka hristjanskoga Jurja Skenderbega Kastriotića, napisav njegov život pod naslovom: „De vita, moribus ac rebus contra Turcas gestis Georgii Castrioti Scanderbeg". Argentorati 1537 et Zagrabiae 1743. Ovo djelo prevedeno je na francezki, talijanski, portugalski i njemački jezik. Osim toga napisa po mnienju njekih i „Chronicon Turcicum". Francofurti 1578. Meni nepoznato. — Juraj Dobretić nazvan Benignus, o kojem takodjer govor bijaše, sastavi na obranu svoga zaštitnika Franje od Rovera, hercega urbinskoga, pod naslovom: „Defensio Francisci M. Feltrii seu Roborei Urbini Ducis", za koje djelo misli Dolci, da je izgubljeno, a ja bi reko, da će ono isto biti, što se sada nalazi u rimskoj vatikanskoj knjižnici pod naslovom: „Della vita di Francesco Maria di Montefeltro della Rovere, Duca di Urbino", te je krasnom sitnoslikariom urešeno od našega tada još mladoga Julija Klovija, s kojim je Dobretić po svoj prilici u prijateljskom savezu bio.

Iz dalmatinskih ostalih gradovah i otokah bijahu poznati historici: Jakov Banišić (Banisio) iz Korčule (r. 1466 † 1532), slavni diplomat i tajnik kardinala Raimonda Peraulta, a kasnije cara Mak-

[33] Rukopis u mojoj bivšoj knjižnici.

similijana (1510—1519), zatim savjetnik cara Karla V. Njegove znamenite poslanice i ostale spise sačuvaše tiskana djela kardinala Bemba, Erazma Rotterdamskoga, Pirkheimera, Da-Monta i Rousseta, s kojimi stojaše u prijateljskom dopisivanju. Nikola Paladinić iz Hvara, kavalir mletački reda zlatne haljine (della toga d' oro) napisa historičko djelce: „Commentarius omnis rei gestae", a drugi Hvaranin i dominikan Vinko Pribojević (Priboevo) dade u mletcih tiskati svoje važno djelce: „Oratio de Origine successibusque Slavorum, habita Phariae 1525". Impr. Venetiis 1532. 4. p. 61., koje kasnije Splietjanin Belizar Malaspali na talijanski prevede i g. 1595 u Mletcih štampati dade. — Ivan Statilić iz Trogira (Statilaeus), kancelar kralja ugarskoga Ludovika II., a zatim biskup erdeljski i revni sliedbenik Ivana Zapoljskoga, a još revniji zaštitnik vjere rimske i žestoki govornik proti protestantom, dade preštampati život sv. Ivana Ursina, biskupa trogirskoga, i ostavi nakon sebe njekoliko znamenitih diplomatičkih govorah, medju ostalim i govor, što ga je besjedio pred mletačkim senatom godine 1552[34]. — Toma Niger, Splietjanin, o kojem bijaše jur govor, nastavi u rukopisu: „Pontificum Salonitanorum et Spalatensium series ex scriniis romanis et variis antiquis monumentis collecta, a viro Dalmata, Patriae et Nationis suae amantissimo", s bilježkom nepoznatoga: „Hanc seriem ex antiquis approbatis auctoribus et monumentis, Thomas Niger civis Spalatensis, Epus. Scard. inde Tragur. conscripsit et ordinavit, ut in Archivio Romano Sedis servaretur (Carrara Chiesa di Spalato p. 67.)" Jakov Radovčić (Gaudentius) napisa u Splietu Dnevnik (Ephemerides) svoga vremena i kliskoga boja, kojim se je Farlati služio. — Martin Šibeničanin, napisa g. 1489 izgubljeni ljetopis pod imenom: „Cronicon Dalmatiae et Saladiae (Salonae?)", a mnogoučeni i za glagolsku književnost velezaslužni Zadranin Šimun Kožičić-Benja, biskup modruški (1509—1536), sastavi poveće historičko djelo: „Monumenta vetera Illyrici Dalmatiae Urbis et Ecclesiae Salonitanae ac Spalatensis a Simone Begnio Patritio Jadertino, Episcopo Modrussiensi, ex variis codicibus et tabulariis collecta". Ali ovo djelo, što se je još g. 1805 u knjižnici rimske propagande čuvalo, izgubljeno je sada. Njegovo pomanje djelce: „Oratio in sexta lateranensis concilii sessione, quinto kalendas majas (1513) habita", posvećeno knezu Bernardinu Frankapanu, tiskano na nepoznatom miestu, i drugo: „De Corvatiae desolatione oratio ad Leonem X. Pont. nona Novembris 1516 habita", tiskana je u Parizu g. 1516. u 4. Farlati spominje još jedno veoma važno djelo Kožičićevo, što se je njekada čuvalo u arkivu kaptola splietskoga, ali je sada takodjer izgubljeno. Ovo djelo sastojalo je, zajedno s dodatci Rafaela Levakovića, iz IV. knjigah, te je osim izvadakah iz rimske historije, sadržavalo mnogo gradiva za crkvenu povjest, zajedno sa životom sv. Klimenta pape, napisanim od Hesichia nadbiskupa solinskoga s primjetbami

[34] Rukopis u mojoj njegdašnoj knjižnici.

Kožičića, koje Farlati (T. II. str. 83) u Illyricum Sacrum priobći[35]. Još bijaše iz dalmatinskoga Šibenika po svjedočanstvu Krčelića i Ištwanfa, rodom Feliks Petančić, kancelar senjski, a kašnje kancelar kraljice ugarske Beatrice i čuvar knjižnice korvinijanske, koj napisa kratku, ali važnu razpravu: „De itineribus aggrediendi Turcam". Ovo djelo više putah tiskano, posveti pisac Vladislavu, kralju ugarskomu i českomu. Osim toga ostavi u rukopisu: „Genealogie turskih carevah", koje djelo čuvalo se u knjižnici Ivana Cuspiniana, njegova prijatelja. Neznam odkuda bijaše rodom Dalmatin Herman, koji iz arapskoga na jezik latinski prevede život Muhameda proroka i arapski ljetopis o Muhamedu i njegovih nasliednicih, koja oba djela štampana su po Ivanu Oporinu u Basilei god. 1546 zajedno s Alkoranom.

Napokon ima se k našim dalmatinskim historikom onoga vremena pribrojiti i Pavao Cortesius Dalmata (r. 1465 † 1510), premda ga njeki drže za Talijana iz S. Geminiana. Bivši u mladosti tajnikom pape Aleksandra III. i Pia IV. postavši kasnije biskupom od Urbina, napisa troja poznata mi djela: 1. Commentarius in Petri Lombardi sententias". 2. „Opus de Cardinalitia dignitate" i 3. najvažnije: „Dialogus de hominibus doctrina claris" pisano 1490, tiskano u Florenciji g. 1734. u 4.

Od hrvatskih povjestnikah s ove strane Velebita bijahu poznati u ono doba, osim gore spomenutih Ivana Viteza, prijatelja pape Ence Silvia (Pia II.), Pavla od Ivanića i Jana Panona, takodjer Marko iz Dubrave, koji god. 1486 sastavi prvi ljetopis Pavlinah pod naslovom: „Chronicon ordinis S. Pauli I. Emeritae". — Ivan Sermek (Zermegh) Bontoševečki, kojega Czvittinger i Horany načiniše Magjarom, premda sám u svojih djelih priznaje, da je bio rodom iz križevačke županije, napisa više putah tiskano, veoma zanimivo djelo: „Historia rerum gestarum inter Ferdinandum et Joannem Reges Hungariae". Pisac bijaše revni sliedbenik Zapoljskoga i častnik Kristofora Frankapana u vojsci hrvatskoj. Stjepan Brodarić, rodom iz dolnje Slavonije, najprije kanonik zagrebački, zatim kancelar kralja Ludovika II., biskup sriemski i pod Zapoljem naslovni vacki († 1539)[36], opisa živimi bojami nesretnu muhačku bitku (1526): „De conflictu Hungarorum cum Turcis ad Mohats" i njekoliko važnih poslanicah, stranom službenih u ime kralja Ludovika II. pisanih raznim vladarom, stranom privatnih kraljicam

---

[35] O njegovom glagolskom „Žitju carah" itd. gledaj niže.

[36] O njegovaj smrti pisa Antun Vrančić Petru opalenskomu, meštru dvora poljskoga iz Budima 3 kal. Decembris 1539 ovo: „Stephanum Brodericum virum profecto qualem diu Hungaria non est habitura, amisimus. Nemo est qui eum non defleat. Decessit morte admodum facili ac digna ejus vita et moribus, adeoque cita, ut unico spirandi actu, tamquam dormiturus, non moriturus, ad ultimum semper cum sensu loquens XV. kal. Decembris in arce sua Episcopatus Vaciensis animam exalavit. Successor illi in sacerdotio dignus quaeritur, neque reperitur, adeo mores ac studia, quibus ipse pollebat, in hoc regno interiere"

ugarskim Mariji i Isabelli Zapoljevoj, kralju poljskomu Sigismundu i poljskim velikašem, navlastito nadbiskupu krakovskomu i biskupu plockomu. K ovim ima se pribrojiti i pop Juraj iz Kamenice u Sriemu (rod. oko g. 1484), koji napisa obširno, ali veoma izkvarenim jezikom latinskim, svoga vremena povjest pod naslovom: „De perdicione Regni Hungarorum", tiskano u spomenicih akademije peštanske (Scriptores T. I.)[37].

Napokon dolaze jedini onoga vremena pisci i govornici iz višega stališa, i to dvojica slavne porodice knezovah Frankapanah, Franjo i Vuk, od kojih prvi redovnik sv. Franje, čestoputah poslanik kraljevah Ivana Zapoljskoga i Ferdinanda na dvoru poljskom, turskom i u Njemačkoj, a kasnije nadbiskup kaločki i biskup jegarski[38], ostavi umne poslanice, pisane Pavlu III. papi rimskomu; zatim govor držan u Reznu (Ratisboni) na cesara i stališe njemačke, koji je g. 1541 na jeziku latinskom i u njemačkom prevodu tiskom izdan; drugi pako Vuk, slavan kao junak i diplomat, ostavi nam takodjer govor, što ga je govorio kao poslanik hrvatski pred cesarom Karlom V. te je taj za poviest onoga vremena znameniti govor tiskan u Augsburgu (Augustae) god. 1530, pod naslovom: „Wolfgangi de Frangepanibns Comitis, Croatiae oratoris, oratio ad Carolum V. Imp. et ad illustr. Germaniae Principes Rom. Imp. facta, nomine Regnicolarum Croatiae". Augustae a. 1530. Treći od plemićah hrvatskih, koji se bavio povjestnicom, bijaše Pavao Gregorijanski od Gregorianca, više putah poslanik kralja Ferdinanda kod raznih inostranih dvorovah, zatim biskup zagrebački i jegarski († 1470) koji napisa: „Breviarium rerum huugaricarum historicarum", što ga je kasnije Matija Bel sa svojimi razjasnjenji tiskom izdao[39]. Medju Vrančićevimi poslanicami, ima takodjer njegovih.

Ovo su po prilici svi, koji su u drugoj polovini XV. i početkom XVI. vieka pisali na jeziku latinskom štogod o povjestnici ili za povjestnicu znamenitijega. Valja nam k ovim jošte pribrojiti i one riedke, koji pisahu o istom predmetu štogod na jeziku hrvatskom.

Hrvatski historici.

Prvi po starosti poznat je fratar Šimun Jurjev Klimentović ili Klemenović, rodom iz Lukurana, sela okružja zadarskoga (r. oko g. 1460 † 1520). Od njega imamo kratak ljetopis od početka svieta do 1512. Už njega stoji drugi fratar Šimun Glavić, (latinske listine pišu ga i Clavich) rodom iz Šibenika, (r. oko g. 1490 † 1563) ministar države dalmatinske reda male braće sv.

---

[37] Gl. o njem obširniju moju razpravu u Katoličkom listu 1859. br. 33.

[38] Jegarskoj crkvi ostavi isti Franjo Frankapan svu svoju veoma bogatu knjižnicu.

[39] Ovo će biti isto djelo, što se u carskoj knjižnici u Beču br. 2253—8742 nalazi pod naslovom: „Gregorianez Pauli Fpi. Jaurinensis. Origo gentis Hungarae".

Franje, koji nastavi ljetopis Klimentovićev od 1512 do 1529, te napisa i drugi kratak ljetopis od Adama do godine 1542. Treći je pop Andrija Istrijanin, koji oko g. 1511—1525 napisa još kraće ljetopisne bilježke. Ova sva tri pisahu glagolskimi pismeni, te su njihovi ljetopisi priobćeni po meni u Arkivu IV. str. 30—47. Još napisa gore spomenuti biskup modruški Šimun Kožičić Zadranin, na polu hrvatskom polu staroslovinskom jeziku: „Žitja od rimskih arhierejov i cesarov ot Petra i Julija daže do sadanih Klimenta sedmoga i Karla petoga“, tiskano na Rieci, u hižah njegovih g. 1531. Ako k ovim pridadem jošte popa Martinca Lapčanina (1493), popa Filipa Novljanina (1499) i bezimenoga pisca časoslova novljanskoga (1493), koji napisahu kratke bilježke o boju Hrvatah s Turci (1493) i o smrti Kristofora biskupa modruškoga, to sam onda napomenuo sve do sada poznate pisce, koji se u vrieme Marulićevo baviše pisanjem povjestničkih predmetah na hrvatskom jeziku. —

Zemljopisci.

Zemljopisje gojilo se u sva vremena kod Hrvatah veoma malo. Iz vremena Marulićeva poznati su mi Antun Marcellus Osoranin, koji je po svjedočanstvu Dujma Gožetića (Galzigna) napisao oko g. 1470 zemljopisno djelo: „De situ orae Illyrici“. U isto skoro doba sastavi umni pjesnik šibenički Juraj Šišgorić svoje djelo: „De situ Illyriae et civitate Sibenici“, što se nalazi u knjižnici gosp. Cicogne u Mletcih pod br. 2218[40]. Antun Marko Raimundi Zadranin, opisa g. 1501 biskupiju ninsku, koj opis priobći Farlati IV. str. 225. pod naslovom: „Descriptio Dioecesis ac territorii Nonensis“. — Dujam Hranković (de Cranchis) Bračanin, opisa latinskim jezikom g. 1505 otok Brač, koji opis štampan je u djelu Cicarellovom: „Osservazioni sull isola Brazza“. Fratar Ivan Gunlić Dubrovčanin, kroz više godinah gvardijan samostana fratarskoga u Betlemu, opisa na talijanskom jeziku svoje putovanje u svetu zemlju g. 1526. Tranquilus Parthenius Andronicus (Andrašević) Trogiranin, sastavi početkom XVI. vieka opis putovanja u Carigrad, prigodom svoga poslanstva. O tom piscu veli suvremeni Pavao Jovio: „Dignus elogio — Tranquillus Andronicus praeclarus Ciceronis aemulator, dum gravissimarum actionum ac Ottomanicae legationis, obscurorumqne nobis itinerum Commentaria perscribit“. Napokon može se k ovim pričisliti i učeni fratar Bonifacio Darkolić, nazvan Stephanis, koj kao gvardijan monastira sionskoga i jerusolimskoga, dvanaest godinah u Palestini proživi i sveti grob Isusov popraviti dade. Postavši kasnije biskupom stonskim, bijaše na sboru tridentinskom i poslanik pape Pia IV. kod Filipa od Španje. († 1581). Izdao je svoje putovanje u svetu zemlju, pod naslovom:

[40] Ljubić. Ogledalo I. str. 339. — Valjalo bi sravniti u čem se razlikuju ova dva opisa Illyrie, od djela Palladia Fusca Padovanina: „De situ orae Illyrici“, što je pisano g. 1540 i od Lucia priobćeno.

„De perenni cultu terrae Sanctae et de fructuosa ejus peregrinatione". Venetiis 1572. Osim toga napisa: „Regressus ex Hispania" i bogoslovno djelo: „De ortu Clericorum" u Mletcih 1568.

Prirodoslovci.

Prirodoslovjem bavio se stari sviet, osobito Hrvati, još manje nego zemljopisjem. Ipak imamo tri naša pisca, koji nisu zanemarili i ovu prevažnu znanost koja iz mnogoga obzira polaže temelj ogromnomu napredku uma i umovanja ljudskoga. Veleumni dubrovački pučanin Benko Kotruljić, o kojem će niže biti govor, svrati prvi XV. vieka (1460) svoj um na prirodoslovna iztraživanja i na botaniku, te napiše na talijanskom jeziku djelo: „Della natura dei fiori" (o naravi bilja). Učeni Dalmatin, po svoj prilici Zadranin, Friderik Chrysogonus, napisa izvrstnu razpravu o tom, koliku silu vrši sunce i mjesec na morsku osjeku i plimu: „De causis aestus marini", o kojem predmetu pisahu kasnije, Gassendi, Newton, Cartesius i Wolf, te je djelo našega Dalmatinca tiskom izdao njegov zemljak Ivan Pavao Galuči Solinjanin u svom djelu: „Theatrum mundi et temporis". — Napokon pisa o istom predmetu Nikola Stjepanov Sagri Krivonosović Dubrovčanin, († 1572 u Manfredoniji) pod naslovom: „Raggionamenti sopra la varietà de' flussi et riflusssi del mare oceano occidentale raccolti da Nicolò Sagri. In Venezia per Dominico Guerra, 1574 in 4". Naš Ignacio Gjorgjić u svom djelu: „Parallelismus Afromelitae cum Dalmatia et Ragusa" veli o istom piscu: da je bio zajedno izvrstan matematik.

Pravoslovci.

Medju onimi, koji XV. i početkom XVI. vieka pisahu štogod o crkvenom ili gradjanskom pravu, te se baviše u obće pravoslovjem, ide kao najstarijemu prvo mjesto Blažu Moravčaninu iz Glavnice. Poslan g. 1462 u Italiju na nauke, posjeti učilišta u Ferrari i Padovi, te postane u posliednjem mjestu god. 1467 doktorom kanoničkoga prava. Vrativ se u Zagreb, bijaše zagr. kanonik i zajedno župnik u Glavnici kod Moravča, a zatim g. 1494 arcidjakon kalnički. Od njega čuva se u zagrebačkoj nadbiskupskoj knjižnici rukopisno djelo: „Expositio Decretalium Corpor s Juris Canonici". U isto doba učio je u Padovi drugi zagrebački kanonik Martin od Gragene ili Grangje, koj god. 1467 napisa djelo: „Solemnis et copiosa repetitio famose legis admonendi seu de jurejurando. Excellentissimi Juris utriusque Doctoris Domini Angeli de Perusio in florentissimo studio Paduano ordinarie legente"[41]. Kao pravoslovca opjeva g. 1477 Juraj Šišgorić Jerolima Trogiranina, valjda od porodice Ciepićah, koj bijaše kasnije naddjakon i vikar splietski i doktor obijuh pravah,

[41] Rukopis u knjižnici nadbiskupije zagrebačke.

3

te ga Marulić zove svojim najboljim prijateljem. Trogiranin bijaše i Fantin de Valle iz kuće Ciprijanićah († 1475), auditor Rotae i utemeljitelj hospitala slovinskoga sv. Jerolima u Rimu, papinski nuntius u Pragu itd. kojemu kardinal Oliverio Carapha napuljanin god. 1475 u rimskoj crkvi S. Maria Maggiore postavi grobni spomenik, kao „Juri consulto, Palatinarum Causarum disceptatori gravissimo, equissimoque". Bogatu svoju knjižnicu i vlastite rukopise ostavi on monastiru sv. Križa na otoku Buji kod Trogira. Placido Menčetić Dubrovčanin iz reda sv. Benedikta, sastavi izvadke iz dekretah Gratianovih na porabu ponajviše izpovjednikah i prodikaocah. Toma Criević, drugi Dubrovčanin, (r. oko 1490 † 1562) bijaše kao pravoslovac i doktor obijuh pravah toliko na glasu, da mu god. 1529 kardinal Toma de Vio posveti svoje djelo: „De emptione rerum raptarum in bello injusto". — Još bijahu poznati u Dubrovniku kao tadašnji pravoslovci: Ragusio de Ragusaeis, učitelj gradjanskoga prava rimskoga na sveučilištu u Padovi i Perugji (1522), koj je i pisao njeka izgubljena djela o istom pravu. — Marin Menčetić, kojega spominje Serafin Criević kao izvrstna pravoslovca „Juris Consultus excellens" bijaše kanonik crkve dubrovačke. Jedna listina kralja Matijaša od god. 1470 spominje još Luku Bunića, koji je kao „Legis doctor" poslan bio zajedno s Jakovom Gundulićem u Ugarsku u poslu založenoga blaga pokojnoga Stjepana Kosačića hercega sv. Save. I o Dobruši Dobričeviću (Boninus Bondenalius), koj umre g. 1510, veli Juraj Dobretić-Benignus, da je bio obijuh pravah doktor veoma slavan (gloriosissimus). Napokon spominje Ser. Criević Matu i Lovru Ranjinu od kojih prvi († oko god. 1500) bivši u Rimu imenovan doktorom prava, postane tajnikom kardinala Julijana Roborea, kasnijega pape Julija II.[42]; a drugi Lovro († 1520) takodjer ljubimac pape Julija II., proslavi se kao doktor obijuh pravah u Florenciji na toliko, da su tamošnji gradjani u znak velike ciene njegova znanja, na obćinskoj viećnici za viečna vremena posadili njegov grb. — Na glasu bijaše kao pravoslovac i Trifun Bisantić Kotoranin, učenik rimski, učitelj obijuh pravah u Bolonji i Perugji, knjižničar Duke od Modene, a kasnije biskup kotorski († 1540), baveći se pisanjem ne samo o pravoslovnih predmetih, nego i bogoslovnih, a stranom i povjestnicom, ostavivši nakon sebe Sbornik važnih poslanicah, što jih je pisao kardinalu Dominiku Grimanu. Ivan Stafilić Trogiranin (r. 1472 † 1528), vikar biskupije trogirske i učitelj crkvenoga prava na kolegiju Della Sapienza u Rimu, napokon biskup šibenički, napisa juridičke razprave: „De gratiis expectativis". „De litteris Gratiae et justitiae". „De vacatura beneficii". „De brevibus ac de officio Legati apostolici", tiskane u Mletcih godine 1540. Osim ovih još u rukopisu: „De bello et pace", posvećeno djelo Vladislavu kralju ugarskomu i českomu. Franjo Fumati,

[42] Jednomu Mati Ranjini Dubrovčaninu, pravoslovcu i rektoru sveučilišta padovanskoga, postavljen je na trgu Prate della Valle u Padovi veliki kip, izvajan od mramora.

vlastelin zadarski i doktor gradjanskoga prava izdao je god. 1538 u Padovi govor, što ga je držao pred sakupljenimi pravoslovci. Čuveni dominikanac Juraj Utješenić Martinušević, rodom iz Kamenčaca u Hrvatskoj, jedan izmedju najslavnijih i najlukavijih diplomatah svoga vremena (r. 1481) ubijen iz zasjede po Ferdinandovih plaćenicih kao gubernator erdeljski (1553), ostavi nakon sebe juridičko djelo: „Libellus de Judicio candentis ferri et ferventis aquae“, tiskano u Kološvaru godine 1550. A ima od njega i više diplomatičkih i privatnih pisamah, medju ostalim jedna poslanica pisana Antunu Vrančiću g. 1545, u kojoj opisuje počelo svoje porodice i svoj život. (U peštanskom muzeu, Sećenijevoj zbirci). — Franjo Nigretić, nazvan Niconitius, Korčulanin (r. 1501 † 1549), kancelar kralja poljskoga, ubijen u Rimu od svojih slugah, napisa juridičke razprave: „De novi operis enunciatione“. „De probationibus“. „De testamentis“. „De consiliis“ itd., a drugi Korčulanin Pavao Petreo bijaše g. 1545 učitelj prava na sveučilištu padovanskom i po svjedočanstvu Facciolatia izvrstni pisac. — Mario Kaboga Dubrovčanin, učitelj na sveučilištu padovanskom, doktor pravah i bogoslovja, poznati pjesnik hrvatski i talijanski, ostavi više pravodavstvenih razpravah, kao: 1. De Ecclesiastica libertate et sacrati ordinis immunitate. 2. De praecedentia Episcopalis vicarii et aliarum dignitatum in cathedralibus Ecclesiis. Tiskano u Rimu 1575, i posvećeno kardinalu Ludoviku Madruciju. 3. Libellus secretorum. 4. Defensio in Philippinam Jupanensem itd. Još imamo i razjasnienje ugarskoga prava i sabranje dekretah, pod naslovom: Tripartita ugarskoga, zahvaliti dvim vieštim pravoslovcem onoga vremena: Franji Iločkomu Sriemcu (rod. 1484 † 1555), kasnije biskupu jegarskomu u Ugarskoj, te gore spomenutomu Pavlu Gregorijanskomu od Gregorijanca, biskupu zagrebačkomu i jegarskomu.

Još mi je ovdje spomenuti njeke upravljatelje pravoslovnih učionah i učitelje prava na sveučilištu padovanskom, o kojih nebijaše gore rieč, ali su bez sumnje o svom predmetu štogod i pisali. Upravljatelji bijahu: Šimun Roza, Dalmatin (g. 1492). Ivan Kašić, Hvaranin (g. 1496). Marin de Hungaris (Ugrinović?), Dalmatin (g. 1508—1517). Nikola Paladinić, Hvaranin (god. 1533). Ivan Giovino, Zadranin (god. 1535). — Učitelji crkvenoga prava bijahu: Natal Salernitan, Dalmatin (god. 1533). Antun Bakulić, Kotoranin (god. 1535). Vinko Pelegrinović, Dalmatin (g. 1536). Učitelji gradjanskoga prava: Mate Andreašević (Andreis g. 1503). Nikola de Hungaris (g. 1528—1529). Marin Solon, Dalmatin (g. 1531). Ivan Giovino, Zadranin (g. 1534). Antun Bakulić (g. 1537). Franjo Fumati, Zadranin (godine 1538). Paškalio Paškalić (god. 1539)[43]. Napokon spominju se četiri zagrebačka kanonika: Ivan od Greča, Jakov od Tmera, Grgur stolni arcidjakon, i Angjeo, kao doktori pravah (Decretorum

[43] Ljubić. Dizionario biografico.

*

Doctores), koji su polazili takodjer sveučilište padovansko, a mogu se k ovim pridati još kanonik i arcidjakon Andria od Ivanića, kao Artium et Decretorum Doctor (g. 1495) i profesor bogoslovja u Zagrebu[44], te kanonik Juraj, Juris utriusque doctor.

Pisci o medicini i trgovini.

Malo bijaše naših ljudih u ono doba, koji se baviše medicinom i znanostju trgovine. O prvoj pisahu njeki Dubrovčani i to: Doktor Juraj Ispan, učenik parižki, koj napisa medicinsko djelo: „De ratione medendi eos qui sub climate Ragusae nati sunt" i Luka Bisija (god. 1460) o kojem veli Crievič: Claruit medicis disciplinis apprime. Kao učeni doktor medicine i mudroslovja hvali se još od Crievića i Gabriel Galvani Dubrovčanin, koj izučiv nauke u Italiji i vrativ se g. 1479 u svoj rodni grad, započe njeko učeno medicinalno djelo pisati, kad god. 1482 od kuge naglo umre. Početkom XVI. vieka bijaše u Dubrovniku na glasu učeni doktor medicine Veselko (Alegretti) polag njekih Alojno Georgirić, kojega pisma izgubljena su, ali mu stoji grobni spomenik u Bolonji u crkvi Annunziazione di B. M. Virgine, na kojem se veli, da je bio: „Tum Philosophiae, tum medicinae scientia eximie ornatus, atque etiam Historiarum, Astrologiae, inprimisque Cosmographiae ac Geographiae, quas non tam ex libris quam ex diuturna terrarum perlustratione sibi adsciverat, caeterarumque artium mathematicarum omnium clarissimus" († 1575). — Medju vieštake liekarstva, ako i neznam da li su štogod pisali o medicini, mogu pribrojiti i učitelja medicine na sveučilištu padovanskom god. 1532. Jurja Amelija, nazvana Liburnese, po svoj prilici iz primorja hrvatskoga, t. j. stare Liburnie; zatim Mihalja i Markvarda kanonike zagrebačke (1456), obadva doktora medicine. — O trgovini[44] pisa jedini dubrovački pučanin i prognanik „Benko Kotruljić", ministar i poslanik napuljskih kraljevah Alfonsa i Ferdinanda, a prije sudac Napulja grada, koj god. 1458 u gradu Serpici u Napuljskoj napisa na talijanskom jeziku svoje djelo: „Della mercatura e del mercante perfetto libri IV." posvetivši ovo djelo Franji Stjepanovu pučaninu dubrovačkomu, ter ga stoprv nakon njegove smrti Ivan Guizepić, pučanin dubrovački, ponajprije u Mletcih g. 1573, te iste godine Franjo Patritio, Dalmatin,

---

[44] Za čudo mi je kako baš o velevažnoj znanosti trgovine naši ljudi u ono doba tako malo pisahu, kad su upravo dalmatinski gradovi, a njim na čelu slobodni grad Dubrovnik, sve svoje ogromno bogatstvo i sav svoj duševni napredak ponajviše obrtnosti trgovine zahvaliti imali. Ta poznato je, da sam Dubrovnik tečajem XV. vieka svestranom svojom sretnom pomorskom trgovinom tako daleko dotjera, da je do 300 velikih brodovah imao, s kojimi je dopirao do Afrike i Egipta, do Indije, do Englezke i do novoga svieta, ter je mogo jošte u XVI. vieku oružanimi svojimi brodovi i najizkusnijimi brodari podupirati veličanstvena, ali žalibože nekoristna poduzeća cesara Karla V., koja dubrovačkomu mornarstvu smrtni udarac zadadoše.

popravljena po drugi krat tiskom izdade, pošto je prvo izdanje u njekoliko danah razprodano bilo. Od istoga pisca poznata je i razprava: „De uxore ducenda".

Pjesnici latinski.

Prelazim sada k pjesničtvu, kao onoj grani književnosti, koja u doba Marka Marulića kod Hrvatah najbujnije procvatè, i nad svimi inimi granami znanosti silni mah preotè.

Dualizam jezika vladao je dakako i u toj vrsti znanja, isto tako kod Hrvatah kao i kod inih narodah zapadnih. Latinski klasicizam i narodan jezik stojahu još uvjek u oprieci, te se neznaše, koji će prevagnuti u napredak. Latinski pisalo se je za veliki sviet i za učene ljude[45], a u narodnom jeziku, za puk i za žene, koje tada još govorahu samo svojim jezikom. Kod nas Hrvatah pisalo se iznimno još u narodnom jeziku i za svećenstvo glagolsko, koje nije umielo latinski, ali se nije ni popelo bilo do višega znanja i uljudnosti.

Štogod su naši ljudi još u ono doba pisali latinski, to ima višega uzleta i dublje znanstvene vriednosti, a što su pisali hrvatski, ima više obične priproste nauke, ako i toplijega čuvstva. Tako bijaše i u skladanju pjesamah. Epopeje, Ode, Elegije i Epigrame pisahu naši pjesnici ponajviše na jeziku latinskom, dočim liričke piesme čuvstva i ljubavi, prijateljske poslanice, alegorične, didaktične, dramatične i pobožne piesme, a kadkad i Satire na hrvatskom jeziku pjevahu.

Mi moramo dakle i u pjesničtvu oddieliti one naše pjesnike, koji pjevahu latinski, od onih, koji pjevahu hrvatski. Počnimo s pjesnici latinskimi.

Odmah početkom druge polovine XV. vieka pojavljuju se dva naša neumrla latinska pjesnika, kojih slava i glas proteče po svoj zapadnoj Europi. Ivan Ljudić od Kešinacah[46], nazvan Janus

---

[45] Kako je u istoj Italiji narodni jezik talijanski malo cienjen i zanemaren bio u ono doba, svjedoči nam I. Cantu, koji o onom vremenu ovo piše: „Allora la lingua fondata da Dante, da Petrarca e da Boccacio parve indegna di vestire i pensieri, parve una puerizia, e i pochi che la coltivavano, od erano tenuti in conto da poco, o essi stessi nol facevano che per confortarsi di studii più gravi, non mai per meritare con essa un nome nel regno delle lettere. — Gli Italiani non vollero pensare, non vollero parlare se non come parlavano e come pensavano i Greci e i Romani; così invece d' arrichire una lingua e una nuova letteratura, non pensarono che a copiar servilmente gli antichi modelli. I più vigorosi eruditi sí sarebbero vergognati di parlare in una lingua che era parlata dal popolo, e il cui uso avrebbe potuto forse imbastardire la purità del latino".

[46] Sve do danas nije se znalo pravo ime ovoga slavnoga pjesnika. Dojakošnji njegovi životopisci, Kaprinaj, ako se nevaram na čelu, našavši u njekoj listini pogriešno napisano (ili čitano) njegovo ime de Cesinge i de Chesinge, Horanji piše Hesinge, okrstiše ga ovim imenom, koje u nijednom jeziku neima upravo nikakova smisla. Mnogozaslužni Theiner priobći prvi u svojih spomenicih ugarskih (Mon. Hist. Hung. T. II. p. 320.), pismo pape Pia II. na Ivana Viteza od Sredne, tadašnjega biskupa varadinskoga, koj bješe zamolio papu, da mu njegova netjaka

Pannonius, bijaše prvi, a drugi Elio Criević nazvan Elias Lampridius Cervinus. Ivan Ljudić od Kešinacah, sin prostoga drvodjelca, zvana Ljudića (Ludicius) i Barbare Vitezove, sestre više spomenutoga Ivana Viteza od Sredne, rodio se dakle g. 1434 u Slavoniji medju Savom i Dravom, kako sám u svojih pjesmah svjedoči, po svoj prilici kod sela Kešinci kod Djakova, u virovitičkoj županiji, te umre kao biskup pećuhski g. 1472 u Zagrebu, kamo bješe pobjego pred kraljem Matijašem, učinivši sa svojim stricem proti kralju urotu, na korist kralja poljskoga Kažimira. Izobražen u Italiji, a najbolji učenik Ivana Gvarina, stajaše s ovim i mnogimi učenimi Talijani u tiesnom savezu, te dovede prvi klasičke muze u podunavsku i podravsku Panoniju, kako sám u svom Epitaphiju kaže, kad veli:

Hic situs est Janus, patrium qui primus ad Histrum,
Duxit laurigeras, ex Helicone, Deas.
Hunc saltem titulum, Livor, permitte sepulto,
Invidiae non est in monumenta locus.

A na drugom mjestu pjeva:

Primus ego Eridani patrium de gurgite ad Histrum
Mnemonidas Phoebo ducam comitante sorores.
Primus Nysaeos referam tibi, Drave corymbos,
Ac viridi in ripa centum sublime columnis
Constituam templum.

Jana (Panona), bivšega tada predstojnika crkve titulske, za pomoćnika i vikara dade; na što mu papa ovo odgovori: „Cum itaque — — — cupias dilectum filium Johannem Chesmicze prepositum Ecclesie Titulensis, Colocensis Dioecesis, legum doctorem, nepotem tuum, virum utique expertum et idoneum ac litterarum scientia preditum, ad participationem cure huiusmodi, quoad vixeris, adhibere. Nos igitur tuis — supplicationibus inclinati etc." Iz ovoga pisma razabire se dakle, da se njegovo prezime, koje on po običaju onoga vremena, od rodnoga svoga mjesta dobi, neima čitati Cesinge ni Chesinge. Ali je moguće, da ni učeni Theiner ovo geografičko ime nije dobro pročitao, jer nam se čini, da bi imao bio čitati: „Chesincze" t. j. Kešince, koje posve odgovara današnjemu mjestu Kešinci i Keršinci kod Djakova u virovitičkoj županiji, a odgovara takodjer opisu o Janovom rodnom mjestu, kako nam ga sam Jan Panon u svojih pjesmah ostavi, kad veli:

Ille ego et haec cecini Dravum generatus ad altum.

Još jasnije opisuje mjesto njegov učitelj Ivan Gvarini u svojoj poslanici, pisanoj istomu Janu, u kojoj medju ostalim veli:

Quando erit illa dies qua tecum visere possim
Littora saxosa proxima Dalmatiae,
Illyricumque latus, Dravus quas irrigat oras,
Et glaciem gelidi cernere Danubii.

Sám Jan kaže nadalje, da se je rodio nedaleko od mjesta, gdi Drava utiče u Dunav, a to je kod Osieka, ne daleko od Kešinca. Magjarski pisac Ferenczy, zove u svom „Magyar Irodalom" našega Jana „Mecsinczei Janos", t. j. iz Mečinca, odkuda njemu ovo ime? to neznam. Kad bi Theinerovo čitanje ipak pravo bilo, onda bi naš Jan prezime nosio od Česmice, prastaroga grada u križevačkoj županiji, koji je medjutim daleko od Dunava ležao. Ime Janova otca Ludicius, t. j. Ljudić, priobći prvi Kaprinay.

Pisao je ponajviše Panegirike, Elegije, Epigrame i poslanice, klasičkim perom, duboko izobraženim umom i uznešenim poetičkim duhom. U mladosti svojoj bijaše vojnik, te mu se samo kao takovomu mogu oprostiti njeke njegove uprav ružne erotičke Epigrame, kao n. pr. na Ursulu, Luciju, Ledu itd. pisane, koje bi se napisati stidio najrazuzdaniji čovjek. Ali naš pjesnik bijaše prost i od tadašnjih težkih vjerozakonskih verigah i predsudah, a to ga uprav velikim učini; nijedan svećenik ugarski i hrvatski onoga vremena nebi se bio n. pr. usudio sliedeće napisati redke proti hodočastju rimskomu, iz kojega je stolica rimska tada tolike koristi vukla:

Deridet euntes Romam ad Jubilaeum.

Hispani, Galli, Sclavini, Teutones, Hunni,
Clavigeri petitis limina sancta Petri.
Quo ruitis stulti, Latios ditare Telonas?
Salvari in patria siccine nemo potest?

Janova pjesnička djela tiskana su višekrat. Ja bi reko, da je najbolje izdanje erdeljskoga kancelara Samuela Telekija, u Frankfurtu na Renu (Trajecti ad Rhenum) kod Bartola Wilda g. 1784 u dva debela toma u 8-ni polag staroga rukopisa iz korvinianske knjižnice.

Elio Crievié ili Crieva, kako se je sam u svojoj oporuci napisao, dobivši kao akademik rimskih kviritah ime Elias Lampridius Cervinus, slavni ljubimac kardinala Aleksandra Farnesa (pape Pavla III.), rodio se u Dubrovniku g. 1463, a umro tamo 12. rujna 1520. Otac mu se zvao Lampridio, a mati mu bijaše iz kuće Zamanjićah. Iza Franje Petrarke bijaše on prvi, kojega još mlada, u 18 godini, akademija kvirinalska vienča kao klasičkoga pjesnika latinskoga, na rimskom kapitolu. Ovo vienčanje raznese mu glas po svietu, te vladari, velikaši i književnici odlikovahu ga svojimi hvalami. Vrativši se u Dubrovnik, bude tamo velikim slavjem primljen i vjećnikom imenovan, ali kad svoju ženu izgubi, s kojom je rodio dvie kćeri Mariju i Petronilu, ostavi sviet i postane svećenikom, te umre kao kanonik dubrovački od kostobolje u zabiti, napisav sam sebi grobni napis:

AElius obscuro tacitus tegor ecce recessu,
Nunc de me saltem, livor acerbe, tace.

Njegove pjesni sastoje iz Epigramah, Elegijah, Himnah, Epitaphijah itd., te se čuvaju u knjižnici vatikanskoj pod br. 2939, i u priepisih kod njekih Dubrovčanah.

Od ostalih latinskih dubrovačkih pjesnikah onoga vremena, poznati su još Jakov Bunić (rod. 1534), koj u heroičkih versih, prije Sannanzara i Vide, izpjeva u klasičkoj Epopei život našega Spasitelja, te je ovo djelo pokraj inih Bunićevih pjesamah, dozvolom pape Klimenta VII. u Rimu g. 1526 tiskom izdano pod naslovom: „Jacobi Boni Ragusaei, de vita et gestis, mysteriis et documentis opus egregium; ex quatuor Euangeliis aliisque diuinis eloquiis ad

omnimodam et perfectam Christianorum eruditionem, carmine Heroico eleganter ac mirifice congestum atque in XVI. libros diuisum. — Eiusdem Jacobi Praeludium in tres distinctum libros, trium gratiarum nominibus apellatos, atque Herculis labores et gesta in Christi figuram, mystice ac pulcherrime eodem carmine continentes. Cum gratia et priuilegio sanctissimi D. N. Clementis VII. Pont. Max. Romae MDXXVI mense Maio". Gore rečenu pjesmu dade isti papa Kliment po fratru Bernardinu Cortonu iz Videma na chaldejski i jermenski jezik prevesti. Dubrovčani bijahu još: Vuk Bobalić (1470), Petar Menčetić (1489), Angjeo Martinić (de Martini † 1520), Nikola Marinov Ranjina (rod. oko 1490 † oko 1550), bogoslovac i historik, koji napisa takodjer poveću latinsku pjesan: „De Inventione Corporis S. Simeonis Prophetae". Nikola Restić pisa oko g. 1500 latinske i talijanske pjesme, koje ostavi samostanu benediktinskomu u Višnjici. Bijaše slavan vojnik i vojvoda na kopnu i na moru, odlikovan od genovezke vlade. Stjepan Gučetić, koj oko g. 1500 pisa svoje Epigrame. Karlo Pucić († oko g. 1522), Marin Lukarić († 1564) i Damjan Beneša († 1540), koji posliednji i na grčkom jeziku pjesme skladaše, a na latinskom ostavi u rukopisu izpjevanu smrt Isukrsta u X knjigah, zatim Ekloge, liričke pjesme, Satire, Epigrame itd., dočim Marin Lukarić pjesmu o postanku svieta i život sv. Vlahe, zaštitnika dubrovačkoga, izpjeva. Medju dubrovačkimi latinskimi pjesnici proslavi se napokon veoma i Ivan Gučetić († oko g. 1527), kojemu učeni Angelus Politianus, kad njegove pjesni pročita, medju ostalimi pisa ovo: „Perlegi libros Carminum tuorum — Ii me cum voluptate maxima tum maiore prorsus admiratione affecerunt. Nam quae non obsecro suauitas illa tanta, lepor elegantiaque versiculorum, tot aculei, sales, argutiae, tanta eruditio, tanta varietas, tantae ubique Veneres gratiaeque delectentur. Quis non attonitus audiat hominem ab Illyrico, mercimoniis, ut inquit Plautus. eruendis vendundisque occupatum, florentibus adhuc annis tantos in omni Poetica fecisse progressus". U tiskanoj Kristiadi Bunićevoj ima i njegovih pohvalnih pjesamah. Mletčanin Sabellico stavlja ga u prvi red govornikah svoga vremena.

Kotor grad može se ponositi sa svojom trojicom tadašnjih latinskih pjesnikah, od kojih prvi Bernardo Pima (1508) bijaše viencan kao pjesnik; drugi Ludovik Paskvalić († 1550) učenik padovanski i vojnički častnik na otoku Kreti, bijaše toli sretan i duhovit, da mu se riedki pjesnici dalmatinski predpostaviti mogu. Njegove tal. ljubovne pjesme tiskane su pod naslovom: „Rime Volgari" u Mletcih 1549, te su posvećene Marciji Grisogoni Zadranki, kojoj iste godine Bernardin Gisolfo posveti svoj tal. prevod Marulićeve pjesme o Herkulu. Nakon njegove smrti izdade napokon sve latinske pjesme njegov prijatelj i čuveni učenjak mletački Ludovik Dolci, pod naslovom: „Ludovici Pascalis Carmina, per Ludovicum Dulcium nunc primum in lucem edita. Venetiis 1601". Treći pjesnik bijaše Nikola Chierli († 1522).

Na Hvaru otoku pjevahu i pisahu hrvatski pjesnici Hanibal Lucić i Petar Hektorevič, takodjer latinski i talijanski. Najbogatiji izmedju dalmatinskih gradovah bijaše grad Spliet u ono doba latinskimi pjesnici. Medju znamenitijimi hoću samo njeke da napomenem: Prvo mjesto zauzimlje učeni diplomat, govornik i pisac Toma Niger († 1527), o kojem višekrat govor bijaše, koj se je kao poslanik i prijatelj velikašah i s ove strane Velebita naime u Senju, Zagrebu i u Ugarskoj dulje vremena bavio. Po svjedočanstvu Marina Sanuda, sastavi on poveću heroičku pjesmu u pohvaln dužda mletačkoga, koju je g. 1503 mletačkomu senatu poslao. Njemu posveti Marulić svoje parabole, kako ćemo niže viditi, a u poljudskom monastiru kraj Splieta, u kojega crkvi je zakopan, čuva se i danas njegova izvrstna podoba. — Petar Petračić, opjevan od Šišgorića (g. 1477), Franjo i Jerolim Martinčić, Donat Pašalić, Nikola de Albertis, Šimun Selimbrič, Kristofor Niger, Toma Hranković i Nikola Natalis slovili su u isto doba kao pjesnici. Njeke od njih opjeva Marulić u latinskih versih, dočim opet Natalis život M. Marulića, po njegovoj smrti izvrstno napisa.

Od Šibeničanah zaslužuje kao pjesnik prvo mjesto učeni doktor Juraj Šišgorić, od stare vlasteoske kuće, koj izučiv u Padovi svoje nauke, izdade g. 1477 u Mletcih svoje pjesme pod naslovom: „Georgii Sisgorei Sibenicensis Dalmate Elegiarum et Carminum libri III.“, posvetivši jih svomu prijatelju, mladomu Petru Toboleiću, sinu Damjanovu. Iz njegovlh Elegijah razabira se uznešen duh, rodoljubivo srce i duboko čuvstvo, ali i turobna ćud pisca, koja se pokažuje osobito onda, kada pjeva o nevoljah svoje domovine, zadanih joj od Turakah, i o nesreći svojoj i svoje porodice. Njegove Epigramme čuvaju se u rukopisu u mletačkoj knjižnici sv. Marka. (Class. XIV. Cod. 244. i 249). Kao što gore vidismo, napisa on i zemljopisno djelo o Illiriku i Šibeniku, a osim toga izdade štampom talijansko djelo: „Delle piu nobili prerogative di Sebenico“. Opisa takodjer običaje Šibeničanah, i bijaše prvi sabiratelj hrvatskih narodnih poslovicah, koje zajedno s učenim Ivanom Naupleom na latinski jezik, pod naslovom: „Dicteria Illirica“ prevede, kako to sam izpovjeda: „Siquidem prouerbiis Illyricis utuntur (Sibenicenses) quae nos dicteria diximus, et ex lingua vernacula in latinum vertimus cum Jo. Naupleo viro docto et discreto. Illis namque nec leges Solonis, nec Numae Pompilii excogitationes, nec ipsa Pythagorica praecepta videntur acutiora“[47]. Iz Šibenika bijaše i Elio Tolomirić, umni učitelj u grčkom i latinskom jeziku proslavljenoga kasnije Antuna Vrančića (rodjena 1504). Medju ostalim opieva Elio u disticih Dominka Buću Kotoranina. Još je bio Šibeničanin i Juraj Divnić biskup ninski, o kojem Šišgorić, zahvaliv mu se na poslanoj si pjesmi, pjeva:

Tu musam parvo semper veneratus ab euo
Musa tibi magnum nomen in orbe dabit.

---

[47] Ljubić. Ogledalo str. 389.

Medju Trogirani slovili su kao pjesnici dva od vlasteoske porodice de Andreis (Andraševići) Matija (r. o. 1470) i Tranquillus Parthenius, nazvan lat. Andronicus, a hrvatski Tihić (r. o. 1480 † oko 1560). Prvoga Elegije spominje Ivan Lucić u svom djelu: „Memorie di Trau“, a u novije doba i Fortis. Bijaše isti vienčan kao pjesnik na sveučilištu padovanskom g. 1503. Drugi je živio mnogo vremena kao professor u njemačkoj i u Lipsiji, zatim je kao tajnik i poslanik kralja Ivana Zapoljskoga hodio po Poljskoj, Englezkoj, Francezkoj, Ugarskoj, Vlaškoj i Turskoj, dok nije napokon pod starost nastanio se u rodnom gradu Trogiru, jer je po svjedočanstvu Vrančića ljubio Dalmaciju nada sve. Ovaj Trankvillo napisa različita djela, medju ostalimi izdade: „De celeberrimi D. Blasii vita. Lipsiae 1509“, zatim u Ingolštadu god. 1518 pjesmu: „Ad Deum contra Thurcas oratio, carmine heroico“, s posvetom: ad Clarissimum ac nobilem virum Hieronymum de Croaria (Croatia?) in Taphein utriusque Juris Doctorem“ zajedno s Epigrammi Herlera, Rotmunda i Spetta u njegovu pohvalu izpjevanih. Iste godine 1518 štampana je u Augsburgu njegova pjesma: „Oratio ad Germanos de bello suscipiendo contra Turcas“, posvećena Kristoforu de Modrutza, biskupu od Trienta. Godine 1541 tiskao je njeki Melchior Lotter u njemačkoj njegovu razpravu: „Oratio de laudibus Eloquentiae“, a u Beču; „Oratio contra Turcas“ (2. izd.?) Osim toga tiskan je i njegov „Dialogus de vitta privata“, u kom se razgovara Silla s Cezarom. I u rukopisih ostavi mnoge razgovore, poslanice, govore i pjesme u pohvalu pape Pia V. cesara Maksimiliana, sina Ivana Zapuljskoga, Alviza Ciepića, i heroičku pjesmu o Milošu Baričeviću[48]. Dopisivao je često i s Antunom Vrančićem, sugradjaninom svojim. K ovim Trogiranom imadu se još dodati Jerolim Makarelić, arcipop trogirski, a g. 1496—98 vikar splietski, koj i Marulića opjeva u jednoj latinskoj Epigrammi, ter Ivan Stafilić, takodjer Trogiranin, doktor obijuh pravah, koj svoje pjesme posveti Petru Contarenu Mletčaninu, s poslanicom čuvanom u knjižnici sv. Marka. (Cl. XIV. Cod. 245. Od Zadranah poznat mi je po imenu jedini Ivan Križan, kojega je Šišgorić u njegovih brigah tješio s pjesmom:

Summe lyram: tristes propellet pectore nubes,
Et faciet pulso corda serena metu.

S ove strane Velebita živili su Julio Dalmatin, vierni prijatelj Jana Panona i prečedni pjesnik, kojega je isti Jan česte nagovarao u svojih pjesmah, da nekrije pred svietom svojih prekrasnih umotvorah. Julijo napisa i djelo: „Tractatus de animae potentiis“, sadržaja, ako se nevaram, filosofičkoga. Drugi pjesnik iz Dalmacije, za vrieme kralja Matijaša, bijaše Alexander Cortesius tajnik stolice rimske, nazvan Dalmata, koj napisa Epos u hvalu kralja Matijaša. Ova pjesma pod naslovom: „De laudibus Regis Mathiae bellicis“, tiskana je u Bonfinovoj povjestnici.

[48] La Dalmazia 1846, N. 34.

Latinski pjesnik bijaše takodjer Vladislav Vitez od Sredne, poslanik kralja Matijaša na dvoru pape Siksta III., rodjak Ivana nadbiskupa i prijatelj Jana Panona, koj mu dne 13. rujna 1469 pisa: „Ex quo te utriusque linguae musae inter suos asscripserant, iam ex illo amicus mihi esse coepisti“, koj drugi jezik, pokraj latinskoga ima se tu razumievati, nije još nitko protumačio. Napokon imamo latinskih pjesamah i od našega historika Stjepana Brodarića, koj napisa više vrstnih Elegijah, medju kojimi je jedna spjevana u slavu krakovskoga biskupa Petra Tomickoga, priobćena po Stanislavu Gorskom, kanoniku krakovskom, u životopisu rečenoga biskupa.

Dočim ovako predočismo sve našega naroda pjesnike, koji u Marulićevo doba, zajedno š njim, pjevahu na jeziku latinskom, doba je da oko svratimo i na pjesničtvo hrvatsko onoga vremena.

Pjesnici hrvatski.

Mi Hrvati nemožemo žalibože dokazati, da imamo umjetnih pjesamah starijih od 15. vieka, ako bi se i dalo uztvrditi, da su one umjetne pjesme nepoznatih pjesnikah, koje su sačuvane u njekih glagolskih i dubrovačko-cirilskih rukopisih XV. i XVI. vieka, (1468—1520), kao i njeka u rukopisih sačuvana Mysteria t. j. prikazanja, od mnogo starijih pjesnikah nego što su rukopisi. Ali baš gore rečene pjesme strogo pobožnoga sadržaja, nisu ni glede poetičkoga duha, ni glede rithma od velike ciene, a mysteriam neznamo točno njihovu starost; s toga moramo svakako priznati, da naše umjetno hrvatsko pjesničtvo počima stoprv s drugom polovinom XV. vieka, i to uprav s Markom Marulićem, dokle god nam se neodkriju hrvatski pjesnički spomenici onih starih „začinjavac“, koje spominje Marulić u predgovoru svoje Judite, ili onih od Marulića starijih našega naroda pjesnikah, kojih jedine latinske pjesme doprośe do nas.

Nu ako i nemožemo izrično uztvrditi, da je narod naš prije druge polovine XV. vieka imao umjetnih pjesamah spievanih od učenih i književnih ljudih na hrvatskom jeziku, to možemo ipak podpunim osviedočenjem kazati, da smo jur onda imali starinskih narodnih pjesamah sačuvanih kod puka. Dokazom je ne samo naš Petar Hektorović Hvaranin (r. 1487 †. 1572.), koj prvi njekoliko narodnih „počasnicah i bugarkinjah“, u svom „Ribanju“ priobći, nego još više Juraj Šisgorić Šibeničanin (r. oko 1440 †. oko 1490), koj u svom rukopisnom djelcu „De situ Illyriae et civitate Sibenici“, govoreći o običajih puka šibeničkoga, veli medju ostalim: „Mulieres praeterea in funerum luctibus reboant nenias, constantium animos virorum percutientes, et ad lacrymam excitantes: feruentiores quam fletibus Thelidis, et minis Curiali, quos in filiorum perditionibus barbaro ululatu emittebant. Et in nuptiarum die choreas ducentes, quaedam cantant epithalamia, qualia nec Catullus, nec Claudianus cecinisse fuit auditus. Petulans deinde iuventus, cupidinibusque capta, voce valens amatorium carmen tale noctu decantat, quale vix cultus Tibul-

lus, aut blandus Propertius, aut lascivus Cichoridis Gallus, aut Zeboya Sapho decantaret. Et molam vertentes pro conficiendo oleo, meditantur Eclogas alternas, diceresque Dametam et Menalcam coram Palemone modulari. Pro modo praeterea cantilenae in choreis terram feriunt, quam rem describens Galeottus Nro. de Nomine, sic loquitur: Apud Sclavinos nunc in usu est modus ille antiquorum, nam cum staticulos in chorea fecerunt, omnes uno eodemque tempore terram pede pulsant" [49]. Lukarić Dubrovčanin pripovieda, da su Dubrovčani jur prije XI. vieka pjevali junačke pjesme o slavi hrvatskih vladarah, a Eusebio Caboga suvremenik Lukarićev, XVI. vieka, spominje narodnu popievku, što su pjevali u Slanom o morskoj nesreći Aleksije Komnena itd.

Narod hrvatski, koji je dakle tako starih narodnih pjesamah imao, nije dakako mogo biti i bez umjetnih pjesnikah, koji su se doista u drugoj polovini XV. vieka hrpimice pomolili. Dubrovnik i Spliet, prednjačili su kao u svem duševnom životu, tako i u pjesničtvu svemu narodu hrvatskomu, a možemo s ponosom kazati i svemu slovinskomu na rodu, te bi se s toga o obijuh gradovih kazati dalo ono, što je Ivan Vidal, vlastelin i pjesnik korčulski XVI. vieka, u jednoj svojoj poslanici na N. Nalješkovića pjevao o samom Dubrovniku:

Dubrovnik grad svitli i slavan zadosti
Svake bog nadili obilno milosti.
Gospodom ga uresi, zakonmi i pravdom,
Razlicim uzvisi imanjem i blagom.
Svuda ga jes puna slava, svud on slove,
Hàrvatskieh ter s' kruna gradovah svih zove.

Njekoliko samo godinah iza Marulića rodili su se u Dubrovniku Šiško Menčetić, (r. 1457 †. 1501), Gjore Držić, (r. oko god. 1460), Marin Krističević, (r. oko 1460). Marin Dimitrić (r. oko 1470—1500) i Mihalj Bunić sin Luke, (†. oko g. 1520.) bivši knez dubrovački, kojega i Elio Criević opjeva, (1511),

Prva dva mogu se nazvati uprav otci dobrovačko — hrvatskoga pjesničtva, jer dočim je od trećega jedna jedina lirička pjesma medju Menčetićevimi sačuvana, a od posliednjih dvijuh nijedna, imamo od prvoga čitavu zbirku ljubeznih i elegičkih pjesamah, a od drugoga različne pjesme ljubovne, moralne, elegične i dramatične, ter je Držičeva „drama od pira" uprav najstarije djelo svoje vrsti na jeziku hrvatskom, pošto starija Marulićeva „prikazanja, skazanja i govorenja" sasvim drugoj vrsti dramatičkih proizvodah pripadaju, kako ćemo niže viditi. U XV. vieku živivši još tri Dubrovčana: Mavro Vetranić (r. 1482 †. 1576), Nikola Dimitrić (r. 1493 †. 1553). Stjepan ili Sigismund Gučetić, (†. 1503), od kojih pripada Vetraniću prvo miesto medju hrvatskimi pjesnici XV. i XVI.

[49] Kao što izdanje Hektorovićeva Ribanja, tako imamo i prevažnu ovu bilježku Šišgorićevu zahvaliti mnogozaslužnomu akademiku Ljubiću, koji ju u Mletcih iz rukopisa knjižnice Čikonjine prepisa.

vieka, ili mi gledali na bogatstvo njegovih pjesničkih proizvodah, ili na vanjsku formu i krasotu jezika, ili na uuutarnju vriednost i liepotu mislih i slikah. Njegov „Remeta" i „Putnik" (pelegrin), njegova rajska gora u drami Abramova posvetilišća i njegove pjesme izpievane Italiji, Vlasteostvu hvarskomu itd. takovi su umotvori, koji bi svakomu izobraženomu narodu onoga vremena na slavu služiti mogli. Dimitrovićeve „poslanice" imadu vriednost ne samo kao pjesme, nego i kao putopisi, a Gučetićeva „Dervišiada", za koju se još uvjek nezna pravo, da li je doista njegovo djelo, spada u prvu vrst naših makaroničkih i šaljivih pjesamah. Ako hoćemo da budemo pravedni, moramo priznati, da se splietski hrvatski pjesnici onoga vremena s dubrovačkimi nipošto natjecati nemogu, jer one pjesme, što jih imamo sačuvanih od Marulića, Jerolima Papalića, Placida Gregorijanića, Jerolima Martinčića i Nikole Matulića, nemogu nikako dostići visinu i ljepotu mnogih tadašnjih pjesmotvorah dubrovačkih. Mogli bi baš reći, da jim je kadikad jezik jezgrovitiji i da su jim bogatije misli, dočim su dubrovčani mnogo trošili riečih na gole fraze bez mislih. Ali vazda jedin te isti pobožan i moralan sadržaj splietskih pjesamah, čini da splietska pjesma pokraj bujne, živahne, raznoga cvieća i mirisa pune pjesme dubrovačke, uvjek u nazadku ostaje; ako nije možebit ovu štetu tadašnjim splietskim pjesnikom naniela nemarnost kasnijih Splietjanah, s vremenom potalijančenih, koji su malo marili za hrvatski jezik i hrvatske duševne proizvode svojih otacah, dočim su Dubrovčani sve do danas umili bolje čuvati i dohraniti dragociene duhovne umotvore pradjedovah svojih.

Mnogo srodniji Dubrovčanom jesu tadašnji pjesnici hvarski, od kojih su nam poznati Hanibal Lučić, (r. oko 1480 †. 1530), Petar Hektorović (r. g. 1487 † 1572) i Franjo Božičević (r. oko g. 1480)[50]. Navlastito dva prva podigoše se za Vetranićem skoro do iste njegove visine. Lučićevu Robinju obljubi naš narod na toliko, da su ju još prošastoga vieka po dalmatinskih gradovih i otocih javno predstavljali. Njeke od njegovih „ljuvenih pjesamah" nadkriljuju sve, što se u staro doba do Gjorgjića kod nas o ljubavi pjevalo. Još ima Lucić i tu zaslugu, što je prvi kušao latinske klasike, (kao Ovida), na naš jezik prevadjati. A neima sumnje, da je i latinske pjesme skladao, kao što je pisao i talijanske sonette, štampane u Mletcih 1555. Hektorović bijaše ne samo duhovit pjesnik, nego i mudrac, naravoslovac i prvi sabiratelj narodnih pjesamah i napjevah, od kojih nam njeke u svom „Ribanju i ribarskom prigovaranju" na ugodnu uspomenu ostavi. Obćeći s pukom, učio je mudrost njegovu i prebogati njegov jezik. Kao imućan vlastelin crpio je nauke iz najboljih vrelah i ostavio svojom oporukom, štampane i pisane hrvatske knjige (in lingua dalmatina) Juliji kćeri svoje kćeri Lukrecije, udate za Petra Gazarovića, vlastelina hvarskoga. O Franu

[50] Ja sam ovoga u mojih starih pjesnicih pogriešno načinio bio Splièćaninom.

Božićeviću, o kom veli Hanibal Lucić u jednoj pjesmi da je „svim ostalim naprida pisnikom“ neznam šta da reknem, jer su njegove pjesme većom stranom izgubljene, te ja poznam samo njegov hrvatski prevod: „Molitve B. D. Marie“ od Frana Petrarke, koju pjesmu Marulić iz tal. na latinski prevede. Još nam ostaje jedan pjesnik, fratar „Šimun Klemenović ili Klimentović“, (r. oko g. 1460 † oko g. 1520), o kojem govorih kod povjestnikah, ali taj siromah glagoljaš, pobožan i ponizan, nije umio predobiti za sebe božice olimpa, te je hramajući na pegazu, plakao s blaženom djevom Mariom i razgovarao se sa svetom Mandaljenom.

Od pjesnikah XVI. vieka mogli su pjevati u isto doba s Marulićem Andrija Čubranović (r. o. 1500 † 1550) i Mario Kaboga, (r. 1505 † 1582) oba Dubrovčana. Zatim Nikola Gazarović, Hvaranin (r. 1506 † 1580) i Petar Zoranić, Ninjanin (r. 1508 † 1550). Ako je Čubranović sa svojom u osmoredcih spjevanom „Jedjupkom“, što se tiče ugladjenosti jezika i nježnosti mislih, nadkrilio njeke pjesnike XV. vieka, to se ipak pogledom na ozbiljnost predmeta, na višji uzlet poetički i na psihologičnu vriednost pjesamah nemože ni s daleka prispodobiti s Marulićem, Vetranićem, Dimitrićem, Lučićem i Hektorevićem. Uz njegovu prem izvrstnu „Jedjupku“, ostanu ipak njegove „Robinjice“, „Prelice“, „Primalje“, „Djevojke“ i „Kaludjeri“ u osmoredcih, a „Sibile“ u dvanaestoredcih izpjevane, uvjek samo pjesme za šalu i za smjeh; kao što i jesu samo za pokladno vrieme skladane. Viečno opetovanje slikah te uvjek ista vrst pjevanja dosadjuje svakomu čitatelju. Učeni Mario Kaboga, da se nije samo mimogred bavio hrvatskim pjesničtvom, mogao bi bio književnost našu obogatiti izvrstnimi Epigrammami i satirami, za kojimi je težila njegova žestoka ćud, ali on je volio pisati satire na talijanskom i filipike u prozi na latinskom jeziku, te je s toga ostavio na hrvatskom jeziku samo njekoliko pjesamah, medju kojimi njegova „Pjesan o dinaru“ književne vriednosti nikada izgubiti neće. Petar Zoranić Ninjanin, ako i nije bio toli visoko učen, kao njegovi drugovi u Dubrovniku, Splietu i Hvaru, ali rodjen u posve hrvatskom gradu Ninu, bijaše nada sve Hrvat dušom i tjelom. Njegove „Planine“ ako i nisu veliki pjesnički umotvor, imati će vriednost, dok će biti i jednoga hrvatskoga rodoljuba, a njegovi u pjesme umiešani dodatci u prozi, ostat će uvjek riedki biser za hrvatske jezikoslovce. Što je on prije tri i pol stoljeća preko ustijnh svoje Hrvatice vile govorio, to bi naša vila punim pravom i danas, osobito našoj tako zvanoj višjoj inteligenciji prišaptnuti mogla. Koliko žalostne istine ima na priliku ova izreka Zoranićeva: „Znam da Hrvát mojih, ne jedan ali dva, dá mnozi mudri i naučeni jesu, ki sebe i jazik[51] svoj pohvaliti, proslaviti i naresiti umili bi; dà, vidi mi se, da se manom, pačeli sobom sramuju i stide. — Da jino nij', neg nepomnja od kriposti; tako pak malovridnost u narav se stvori, i jedan drugoga

[51] Pod „jazikom“ razumieva se i narod.

gledajući, svi praznuju i taščine". Zoranić bijaše ćutljiv rodoljub i uprav zato po svoj ćudi pravi pjesnik, te mu njeke pjesme imadu i historičku vriednost, kao n. pr.: „Tužbeni poj od razsute bašćine (domovine) i poj slavnoga Marula pastira", u kojoj našega Marulića slavi i tužno stanje svoje domovine opisuje.

Ako sravnimo sad pjesničtvo hrvatsko s pjesničtvom latinskim našega naroda onoga vremena, to moramo dakako dati prednost našim pjesnikom latinskoga jezika, već radi višje znanstvene unutarnje vriednosti i radi savršenosti vanjske forme. Izobraženi i ugladjeni jezik latinski, kao i njegov Rythmus, bijaše odavna uredjen po strogo propisanih zakonih, preko kojih nije nitko mogo, ni smio, koji je htio da se zove pjesnikom. Uza to imao je svaki naš latinski pjesnik veličanstvene uzore u starih neumrlih klasicih, pa je lasno po njihovom pravu udesio svoje umotvore. K tomu mogo je još računati i na mnogo obširnije čitateljstvo, i na priznanje i proslavljenje svoga umotvora od svega učenoga svieta, ako je samo što valjana napisao. Dočim naš hrvatski pjesnik, neimajući nikakovih uzorah u starih vremenih, morao se boriti s jezikom bez ikakovih obćenito primljenih zakonah i pravilah, bez pravopisa i čestite slovnice; k tomu je hrvatski pjesnik pjevao pjesme za veoma malo čitateljstvo, kadikad samo za krug svojih najbližih prijateljah, jer puk ni žene neumješe u ono doba ni čitati, a onim, koji znadoše čitati, nije uvjek s volje bilo prepisivati rukopise, pak ako je i koj hrvatski pjesnik svoje djelce tiskom priobćiti želio širjemu svietu, to ga je morao, neimajući nigdje kod kuće hrvatske tiskarne s latinskimi pismeni, poslati u talijanske tudje gradove, odkuda je natrag dobio tolikimi pogrieškami nagrdjeno svoje djelo, da ga čitajući, mjestimice ni sam razumieti mogao nije. O slavi i o velikom priznanju njegova truda i uma, što toliko putah ljude na divna djela potiče, nebijaše nade ni govora; s toga nije čudo, ako je hrvatska pjesma XV. i XVI. vieka za domaćom latinskom pjesmom u svakom smislu ostajala. Ali uprav ovo tužno stanje jezika i knjige čini, da oni, koji se odvažiše narodu svomu priobćivati misli i nadahnutja svoja na narodnom jeziku, zaslužuju naše duboko štovanje i našu najveću zahvalnost, jer kako bi stojao danas naš jezik, da nismo imali one za nas neumrle radioce na književnom polju, koji nam prvi dokazaše bogatstvo našega jezika, ugladjivajući ga svojim uznositim duhom i svojimi liepimi umotvori.

Svršiv ovako, na koliko mi je ovdje maleni prostor dopustio, pregled svega gradjanskoga, crkvenoga, kulturnoga i književnoga života našega naroda, za vrieme M. Marulića, doba je da pristupim na opisanje samoga njegova života i na razsudjenje njegova književnoga djelovanja.

Život Marulićev.

Marulićeva porodica pripada staromu, korjenitomu hrvatskomu vlasteostvu grada Splieta. Novo ime Marulićah i Marulah, latinski i talijanski de Marulis i Marulo, dobi ova porodica stoprv za vrieme vlade mletačke; prije zvala se je od starine Pecinić i Picinić. Markov otac Nikola, obćinski odvjetnik splietski, dolazi još u splietskih zapisnicih i kvadernah god. 1471 pisan, kao „nobilis vir ser Nicolaus Pecenich de Marulis, Procurator de Spalato". Nikolin brat Luka, i sinovi mu Šimun, „Examinator Communis" (god. 1477 jur pokojni, Ser Simeon Pecenich, quondam ser Nicolai). Petar, (g. 1492 jur pokojni), Ivan i Valerio, oba Examinatores i Alexander Consiliarius, spominju se u kvadernah od g. 1472—1792 pod jedinim imenom Pecinićah i Picinićah; isto tako i ostali članovi iste porodice, kao: Jerolim (1471), Dujmo, (1491) Consiliarius, Marica, (1302) unuka Nikole a kći pokojnoga Petra. Dočim još god. 1470 nobilis ser Marinus de Marulis, quondam ser Balcii de Spalato, Examinator Communis, zatim g. 1492 Juraj, Decretorum Doctor i kanonik splietski, takodjer pod imenom de Marulis, a g. 1578 Alexander Cancellarius Archiepiscopalis (prasinovac Markov) pod imenom Marulus zabilježeni dolaze.

Marko bijaše najstariji sin više rečenoga Nikole i njegove supruge Dobrice, sestre splietskoga vlastelina i zlatnoga viteza Ivana Lava Alberta. Osim više spomenute petero bratje, imao je Marko još i jednu sestru Vicu, koja ode medju splietske duvne sv. Benedikta, postavša kasnije opaticom monastira sv. Rajnera u Splietu.

Po sviedočanstvu suvremenoga životopisca i prijatelja Markova Franje Natala, rodio se Marko u Splietu dne 18. Kolovoza 1450. Prve nauke primivši u Splietu, ode kasnije po običaju onoga vremena na višje nauke u Padovu, gdje bijaše njegov glavni učitelj glasoviti Picentini, koji ga je takodjer u grčkom jeziku podučavao. Ostali njegovi učitelji bijahu Colla Firmianus, Tideo Acciareni i Jerolim Jenesio.

Mladi Marko napredova u svih znanostih veoma dobro, navlastito u latinskom jeziku, mudroslovju, pjesničtvu i govorničtvu. Kao mladić od 23 god. pozdravi on u Padovi u ime sbora učenikah, staroga dužda mletačkoga Nikolu Marcelia (†. 1. Pros. 1474) prekrasnim govorom, na začudjenje svih slušateljah. U ostalom bijaše ponizan, čedan i poslušan, i veoma prijateljan, zašto ga ljubljahu svi, koji ga poznavahu. Bijaše sriednjega uzrasta, širokih plećah, okretna tiela, čela vedra i široka, crnih očijuh, nosa pokučasta, liepa lica, kose i brade žutkaste.

Koliko se je vremena bavio Marko izvan svoje domovine, nije poznato; nu vrativ se kući, čini se, da su ga druzi poveli stazom, koja vodi jedino do veselja i nasladjivanja. U Splietu kruži od starine njeka pripovjest o Maruliću, koju premda njeki za lažljivu proglasiti se trudiše, ipak vjerodostojni pisci, kao Josip Antun Con-

stantini ili Costadoni, nazvan Conte Agostino Santi Pupieni (1732) i naš vriedni A. Kuzmanić istinitom priznaše.

Rieč je: da se mladi Marko s drugim njekim mladićem od kuće Papalićah[52] vrlo dobro pazio. Oba ova mladića zaljube se u jednu djevojku, kćer ili sestru njekoga splietskoga poglavara, koja se nijednomu s puta uklanjala nije, već je svoje milovanje s obima jednako dielila, primajući od obijuh na izmjenice pohode. Oni običavahu ob noć kradomice po svilenih liestvah kroz prozor dolaziti k njoj u kuću, koja stojaše u njekoj uzkoj, tamnoj ulici. Tom sgodom ostao bi uvjek jedan od njih dole na straži, dok bi se drugi gore zabavljao. Njeku noć dodje red na Marka, da ide k djevojci, ali Papalić zamoli ga, da ga pusti na mjesto njega; Marko pristane, čekajući po običaju doli i čuvajući stražu. Minu noć, a Papalića ni čuti ni viditi. Kada jur zora zabjeljivati poče, stojeći Marko u najvećoj brizi, da ga tko nebi vidio na griešnoj straži, čuje iz visine pasti težku vreću, a kad ju drhtjući otvori, nadje u njoj mrtvo truplo svoga prijatelja s odsjećenom glavom. Iznebljušen i izvan sebe od straha i groze pohiti kući, kamo ponese i mrtvo truplo svoga druga, zakopav ga tajno, te spozna u tom groznom slučaju providnost božju, koja ga onako na čudnovati način spasila od smrti na griešnom putu. Od onoga vremena posveti se sasvim životu svetomu.

Koliko je u toj priči istine, tko će to sada znati; ali je istina, da se na otoku Braću u dvoru sv. Ivana, vlastničtvu splietskih vlastelah Kaugrošovićah, medju ostalimi starinami još danas kaže zubnjak od sapetih svionih liestavah Marka Marulića; a još je veća istina, da je Marulić veliki dio svoga kasnijega života posvetio svetim stvarim, jer skoro sve, što je pisao, osnovano je na temelju sv. pisma i svetih naukah, ako i kadkad iz šaljivih njegovih pokladnih pjesamah proviruje vesela ćud mladoga druga Papalićeva.

Iz njegove mladosti sačuvana je još medju pjesmami Šibeničanina Jurja Šišgorića, tiskanimi god. 1477, jedna poslanica Markova, koju pisa kao čuvenomu tada pjesniku i zemljaku svomu Šišgoriću, premda ga osobno poznavao nije. U toj poslanici veli Marulić medju ostalim: „Ignotus ad te litteras scribo, quem etsi nunquam viderim, virtus hoc tua quidem effecit ingenii, quippe que non solum eos quos non vidimus, sed etiam qui multo ante nos fuerunt, amabiles nobis reddunt. Vellem tamen suauissime Georgi Sisgoree, ut me tui tam studiosum mutuo complecti non fastidires amore — video n̄ (nempe) que uis in te iuuene acerrimi ingenii et quam potens, etenim ex metris tuis, que iam totam peruagantur Italiam, incredibilem quandam et prope singularem, et diuinam doctrinam preseferentia ad nos quoque peruenerunt. In his itaque contemplanti mihi tam artificiosam verborum compositionem; tam integras nouasque sententias,

---

[52] Da je Marulić s kućom Papalićah u tiesnu bio prijateljstvu, dokazuje nam i književno obćenje, što je imao s Jerolimom i Dominkom Papalićem, i što je Alojziju Papalića imenovao ovršiteljem svoje oporuke.

quod priscis illis, sanctisque vatibus propius accedere videtur nemo. etc." Iz ovoga se vidi, kolikom ljubavju za pjesničtvo i za višimi nauci bijaše naš Marko nadahnut jur u svojoj mladosti, i kolikom bezazlenosti znao je cieniti umove i književne zasluge svojih suvremenikah.

Izvan gore rečene priče i priobćene poslanice malo se znade o mladom životu M. Marulića. Kako njegov suvremenik Natal tvrdi, običavao se Marulić sve do smrti svoga najmilijega brata Šimuna[53] († oko g. 1476) odjevati gizdavo po običaju vlastelah; ali po smrti ovoga svoga brata promjeni najedanput prvašnju ćud, i poče se odjevati na prosto, čim je uvidio mlohavost i ništetnost svieta[54]. Predavši kao najstariji član svoje porodice veliko gospodarstvo svoje porodične zadruge najmladjemu bratu Valeru[55], preuzme, kad ovaj umre, s nova gospodarstvo zadružno, premda mu ovo na veliki teret bijaše, kao što se sám često tužaše. Stanujući u malenoj, knjigami i pismi prepunoj sobici svoje kuće, izlazio je riedko, ali svaki skoro dan posjetio crkvu sv. Dujma, u koju bi svagda prvi ulazio, a iz nje najposliednji izlazio. Nu premda Natali tvrdi, da je Marko u rečenoj tiesnoj svojoj sobici živio do 40 godinah, ter da je pokraj sve svoje mudrosti i vrline, malo govorio, bivši stidan i ponizan, više svoje znanje tajio nego ga odkrivao; živući kršćanski ob dan i ob noć iz knjigah se učio, svoja djela pisao, često se rado bogu molio, i po običaju onoga vremena postio; ter da je rado pomagao siromahe, djeleći milostinju tako, da nije znala desnica što radi ljevica; to imamo ipak razloga misliti, da Marulić i u svoje kasnije doba nije tako samotno živio, kako Natali tvrdi, budući da on i sam u posveti svojih solinskih nadpisah, posvećenih Dmini Papaliću, spominje: kako je često s ovim svojim prijateljem po solinskih razvalinah skitao se (saepe tecum per Salonarum rudera parietesque vagatus). A i grad Rim, gdi je takodjer rimske napise sabirao, posjeti on valjda u svoje starije doba, jer nije vjerojatno, da bi se jur kao mladić, tako ozbiljnom i mučnom radnjom bavio bio, kakovo je sabiranje i točno prepisivanje klasičkih nadpisah.

U šestdesetoj godini (dakle 1510) padne mu doista na um, povući se sasvim iz kruga šumnoga svieta, te ode u monastir sv. Petra u Gluhoj dolini na otoku Šolti, dvanaest miljah odaljenoj od Splieta. Poslie dvie godine ostavi on ipak monastir i Gluhu dolinu, ter se vrati u Spliet u prvašnji svoj svoj stan (pristinum habitaculum

---

[53] Kako gore vidismo, bijaše Šimun g. 1471. Judex Examinator (sudac izpitatelj) u Splietu, a god. 1477 spominje se jur kao pokojni. Natali kaže, da je služio medju konjnici mletačkimi, pak da je skoro zatim umro, odkako se je vratio iz Italije.

[54] Nestoji li to u kakovom savezu s gore rečenom pričom, jer je Marulić, kad mu brat Šimun preminu, imao 26 godinah.

[55] Ovaj Valer, kao što i braća mu Petar i Ivan, služili su Mletčane u pomorskoj vojsci, bivši kapetani brodovah (triremis). Kako gore vidismo, umre Petar jur prije g. 1492. Valerovu smrt oplakiva Marko Marulić osohitom Elegijom.

veli Natal), gdi je dne 5. Siečnja 1524 u sedamdeset i četvrtoj godini tihom smrtju umro.

Uzrokom, zašto je Marulić jur iza dvie godine ostavio više rečeni monastir, stavljaju Natal i svi kasniji životopisci Marulićevi „strah od gusarah“, prem da nitko nespominje, da su i redovnici monastirski, radi toga straha iz Gluhe doline pobjegli. Ja bi reko, da je Marulić iz monastira pobjego radi toga, što tamo žudjena pokoja našo nije, jer se je radi nenavidosti i kojekakovih drugih strastih s redovnici boriti imao. Ovo moje mnienje potvrdjuje sám Marulić, kad u svojih „Dobrih naucih“ gdje pjeva o nenavidosti, medju ostalim u versih 137—146 ovo veli:

Jer ča god obajdoh od moje mladosti,
nigdire ne najdoh gdi nij' zavidosti.
Gradom se nečudim, to nij' čudno bilo,
ni na sela tužim, vazda je to bilo;
Ner stanja redovnih, to mi je jad vekši,
gdi najti pokoj mnih, sigurno utekši:
Vazda svoje volje, tere zla hotinstva,
nesklada dovolje a malo jedinstva.

Marulić dakle pod svoju starost nije bio veliki prijatelj redovnikah, te zato neima se onim sliepo vjerovati, koji tvrde, da je Marko umro u fratarskom samostanu kao fratar, već je samo to istina, da je u smislu svoje oporuke zakopan u crkvi fratarah sv. Franje, izvan zidinah grada Splieta[56]. On imenova za ovršitelje svoje oporuke Petra Gregorijanića i Alojzija Papalića[57], golemo svoje imanje većom stranom ostavivši crkvam.

Dumanić Marko, splietjanin, pisac XVII. vieka, veli u svom djelu: „Opuscoli riguardanti la storia degli uomini illustri di Spalato“, da je mnogo godinah po smrti Markovoj, njegovu od vremena izkvarenu grobnu raku dao popraviti njegov prasinovac Aleksander sa svojom braćom, postavivši mu sliedeći na kamenu izrezani napis:

Marco Marulo magno Patruo;
Vitae candore,
Nobilitate ac doctrina praeclaro,
Patrique eiusdem nominis
Optime merito;
Alexander Marulus, ac fratres
Monumentum instauraverunt.

---

[56] Sad se nezna više pravo, koja je to crkva sv. Franje, jer i danas ima u Splietu jedna crkva fratarah sv. Franje u predgradju, a druga još dalje izvan gradskih zidinah u Poljudih, gdi sam ja vidio grobnu ploču na grobn Marulićah s grbom i napisom: „Marulornm Progeniei ossium pulveres in hac tumba novissima teguntur“, dočim A. Kuzmanić tvrdi, da je zakopan u crkvi sv. Franja u Splitu, i „da je na nikoliko godinah prije taj njegov grob vidio i na njemu zarjezane rieči „Famiglia Maroli“.

[57] Ja sam u mojih starih pjesnicih hrvatskih pogriešno načinio Placida Gregorianića, pjesnika hrv. ovršiteljem Marulićeve oporuke.

*

Ali sada neima u nijednoj splietskoj crkvi sv. Franje ovoga spomenika.

Osim spomenutoga Epitafija imamo još više njih od Franje Natala, životopisca Markova, Franje i Jerolima Martinjaka ili Martinčića, Nikole i Antuna Alberta, Jerolima Papalića mladjega, i popa Donata Paskvalića, izpjevanih u versih na latinskom jeziku, izmedju kojih hoću samo jednoga, što ga Franjo Natal izpjeva, da ovdje priobćim:

Epitaphium Marci Maruli per Franciscum Natalem.

Irrita res mors est, non sunt obnoxia morti
Corpora, si semper vivere posse datur,
Marulus aeternum diffusus nomen in aevum,
Vivere post cineres incipit ecce magis.
Vive igitur quicunque sapis virtute magistra,
Funereo cupias si superesse rogo.

Marulić je obćio pismeno u književnih poslovih s mnogimi učenjaci i velikaši svoga vremena, kao s papom Adrijanom VI., s kardinalom Dominkom Grimanom; Petrom Berislavićem banom; Kristoforom Marcellom, nadbiskupom od Krfa, Augustinom Mulom, vlastelinom mletačkim; Bernardom Zanom, nadbiskupom splietskim; s učenim professorom u Dubrovniku i pjesnikom Jerolimom Kalvom iz Vičence; s Tomom Nigrom biskupom i piscem, kojemu posveti svoje Parabole, načiniv po njegovoj smrti i pogrebnu mu pjesmu; s Jurjem Šišgorićem, pjesnikom; s Franjom Lucenskim, kanonikom mletačkim; s Jerolimom Ciepićem, učenim kanonikom splietskim, kojega Marulić svojim najboljim prijateljem priznade; s Dominikom i Jerolimom Papalićem, spietjani, i s Dominikom Bućom, kotoraninom, kojoj posliednjoj trojici posvećivao je svoja latinska djela, kao i s Dujmom Balistrilićem, kojemu posveti svoju hrvatsku „Juditu“ i „Naslidovanje Isusovo. Njeke od svojih prijateljah opjevao je takodjer u latinskih pjesmah, kao Tomu i Krsta Nigra, Franju i Jerolima Martinčića, Jerolima Papalića mladjega, Nikolu Alberta, Šimuna Selimbrića, Tomu Hrankovića i Žarka Dražojevića.

Od hrvatskih pjesnikah opjevaše Marulića nakon njegove smrti Petar Hektorević Hvaranin u svom „Ribanju“; Petar Zoranić Ninjanin u svojih „Planinah“ i Gjuro Baraković Zadranin u svojoj „Vili Slovinki“. Sva trojica priznaše ga za prvu zviezdu na mladom obzorju književnosti hrvatske. Svi ga pohvališe radi duboke učenosti, radi sveta i častna života, i radi velike zasluge, što je podigo hrvatsku knjigu, a širio po svietu nauke krieposti. Levaković reče na njekom mjestu, da je Marko bio prva zviezda dalmatinska poslie sv. Jerolima. Vilhelmo Eisengrein veli: da je bio prvi svoga vremena mudroslovac, i da ga nitko nenadvisi u naucih

bogoslovnih[58]. Jerolim Makarelić, nadpop trogirski i pjesnik latinski, pjeva o njem:

Nam quis eo melior, quis vita sanctior omni?
Cui tantus verae religionis amor?
Dalmatiae tellus tali se iactet alumno,
Cive suo antiquum gaudeat Aspalatum.

Napokon Franjo Lucenski (Lucensis) i Franjo Guliani Mletčanin neimaju dosta riečih, s kojimi bi pohvalili Marulića, o kojem veli isti Giuliani medju ostalim: „Qui tanquam lucidum sidus hac nostra aetate enituit, qui non solum sibi natus, imo ad communem omnium utilitatem nullis sudoribus parcit ut hominibus auxilio sit; vivit ut nos vivere faciat; laborat ut quietem inveniamus. Sprevit divitias, sprevit honores, ab iis in quibus summum bonum mortales collocant, se penitus abdicauit. — Quid hoc viro imo divino spiritu sanctius, quid beatius, qui in carne praeter carnem vivens coelestem vitam in terris agit — Taceo multiplicem litterarum cognitionem, ut utrum elegantiore stylo an doctrina magis valeat non facile possis diiudicare etc."[59]

Ovo je sve što mogoh za sada reći o sámom životu M. Marulića, valja mi još procieniti njegove književne radnje.

Kao svi skoro bolji i učeniji književnici našega naroda u XV. i XVI. vieku, bavio se i Marulić izvan hrvatske, ponajviše latinskom knjigom, s toga pripada dužnost njegovomu životopiscu obazrieti se isto tako na njegova hrvatska, kao i na latinska djela.

Premda je Marulić bio svestrano klasički izobražen, to je ipak u književnih svojih radnjah i iztraživanjih dao prednost povjestnici[60]

---

[58] „Vir doctus et eruditus, ingenio clarus, disertus eloquio, Fidei propugnator acerrimus, princeps suae aetatis Philosophus, poeta gravis et ingeniosus, sacrarum litterarum scientia nemini secundus". Gulielmi Eisengrein, Catalogus Doctorum orthodoxae matris Ecclesiae.

[59] Njeki noviji životopisci Marulićevi bijahu uztvrdili, da je i slavni Ariosto našega Marulića u svojih pismih pohvalno spomenuo, nazvavši ga „il divino" t. j. božanskim. Za rečenimi pisci povedoh se i ja krivo u „Starih pjesnicih" sv. I., ali proučiv pobolje djela Ariostova, našao sam, da u njih o našem Maruliću nigdje spomena neima, već o grčkom prognaniku Mihalju Marulu Tarkaniotu, koj u isto doba kao pjesnik i mudrac po svoj Italiji na glasu bijaše. O njem dakle govori Ariosto u jednoj latinskoj poslanici, pisanoj Herkulu Strozziju, čuvši da je isti Murul naglom smrtju umro (utopiv se u rieci Cecini u Toskanskoj g. 1500), moleći ga, neka mu javi, da li je istinita prežalostna viest. U toj poslanici veli Ariosto medju ostalim:

Quod potuit gravius deferri hoc tempore nobis,
Qui summam in Phoebi Pieridumque fide,
Quam mors divini (si vera est fama) Marulli?
Jupiter! ut populi murmura vana fluant.

[60] Njegov životopisac i suvremenik Natalis natuca dapače, kao da je bio viešt u slikanju i vajanju i riezbariji; ali mislim, da se njegovim rie-

starinarstvu i pjesničtvu, a nada svimi znanostmi bogoslovju i kršćanskoj filozofiji, te je u tom znanju kao svietski čovjek, na čudo svega svećeničkoga stališa, nadkrilio najslavnije bogoslovce svoga vremena.

Pošto sam dosada u pregledu naše književnosti držao se načela, da se književni proizvodi latinski naših domaćih književnikah imadu dieliti od hrvatskih, to ću dosliedno tomu i pri razmatranju Marulićevih djelah, to isto načelo sliediti i ponajprije s latinskimi njegovimi djeli započeti, ter onda tekar preći na hrvatska u versih i u prozi pisana.

Marulićeva djela latinska.

Latinska Marulićeva djela možemo razdieliti na dvoje: prvo na sačuvana, drugo na izgubljena, a po predmetih znanosti 1. na bogoslovna 2. mudroslovna, 3. povjestna, 4. starinarska, 5. pjesnička.

Od Marulićevih bogoslovnih djelah ide prvo mjesto njegovomu Evangjelistaru. Ovo djelo, kako sam u jednoj staroj rukopisnoj biljежki našao, tiskano je prvikrat, pod naslovom „Evangelistarium" u Mletcih 1501. u četvrtini. Drugo meni poznato izdanje pod istim naslovom, tiskano je u Mletcih kod Melkiora Sesse 1516 u četvrtini. Straga. „Accedit Carmen ad Virginem beatam Francisci Petrarchae, ex tusco in latinam linguam a Marco Marulo versum." III. izdanje, pod imenom „Evangelistarium in septem partitum libros correcte recognitum" u Basilei kod Adama Petri 1519 u osmini. IV. izdanje pod naslovom: „Evangelistarum opus vere Evangelicum sub fidei' spei et charitatis titulis in septem libros partitum. Accedit huic propter idem fere argumentum, Meginhardi viri undecunque doetissimi ad D. Guntherum de fide, varietate symboli et ipso symbolo apostolico et peste multarum haeresum sed insigniorum libellus. Coloniae ex officina Eucharii Cervicorni 1529. in 8⁰. V. izdanje pod istim naslovom: Coloniae apud Neronem Alopecium, aere et impensis Godefridi Hittorpij 1532. in 8⁰. VI. izdanje pod istim naslovom, cum adjunctis 50 eiusdem Auctoris parabolis. Accessit quoque Meginhardi etc. libellus. Coloniae apud Metern Cholinum 1556. in 8. VII. izdanje u M. Maruli opera omnia. Antverpiae 1601.

U talijanskom prevodu od Silvana Razzia, redovnika reda kamaldolitanskoga, izišlo je isto djelo u Florenciji kod Bartolomea Sermantellia 1571. u 8. pod naslovom: „Evangelistario di Marco Marulo Spalatense. Opera veramente Evangelica. Diuisa in sette libri, sotto i titoli della fede, speranza e charità."

Rečeno djelo Marulićevo osnovano je na tri glavnih predmetih, t. j. na vjeri, ljubavi i ufanju, a razdieljeno na sedam knji-

čim neima na dlaku vjerovati, budući da o Markovoj vještini u tih umjetnostih neimamo dokaza, ter je možebiti pisac htio kazati, da je Marulić umio izvrstno vršiti sve što je poduzeo, kao rečeni umjetnici. Ja bih barem tako tumačio ove rieči: „Ingenio fuit acutissimo et admodum perspicaci: »quid volebat, pingebat ut Apelles, sculpebat ut Lysippus, formabat ut Praxiteles«.

gah. Po temeljnih naucih Evangjelija i sv. pisma, sastavljeno je čitavo djelo za pouku ljudem, koji hoće da živu kriepostno i sveto.

Djelo je puno mudrosti, morala i velike nauke, ako i ima u njem takovih bogoslovnih razpravah, koje u današnji dan pred zdravom kritikom razuma mejdan održati nebi mogle, kao što n. pr. poglavja 9—15. knjige III., gdje se govori o vrazih itd. Sadržaj prve knjige govori o vjeri, ali tu nepripovieda pisac samo o vjeri i nevjeri prema Bogu i prema božjim zakonom i propisom, nego i o vjeri i nevjeri prema sebi i svojim bližnjim, o postojanosti duše, o jakosti čovječjega značaja i ćuvstva, o malovriednosti slavohlepja, o vriednosti života samotna i čitanja knjigah itd. U drugoj i trećoj knjizi govori pisac o ufanju, o krieposti i o griehu kako se ufanje dobiva ili gubi. Veoma umno piše tu o bdienju i o suvišnom spanju, koje mori tielo i dušu i čovjeka mekanim i lastnim čini; o umjerenom i suvišnom jelu i postu, o poniznosti, o pravoj i krivoj mudrosti, o putenosti i nje lieku, o koristnom i štetnom družtvu, o siromaštvu i bogatstvu itd. Četvrta, peta, šesta i sedma knjiga posvećena je ljubavi. Tu razlaže pisac obširno ljubav prema bogu, prema bližnjim, prema prijateljem i neprijateljem; o zlu, koje radja mržnja, o miru javnom i privatnom, o miru duše i tiela, o miru prividnom, o dobroti, o pet ćutilih, o umjerenosti i djevičanstvu, o načinu obćenja s drugim spolom i o lieku proti putenosti, o braku i dužnosti muža i žene i o tom, kakovu da ženu biramo; o odgojivanju djetce, o davanju i primanju milostinjah, o nezahvalnicih prema bogu, o židovih i ereticih, o prodikaocih i o načinu i predmetu propovjedanja, o gizdosti i nje zlu, o poslušnosti, i poniznosti o nestrpljivosti i srditosti, o huljenju i zlu jeziku itd.

Iz kratkoga ovoga sadržaja može se razabrati, da Marulićev Evangjelistar nije bio drugo, nego mudar voditelj po težkom putu života čovječega, a sav mu bijaše smier, čitatelje skloniti na ćudoredni i sveti život. Djelo je ovo za njegovo vrieme mnogo i premnogo valjalo, te je s toga talijanski prevoditelj Silvan Razzi, u svojoj posveti na Faustinu Vilellijevu, punim pravom ovu Marulićevu knjigu nazvati mogo knjigom svetom (libro sante), izpovjedajući: „kako je ne samo od običnih, nego i od mnogoučenih i književnih ljudih slušao višekrat, da kolikogod su knjigah čitali, nijedna jih toliko nepotaknu na život duševni, pošteni i pobožni, koliko ova Marulićeva, jer se može smatrati kao kakova božanska Etika i sbornik svih kriepostih kršćanskih“.

Drugo Marulićevo bogoslovno-filozofičko djelo nosi naslov: „De institutione bene beateque vivendi“, te je, na koliko je meni znano, tiskano prvikrat u Salingiaku g. 1511, a po drugikrat g. 1513. u Basilei kod Adama Petrova Langendorfa u 4-ni, pod naslovom: „Bene vivendi Instituta typo sanctorum salutariumque doctrinarum congesta, littera iam pridem recentiore calcographata et lima correctionis ferventiori castigata. Calce tamen huius omnium dictorum, sententiarum, sententiae alphabetico ordine registraliter epilogatae“. (Veoma krasno izdanje). Izvan ovih dvajuh, doživi još

isto djelo osam izdanjah, i to 3. u Koloniji kod Eutheria Cervicorna 1530, u 8-ni. — 4. Na istom mjestu 1531, u 8-ni. — 5. U Salingiaku kod Ivana Lotera 1540, u 8-ni. — 6. U Antverpiji kod Ivana Foulera 1578, u 8-ni. — 7. U Antverpiji kod Egidia Stelsija 1584, u 8-ni pod naslovom: „M. Maruli Spalatensis Dictorum factorumque memorabilium Libri sex. — 8. Pod istim naslovom u Antverpiji kod Martina Nutia 1593. u 8 — 9. U Antverpiji kod istoga Nutia pod naslovom: „M. Maruli opera omnia 1601, u 8-ni. — 10. U koloniji kod Bernarda Gualthera 1609, u 8-ni.

U talijanskom prevodu imade pet izdanjah istoga djela, i to pod naslovom: 1. Opera di Marco Marulo da Spalato. Circa l' istituzione del buono e beato vivere, secondo l' essempio delle uite dei Santi del vecchio e nuovo testamento, diuisa in sei libri, tradotta in lingua toscana da M. Remigio Fiorentino dell' ordine de Predicatori. Venetia per il Bindoni 1569, u 8-ni. — 2. Izdanje: Venetia apresso Franceseo Bindoni 1574, u 4-ni. — 3. Venetia apresso Paulo Ugolino 1597, u 4-ni. — 4. Kod istoga 1601, u 4-tini. — 5. Venetia 1609, u 4-ini.

Isto je Marulićevo djelo prevedeno i na francezki, španjolski i njemački jezik; nu pošto meni prevodi prvih dvajuh jezikah poznati nisu, priobćujem ovdje samo naslov njemačkoga prevoda, kojega i sám imam: Ovaj glasi ovako: „M. Maruli Spalatensis Sechs Bucher, von gedächtnuss würdigen Reden vnd Thatten. Oder: Von Lehr vnd Vnderweisung das Leben wol vnd selig anzustellen, nach Form der Hailigen Lebens. Altes vnd Newen Testaments. Hochvonnöthen den gemeinen Landpriestern, dem Völklin daraus allerhand Materi Exempel fürzutragen: auch den Klosterpersonen, vnd sonst allen gemainen Manns- vnd Weibspersonen, so die wolgebanete Strass zum Himmel wandeln, vnd selig werden wöllen. In Teutsche Sprach gebracht, durch Herman Baumgartern, Burgern vnd Bischofflichen Fiscal zu Augsburg. Getruckt zu Dilingen durch Johannem Mayer 1583. u 4-ni, listovah 964.

Već ovi toliki prevodi, i tolika samo meni poznata izdanja rečenoga djela Marulićeva, mogu nas osvjedočiti o velikoj književnoj cieni, koju je uživalo isto djelo čitavim tečajem XVI. i početkom XVII. vieka po svoj skoro zapadnoj Europi rimskoga zakona.

Prem da je i ovo Marulićevo djele, što sc tiče smiera i pravca, veoma srodno Evangjelistaru, to je ipak glede moralnih naukah i historičkih primjerah mnogo bogatije, a glede sadržaja mnogo obširnije, ako i neima nego samo šest knjigah.

Da se čitatelji malko bliže upoznadu s rečenim djelom, priobćujem ovdje sav njegov sadržaj: Liber I. De terrenis bonis contemnendis propter Christum. De elemosynis faciendis. De hospilitate servanda. De inani gloria fugienda. De humilitate appetenda. De dignitatibus non concupiscendis. De avaritia vitanda. De paupertate servanda. De vita solitaria. De vigiliis et somno et strato. — Liber II.: De cura et modo orandi. De orationis virtute. De tentationibus tem-

pore orationis. De contemplatione. De scripturarum lectione. De fide unius dei contra Gentiles. De fide Christi contra Judaeos. De fide Christi contra Gentiles. De fide Christi contra magos. De fide Christi contra Philosophos. De fide Christi contra haereticos. De spe divinae misericordiae. — Liber III.: De charitate erga Deum. De charitate erga proximum. De charitate erga inimicos. De officio doctoris euangelici. De sacerdotibus honorandis. De pace colenda. De consortio habendo fugiendoque. De vestitu cultuque corporis. De operibus manu exercendis. De corporis castigatione per flagella. — Liber IV. De corporis castigatione per jejunium. De cibi potusque utilitate ac parsimonia. De obedientia servanda. De veritate colenda mendacioque fugiendo. De mansuetudine animi. De tacurnitate sermonisque moderatione. De castitate servanda exempla virorum. De castitate servanda exempla foeminarum. De poenitentia peccatorum exempla veterum et nouorum. De peccatorum confessione. De sacrosancta communione. — Liber V.: De nemine temere iudicando. De patientia iniuriae. De patientia damni. De patientia aegrotationis. De patientia martyrum sexus virilis. De patientia martyrum foeminini sexus. De ratione resistendi diabolo. De perseverantia bene agendi. De mortis meditatione. De hora mortis. De purgatorio. — Liber VI.: De signis ultimi iudicii. De Antichristi persecutione. De die iudicii incerta. De apparitione crucis et Christi interrituque Antichristi. De horrendo Christi ad iudicandum adventu, et creaturarum aduersus peccatorem accusatione, et igne quo consummenda sunt omnia. De resurrectione mortuorum. De domini descensu ad iudicandos vivos et mortuos. De sententia Christi aduersus impios. De sententia apostolorum adversus peccatores. De sententia prophetarum adversus iniquos. De damnatorum ad inferna abductione. De sanctorum cum Christo ad coelum ascensione. De Damnatorum poena. De reuelationibus infernalium poenarum. De beatorum gloria. De reuelationibus coelestis beatitudinis".

Ovim djelom dokaza Marulić, da je ne samo sv. pismo staroga i novoga zakona skoro na izust znao, nego da je poznavao i sve stare grčke i latinske pisce, a navlastito crkvene povjestnike, kao i životopisce svetacah. Divnim trudom sakupi on u tom djelu ćudoredne nauke iz sv. pisma, te iz svih boljih pisacah, što su do njega živili i na grčkom ili latinskom jeziku pisali; sastavivši jih tako razumno u sklad, da bi mu se djelo nazvati moglo uprav enciklopediom naukah moralnoga života. Meni je ovdje suviše premalen prostor, da se upušćam u potanje razglabanje i u kritiku istoga djela, ter će biti dosta, ako reknem, da ima u njem svega, što potiče na kriepostan, pobožan i ćudoredan život u duhu onoga vremena.

Ovo svoje djelo posveti Marulić učenomu Trogiraninu, a kanoniku i vikaru splietskomu, Jerolimu Ciepiću (Cippico), kojega u posveti nazivlje: „Omnium amicorum meorum optime“ — qui et ingenio et eloquentia praestas, et humani et divini juris scientia excellis, et ecclesiastica dignitate non parum emines, et antiquae Cipicae domus claritate fulges, generisque nobilitatem, animi virtute superas“.

Na kraju knjige, koja u najkrasnijem izdanju god. 1513 iznosi 279 listovah ili 558 stranah, dodao je Marulić svoju dialogiziranu pjesmu: „Carmen de Doctrina Domini nostri Jesu Christi pendentis in cruce".

Treće bogoslovno djelo Marulićevo: „De imitatione Christi" nije mi poznato. O njem govori sám u svom evangjelistaru, u poslanici na Franju Lucenskoga ovo: „Librum, quem de imitatione Christi edidi, tibi mittere policitus fueram, et certe misissem, sed is mihi (ut nosti) ab illo fuit interceptus, cui reluctari non potui, neque si possem, debui. Scriptum est enim: In tota anima tua time dominum, et Sacerdotes illius sanctifica". Ovo dakle djelo, koje on njekomu svećeniku pozajmi, neznam pravo, da li je tiskom izašlo; premda rečeni Franjo Lucenski (Lucensis) na kraju istoga Evangjelistara, kojega je on u Mletcih tiskati dao, veli: „Paucis ab hinc diebus tercium Maruli „de Imitatione Christi" opus expectato"; iz česa dalo bi se zaključiti, da je isto djelo u isto vrieme kad i Evangjelistar u štampu po piscu predano bilo. Ali kasnije, naime godine 1510 veli rečeni Fr. Lucenski u tiskanih Marulićevih Parabolah: „Policitus fueram lector candidissime post Maruli Evangelistarium opus eiusdem elegantissimum de imitatione Christi excusum emittere, verum dum hę Parabolę in manus venissent, quod breve admodum opusculum erat, eas imprimendas curaui, ne situ diuturno obrutę amplius delitescerent, utque eflagitationibus pene quotidianis amicorum accederem, cum et iucunditatis plurimum habeant et fructus. — Tu quodcunque boni est consulito, vale et opus de Imitatione Christi expecta. Non fallam expectationem tuam".

O istom djelu govori i Toma Niger u svojoj poslanici g. 1512 iz Rima M. Maruliću pisanoj, u kojoj mu medju ostalim ovo piše: „Quam quidem orationem (archiepiscopi Bernardi Zane Romae habitam) M. Marule, amicorum doctorumque virorum rarissime, ad te praecipue mittere visum est, ut cui tu, in illo tuo praeclaro opere de imitatione Christi, eruditionis atque ingenii laudem tribuisti singularem, dignumque censuisti, cui ipsum opus praecipue dedicares". Moguće je dakle, da ovo djelo, nadbiskupu Zanu posvećeno, kod istoga dostojanstvenika netiskano zaostade. (Gl. pismo u Farlatu T. III. p. 433).

Četvrto bogoslovno djelo: „De humilitate et gloria Christi, Marci Maruli opus" meni takodjer nepoznato, štampano je: „Venetiis apud Bernardinum de Vitalibus A. D. 1519 u 4-ni, te je prevedeno na talijanski po Josipu Alehainiu, pod naslovom: „Dell' humiltà et della gloria di Christo libri III. Venetia presso Fioravanto Prati 1596 u 4-ni[61].

Peto bogoslovno djelo, meni takodjer nepoznato, tiskano je pod naslovom: „Polacithra Christianarum virtutum in libros sex distracta". Coloniae apud Joch. Wilhelmum Friessen 1686.

---

[61] Nalazi se u carskoj bećkoj knjižnici.

Franjo Natal spominje još, po svoj prilici rukopisna, troja djela bogoslovna našega Marulića: 6. Quaestiones utriusque Testamenti Lib. I. — 7. De viris illustribus veteris Testamenti Lib. I. — 8. De ultimo Judicio.

Medju Marulićeva moralno-filozofička djela, koja su takodjer bogoslovnimi nauci prepletena, idu i njegove Parabole, koje pod naslovom: „Marci Maruli Quinquaginta Parabolae" najprije Franjo Lucenski u Mletcih kod Lovre de Rosis iz Treviza, godine 1510 na svietlo izdade. Drugo izdanje izašlo je u Mletcih godine 1517 u 8-ni. Kasnije preštampane su iste Parabole zajedno s Evangjelistarom i Institucijami pod imenom: „Opera omnia Marci Maruli Spalatensis" u Antverpiji god. 1601 str. 463—511. Parabole posveti Marulić svomu sugradjaninu Tomi Nigru, o kom višekrat govor bijaše, te kaže u posveti, da je ovo djelo pisao za priproste ljude, kako je i sam, koji dobre i kriepostne nauke rado primaju, kad jim se u formi slikah i prispodobah podaju, te da je u tom sliedio našega spasitelja i žitelje Sirie i Palestine, gdi bijaše običaj uvjek u Parabolah govoriti. Franjo Giuliani Mletčanin, dodavši k istim Parabolam svoje zaslovje, veli u njem: „Quantum de humano genere Marulus, optime lector, scribendo mereatur, vix oratione consequi possis. Quotidie enim aliquod opus edit. Quotidie laborat uti recte beateque homines vivant. Brevissimum itaque opusculum hoc elucubravit. Qnod quanto brevius est, tanto eruditius, tanto utilius censeri possit — Feliciorem quidem hanc nostram aetatem tanto viro dixerim; qui huius saeculi turbulentissimo tempore sidus fulgentissimum, ducem et rectorem, portumque tutissimum se nobis praebet".

Medju filozofička djela Marulićeva mogu se još uvrstiti rukopisi spomenuti po Franji Natalu: 2. Psychologia de ratione animae humanae. Lib. I. 3. De vitio avaritiae, divitiisque contemnendis, liberalitatisque virtute. Lib. I.

Marulićeva historička djela: 1. „Regum Dalmatiae et Croatiae gesta, a Marco Marulo Patricio Spalatensi latinitate donata. Tiskom priobćeno s povjestnicom Ivana Lučića, od Ivana Blaea u Amsterdamu i Frankfurtu 1666. i u Schwandtnera Scriptores rerum Hungaricarum P. III. Ovo djelo prevede Marulić g. 1510 na prošnju Dmine Papalića iz hrvatskoga jezika, nu naslov, što ga je dao svomu prevodu, neodgovara sadržaju, jer u čitavom djelu spominju se jedva tri hrvatska kralja i bana, a od ostalih neima u onoj nagomilanoj smiesi kojekakovih knezovah, županah itd. ni govora.

Marulić veli na kraju svoga prevoda: „Hucusque historiam vernaculo gentis nostrae sermone compositam vidi, et quod potui diligenter fideliterque in latinum transposui, nihil de sententia dimittens, licet aliqua de verbis, quae superflua videbantur, mutilans ne lectori oneri essem". Da je Marulić i sám tekst na njekih miestih popunjavao i izpravljao, dokaza jur Lučić u svojih „Notae ad Commentariolum Marci Maruli." (V. o tom djelu Arkiv I.)

Drugo historičko djelce ili razprava Marulićeva tiskana je takodjer s Lučićevom povjestnicom, pod naslovom: „Marci Maruli Spalatensis in eos qui Beatum Hieronymum Italum esse contendunt.“ zajedno s pjesmom Marulićevom u pohvalu sv. Jerolima, izvadjenom iz poveće njegove pjesme: „De Quatuor Ecclesiae Doctoribus.“

Povod pisanju rečene razprave dao mu je njeki talijanski pisac iz Bergama, koj bijaše uztvrdio, da je sv. Jerolim bio rodom Talijan. Ova tvrdnja uvriedi natoliko domoljubno čuvstvo Marulićevo, da je rečenu razpravu proti istomu piscu napisao, dokazujući: da se Jerolim rodio doista u Dalmaciji u mjestu Stridonu, ali gdi je uprav ovo mjesto ležalo, nedokaza on isto tako, kao ni svi ostali mnogobrojni prvanji i kasniji tražitelji rodnoga mjesta Jerolimova, pisavši o tom ne samo razprave, nego čitave knjižurine. Kako ćemo niže viditi, pisao je Marulić i hrvatski o sv. Jerolimu.

Kao treće historičko-političko djelo Marulićevo, može se smatrati njegova poslanica pisana papi Adrianu VI. o nevoljah svoje domovine, što jih trpi od turakah, s nagovaranjem na kršćansku slogu i mir. Ovo veoma riedko dielce, tiskano pod naslovom: „Epistola Domini Marci Maruli Spalatensis ad Adrianum VI. Pont. Max. de Calamitatibus occurrentibus et exhortatio ad communem omnium Christianorum unionem et pacem.“ Impressa Romae per B. V. anno D. 1522. pridie Kalendas Maii u 4-ni“, napisa Marulić po prošnji Dominka Buče Kotoranina, dominikanca i učitelja bogoslovja, kojemu djelce i posveti. U svom posvetnom pismu kaže Marulić, da je dugo promišljavao, bi li zadovoljio njegovoj prošnji, jer s jedne strane suze i nevolje goniše ga da piše, a s druge strane odbijaše ga od pisanja sviest malenkosti svoje, (conscientia parvitatis meae). Napokon se odvaži po nadahnutju sv. Duha, da piše. U samoj poslanici opisa živimi bojami nevolje Dalmacije, koja jedva svoje primorske gradove braniti mogaše; spominje tužno stanje ostanakah Hrvatske, i turske navale u posavske i podravske pokrajine; proriče opasnosti, koje priete Ugarskoj, Mletačkoj i svoj Italiji od Turakah, nagovarajući na složno postupanje kršćanskih narodah i moleći papu, da svojim uplivom gleda umiriti i složiti kršćane, a na rat jih potaknuti proti turkom. Ali Marulićeva rieč ostade isto tako glas u pustinji, kao mnogih drugih prije i kasnije njega.

Četvrto historičko djelo Marulićevo u versih nosi naslov: „Dialogus de laudibus Herculis. Interlocutores Poeta et Theologus. Venetiis 1524. u 4-ni i još jedno valjda ranije izdanje bez mjesta i godine[62]. Ovo djelce, u kojem se opjevaju djela Herkulova, prevedeno je na talijanski jezik po Bernardinu Gisolfu, ter je višekrat izdano. Meni su poznata sliedeća izdanja: 1. Dialogo delle eccellenti virtù e meravigliosi fatti d' Ercole di Çarno (nuo-

---

[62] Nalazi se u mletačkoj knjižnici sv. Marka. Prepis u mene.

vamente) tradotto dal latino in italiano de Bernardino Gisolfo. Venetia. Battista e Stefano 1549. u 4-ni[63]. 2. Dialogo etc. in volgare nuovamente tradotto da Bernardino Ghisolpho. In Vinegia appresso Battista e Stefano cugnati 1599. Oba ova meni poznata, kao i nepoznato još ranije izdanje, posvećena su: „Alla Saggia e dottissima donna Madonna Marta Chrisogona nobile Zaratina. U latinskom izdanju dodane su 4 pohvalne pjesme izpjevane po Franji Natalu i po Jerolimu Martinčiću, pjesnicih splietskih.

Medju starinarska djela Marulićeva imadu se staviti njegove dvie zbirke starinskih nadpisah, Bivši on njekom sgodom u Rimu, poče prvi iza Petrarke sabirati one znamenite starorimske nadpise, što su u njegdašnoj veličanstvenoj stolici svieta kojekuda raztrešeni u nemaru ležali, a kasnije za razjasnjenje povjestnice prebogato gradivo dali. Obogativši rimsku svoju zbirku s nadpisi od drugih mjestah, kao Milana, Perugje, Arezza, Modene, Verone, Napulja, Kapue, Gaete, Beneventa, Pesara, Ravene, Fiorence, Mačerate, Barcelone, Česane, Rimina, Jakina, Assissa, Trsta, Concordie, Akvileje, Kopra, Pule, Tode, Umaga, Cividala, Nina, Trogira itd., napisa na molbu svoga prijatelja i velikoga ljubitelja starinah Dmine Papalića, k toj svojoj zbirci učeni komentar i posveti svoje djelo pod naslovom: „In Epigrammata Priscorum Commentarium“ rečenomu Papaliću sa sliedećom poslanicom:

M. Maruli ad Dominicum Papalem in Epigrammata Priscorum Commentarium.

Quum tu antiquitatis mirum in modum studiosus, Dominice charissime, multa me de literis inscriptionibusque in marmore olim insculptis rogares, et a me quae nunc occurrebant audires, nondum contentus, petisti insuper, ut eadem illa in papyro plenius descripta tibi traderem. Quamquam ea res quidem quum ingenii, tum doctrinae meae viribus impar videbatur, utpote coniecturis magis quam certa veri cognitione enodanda, suscepi tamen me quod postulabas facturum, ne quid esset in quo aggrediendo efficiendoque industriam meam tibi, arcta mecum propinquitate conjuncto, optimeque de me merito denegarem. Deligere igitur pauca de multis curabo, quae magis memoratu digna videbuntur. Cuncta enim persequi ociosi potius quam diligentis scriptoris esse puto. Plurima quippe ab aliis exscripta vidi, in quibus latinae orationis venustas desiderabatur, in epitaphiis praesertim, quae ut cuique libitum esset, a doctis pariter et indoctis describi solebant. Mihi itaque propositum est, nonnisi probata exquisitaque decerpere, ut dignum tuis votis munusculum tibi offeram. Mutilata verba, singularesque literae quid designent, ostendere conabor. Quidquid propterea magis apta expositione indigebit, prout potero planum faciam, denique nihil ommittam intentatum, dum tibi satisfacere cupio. Tametsi sciam, non defuturos, qui super eadem iam pene exesa oblitae vetustatis monumenta quae tibi nunc instaurare nova interpretatione aggredior, aliter atque aliter et sentient et enarrabunt. Nihil id quidem moror; libere pro-

[63] U mletačkoj knjižnici sv. Marka.

x cf. Šrepel, Rad 146, p. 177

ferant in medium, si quid probabilius verique similius invenerint. Neque pudebit me unquam, neque pigebit discere quod nesciam, sed ab illis dumtaxat, quos in docendo ut prosint aliis, cura sollicitat, non quos alieni operis malignus livor torquet. Sincere simpliciterque cuncta diiudicanti, et quae propiora vero sunt gratias agam. Invidis autem ingenue respondebo scripta haec, quae ipsi cavillantur, tibi placuisse cui scripta sunt, si modo placuerint. Tu vero inter legendum attendas velim: Prisci illi viri, qui vana idola adhuc non Deum verum colebant, quanti fecere vel animi vel corporis virtutem. Etenim qui illa praediti erant, iis imagines dedicari, arcus columnasque erigi, sepulturas magnifice construi, elegiisque exornari mos erat, ne simul cum vita defunctis gloria rerum gestarum interiret, sed posteris etiam nota foret. Scias tamen id illis procul dubio fuisse gloriosum, qui non gloriae sed virtuti studebant, hoc est, quibus curae erat, probos, modestos, constantes, pudicos, simplices, justos, ex omni parte perfectos consummatosque esse magis quam videri. Non est enim magni animi, et ad aeterna tendentis, gloriam ab hominibus, sed a Deo quaerere; non statuis, non signis, non titulis delectari, quae fragilia quidem et caduca sunt, sed coelestia tantum, quorum nullus finis est, concupiscere. Trecentae et sexaginta statuae, Demetrio Phalsreo Athenis positae olim fuisse memorantur, et ab iisdem, qui illas posuerant, non multo post fractae, atque contritae. Cajo Mario Romae omnibus vicis idem honos habitus, deinde in introitu Syllae per ignominiam sublatus, eversis simulacris, quae ipsi Mario erecta erant. Quam ergo vani sunt, ne dicam stulti, qui eam expetunt gloriam, quam hominum conciliat favor et rursum dissipat invidia? Profecto nihil firmum esse potest, quod humanae tantum opinionis laude celebretur, et non sit etiam iudicio comprobatum divino. Nos igitur solam, quae a Deo est, gloriam quaerentes, sola enim perennis est, et aeterna (ut) dicamus cum Apostolo: „Qui gloriatur, in Domino glorietur, non enim qui se ipsum commendat ille probatus est, sed quem Deus commendat". De hoc satis. Nunc quod proposuimus dicere incipiamus. Jam primum ne te lateat, ista veterum epigrammata, quae a me reponentur, quo locorum adhuc extent, loci prius nomen referetur, deinde succedent inscriptiones, inscriptionumque interpretamenta, non fortasse qualia debent, at certe qualia debere credimus. Libet autem ab iis exordiri, quae Romae[64] reperiuntur, ut a praecipuis incipiendo, auspicatius caetera subsequantur[65].

Izvan ove svoje prve sbirke, sastavi Marulić i drugu sbirku starih solinskih napisah, što jih je u družtvu s Dminom Papalićem, hodajući po razvalinah i zidinah prastaroga grada Solina prepisivao, te je i ovu sbirku, zajedno s komentarom, pod naslovom: „Inscriptiones Salonitanae antiquae, collectae et illustratae per Marcum Marulum" posvetio rečenomu svomu prijatelju Papaliću osobitim posvetnim pismom, u kojem opisuje za-

[64] S rimskimi napisi uprav je započeo Marulić ovo svoje djelo.

[65] Rukopisno djelo Marulićevo čuva se u knjižnici mletačkoj sv. Marka. MSC. Lat. Class. XIV. Cod. CXII.

jedno u kratko znamenitost grada Solina i rodnoga svoga grada Splieta. Posveta ova glasi ovako:

Salonis. ✗

Hactenus externa tibi interpretatus sum, Dominice Papalis clarissime, nunc majorum nostrorum aperiemus monumenta, quae saepe tecum per Salonarum rudera parietesque vagatus, passim iacentia spectavi, et interdum patriae solum, quanta quondam gloria fuerit, mecum animo revolvens, Vergilianum illud ingemiscendo repetebam:

Fuimus Troes, fuit Ilium et ingens gloria Teucrorum, nunc nulla. Qualis enim, quantave urbs ista extiterit, quae a Gothis solo equata, esse desiit, non modo reliquiae eius testantur, verum etiam veteris historiae scriptorum indicat autoritas. Nam et Strabo in suo geographiae libro: Dalmatarum emporium Salonas esse asserit, ne de ipsis Dalmatiis:

„Ea gens inquit, annos complures adversus Romanos bella gessit". Olinius quoque secundus ait:

Salona Colonia ab Iadera C. millia passuum distat, in ea jura juribus descriptis in decuria CCCLXII. Dalmatiae, quos ibi nominatim recenset: inter eos autem Arstatum (Aspalatum) meminit, et Italiae quondam populatores apellat. Praeter haec in Caesaris Comment: relatum legimus, quod M. Octavius cum navibus Salonas pervenerit, ubi concitatis Dalmatis, reliquisque barbaris Clissam a Caesaris amicitia avertit, conventumque Salonensem, quum neque pollicitationibus, neque denunciatione periculli promovere posset, oppugnare instituit. Est autem oppidum (inquit) et loci natura, et colle munitum. Octavius quinis castris oppidum premere coepit. Illi se defendere, tandem dispositis per muros pueris ac mulieribus, portis egressi, Octavij castra invadunt expugnantque, deinde et reliqui; cedesque non parva facta est. Qui superfuerant ad naves fugere compellunt, atque talis fidei talisque in bello virtutis tunc fuere Salonenses nostri. Huc accedit, quod Diocletianus Imp. Salonis natus, virtute rebusque gestis ad Romanum Imperium meruit promoveri. Deposito deinde imperio, privatam vitam peregit in patria, et quum Romam ad pristinam dignitatem revocaretur, maluit hic consenescere privatus, quam Romae imperare, usque adeo coeperat eum amaenitas loci, et tranquillum in secessu ocium. Extat aedificium ejus Salonis proximum, quod maiores nostri post urbis eversionem incolere coeperunt, nunc nostrum natale solum est, quod Spalatum appellant, sed etiam ipsum semirutum quidem, atque in parte reintegratum, murorum tamen ac turrium pulchritudine, portarumque affabre sturctarum decorem ostendens, qualia etiam illa fuerint, quae vel vetustate, vel inimicorum iniuria defecere. Stat adhuc templum Jovi quondam sacrum, nunc Domnio Martyri dicatum, magna turris instar rotunda specie angulatum, cujus murus, ut vides, quadrato lapide reticulataque structura; constat octo columnis ingentibus intus fulcitus, quibus aliae insident minores, quarum quattuor e marmore porphirite cum aliis ad testudinem usque tecti eriguntur. Ferius (?) extere circa se magnarum duarum et viginti columnarum peristilium habent, et id quidem Sinadico marmore nobile.

Porro ante templi limina vestibulumque ipsum etiam patet spatiosum, columnis grandibus, et ipsis e marmore phrygio delatis (?) circum-

✗ Rad 146, p 181 (better text)

spectum, quibus arcus impositi fulciuntur, ita ut nusquam Romae tot, tantas, talesque columnas uno in loco compositas reperies. E regione templi sacellum est, eodem tempore, parique structurae genere elaboratum. Praeter ista erant et alia tria templa, reliquo aedificio, ut apparet, vetustiora, atque ideo magis diruta; in his tessellarum pictura, qua exornata fuerant, alicubi adhuc visitur. Extat et Chryptoporticus p . . ., ita ut non minus miremur subterranea aedificia, quam quae in aperte spectantur. Sed ne plura intempestive replicem, tibi praesertim qui cuncta quidem et saepe vidisti, et adhuc inspicere (in tantum te delectat antiquitas) non satiaris; vide tandem, quanta rerum humanarum mutatio sit, quanta volumina vel ludibriae potius numquam impliciter indulgentis fortunae! nihil unquam firmum habetur in terra, nihil stabile, nihil in eodem statu permaneus; non urbes, non imperia, extra terram igitur, extra anni solisque vias quaerenda hominis felicitas, ut quam pie iusteque viventibus, Omnipotens Deus super Coelum perennem perpetuamque largitur. Sed iam quod proposuimus prosequamur[66].

Ovu posliednju sbirku nadpisah upotriebi jur naš povjestnik Ivan Lučić, te ju bez Marulićevih razjasnjenjah tiskom priobći u svom djelu: „Inscriptiones Dalmaticae“. Venetiis 1673.

Pjesnička latinska djela Marulićeva, većom stranom u rukopisih dohranjena[67], sačinjavaju: Elegije, Himne, Ode, heroičke pjesme, Epigramme i nadgrobne pjesme. Predmeta su većom stranom pobožnoga, crpljenoga iz sv. pisma i života svetacah. U njih neima velikoga poetičkoga uzleta i mnogo uznešenih slobodoumnih mislih, ali mnoge pjesme imadu znamenitu vriednost radi klasičke forme i jezika te radi moralnoga sadržaja. Iz talijanskoga prevede Marulić na molbu svoga prijatelja Jerolima Papalića, Petrarkovu pjesmu na Bl. djevicu Mariu, pod naslovom: „Ad virginem beatam“, te ju na kraju svoga Evangjelistara, zajedno s posvetom na rečenoga Papalića, tiskom priobći. Istu pjesmu prevede zatim Franjo Božičević Hvaranin, iz Marulićeva prevoda latinskoga na hrvatski, te su zato njeki mislili, da je i hrvatski prevod Marulićevo djelo[68]. Isto tako prevede jednu izmedju boljih Marulićevih latinskih pjesamah: „Carmen de doctrina domini nostri Jesu Christi pendentis in cruce“, na hrvatski jezik umni prevodilac Davidovih psalmah Andrija Vitaljić Višanin iz Komiže, te ju priobći na kraju svoga: „Iztumačenja pisnih Davidovih u Bnecih 1703“,

---

[66] Ovo rukopisno djelo Marulićevo nalazi se u vatikanskoj knjižnici u Rimu br. 5249, a u prepisu u mletačkoj knjižnici sv. Marka MS. Lat. Cl. XI. LXVII., kao i u carskej bečkoj, medju rukopisi Foscarinia br. 6389.

[67] Marulićeve latinske pjesme pod naslovom: „Maruli Marci opuscula et vita“, sačuvane su u prepisu XVI. vieka u mletačkoj knjižnici sv Marka MSS. Lat. Class. XIV. Nr. 181.

[68] U Rukopisnom „Vrtlu“ Petra Lučića stoji ista pjesma pod ovim naslovom: „Pisan aliti molitva Pričiste blažene Dive Marie složena po Marku Marulu“. Ali drugi moj njegdašnji rukopis br. 777 ima sliedeći naslov: „Pisan aliti molitva gosp. Franciška Petrarche od Dive Marie Bogorodice prečiste po Frani Božičevića u veras stumačena“.

str. 541—551 pod naslovom: „Razgovor meu Isukarstom na križu i meu krsćaninom, u pisni latinske po Marku Marulu Splitjaninu kripostno i bogoljubno složen, a sada u pisni slovinske virno prinešen“.

Marulićeva djela hrvatska.

Upoznavši čitatelje s Marulićevim djelovanjem na polju obće svietske književnosti, sredstvom jezika latinskoga, valja mi predočiti njegovo djelovanje na veoma pustom tada polju književnosti hrvatske, na kojem uprav on većih zaslugah steče, nego ikoji Hrvat prije njega.

Iz podanoga pregleda onodobne književnosti jezika hrvatskoga, vidili smo dosta veliko siromaštvo i pisacah i predmetah pisanja prije Marulića. Stari naši hrvatski pisci bijahu većom stranom popovi i fratri kratkoga vida i maloga znanja, a i predmeti njihova pisanja, s malom iznimkom, sve sami bogoslovni i crkveni; k tomu bijaše i njihov jezik hrvatski pomiešan staroslovinščinom, puku malo pristupnom. Marulić bijaše prvi, koj kao svietski visokoučen čovjek, pokraj velike svoje europejske slave, nije stidio se pomisliti na svoj puk, i u čistom tadašnjem pučkom jeziku svoga naroda pievati raznovrstne umietno izradjene pjesme, a pisati i u prozi o naucih i stvarih puku potrebitih.

Na pjesmu i na prozu hoću i ja da razdielim Marulićeva hrvatska djela. Ali prije mi je dužnost priobćiti čitateljem, odkuda su najedankrat iznikla ova djela, o kojih, izvan jedine tiskane Judite, još prije njekoliko godinah nitko ni slova spomenuo nije, te o kojih isti njegov suvremeni životopisac Franjo Natalis, ili nije hotio, ili nije znao da štogod rekne.

Bijaše god. 1854 kada prvikrat posjetih divnu našu Dalmaciju. Na tom putu probavih do osam danah u Trogiru. U zabitnom mjestu toga grada, u samostanu duvnah sv. Benedikta, našo sam više starih i poderanih rukopisah hrvatskih, a medju ovimi dva sbornika, jedan od Petra Lučića, otca slavnoga povjestnika, drugi od Iv. Lulića[69]. Ova dva vriedna pisca hrvatska XVI. i XVII. vieka prepisaše ili sami svojom rukom, ili dadoše prepisati u svojih sbornicih sbirku pjesamah i pobožnih razpravah u prozi različitih starijih od sebe pisacah hrvatskih, a medju ovimi i mnoga Marulićeva djela, te sačuvaše tako blago stare naše književnosti, koje bi inače za uvjek propalo

[69] Petra Lučića sbornik nosi naslov: „Vàrtal“ (Vrtal). On ga sám tumači svojom pjesmom ovako:

„Ov je cvitja vrtal pûn slasti duhovne;
od sebe odvrgal jest ke su svitovne.
Neka vrtli ine uzdrže razlike
slasti, koja vene, koja nij' va vike:
jer nije ovdike svitovni perivoj,
neg slasti, jest od ke pića duši tvojoj.“

Sborniku Ivana Lulića neima naslova, jer mu fale prvi listovi.

5

bilo. Njihov je izbor istinabog većom stranom samo pobožnoga sadržaja, kako se uprav pristojalo za duvne, za koje rečeni sbornici pisani bijahu, ali ima i medju njimi ponješto svietskoga sadržaja.

Pokraj ovih sbornikah našo sam na istom mjestu i njeke druge Marulićeve rukopise u prozi, o kojih ću govoriti niže. Pobožnim dakle duvnam trogirskim imamo prije svega zahvaliti, što nam je velika strana hrvatskih djelah Marulićevih dočuvana. Kakova su ovo djela, da vidimo.

Marulićeve pjesni hrvatske.

1. Pjesni epične ili povjestne. Marulić jih nazva historije. U ovu vrst spadaju „Judita" i „Susana". — Judita jest jedino Marulićevo hrvatsko djelo, što je prije mojih „starih pjesnikah" tiskano i svietu poznato bilo. Ona doživi, na koliko je dosada poznato, četiri izdanja. Prvomu izdanju od god. 1521 jest ovaj naslov:

„Libar Marca Marula Splichianina ukomse usdarsi Istoria Sfete vdouice Judit u versih haruacchi slosena: chacho ona vbi voivodu Olopherna posridu voische gnegoue: i oslobodi puch israelschi od veliche pogibili. Prodaiu se v bneccih u markarii u stacun chi darsi libar sa signao". Na kraju knjige, t. j. na 38. listu u 4-ni, svršuje djelo ovako:

Oudi sfarsuiu Chgnige Marca Marula Splichianina sfarhu Istorie sfete vdouice Judite. Stampane v bneccih Pōgnom i nastoianiem Petreta Srichichia Splichianina. Na suem bogu Huala. Amen.

In Venegia per Guilielmo da fontaneto de Monteferato ad instantia de Maistro Mario libraro al signo del libro. Nel Anno del Signor MDXXI. A di XIII. Agusto. L' inclito Antonio Grimano principe uiuente. —

Ovo izdanje ima samo jedan drvorez pred prvom knjigom, a za naslovom dolazi grb.

Drugomu izdanju od godine 1522 takodjer u 4-ni, jest isti naslov kako i prvomu, samo ima pod naslovom, mjesto „prodaju se" itd. kako gore: „Prodaiu se v Zadri dierolima mirchouichia". Na koncu posliednjega lista 35 sliedi opet kako gore: „Oudi sfarsuiu chgnige" itd., a izpod ovoga: „In Vinegia per Bernardino Benalio. Nel Anno del Signore MCCCCCXXII. a di XXX. Mazo. Inclito Antonio Grimano Principe viuente".

Ovo izdanje urešeno je sa devet u drvu rezanih slikah, i nakićenimi početnimi slovi. Oba izdanja štampana su gotičkimi pismeni.

Treće izdanje, tiskano u maloj osmini latinskimi pismeni, bez ikakovih uresah, neznam gdi i kada je tiskano, jer mojemu eksemplaru fali početak i konac; a četvrto izdanje, u istom formatu sa 45 listovah, štampano je u Mletcih godine 1628 kod Augustina i

Aleksandra Bindona. Oba zadnja izdanja imadu mnogo tiskarskih pogriešakah.

Judita razdieljena je na šest pjevanjah iliti knjigah. Svaka knjiga ili po Maruliću svako Libro, ima na okrajcih kratak sadržaj, a kadikad i tumačenje manje razumljivih riečih i poetičkih frazah, koja tumačenja štampana su u svih četirih izdanjih.

Judita i Naslidovanje Isusovo jesu jedina Marulićeva hrvatska djela, za koje se znade točno, kada su pisana. U posveti Juditinoj, pisanoj svomu kumu Dujmu Balistriliću, popu i prmanciru splietskomu, kaže Marulić: da je svršio svoju pjesan u Splietu na 1501 godišće od rodjenja Isukrstova, na 22. dni miseca Aprila. Znamenito je, da u toj svojoj posveti naročito kaže, da i drugih umjetnih pjesnikah na hrvatskom jeziku još prije njega bijaše, jer se samo tako tumačiti mogu njegove rieči: „Evo bo historiju tuj svedoh u versih, po običaju naših začinjavac (pjesnikah, od začinke = pjesme) i jošte po zakonu onih starih poet, kim ni zadovoljno počitati, kako im je dilo prošlo“.

Druga povjestna pjesan, sačuvana u rukopisu, izvadjena je iz Lučićeva „Vrtla“ str. 287, te ima naslov: „Historia od Susane hchiere Helchie a xene Joachimoue, ouoyse zgodi u Babilonigi, buduchi tamo zaueden u suxagnstuo puch izraelschi. Ouey verse sloxi Marco Marul Splichianin“. I ova pjesan ima na okrajcih pored teksta njekoliko kratkih tumačenjah, koja je valjda kao i u Juditi, sám pisac dodao.

Kako se iz naslova vidi, uzet je predmet obijuh pjesnih iz staroga zakona, i budući da su obim pjesmam glavni predmet žene, imam razloga uztvrditi, da jih je Marulić izpjevao za svoju sestru Vicu, duvnu reda sv. Benedikta, za koju, kako tvrde njegovi životopisci, mnoga djela na hrvatskom jeziku napisa[70]. Nu premda je predmet zajedno svet i pobožan, obuko je pjesnik, osobito Juditu, u taku odjeću, da se čini čitatelju, da junačku posve svietsku pripovjest čita; jer obiluje heroičkimi slikami, ter se u njoj opisuju strasti i lasti ljudske živimi bojami, i jer su upleteni mudri savjeti i lukave spletke u čin pripovjesti tako, da se ova podiže kadikad do vriednosti prave Epopeje. S toga imadu uprav ove dvie pjesni, gledeć na vrieme kada su pisane, medju pjesmami Marulićevimi najveću vriednost.

2. Pjesni poučne i ćudoredne. U ovu vrst spadaju: *a)* Urehe duhovne; *b)* Dobri nauci; *c)* Prigovaranje razuma i človika; *d)* Suprotiv slasti od blaga i *e)* Stumačenje Kata[71]. Sve ove pjesni, kojim je glavni smjer poticanje na kriepostan i pobožan život, potiču iz čista vrela Marulićeve ćudi, jer kako nam svekoliko njegovo književno djelovanje svjedoči, bijaše glavna zadaća njegova života, da sredstvom knjige i pisma podučava

[70] Natalis veli: „Apud quam (sororem Bizam) plurima litterarum monumenta et exhortatoriae ad bene beateque vivendum epistolae, vernaculo sermone et manu ipsius Marci conscriptae apparent“.

[71] Ove pjesni izvadjene su iz Sbornikah Lučića i Lulića.

*

sviet koliko vriedi čist i ćudoredan život, a koliko štete nanosi opačina i grieh. Nije čudo, da Marulić pri ovakovih svojih nepobitnih načelih prevede na hrvatski jezik i „Nauke mudroga Katona". O samom piscu ovih naukah sude učeni još danas različito, jer mu neznadu pravo naznačit vrieme, kada je živio, ni mjesto, gdi se rodio, ni porodicu kojoj je pripadao. Njeki ga držaše za Katona Marka Censora ili Censorina, njeki za utičkoga, njeki mu nadjenuše ime Dyonisius, odkad je naime učeni Scaliger pisanu rieč: „Dii", ili „Dia", ili „Diuini Catonis" čitao Dionysii, Catonis premda tomu imenu neima u nijednom drugom rukopisu Katonovih naukah traga. Toliko je sigurno, da su nauci pod imenom Katona jur osmoga vieka učenim ljudem poznati bili, i da su tada smatrali pisca za poganina, kao što jedan rukopisni kapitular Karla velikoga od VIII. vieka svjedoči, koj čitav veras Katonov: „Somnia ne cures" itd., pod njegovim imenom navede.

Mudri ovi Katonovi nauci bijahu srednjega vieka poznati po čitavom zapadnom svietu, i predavahu se mladeži po svih učionah kao glavna pravila morala i mudra života. Moglo bi se reći, da su se predavali isti nauci kroz njekoliko stoljeća, poput naših današnjih rimskih katekizamah. Ali Marulić nije prvi, koj iste nauke na hrvatski jezik prevede; u jednom glagolskom rukopisu od g. 1468 našao sam prepisan mnogo stariji prevod ovih naukah, pod imenom: „Knige Kata mudroga"[72], i to u prozi, jezikom pomješanim starom slovinštinom. Nu taj stari prevodilac hrvatski uplete u Katonove nauke i izrieke drugih mudracah, kao takodjer nauke iz Evangjelja i sv. pisma. Da čitatelji vide veliku razliku glagolskoga i Marulićeva prevoda, priobćujem evo odlomak istoga glagolskoga prevoda, koj može i sto godinah stariji biti, nego li je sam rukopis (1468), u kom su pokraj inih veoma starih pričah uvršćeni Katonovi nauci:

Početie knig Kata mudroga. Čtenie.

„Pišu se knige sinu Katovu, ne toliko sinu, da vsakomu člověku[73], koi ga hoće poslušati i razuměti. Naiprvu mudrost Kato hvalit, ki bogu s čistim srcem služit i iščet u nego prebivanië, kadi hoćet v věki prěbivati, ta člověk est velmi mudar, Početie est učeniju; Naiprvo est prěbivati v tih zemlah kadi su dobri zakoni. A nici pravě, kako blago est prva dobrota. Pravi Virgiliuš: ot zemle tere iz vodě ishodi blago. Nici pravě: krutost tělesna est prva dobrota. Kat' najvěće mudrost hvalit, dobrě zakoni prěvznaša. Ako hoćemo mudrost i dobrě zakoni iměti, ot hudih se děl uklonimo. Solomun pravi: v ričeh, tere v kořěni, tere vkameni esu vse silě. Pravi lukanuš: kako slava bi prva dobrota, i se est, ako ljubiš, poznaj želenie skorě to smrt narica se da ljudi mori smrt. Est, ki

---

[72] Na izvornom latinskom jeziku tiskano je ovo Katanovo djelo prvikrat u Augsburgu g. 1475 u fol. pod naslovom: „Catonis magni Ethica".

[73] Pokraćeno čk, ja tumačim sa člověk, a ne človik; ě stoji svuda mjesto glagolskoga Ѣ.

človik lipo govori, tere drugoga na lipih ričeh pogubi. Ki človik hoće ljubiti mudrost razuměi knigi čti od mudrosti i duševnoga spasenija; uči se, da buděš mudar. Ča se naučiš, na pamětie drži, ostavi manne, a istinne primi, ne prelasti se na hudobu. Ako moréš dobro učiniti neznanim, učini e; bolje e dostoino vniti v carstvo, nerě nedostoino v prězañ. Pripodabla se k mudrosti dobro čineñe, Neznanim tere strannim dobro čini, dobro čine, buděš iměl milost božju i ljudaisku i dobř glas. Solomun piše: „bolše e dobro ime nego masti mnogocěnnie.“ V drugom mestě pravi: „bolša est milost dobra ot zlata i srěbra.“ Apostol reče: Ni uši slišasta, ča e ugotoval bog ki nega ljubě; skozi to ne išći kako bi mogal izvedeti vse taini božie. Nor est, ki si svoju ričju ili misal odvlači smrt. Kada se smrti boiš, otvrzi se sega sveta, a onoga se drži, ki je va věki. Strah ta se pripodabla telu; pisano est: semèrt, kada semrt tělom razbie, tada e poběn i život; ki se boi smrti, nigdarě ni věsel. Ke riči istinno neviš, ob nju se ne karai, v karbi ni onoga dobuděš, obač se karaš, prijatěla pogubiš. Kada si srdit, niednoga člověka za tvoe srce neosudi, gnev kratak: člověku srce oblada; srdita člověka odolaši tihimi rěčmi. Učini izkušena člověka věrovati, da nam est istina vsakomu ki ju hoće udržati. Za prijatěla spodobu na nega strati; o krivini nevěseli se; esu nici mnogih věr a malě istine; neistinna člověka obarui se, da tě ne obrne sa istine, skoro obrne po sebi vsako prě věliko govorěne. Člověk e boli spodobo mudar, nego premudar. Premudar tovariš vsramljue, a mudar tovariša mudrosti nauči. Mudar tere počten člověk vašćine i ogrdbě tovariša očisti, tere e niednomu neskaže, kako vsaki ne izvi. Gda vi, bězuman edan dlg toliko skrovno ni, koliko ga ljuděm ne povi. I skozě to nepravi svoga dlga takovu člověku. Člověk vrimenem greha dobiva, a vriměnem sramotě. On griha dobiva ki ot vělika na věšće grěhe kladě; mni, kako nigdorě nega dlga ne vi, a on se na vrěme izvi; hudo dělo nikakorě nemorě se na dlzě utaiti.

Avgustin pravi: Grěšnik, kada sagrěši, ter se pokae, sa vsima ni poginul v bozi. Ki člověk grih učini; terě ga za nemar pusti, na sudni dan mu se spomene; zač niedna ta taina ni, ka se na sudni dan ne izvi.“

„Te verše kratkim umom Kat' složi tere nauči sina svoego. Videoo est kako sie knig Kat' složi svoju mudrostiju, tere e ostavi svomu sinu, ne toliko sinu, da vsakomu člověku, ki ga čte, na misal ga vazmi, tere ga propovědaj vsakomu ki želi mudrosti. Svršene su knige Katove“[74].

Marulić je, ako izuzmemo česki prevod iz XIV. ili početka XV. vieka priobćen po Dobrowskom u njegovoj Slovanki, preveo iste nauke

---

[74] Glagolski rukopis u kom se nalaze prepisani ovi Katonovi nauci, čuva se na otoku Krku kod g. Petra Petriša, ravnatelja pučkih učionah, koji mi ga osobitom prijaznošću na njekoliko godinah pozajmio bijaše.

prvi od Slavenah polag latinskoga izvora u versih, izpustivši samo u početku kratke sententie, koje su u latinskom tekstu predpostavljene distikom[75]. Ali se i Marulić u svom prevodu nije držao točno izvora, ni glede forme, ni glede smisla, jer je razvukao latinske kratke distike u dugačke četveroredne kitice, upotriebivši još k tomu svoje obične aleksandrine, od kojih se dva po dva u sredini i na kraju slažu. Jezgrovite misli Katonove, prem da ni one nisu najljepšom klasičnom odorom zaodjevene, gube ipak kroz razvlačenje riečih kadikad svoj pravi smisao tako, da se prvobitna misao izvora u prevodu jedva razabrati može. Mnogo je k preinaki izvornih mislih Katonovih u Marulićevu prevodu doprinjela i njegova zanešenost za kršćanskim moralom, te je s toga čestoputa mudre izreke poganina Kata, morao svraćati na dogmu kršćansku[76].

3. Pjesni duhovne i bogoljubne. Pod ovimi mogu se razumievati sve Marulićeve pjesni: o Isusu, njegovu začetju, muci i uskrsnutju, zatim piesni o Mariji, njezinom uzvišenju, i razlike pomanje piesni, kao od svetih divic i udovic, od ljubavi božje, deset zapovidi, od sedam smrtnih grihov, od svete pokore, od suda itd.[77] Medju ovimi sasvim pobožnimi pjesmami, mogla bi se ona svrh muke Isukrstove u 687 versih (str. 172—190) izpievana, uprav epičnom pjesmom nazvati, jer je tu po evangjelju sve poviestno izpievano, što je o Isusovoj muci pisano. Njegovo puno liepih naukah „Naslidovanje Isukrsta“ neznam da li je srodno latinskomu i hrvatskomu djelu, što ga pod istim imenom u prozi napisa, pošto mi ovo djelo nije poznato. „Govorenje duše osujene i odgovor Isusov“ kao i gorespomenuto „Prigovaranje razuma i človika“ moglo bi se smatrati za prvobitnu vrst pobožnih dramah t. j. tako zvanih „Responsoriah“ koja se prikazivahu od dvojice bud svećenikah, bud svietskih ljudih, ili pako svećenika i puka u crkvi. Dvie pjesni: „Tuženje grada Hjeruzolima“ i „Molitva suprotiva Turkom“ koje su u toj knjizi medju duhovnimi uvršćene, mogu se ujedno i za historičko-političke smatrati. Opisujući u njih tadašnje tu-

---

[75] Ovi latinski distiki nisu u Lučićevu prepisu Marulićeva prevoda podpunoma izpisani, nego samo početak. U ovoj knjizi smatrali smo za dobro priobćiti podpuni latinski tekst iznad hrvatskoga prevoda.

[76] Izvan Marulića prevede Katonove nauke u XVI. vieku Marin Burešić, dubrovački pučanin (r. oko 1510 † oko 1560), pod imenom: „Nauci Katonovi“ koje po njegovoj smrti Gavro Tamparica g. 1562 u Mletcih tiskati dade, posvetivši jih jednomu sinu Marinovu. Burešićev prevod u dva redka u aleksandrinih, koji se takodjer na kraju i sredini slažu, nalazim, da je mnogo bliži Katonovu izvoru, nego Marulićev prevod. Godine 1763 izašao je u Gradcu takodjer prevod Katona, pod naslovom: „Premudroga Katona ćudoredni nauci iz latinskog u slovinski jezik prenešeni“, te je ove iste njeki J. A. B. u dalmatinskoj Zori 1846 br. 31 do 38 s nova preštampao.

[77] Ove pjesni izvadjene su iz rukopisnih Sbornikah Lučića i Lulića, te iz Naukah sv. Bernarda. Rukopis moje knjižnice br. 969.

robno stanje kršćanah, dišu ove pjesni čistim duhom domoljubja i kršćanstva. Žaliti je samo što prvoj fali konac.

4. Pjesni šaljivo-satiričke, ili pokladnice i smiešnice. Ova vrst sredoviečne komedije bijaše poznata u Francezkoj i u Italiji „Frottola“, XV. vieka pod imenom fran. „Farce“, „Sottie“ tal. „Farsa“, koncem „Contrasto“, te se je razlikovala od tako zvanih Prikazanjah, tal. „Rappresentazioni“, njemački Geistliche Schauspiele. Niemci imali su nješta podobna višerečenim Pokladnicam i u svom Fastnachts- i Schwankspielu. Kao što su ove igre kod Francezah, Njemacah i Talijanah većom stranom samo za vrieme pokladah prikazivane bile, tako neima dvojbe, da je Marulić svoje dvie pjesni „Poklad i Korizma“[78], kao i „Spovid Koludric od sedam smrtnih grihov“ izpjevao na pokladnu zabavu monastirskih redovnikah i duvnah, te je po svoj prilici ovoj vrsti pjesanah pripadala i njegova izgubljena pjesan „Frotule od buh“, koja je u Lučićevu vrtlu na strani 104 prepisana bila, ali je kasnije, valjda od njekojega prem pobožna svećenika ili duvne iztrgana, te samo na kraju predjašnjega lista 103 i u kazalu ime Frotulah zabilježeno ostalo; dočim je na mjesto iste pjesme novijom rukom i na novo priljepljenom listu — upisan „Život sv. Eustakia i družbenikov njegovih“. Sličnih pjesamah, ali više svietskoga sadržaja, imamo mi iz kasnijih vremenah u Jedjupkah, Sibilah, Prelicah, Primaljah, Kaludjerih, Maskeratah itd. od Čubranovića, Nalješkovića, Pelegrinovića, Bobalića itd. Svakako je dakle Marulić prvi bio, koj je ovu šaljivu i za ono vrieme veoma zabavnu vrst pjesni kod Hrvatah uveo; viečna je samo šteta, što prvoj pjesni „Poklad i korizma“ početak fali, budući da je starinski rukopis, u kom se obedvie rečene pjesni sačuvaše, i kojega sam ja takodjer kod višespomenutih trogirskih duvnah našo, manjkav, pošto mu njekoliko prvih listovah fali. Da su ove šaljive pjesni od našega mudroga i toli ozbiljnoga Marulića, nebi nikad nagadjao bio, već iz toga, što je u „Spovidi“ preko svoga običaja upotrebio osmerke, mjesto aleksandrinah, ali je na kraju tih rukopisah sam Marulić u versih izpoviedio, da jih je on izpjevao, dočim valjda svojoj sestri Vici govoreći, ovako zaključuje:

Omazah ti medom kraje
  ovej čaše, da ti je slaje;
jeda po tom budeš piti,
  ća će t' nemoć griha odbiti.
Smih ustaviv, tuj ćeš najti,
  po čem nećeš s puta zajti;

[78] Neznam pravo, da li nije ova pjesan prevedena iz talijanskoga, budući da se u Batinovoj Bibliografiji talijanskih prikazanjah (Bibliografia, delle antiche rappresentazioni italiani sacre e profane, stampate nei secoli XV. e XVI. compilata dal Viscomte Colomb. de Batines. Firenze 1852) spominju i sliedeće talijanske farse: 1. „El contrasto di Carnesciale et la quaresima“, šaljiva mala pokladna pjesan u 4-ni, na 8 listovih. 2. „Il gran contrasto e la sanguinosa battaglia di Carneuale e di Madonna Quaresima“.

i vidit ćeš: Marko Marul
toj učeći da ni zarul[79].
Na svem hvala svemogomu
gospodinu bogu momu.
Amen.

Još je i treća šaljiva pjesan „Anka Satira", u toj knjizi uvršćena uz dvie gore rečene Marulićeve pjesni, samo iz toga razloga, što je zajedno š njimi u rukopisu zabilježena bila; nu da li je ova pjesan doista od Marulića, nebi mogao uztvrditi, jer mi njekako suviše udara po dubrovačkih kasnijih koledah.

5. Prikazanja Ova vrst sredoviečne ozbiljne drame bijaše u Italiji poznata, kako gore navedoh, pod obćenitim imenom Rapresentazioni Festa, Commedia Spirituale. U Njemačkoj pod „geistliche Schauspiele". Takova prikazanja običavahu svećenici tečajem srednjega vieka u svoj zapadnoj Europi, ponajprije na jeziku latinskom, zatim u narodnih jezicih, (Francezkoj, Italiji i Njemačkoj) prikazivati puku ili u crkvi, ili pred crkvom na javnih prostorih, osobito u vrieme povećih blagdanah. Polag predmeta i čina dobiše ova prikazanja posebna svoja imena. Tako se zvahu n. pr. Mistères, Misteria, Mysterien, ona prikazanja, kojim bijaše poglavitim predmetom život i muka Isusova. Miracles, Miracoli, Martirio, Storia, Esempio, Mirakelspiele, prikazivahu čine i muke Mučenikah. Osim toga bijahu posebna prikazanja Božićna, Novogodišnja (naše kolede?) uskrsna (Passionalia, Passionsspiele) Trokraljevska, na blagdan nevine djetce, prvoga mučenika Stjepana itd.

Ovu prvobitnu vrst sredoviečne drame, uvede dakle takodjer Marulić prvi kod nas Hrvatah sa svojim prikazanjem „sv. Panucija", „Skazanjem od nevoljnoga dne od suda ognjenoga" i govorenjem sv. Bernarda od duše osujene.

Rečena prikazanja nisu žalibože izvorno djelo Marulićevo, nego prevod iz talijanskoga. Za drugo i treće prikazanje nezna se dapače za sigurno, da li je od Marulića prevedeno, budući da u Lučićevu vrtlu, kao i u drugom starom rukopisu (br. 969), iz kojega je manjkavi prepis Lučićeva vrtla popunjen, neima nikakove bilježke da je djelo Marulićevo, nego se to samo sluti, pošto su ostali predmeti obadvih rukopisah prepisani ponajviše iz Marulićevih rukopisah. Da je „sv. Panucio" Marulićev prevod, dade se zaključiti iz toga, što u Lučićevu vrtlu iza ovoga prikazivanja i sljedećih pjesnih, stoje na kraju Marulićevi versi:

Marula Marka toj da je složenje znaj,
ki štiš, bogu zatoj hvalu i slavu daj.
A za me moli ga, da me prime k sebi,
tako bud' taj kniga na spasenje tebi.

---

[79] Valjda od zaruti, zariti = zakopati, zabluditi.

Izvorno prikazanje „Historie sv. Panucija, kako moli Boga, da mu očituje, komu biše takmen na zemlji“, izpjeva na talijanskom jeziku, u drugoj polovici XV. vieka, Murulićev suvremenik Maffeo, (nazvan Feo) Belcari,[0] (r. u Florenciji 1410 †. 1484) pod naslovom: „La Rappresentazione di S. Panuzio quando pregò Iddio che gli revelasse a quale uomo Santo egli fosse simile sopra la terra.“

Pošto su meni djela Belcarijeva samo iz knjige J. L. Kleina, „Geschichte des Drama's. IV. (Leipzig 1866) poznata, to hoću polag Kleinovih izvadakah samo njekoje verse izvorne sravniti s prevodom. Odmah u prvom prizoru, kad angjeo odgovara Panuciju, na pitanje: „tko mu je takmen?“ veli mu ovaj medju ostalim:

Simil tu se' a quel cantor sublimo,
Che suona e canta in questo borgo primo.

Prevod.

U toj prvo selo ki sviri sad sebi,
i poje veselo, priličan je tebi.

Dalje poslie pripoviesti svirca, koj pripovieda svoja dobra djela, što jih je počinio kao razbojnik, govori Panucio polag izvora:

O Jesu Christo, mi Signore e padre,
Per me non furon fatte mai tal cose.
Costui vivendo in fra le gente ladre
Senz aver libri sacri o sante chiose.
Ha fatto opere degne e si leggiadre
E forse ancor ne son molte nascose.
Perche dell' umiltà porta l' ammanto,
Chiamasi ladro, ed io mi tengo santo.

Prevod.

O Isukrste moj, po kom je stvoren svit,
je l' u meni ča takoj, čim bih pohvaljen bit.
itd. gl. str. 277 veraz 130.

Sadržaj čitavoga prikazanja odgovara sasvim talijanskomu izvorniku. Drugo prikazanje „Od nevoljnoga dne i od suda ognjenoga“, opet je prevod talijanske rappresentacije: „Del di del giudicio“ njekog Antuna Aralda, kojemu djelu doda višerečeni Maffeo

[80] O tom pjesniku ima u talijanskoj književnosti različitih mnienjah, jer dočim Crescimbeni kaže, da u Belkarijevih pjesnih ima mnogo plemenitih ćuvstvah i mislih osnovanih na temelju smjera bogoslovna i moralna, nu da glede sloga i jezika svoje suvremenike nije nadvisio, da mu je dapače jezik prepleten latinskimi riečmi i izrazi; veli s druge strane Gamba (Notizie intorno alle opere di Feo Belcari. Milano 1808, p. 14), da mu je uprav slog izvrstan, i da je u svoje vrieme talijanski najčišće pisao.

Belcari njekoliko svojih kiticah. Pošto meni ni ovo izvorno djelo talijansko nije poznato, nemogu kazati, na koliko je prevoditelj sliedio talijanskoga pisca,-i na koliko je svatio duh i smjer izvornoga teksta? ali što se samoga sadržaja tal. izvora tiče, kojega priobći Klein u višerečenom djelu, tomu odgovara takodjer od početka do kraja sasvim hrvatski prevod[81] Isto tako čini se, da je i treće prikazanje: „Govorenje Sv. Bernarda od duše osujene“ [82] prevod talijanske rapresentacije, pisane od njekoga nepoznatoga pisca XV. vieka, jer odgovara i formom i duhom prvašnjemu prikazanju.

Sva tri dakle prikazanja, od kojih su dva posliednja izpievana u osmercih, po primjeru talijanskih octavah, u kojih su slične rapresentacije XV. vieka pisane, nemogu se smatrati za izvorno djelo Marulićevo, dapače nezna se za stalno, da li su dvie posliednje iz njegova pera proizašle. Nu budući da se je u XV. i početkom XVI. vieka, po našem barem znanju, Marulić jedini pisanjem duhovnieh prikazanjah bavio, te sav smier i duh posliednjih dvijuh prikazanjah njegovomu smieru i duhu pisanja podpuno odgovara; budući nadalje isti jezik rečenih prikazanjah jeziku Marulićevih pjesamah sasvim nalići, a pošto i glede forme pjevanja znamo, da je Marulić kadikad ne samo u aleksandrinih, nego i u osmercih pjevati običavao, to mislim, da mi može saviest čista biti, što sam i posliednja dva prikazanja uvrstio medju djela Marulićeva, sve do toga, dok se za izvjestno dokazalo nebude, da su proizvod kojega drugoga hrvatskoga pjesnika.

Da je pako jur XV. vieka u Dalmaciji običaj bio u pokladnih danah, osobito u gradovih, po primjeru talijanskih gradovah, javne igre prikazivati na hrvatskom jeziku, dokazom su nam ne samo sačuvana dramatična djela naših pjesnikah onoga vremena, kao: Marulića, Gjore Držića, Vetranića i Hanibala Lučića, nego i jasno sviedočanstvo ovoga posliednjega, koj oko godine 1500 u posveti svoje natodne drame (prikazanja) Robinje, svomu prijatelju Franji Paladiniću Hvaraninu ovako govori: „Robinju ovu moju, pokazavši ja tebi ovih pokladnih minutih dan, kako radi razgovora, očito si i ti pokazao da ti je ugodna bila“, nastavlja zatim dalje: „takove bo te pjesni u pridnje vrime iznaštene biše, i obćahu se puku prikazivati, samo na konac, da razlike drugih kriposti i pomanjkanja slišajući i gledajući, svaki sam sebe i život svoj umiti bude bolje prociniti i srediti.“ — Ove rieči dokažuju dakle jasno, da jur prije Hanibala Lučića Hvaranina (r. oko 1480 † oko 1530) t. j. u pridnje vrieme, obćahu se puku u Hvaru i po ostaloj Dalmaciji prikaživati podobne dramatične pjesme. Da su pako Dubrovčani jur početkom XVI. vieka u Dubrovniku imali svoje družine igračah, i da su svoje komedije i drame prikaživali u viećnici, u vrieme pokladah, na umjetnom pozorištu

[81] I ovaj prevod sačuvan je u Lučićevu „Vrtlu“ list. 232—254.

[82] Prepise našo sam u Lučićevu „Vrtlu“; u kom su dva prva lista iztrgnuta i u drugom rukopisu XVI. vieka, u kom se nalaze Marulićevi Nauci sv. Bernardina.

(šeni) pred množtvom vlastelah i puka obojega spola, poznato nam je iz predgovora Držićeve komedije „Dundo Maroje."

Na koliko bijaše sav naš narod obljubio takova dramatička prikazanja, sviedoči nam najbolje i to, da se je običaj prikazivanjah na otocih Rabu i Bagu još do naših danah dočuvao. Stari ljudi znaju kad se je na Rabu njeki komad „Sv. Lovreč" javno pred pukom prikazivao, a na otoku Ragu prikazivali su „Robinju" još početkom ovoga stoljeća[83].

Marulićeva hrvatska djela u prozi.

Kako svi skoro stari naši pisci, tako je i Marulić u prozi pisao samo takove stvari na hrvatskom jeziku, koje bijahu opredjelene ili za puk ili za one, koji neumieše latinski; dočim je znanstvene stvari, kako vidismo, pisao na jeziku latinskom.

Od hrvatskih njegovih djelah u prozi, poznata su mi do sada sljedeća:

1. Knjige Ivana Gersona[84] kancilira pariškoga. Od naslidovanja Isukarstova i od pogarjenja taščin segasvitnjih.

Ovo djelo nalazi se u dvih rukopisih XVI. i XVII. vieka kod jednoga prijatelja našega velezasložnoga akademika Ivana Brčića u Zadru. Na koncu rukopisa XVI. vieka štije se: „Hoc opusculum de Latino sermone in dalmatichum, a Marcho Marullo fuit conuersum. Anno dominice incarnationis MD. die XX, Juniji. Rogatu et Impensis Reverendi presbiteri Domini de balistris primincerij ecclesie Spalatensis ad laudem Dei proximorumque salutem, quam idem Deus scriptori,

---

[83] Znamenito je, što njeki dopisnik Zore dalmatinske (1846 br. 20.), komu nije bio poznat pisac „Robinje" o bažkih prikaživanjih govori: „Nalazim, veli dopisnik, da je najljepše i puku našemu ugodnije prikazanje kojegagod narodnoga dogadjaja u čin složena i medju svietom povedena — to sam mogao višeput za njekoliko godinah u momu djetinstvu viditi u Pagu; — onde na poklade svake godine, od nespominjena vieka traje običaj, o komu govorim. Skupe se njekoliko skladnih momakah, što je treba, koji su tomu vriedni, vješti u knjigah i pismu, te se sprave da prikazuju puku jedan narodni dogadjaj, povedajući na pamet što su izučili".

[84] Ovo djelo, koje njeki pripisuju Tomi Hamerkenu od Kempena, izišlo je u svom izvornom latinskom tekstu najprije na svietlo g. 1472 u Augsburgu, a zatim god. 1483 u Mletcih. Kasnijih izdanjah ima preko 2000. Vriedno bi bilo razpitati, da li nije ovoga djela najstariji prevod Marulićev, pošto je u sve jezike europejske prevedeno. Znamenit je Marulićev prevod jur iz toga, što je on kao suvremenik Tome od Kempena (r. 1382 † 1471) mogao najbolje znati, tko je pravi pisac djela, kojega sám g. 1500 prevede; da li naime rečeni Niemac Toma, ili pako, kako Marulić uztvrdi, Francez Ivan Gerson (r. 1363 † 1429), te bi se moglo i to pitanje staviti: da li nisu oni starinski rukopisi, koji nose ime Tomino, samo prepisano po Tomi djelo od Gersona, pošto na najstarijem rukopisu g. 1441 stoji podpis: »finitus et completus per manus fratris Tomae Kempi«, što još uvjek nepotvrdjuje, da je on svojim umom isto djelo izumio.

lectori, auditorique tribuere dignetur sempiternam. Amen. Per D. T. Exemplatum."

Iz ove bilježke vidi se, da je Marulić ovo djelo preveo iz latinskoga jednu godinu prije, nego li je napisao svoju Juditu, na ime god. 1500, i to na prošnju istoga popa i prmancira splietskoga Dujma Balistrilića[85], kojemu je posvetio i Juditu. Ima se dakle smatrati za najstarije djelo Marulićevo, koje nosi točno opredjeleni datum. Prva knjiga toga djela počimlje ovako:

„Chi nasliduie mene, ne hodi u tamnosti, da imati chie sfitlost xiuota, di gospodin. Ouo iesu rici isucharstove po chich iesmo nauceni, kako imamo naslidovati xiuot gnegou i chiudi, ako hochemo da budemo istino prosfitgleni i oda sfache slipochie sarca osloboieni."

2. „Nauci sv. Bernarda k sestri svojoj." Od ovih naukah, koji su prevedeni iz latinskoga[86], sačuvana su tri rukopisa, a u četvrtom sborniku Lulićevu ima glava 27 „Od ispovidi." Jedan rukopis XVII. vieka koj se nalazi kod višerečenoga prijatelja Brčićeva, s toga je znamenit, jer je prepisan zajedno s Marulićevim prevodom „Naslidovanja Isukrstova." Ostale rukopise kupio sam u Dalmaciji, ali je samo jedan čitav, (u 73 glavah) kojega njeki Marko Prodić godine 1595 u Kotoru pod sljedećim naslovom prepisa: „Nauke života redovniškoga ke piše blaženi sveti Bernard sestri svojoj." u 4-ni. listovah 73. Drugomu po meni nabavljenomu rukopisu manjka Prolog i početak prve glave, te je takodjer u XVI. vieku prepisan, zajedno s priobćenim u toj knjizi „govorenjem Sv. Bernarda od duše osujene." Moralni sadržaj, kao i slog hrvatskoga jezika u ovom prevodu, najbolji su dokazi da je ovo djelo zbilja Marulićevo.

3. Život svetoga Jerolima. Ovaj rukopis XVI vieka dobio sam takodjer u trogirskom samostanu duvnah. Pisan je uprav za duvne, jer pisac govori k njim u zaslovju, a da ga je pisao doista Marulić, sviedoče versi koji stoje na čelu rukopisa, te počimlju sasvim onako, kako i njegova pjesan o Susani (str. 75). Glase pako ovako:

Stvoritelj ki si svih, u tebi postavljam
ufanje riči sih, ke peti pripravljam.

Dalje pjeva drugačije:

I ti, ka s' rodila svega svita svitlost,
a nis' oskvrnila čista divstva milost,
dojdi sinkom tvojim na pomoć sad moju,
da jazikom mojim hvalim starost[87] ovu.

---

[85] Ovaj spominje se u Kvadernah splietskih god. 1492 ovako: „Venerabilis D. Doymus Balestrerich primicerius Spalati, rector ecclesiae S. Martini de Colonia site in Spalato — et ejus patruus ser Lucas (de Balistis, Balisterić i Balistrarić) Consiliarius et Examinator, et Bernardinus istius filius".

[86] Latinski izvornik, često puta štampan, nosi na tiskanom eksemplaru u Mletcih 1502, sljedeći naslov: „Divi Bernardi Abbatis ad sororem modus bene viuendi in christianam religionem. — Počimlje: „Diui Bernardi doctoris clarissimi et abbatis Clareualensis ad sororem suam. Modus bene vivendi in quo continetur omnium virtutum summa ad christianam religionem necessaria".

[87] Pod starostju, razumjeva starca Jerolima.

Kad se budu izdavala hrvatska prozaička djela Marulićeva, biti će prilike obširnije progovorit o svih trih spomenutih rukopisnih djelih.

Preostaje mi još napomenuti ovdje, da su njeki stariji i noviji pisci, našega Marka Marulića griešno pomiešali s drugim hrvatskim veoma lošim piscem istoga imena, kojega „Navišćenje muke Isusa“ u versih, tiskano je visekrat u Mletcih (1636, 1672, 1702, 1841.) Ovaj Marko mladji Marulić, fratar reda sv. Franciška od obslužena, naučitelj sv. pisma i obćeni pripovjedalac, rodio se koncem XVI. vieka, te se godine 1613 spominje kao drug onih dalmatinah, koji su radili oko toga, da Bosna i Arbanska padne u španjolske ruke[88]. Isti fratar Marko Marulić živio je dakle sto godinah poslie našega Marka, te je imao sestru Jaku Marulića, reda sv. Benedikta u monastiru sv. Arnira, kojoj posveti višerečenu pjesan o muci Isusovoj.

Glede samoga izdanja Marulićevih pjesnih, kako su u toj knjizi štampane, imam napokon primietiti, da je sav posao uredjenja ovoga djela, kao i opredjeljenje pravopisa, na se uzeo odbor jugoslavenske akademije, iz toga obzira: da se u napredak svi naši stari pisci, koje će akademija izdavati, po jednom pravilu izdadu. Ja se tomu pravednomu zahtjevu opirati nemogoh, te sam s toga i tumačenje manje razumljivih riečih, koje sam iz djelah Marulićevih izvadio bio, želeći jih na kraju knjige priobćiti, po želji odborovoj izostavio, a glede svega izdanja, uredjenja i biranja pravopisa odboru proste ruke ostavio.

---

[88] Ljubić Pregled hrvatske povjesti str. 248.

U Zagrebu dne 12. Veljače 1869.

Ivan Kukuljević Sakcinski.

Sadržaj.

	Strana.
Predgovor	*1*
Uvod: Marko Marulić i njegov viek	I—LXXVII
Historija svete udovice Judite u versih hrvatski složena	1—66
Tumačenje k Juditi	67—72
Historija od Susane	73—95
Tumačenje k Susani	96
Urehe duhovne	99—101
Dobri nauci	102—125
Stumačenje Kata	126—149
Lipo prigovaranje razuma i človika	150—161
Svit je tašćina	161
Suprotiva slasti od blaga	162
Od začetja Isusova	165—168
Od muke Isukrstove	169—171
Svrh muke Isukrstove	172—189
Od muke Isusove	190—191
Versi od križa	191—194
Od uskrsa Isusova	195—197
Naslidovanje Isukrsta	197—208
Molba k Isusu od človika	208
Isukrst govori grišnikom	209—210
Od uzvišenja gospina	210—214
O gloriosa domina	214—215
Divici Mariji	216
Utičenje k divi Mariji	216
Od svetih divic i udovic	219—220
Od ljubavi božje človiku	220—221
Deset zapovidi	221—222
Od deset zapovidi božjih	222—223
Od sedam smrtnih grihov	223—224
Od svete pokore	225—227
Človik na punat od smrti	227—229
Od suda versi	229—231
Glava mrtaška govori	232

Strana.

Duša iz groba ove riči nam govori .... 232—233
Govorenje duše osujene i odgovor Isusov .... 234—237
Stumačenje psalma: Miserere .... 238—239
Te deum laudamus .... 239—240
Tuženje grada Hjerusolima .... 241—244
Molitva suprotiva Turkom .... 244—248

Anka Satira .... 252—253
Poklad i korizma .... 254—258
Spovid koludric od sedam smrtnih grihov .... 258—272
Prikazanje historije svetoga Panucija .... 273—278
Skazanje od nevoljnoga dne od suda .... 279—311
Govorenje sv. Bernarda od duše osujene .... 312—339

LIBAR MARKA MARULA SPLIĆANINA, U KOM SE UZDRŽI ISTORIJA SVETE UDOVICE JUDIT U VERSIH HRVACKI SLOŽENA, KAKO ONA UBI VOJVODU OLOFERNA PO SRIDU VOJSKE NJEGOVE I OSLOBODI PUK IZRAELSKI OD VELIKE POGIBILI.

Počtovanomu u Isukrstu popu i prmanciru splickomu, gospodinu dom Dujmu Balistriliću, kumu svomu, Marko Marulić umiljeno priporučen'je z dvornim poklonom milo poskita.

Sih dan svetih korizmenih, počtovani u Isukrstu gospodine i kume moj dragi dom Dujme! privraćajući ja pisma staroga testamenta, namirih se na historiju one počtene i svete udovice Judite i preohologa Oloferna, koga ona ubivši, oslobodi svu zemlju izraelsku jur od nadvele pogibili. Tuj historiju čtući, ulize mi u pamet, da ju stumačim našim jazikom, neka ju budu razumiti i oni, ki nisu naučni knjige latinske aliti dijačke. Da od te stvari hoteći tvomu otačastvu, obojega jazika dobro umiću, dar prikazati, odlučih naslidovati hitrost dice one, ki o mladom litu starijih svojih darijući, naranče nadiju mirisnimi zel'ji, mažuranom, rusmarinom, rutom; umitelno naprave dar svoj, da zlo-ćudo loveći povekše uzdarje. Ja put zloćudi njih ne perim, da samo onogaj hitra kićen'ja; jer inoga uzdarja od vas ne išćem, nego ko sam vele od pri našao, ljubav pravu i svršenu u Isukrstu, ku mi stanovito nosite veće, ner sam dostojan; da koliko se pristoji pitomšćini vašoj ka svakomu prikloniti i prijaznivi. Tu poni hitrost, kako dim, naslidujući, usilovah se rečenu historiju tako napraviti, kako bude nikimi izvanjskimi urehami i uglajen'jem i ulizan'jem i razlicih masti čirsan'jem obnajena; a to, da ne rečete, da vam poklanjam onuje žita rukovet, koju u vaših knjigah bolju nahodite. Zaisto je onaje rukovet, da mnozim cvitjem obkićena; kada ju dobro razgledate, reći ćete: prominila je lice, kako no voća stabla premaliti, kada najveće veselo cvasti budu. Evo bo historiju tuj svedoh u versih, po običaju naših začinjavac, i jošće po zakonu onih starih poet, kim ni zadovoljno počitati, kako im je dilo prošlo; da mnoge načine obkladaju, neka je vičnije onim, ki budu čtiti, naslidujući umitelnu sredbu raskošna ku-

2 umiljeno] humiljeno *st. izdanja.* 14 perim] idem 15 nego] nere 21 onuje] onu 22 bolju] polju *st. izd.* 22 onaje] ona ista 24 kako no] kako 26 i jošće] jošće 27 kako im je] kako je 28 vičnije] običnije

hača, ki na gospockoj trpezi ne klade listo varene ali pečene jistvine, da k tomu pridaje saprana i paprana i inih tacih stvari, da slaje bude onim, ki su prišli blagovati. Ništar manje, da prem dar moj ni tolika dostojanstva, uzdan sam u vašu dobrotu, da ćete ga ljubeznivo prijati cića priproste pitomšćine i srčene prijazni, ka je od davna meju nami. Eto k vam gre Judita gospoja ma visoko počtovana, more biti ne s manjom urehom, nego kada se ukaza Olofernu, ne da vas kako i njega tim prihini, da prija pokripi u uzdržan'ju svete čistoće, prid oči vaše ponesši i postavivši sve lipote, krasosti, kriposti, dike i slave svoje, kimi se je urešila vele plemenitije i gizdavije nego ke no se reše svilom, zlatom i biserom; a znajući, da će moći tako počteno pribivati pod strihom vašom, kako je nigda pribivala u Betuliji pod svojom. Kada se budete s njom pitomo razgovarati, držu, da ju ćete pohvaliti ne manje, ner veli pop Eliakim, ki od Jerusolime dojde sa svimi leviti u Betuliju, viditi ju; čuvši srca sminost, dila hrabrost i čudnovatu svetinju života nje. S toga joj da hvale izvrsne, časti dostojne, uzvišen'je visoko i poljubljen'je čisto, duhovno, pobožno, nijednom trohom nedostojna poželin'ja ockvrnjeno, kako se svetim pristoji i slugam božjim podoba. I vi poni dvorno ju primite, dobrovoljno nastanite, i ku vazda hvalite dilom, tu pohvalite i ustmi; jer je naučna hvaljena biti, navlastito od svetoga reda vašega popovskoga. Nju primite, a meni zapovijte: zapovidem vašim služba ma vazda je pripravna, da izvrši, ča budete veliti, koliko joj bude uzmožno. Mir i milost gospodina našega Isukrsta budi vazda s vami. Amen.

Od rojen'ja Isukrstova u puti godišće prvo nakon tisuća i pet sat, na dvadeset i dva dni miseca aprila. U Splitu gradu.

1 gospockoj] gosposkoj 2 saprana] jazrana 8 prihini] prihimi *izd. a.*, prihigi (*t. j.* prihinji) *izd. b.* 10 nego] nere 13 s njom] š njom 18 ockvrnjeno] oskvrnjeno.

Istorija sva na kratko, ka se uzdrži u ovih knjigah.

Nabukodonosor kralj od Babilonije i od Asirije, držeći tad grad Ninive, pobi Arfaksata kralja od Medi kon rike Eufrata, posla k mejašnikom svojim, da se podlože njemu: podložit se ne htiše. Odpravi s vojskom svoga vojvodu Oloferna, ki kuda projde, sve obuja. Pride na pokon u zemlju izraelsku. Bi velik strah po svoj zemlji. U Jerosolim činiše mnoga ponižen'ja i posvetilišća, bogu se priporučujući. On podstupi Betuliju, odvrati vodu, ka u grad teciše, zdence pridgradske čini čuvati. Akiora, vojvodu svoga od Amoniti, jer reče, da ne će moći židove svojevati, ako ne budu zgrišili bogu svomu, vezana čini popeljati i pridati Betulijanom, obitujući se, zajedno s njimi ga zgubiti. Nesta vode u gradu, htihu se pridati. Ozija knez od grada moli jih, da bi još čekali pet dan pomoći božje. Judita udovica sveta i plemenita kara jih, da bihu bogu roke postavili. Sama onuj noć moli se bogu, ureši se, pojde s rabom svojom Abrom ka Olofernu i nakon četvrtoga dne, kad on pijan zaspa, odkla mu glavu nožem njegovim, stavi ju na grad, vojske se pristrašiše, grajane jih tiraše, biše, odriše, bogati se vratiše. To videći Akior, prija viru njih i pribiva s njimi u Betuliju. Od Jerosolime dojde veli pop Eliakim sa svimi popi, Juditu viditi: boga slaviše, nju hvališe. Ona svojimi pojde u Jerosolim; pokloniše se u tempal, dare prikazaše, i tuj se tri misece veselivši, domom se vrnuše. Judita posli prvoga muža Manasesa drugoga ne poja; živi sto i pet lit, leže u grob muža svoga; sedam dan ju puk sitova. Za nje života ne oćutiše nevolje rati nike; dan dobitja nje svako godišće bi bržen i čtovan od svega puka izraelskoga, dokla trpiše u stan'ju svomu. Na svem vazda bogu hvala. Amen.

1 sva na kratko *nema u izd. b.* 8 zdence] zedence *izd. a.*, kladenc *izd. b.* 11 obitujući] obitući *izd. a.*, *popravlj. u b.*

Ča se u kom libru uzdrži.

Prvo libro. Nabukodonosor dobivši Arfaksata, posla Oloferna s vojskom primati države, hoteći da gospoduje svim svitom.

Drugo libro. Kuda Olofernes projde s vojskom? kih poda se podbi? pride u Gabu, bi strah u Jerosolim, pozlobiše Akiora veziri, jer istinu govori od naroda jerosolimskoga.

Treto libro. Olofernes Akiora vezana zagna u Betuliju, hoteći ga zajedno z grajani pogubit, kad jih prime. Ozija zva Akiora i popove na večeru. Olofernes podsede Betuliju; bi u grad žaja, do pet dan se hotihu pridati. Judita ih kara.

Četvrto libro. Judita s Abrom pojde van grada; bog joj prida liposti, budi da vele lipa biše; Olofernes, vidiv ju, za njom se zamami.

Peto libro. Olofernes dvor svoj i Juditu zva na večeru; pijan zaspa. Koliko je zlo žrtje i opitje? Judita Olofernu odkla glavu i na grad postavi. Akior se obrati na viru i pribiva u Betuliju.

Šesto libro. Betulijani izidoše s oružjem. Vojske, vidiv Oloferna ubijena, jaše bižati; oni jih tiraše, i z dobitjem se vrnuše. Eliakim pop veli s popi pride, vidit Juditu; ona svojimi pojde u Jerosolim; u tempal se poklonivši, s vesel'jem se vrnu. Živi lit sto i pet; puk ju sedam dan plaka; dan dobitja čtovaše. Amen.

17 vojske] vojska.

Knjige Marka Marulića Splićanina, u kih se uzdrži Istorija od svete Judite, u šest libri razdiljena, na slavu božju počinju.

Libro prvo.

Dike ter hvaljen'ja presvetoj Juditi,
smina nje stvoren'ja, hoću govoriti;
za to ću moliti, bože, tvoju svitlost,
ne htij mi kratiti u tom punu milost.
Ti s' on, ki da kripost svakomu dilu nje
i nje kipu lipost s počten'jem čistinje;
ti poni sad mene tako jur napravi,
jazik da pomene, ča misal pripravi.
Udahni duh pravi u mni ljubav tvojà,
da sobom ne travi veće pamet moja,
bludeći ozoja z družbom starih poet,
boge čtova koja, kimi svit biše spet.
Da, ti s' nada sve svet, istini bože moj;
ti daješ slatko pet, vernim si ti pokoj,
a ne skup tri krat troj divička okola,
pridavši još u broj s kitarom Apola.
Uzdvigni od zdola glas moj k nebu gori,
gdi tvoja pristola čtuju svetih zbori,
da der u tvem dvori bude ti uslišan,
dokol izgovorí od Judite pisan.
Grad veli Egbatan sazida i sredi
kralj hvale pohvatan, Arfaksat od Medi,

Marka Marulića] Marka Marula počinju] počinje libro prvo] libar prvi 15 divička] divic ki je 16 kitarom] citarom 18 tvoja] tvo a (*srednje slovo izpalo*) *izd. a*; tvoga *izd. b*.

pokol jur pogledi, da vlada narodom,
preza svoje zledi kih podbi pod sobom.
Mnjaše, da ni robom, ni moćju od ljudi
ni plemenitim rodom na svit mu para ni;
da pozna po sebi, jer slava človika
najveća, ka se di, ne trpi do vika.
Da kako no rika brzo mimo hodi,
tako svaka dika s vrimenom odhodi;
i ki se uzvodi u višu oholast,
teže mu se zgodi, kad pade u propast.
Ki poni toku vlast i silu imiše,
zgubi svoj glas i čast, kada ga razbiše;
i ki ga dobiše, jure po tom toga,
jer se oholiše, izgubiše mnoga.
Pored da je boga, Nabukodonosor
mnjaše se dilj toga, nimaše bo razbor,
jer skupiv mnogi zbor i polag Eufrata
razbivši svoj šator, pobi Arfaksata.
S vesel'jem u vrata ninivska ulize
goneći na jata sužnje u želize;
malo jih ubiže, mnogo jih zagubi,
napuni sve hiže blaga, ko urubi.
Viteze poljubi, svakoga darova,
od koga nahoj bi, hrabro da se rva;
paka barune zva, ter sede meu njimi,
otvoriv usta sva, govori prid svimi:
„Ja vami hrabrimi sve sebi podložih,
„ča godir očimi mojima obazrih;
„slavan se učinih ter čtovan visoko,
„i glas dili mojih prostri se široko.
„Sada jure, poko nitkore ne stoji
„u zemaljski oko, ki me se ne boji,
„poslat ću, da koji s nami mejaš ima,
„zapovidi moji podložan prijima."
Ugodno bi svima, svi ga pohvališe,
razum, moć s ričima do neba uzniše;
posle odpraviše, ki naglo hodeći,

26 para] vrste 28 trpi] slove 39 i polag] polag 41 ninivska] nimuska *st. izd.* 52 prostri] postri

mejaše objizdiše, gradove proseći,
zapovid noseći Nabukdonosora,
gospodstvo hoteći vekšega prostora.
Ni gradi, ni hora, ne pokloniše se,
i s tim, kad bi zora, k kralju vratiše se.
On tomu čude se, pomuča nikoko,
a paka srde se, ja pritit žestoko,
govoreći tako: da će svih zgubiti,
ki ne htiše, kako on reče, učiniti.
I priča vapiti: „Poznati ćeš, ča sam, —
„toj će hrlo biti — Karmele i Libam,
„Cedar, pridavši k vam Damask s Cilicijom,
„i svu riku Jordan sa svom Galilejom;
„jošće s Samarijom jerosolimski stan
„i s Etiopijom dobro će biti znan,
„ča more doma i van oblast i jakost ma,
„i koli sam silan s mojom državom ja."
Za tim ni malo sta, priseže pristol'jem,
ko se sve zlatom sja ter dragim kamen'jem
i svakim zlamen'jem kraljevske razblude,
da to s ispunjen'jem skoro, skoro bude. —
O koliko blude, ki kažu došasna,
brez razbora sude, kako no iza sna;
človik bo to ne zna, ako ne očituje
njemu, ki svaka zna i svud gospoduje.
Kralj tako jiduje, sunce svitla lica,
na zapad minuje, za more skri nica;
noć jure podtica, da narod živine,
človik, zvir i ptica, pustiv teg, počine.
Sam ov do istine, pripun rogobore,
ležeć na perine, usnuti ne more.
Ojme moj nebore! gospodstvo ča t' prudi?
ne bdi sad niktore; tebe misal trudi.
Kako no kad bludi sobom simo, tamo,
bisan pas meu ljudi, pojti ne umi kamo,
ner se vrti samo ter ujisti preži,
onamo, ovamo, ciri se i reži:

64 k kralju] h' kralju 65 čude] čudej 66 srde] srdej

tako t' ov, ki leži, misleći, sa svima
ništare ne teži, a pokoja nima;
glavom svuda kima i sobom privraća,
posažme očima, da san se odvraća;
jere se navraća pečal, ka ga krti,
ter skupost pribaća, sve hteći odrti:
sve joj daj požrti, ča želi od svita,
li ne će do smrti nigdare bit sita.
Još iz dna izvita ne biše sva zora,
ni rosa sa cvita opala, da gora
biljaše jur zgora visoko vrhami,
a struja od mora mišaše iskrami;
jure noć s tminami doli pošla biše,
da još dan s zrakami uzišal ne biše,
kada se skupiše vićnici u komori,
jer jih kralj zoviše, kim tako govori:
„U svem mojem dvori sluge najverniji,
„i va svakom zbori u svem razumniji,
„i meni miliji! znajte, da misal ma
„vele me grize i ji, dokla ne vidim ja
„da svaka mista, ka na svit gospoduju,
„podložna budu i da svi mene usčtuju;
„za to odlučuju, sa svimi imit rat,
„ki se ne obituju, poda mnom da će stat.
„A prvo ću odujat države od onih,
„ki se ne htiše dat, kako no ja hotih,
„nere rugo i smih u takovoj stvari
„činiše od mojih oni poklisari.“ —
Slišavši to stari vitezi u istinu,
kako kim se mari vuhlit gospodinu,
svaki svu kapinu sa glave snimiše,
ter pad na kolinu, dvorno zahvališe:
„Hvala tebi,“ riše, „kraljeva svitlosti,
„da smo od najviše pri tebi milosti;
„a tvojoj jakošti jur se pristoji svom
„prez svake pakosti obladati zemljom.

100 posažme] posažmi *izd. a.* 102 pribaća] pribachia *a.* pribachya *b.* 104 li] i 109 pošla] pala 114 va] na 121 odujat] obujat 124 oni] vernih 126 se mari] je mari

„Jer ki toko sobom grad more tvrd biti,
„ki ti s tvojom vojskom ne ćeš razoriti?
„Tko li će se mniti silan zadovolje,
„ki će s tobom smiti rvat se na polje?
„Sada tvoje volje stvoriti odluku,
„kako ti znaš bolje, u tvoju je ruku;
„drago će bit puku, vesel će bit rusag,
„kad tebe uzvuku na svega svita sag.
„Za tim će te tvoj trag vazda blagoslovit,
„da rodivši se nag, tobom oblada svit;
„a glas će tvoj živit, svuda slavan hode,
„dokol budu svitit zvizde, teći vode.“
Tom hvalom uzhode, kralj veće uzbuja,
kako kad se svode vali, gdi je struja;
ter hlepeć na tuja lovišća vrić mriže,
kako ljuta guja gori glavu dviže.
„Ki stojite niže, moga slugu verna,“
sad reče, „najbrže zovite Oloferna!“
Kad dojde: „Biserna kruna mi s'“ reče, „bil,
„strila zlatoperna, kud si godi hodil.
„Hrabro si se nosil u sve boje tvoje,
„tiral si, jal, ubil protivnike moje;
„a sada ovo je stvar, ku ti ja velim:
„skup' ljudi, tokoje sve, ča je tribi njim.
„Obrativ putem tim, ka zapadu poji,
„grade ter župe prim' i čin' da su moji,
„da me se svak boji, svaki da me čtuje,
„kako se dostoji, gdi godi me čuje.“ —
On o tom duguje po kraljevskoj župi,
hoteć da vojskuje, junake sakupi;
kad zbroji zastupi, piših jih biše tad,
s kimi se uputi, sto dvadeset hiljad.
Mladi bihu, prez brad, jakosti najbolje,
rvati svaki grad pripravni dovolje,
ali se na polje biti, protežući
lukove bivolje, mačima sikući.
Još ki no sidući na konjih vojuju,

163 zbroji] zbrozi *st. izd.* 168 piših] pišac

dvanadest tisući biše jih po broju;
ustežući voju, jedino jizjahu,
pripravni ka boju, konji jim rzahu.
Bistro se metahu, igraje nogami,
nozdrvi hrkahu, mašući glavami;
a oni strilami bihu opasani
ter britci sabljami po sviti pisani.
Gredihu šarani, kako premaliti
široke trzani, gdi su svaki cviti;
na glavi priviti plavi tere beli
i perja naditi stojahu faćeli.
Šćitke obeseli, kopja uzvrtahu;
svi bihu veseli, talambas tučahu;
niki privrtahu grlom začinjući,
niki popijahu, kundir naginjući.
Prid njimi jizdući vojvode s tumbatom,
na njih se obzirući uzmitahu batom;
oružjem ter zlatom svaki se svitljaše,
pera jim za vratom vitar zavijaše.
Prid svakim jahaše oprovda u krunicu,
pod krunom imaše na uho brnjicu,
zlat šćit i sulicu njegovu noseći,
na njoj horugvicu, bedeva vodeći.
Tako ti hodeći vrvljahu šerezi,
okolo jizdeći asirski hercezi,
bani tere knezi visoka plemena,
sluge ter vitezi počtena imena.
Svega naprćena tuj kola škripahu,
tuj noseć brimena kamil'je stupahu;
tuj voli kasahu, tuj bravi potiču,
pastiri zvizdahu za njimi i viču.
Ni šibi, ni biču ne daju pokoja,
goneći optiču, biše t' jim do znoja;
mnoga bo ozoja ondi bihu tada,
kim ne biše broja, kola tere stada.
Za svom vojskom zada grediše Oloferne,

171 jizjahu] jizd'jahu 172 rzahu] *može biti i* ržahu; *u izd. b. piše se zbilja* arxahu 173 igraje] igrahu 181 obeseli] obisili 185 tumbatom] tambatom 189 oprovda] oprovida

ki svimi oblada junake nesmerne.
Svi sluge preverne okol njega bihu,
luk, strile operne u ruci jimihu;
a druzi gredihu mašući praćami,
kamen'je berihu u krilo rukami;
druzi šćipačami bihu se zavrgli,
a druzi sabljami, ke bihu potrgli.
Suknje bihu svrgli, župe pripasali,
rukavce uzvrgli, bičve podpasali;
brže t' bi ticali skačući dubravom,
ner kad bi bigali jelini prid lavom.
Njih ti z bedar stranom kolesa šćićahu,
ka grede ravninom konji potezahu;
sprid i zad jahahu vitezi železni,
kopja jim se sjahu i meči bodežni.
Jaki, da utežni pod njimi pastusi,
pojt u boj užežni veće ner u gusi;
uza nje konjusi sve piši potiču,
ter od cvitja busi za klobuk zatiču.
Nici prid potiču, a nici skut prime,
us konj se pomiču, držeć se za strime;
a tuj ti meu svíme, po sridi okola,
ki biše nad svime, sijaše na kola,
ka zgora i zdola sva bihu gvozdena,
a s vrha do pola po gvozdu zlaćena;
kon njega usajena horugva ćuhtaše
bila ter crljena, z daleč se vijaše.
A on ti sijaše oholo, visoko,
a sam pogledaše po vojsku široko;
krvavo mu oko, crljen biše obraz,
brada jur nikoko prosida, debel haz.
Poćaše se i u mraz, toko biše pritil,
vas obal, kako praz, ki još ni strižen bil;

206 junake] oblasti; *u izd. a. pogr.* siunache 213 župe] halje 217 šćićahu] škripahu 220 meči] mači *Ova je razlika svagdje medju izd. a. i izd. b.* 222 pojt] poju 222 užežni] *st. izd. imaju* uscezni; *može biti i u* 221 vitežni *m.* utežni? 223 piši] pišci 230 a s vrha] od s vrha 231 horugva] korugva 234 vojsku] vojsci 236 haz] *u st. izd. a.* haz, *u izd. b.* baz; *jedno i drugo valjda pogrješno, može biti bi valjalo čitati* glas?

a biše se povil svionim skenderom
i gojtane pustil, kićene biserom.
Šapka staše s perom na glavi, doli pak
na bedrih sa srebrom sablja tere bičak;
gledaše ti ča svak, lipo ga odivaše
dolama, ke utak zlatom prosivaše.
Oko njega staše dva krat treti vezir,
meu njimi subaše, na svakomu pancir;
stahu kakono mir, ki šćiti kastila,
da u-nj ne skoči zvir, ni protivna sila.
Toj kolo pritila živina vuciše,
us ku druga čila na izmin grediše;
taj ti črida biše od jakih bivoli,
vranih konji liše ter crljenih voli.
Zadaka za koli gredihu farizi,
a na njih do toli pokrovci grimizi,
uzde s zlati frizi, zlaćena žvaoca,
pisana po brizi zlatom sedaoca.
Od zlata staoca sa strimi zlaćeni,
od hitra tkaoca popruzi šareni;
a konji mašćeni po rep i po grivi,
samo tud crljeni, inuda svi sivi.
Ne bihu predljivi, da bistra pogleda,
ne bihu sklitivi, da glumna vieda,
motahu t' se ureda skakćući nogami,
plešući poreda, zavrg' se glavami.
Plaho ti bedrami pojdihu svrtaje,
razmašuć prsami, stegna podžimaje;
svim se pojimaje, rekal bi lećahu,
tla ne doticaje, tako se dvizahu.
A na njih sijahu lovci ter ptičari,
na ruci jim stahu sokoli mitari;
hrti ter ogari za njimi tičući,
kako no vahtari laptahu skačući.
Prid kolom bijući bubnjahu nakari,
trombite trubljući svirahu pifari,

243 ča] ga 247 ki šćiti] za sckyit 255 frizi] friži 259 rep] repu 262 sklitivi] *st. izd. pišu* schlitiui 263 motahut se] *u izd. a nema* se 272 skačući] *st. izd. pišu* sacuchi

a niki u citari zvoneći pojaše,
kralji ter cesari hrabrost počitaše.
Tuj se razligaše sve polje z gorami,
rekal bi, se oraše nebo sa zvizdami:
s tacimi bukami levite dojdoše,
kad no miri sami hjerički padoše.
Tacih uzpregnuše kon sinajske gore,
koji no pojdoše boga čut govore,
kad nitkor ne more prez straha čekati,
grom s trubljom sa gore kad priča praskati.
Da tko spovidati sva more čudesa? —
od konjske bahati zemlja se potresa,
ništar ne poresa ni trava ni žito,
kuda vojska plesa, po sve ono lito.
Tad lačan korito prasac ostavljaše,
zvire strahljivito bigat ne umijaše;
na zemlji padaše ptica sa visine,
kad zavapijaše vojska iz dubine.
Od praha magline dvizahu se gori,
kako no oblačine kad mrče po gori,
seli tere dvori, poljem kada gode,
u dne al u zori, paljihu se hode.
Nestaniše t' vode, gdi no postojahu,
za to vred na brode prid se popeljahu;
a kad se brojahu, sklopiv moste nike,
deset dan zbrojahu, brodeć se prik rike.
Tej sile tolike puni bihu luzi,
kako no njive, ke pokriliše pruzi,
kad egipski muži s kraljem, ki biše kriv,
ostaše u tuzi, osmi bič oćutiv.
Tko je toliko smiv, ki bi jih dočekal?
al va dalečvidiv, da se ne bi pripal?
Mnju ti, bi uzdrhtal despot, car i sultan,
tere bi pleća dal, meč ne podrvši van,
nit bi se oziral, bižeći noć i dan.

283 prez] bez 294 kakono] kako 295 seli] *st. izd.* sile; gode] hode 296 hode] vode 298 na brode] *st. izd. pišu* naprode 299 brojahu] brodahu 306 va] na

Libro drugo.

S tom vojskom prejakom Oloferne gredući,
Asirijom jur svom prošal biše hituć,
i sve svršiti vruć, da mu ne bude ukor,
ča veli kralj moguć Nabukodonosor.
Nigdir nimav opor, dojde na livi kraj
Cilicije, do gor angiskih, ter ondaj
obhode kako zmaj, popali posade
i sva mista onaj zauja i grade.
Da, jer se ne dade poglavit grad Melot,
odrvat se nade, zaskoči mu oplot;
tud'je u jedan bot vaze ga, potuče
svih u njem, kako skot, a njega rastuče.
Ča zasta, razvuče i pošadši varsi,
poplini i svuče ki bihu u Tarsi;
još da se ne omrsi, kon zemlje Celine
potr pak i smrsi izmaelske sine.
Prik Eufrata mine, vodeć Asiriju,
posede konfine, Mesopotamiju;
kastile prćiju vaze, polja, gore,
i ki su u Siriju grade ter njih hore,
ke zahitit more, od Mambre potoka
dokla plače more sa strane istoka;
pak počam od boka Cilicije, dokom
Jafeta široka mejaš takneš nogom.
Madijane sobom povede zarobiv,
njih blago s živinom prez izma porubiv,
a svih onih pobiv, ki s meči i s bati
jaše mu stat protiv, ne hteć se pridati.
Damasku prid vrati prišad, malo potrp',
poče žita žgati, ka jur prošahu srp;
zacrni kako crp polje, kad požar sta,
ne bi utlin ni krp, da golo sve osta.

libro drugo] libar drugi 1 prejakom] prijakom 5 nimav] nimaše 8 zauja] razori 19 kastile] kaštile 31 crp] *st. izd. pišu* carp 32 krp] *st. izd. pišu* charp

Jer hip još ne posta, posiče i drivje,
ni loza ne osta, u zemlji ni žil'je;
umri svako smin'je, svak sebi strah ima
videć, da saspin'je nad glavom je svima.
Kako kad tmastima kreljutmi oblak gust
prikriv nebo dima, miga, gromi u hust;
mornar jidra popust, upije ter hiti,
da k kraju svrnuv šust u porat uhiti;
težak drhće liti, boji se, govori:
grad mi će pobiti vinograd i bori,
i žita, ka gori jur podivaju klas,
ojme! zgubih skori mu hranu, moj trud vas:
tako t' ognjenu vlas Oloferna slišav,
trepi svak ter za glas pita; a sva kušav,
posle poslaše, i stav oni tiho prida-nj,
ništare ne postav, pridaše se poda-nj.
Jer bit ne moguć sanj, pridat se voliše,
i spustivši se na-nj, komu tako riše:
„Ne htij od nas više, molimo, sila tva,
„ner ka naša biše, tva da je zemlja sva.
„Bolje je, da se da u službu svak i živ,
„ner da svak biži ta, al umre duh pustiv;
„odvrati poni gnjiv, tebi će čast biti,
„milost nam tuj stvoriv, kralj će t' zahvaliti.
„Jer bo će voliti, mista da mu služe
„puna po sve liti, ner pusta da tuže;
„dostojni su uze i smrti bud takoj,
„ki no se ogluše, dat se sili jakoj.
„Da evo sve ovoj, ča je u našoj nadi,
„u ruci je tvojoj, župe, sela, gradi,
„polja ter livadi i stada živine:
„budi ta sva sadi kraljeve svitline.
„Blago svake cine i sva obitil s njim,
„i sve stvari ine, i mi sami za tim

46 a sva kušav] u sfachu scaf *stara izd.* 47 i stav] *u izd. b. nema* i 48 ništare] ničtare ; *to je obična razlika.* 49 jer] er *i tako skoro uviek; u izdanju a. nema nikada* er, *uviek* jer *ili* jere 49 sanj] sagn *pišu stara izd.; sr. pjev. 6. st. 102:* sanje 51 htij] hti *stara izd.* 60 ogluše] *izdanje a. radi sroka* ogluze 65 s njim] š njim; *izd. b. uviek tako.*

„služit ćemo sa svim kraljevu velikost,
„listo nas ti sad prim' u miru na milost.“
Bi miran i usilost ne da jim za sada,
ner da ne bude prost nitkore od tada
zakona, ki kralj da, i kad godi čuje
ime kralja, tada poniknuv da čtuje.
Oholosti luje vidi li ovoga,
ki se ne sviduje, mneć se vekši boga?
malo po tom toga umrit će, smrdit pak,
ter ostaviv mnoga, s najmanjšim bit jednak.
Koga sad trepi svak, nitkor ga hajat ne-ć',
kad u grob na uznak prostre se jur ležeć;
i ki je sad hoteć, da vlada zemljom svom,
malo, malo posteć, pića će bit crvom.
Ki sada svakim zlom pritiska narod ov,
pritisnut će po tom njega kamen zakrov;
to t' će biti njegov konac, ki sad stoji
ter mni, da je takov, da ga se i smrt boji.
Da ovi li, koji daje se oholosti,
ka se ne pristoji, još nima milosti:
uze blaga dosti, u talik zavija,
ni još jim ne prosti, vojnikov privija.
Svak skuta podvija, čtujući človika,
tolik strah obvija mista svakolika;
gospoda velika od gradov pram njemu
gredihu, razlika vesel'ja čine mu.
Svitilnike žge mu, krune donošahu,
pojahu jošće mu ter tance vojahu;
tuj ti mu zvonjahu gusle s leutaši,
dipli privrtahu s njimi nakaraši.
Ni tim ne završi on tvrdosti svoje,
mnozim grad potrši, posiče i hvoje,
gdi bozi njih stoje, „Bog,“ reče, „ni nitkor,
ner koga se boje, Nabukodonosor. —“
Dili se od tih gor, sobalsku Siriju
projde shodeć niz gor i još Apamiju,
Mesopotamiju projde tokoj, ter tu

87 talik] talich *pišu st. izd., valjda* talig? 90 obvija] *moglo bi se čitati i* obuja 97 završi] *izd. a. ima* zaparsci.

dopri Idumiju, gdi no palme restu.
Gabalsko jest u tu državu vladan'je,
grade prija sve tu i sve njih iman'je;
tuj sidi, sabran'je sve vojske čineći,
i tuj u to stan'je trideset dan steći.
Dokla dohodeći svi se dosabraše,
misec jur sviteći drugoč se kazaše;
tankorog hojaše, kakov no biše bil,
kada tuj pristaše prva čela svih sil.
Ne bi, tko bi se ril; ki su to slišali,
strah jih je svih ubil, svi su se pripali;
jesu se bojali židove, da i njim
rasap ter pečali ne budu, kako inim;
da grad Jerosolim Oloferne došad
nastupom oholim ne stare. Za to tad
slaše ljudi, ki šad Samarijom uzgor,
der, gdi je Hjerik grad, sedoše na vrh gor.
Još da niki opor bude, opletoše
sela tere njih dvor, i koko mogoše,
u gradu snesoše žita za potribu,
u toj vrime loše, čekaje pogibu.
Upisavši knjigu pop veli Eliakim,
jer imiše brigu, posla tad k onim svim,
ki su u Dotaim i kon Esdroloma,
i nakon njih inim: da ne side doma,
ner da bljudu droma i klance zaskoče,
i gdi je proloma, da zavale ploče,
jeda s' ne proskoče protivnici naprid,
hteći, da rastoče jerosolimski zid.
Ne bi t' jih strah ni stid, sve toj učiniše,
ča jim pop svet i sid pišući veliše;
u gradu vapiše s moljen'jem prihilim,
ter se poniziše svi postom nejilim.
Popove još za tim pleća sva odiše
vrićišćem tim ostrim, ter suze roniše,
dičicu prostriše prama templu božjem,
a oltar pokriše zgora cilicijem.

124 čekaje] čekajuć 126 tad] tade 127 kon] *stara izdanja pišu* kom
136 poniziše] ponižiše

Tad svi jednim vapjem moljahu, govore:
„Bože, koga u svem kripost svaka more,
„pozri nas od zgore i glase naše čuj,
„ter ki nas sad more, strahov nas obaruj.
„Ti ne daj, da ovuj pogibil prime puk,
„pùk ovi tvoj, kojuj dat misli ljuti vuk;
„jakost od tvojih ruk oblomi ovoga,
„oružje, strile, luk, ki ne čtuje boga.
„A ne daj, da tvoga grada stan primisti,
„i templa ovoga oltar onečisti;
„svag-dan se na-nj misti za slavu tvoju tov
„žrtja, ko no čisti grišnike od grihov.
„Vidiš li, kako ov po svitu tekući,
„lovi krvavi lov, derući, koljući,
„i grade orući? ti Jerosolime
„ubran' čuvajući, da ju ne obime,
„ni mista nje prime, ni blaga njeje, ko
„ne dvi, ni tri zime kupismo, da lit sto
„i još deset krat tô, od kô ti tuj stavi
„puk ovi, ni tad gô, kad Egipt ostavi.
„Ne daj, da se izbavi milih sinak mati,
„ter se ne zadavi, ne moguć gledati,
„gdi no jih vezati svih budu žestoko,
„i bijuć peljati u robstvo daleko.
„Nemilostiv toko on jest, da grad vazam,
„svih ključi nizoko, ne prašća ni ženam,
„da svakim vašćinam za rugo prida jih,
„gdi no gleda sajam, gdi vide muži njih.
„Ti stegni moć ovih, ki svojom žestinom
„nadhode lavov svih sve sile jačinom;
„ako im ti tvojom vlastju ne-ć' zabranit,
„tko je ta, ki sobom more se obranit?
„Ti nas poni shranit dostojaj se bože,
„njih tuj ne ustanit, kripost tva sve može;
„tebi se podlože molimo u suzah,
„ne daj, da nas slože u tolicih tugah.

144 strahov] strah od 146 kojuj] *izd. a. ima* choi vi, *izd b.* choi ni; *smisaoište* kojuj *ili* ku mu 152 žrtja ko no] žrtva ku no 169 žestinom] ljutinom

„Od meči, od uzah, kad si godi hotil,
„i od jacih rukah ti nas si slobodil;
„ti nas jesi vodil prik mora po prahu,
„onih si potopil, ki no nas tirahu.
„Po tvom jošće strahu, kako obita sam,
„ki no ovde stahu, ustupiše se nam;
„pogledaj poni k nam gospodine sada,
„milost tvu pošlji nam, kako no i tada.
„Ufan'je i nada naša sam jesi ti,
„ti ne daj da vlada nami, ki s tobom ni.
„Grišni smo bože mi, da milost tva gdi je?
„puk tvoj ni p'je, ni ji, „pomiluj!“ upije.
„Pomiluj, tebi je dostojno stvoriti
„milost onim, ki je budu ti prositi;
„mi ćemo t' služiti i dušom i udi,
„zakon obslužiti, pomoć naša budi.“ —
Tako t' ovi ljudi vikahu plačući,
u takovom trudi li boga zovući;
Eliakim tišući njih, reče: „Dim vam ja,
„da bog vas slišući imit će smiljen'ja.
„Poste ter moljen'ja listo ne pustite,
„dilo ponižen'ja svag-dan prikažite;
„nu se spomenite od Mojsesa, vam dim,
„tere dobro vi'te, koga dobi i čim.
„Pride u Rafadim Amalek kralj, hotuć
„da z božjim pukom svim boj bije, uzdajuć
„da je vele moguć oružjem i mnoštvom,
„ter da će svih potuć, došad na mistu tom.
„Ne mečem ni ščitom Mojses dobi njega,
„da molitve hitom, i pobi ga svega:
„tako će i sega zločinca pobiti
„bog vaš, ako njega budete moliti.“
Pričaše postiti, te riči slišeći,
i žrtja činiti, udilje moleći,
vrićišća noseći, po glavi luženi,
da budu proseći bogom pohojeni.
Kada ču ognjeni Oloferne taj glas,

195 tišući] tišeći 198 svagdan] svagdam 200 vi'te] vijte *izd. b.* vite *izd. a.* 210 žrtja] žrtve

da su zasedeni puti od gorskih staz,
i da židovska vlas pripravno čeka boj,
čudi se i strši vas i gnjivan bi za toj;
i sazvav u dvor svoj amonske vojvode,
„Tko su,“ reče, „ovoj, ki po vrsih hode,
„bljudući prohode? ki gradi? ka hitrost?
„mnogi li se plode, mnoga li njih jakost,
„da imiju sminost stati protiv naju?
„ali našu hrabrost ni sile ne znaju?
„Sami nas ne haju, toliko su smini,
„ter nas ne sritaju s častju kako ini.
To rekši, zapini usta, zube shrsti,
a njim ti namini zala svake vrsti;
splete prste s prsti, a glavom pokima,
i od toke grsti zavrati očima.
Svaki jiȟ strah ima, gledat ga u lica,
gdi marmnje meu njima, ter obrazom nica
stahu, kako dica, kad skulan di: „quito“,
ter pojamši biča, zakrikne srdito.
Prva stanovito glava od Amoniti,
Akior, uhilito poča govoriti:
„Htij se dostojiti slišat gospodine,
„jer ću ti praviti od togaj istine.
„Ni bo tribi hine da k tebi donesu,
„ni stvari ke ine, nego ke no jesu:
„puka strane te su, ki s zemlje kaldejske
„k zemljam pride, ke su mesopotamejske.
„Jer slave nebeske boga sebi obraše,
„ostaviv boge, ke oci njih čtovaše;
„u Karah počaše tada pribivati,
„jednoga kad jaše boga virovati.
„I pokol stiskati glad mnogi ja vas svit,
„taj puk pojde stati, dvigši se u Egipt;
„gdi sta četr sta lit, i bi toko množan,
„da nitkore sbrojit njega ne bi možan.

214 staz] *stara izdanja radi sroka* stas 216 strši] *u izdanju a. piše se* sfarsi, *izd. b.* sfarsci 220 mnogi li se plode] mnogi li su plode *stara izdanja* 224 nas] vas 229 jih] ih *i ta je razlikost obična* 234 uhilito] istinito 235 htij] *stara izd.* hti 238 nego] nere 243 u Karah] u miru

„Egipski premožan kralj nima jur mira,
„da taj puk pobožan toko se razšira;
„ter ga tako stira rabotom prteći,
„da on jur ponira od truda hodeći.
„Za to se moleći vapiti k bogu ja,
„bog njega mileći, Egiptu rane da;
„kada da idu tja, Egipt jim dopusti,
„tad sržba božja sta, nevolja popusti.
„Da jer se uzgrusti kralju od Egipta,
„na njih ti pripusti, li da jih pohita,
„pohitav uplita, koko bude moći,
„trudom brez izvita, u dne ter u noći.
„Tad bog svoje moći skazav, ki bižahu,
„posla jim pomoći, jere se bojahu;
„na kraj mora stahu, more se rastupi,
„pak po suhu prahu naprida postupi.
„Za njimi pristupi kralj svimi silami,
„more ga obstupi i pokri vodami;
„zàmisi s kolami ljudi, konje, meče,
„kopja s korugvami, nitkor ne uteče.
„A kad puk proteče kroz crljeno more,
„k pustinjam priteče od sinajske gore:
„voda, ku ne more od gorčine piti,
„slatka bi i more svak je se napiti.
„Četrdeset liti s nebes jim dažji man,
„kruh, kim se nasiti, beruć ga svaki dan;
„na koju godi stran sobom obratiše,
„sela, grade i stan prez boja dobiše.
„Jere se rviše za nje vazdi bog njih,
„nigdar ne izgubiše, ner kad grih sape jih;
„kad bo bogov tujih prijaše, ostaviv
„boga svoga, bog svih podloži pod svoj gnjiv.
„Niki mrt, niki živ u hlapstvo idiše,
„niki sve izgubiv plačan ostaniše;
„opet jih vrniše bog u prvo stan'je,
„kada jih vidiše čineći kajan'je.
„Po njega smiljen'je kralju Kananeju

253 za to se] totu se 255 tja] ća 260 brez] bez 268 nitkor] nitko 276 prez] bez 281 mrt] *stara izd.* mart

„daše rasčinjen'je i još Jebuseju,
„i s njim Ferezeju, i Eteju toje,
„Eveju i Amoreju kraljem još tokoje.
„Sva mista njih, koje godir gdi imihu,
„učinivši svoje, u miru živihu;
„dobrosrićni bihu vazda der do vika,
„dokol ne padihu u prezpravd'ja nika.
„Ni jošće velika svitlost, obhode svit,
„vrimena selika svršila vele lit,
„da je zaveden bit puk ovi i živil
„u strane tujih mist, jer biše sagrišil;
„pak se je obratil k bogu svom, i bog njih
„jest jih oslobodil od uze protivnih,
„i u mistih ovih povrnuv se leže,
„ter u rukah svojih Jerosolim drže.
„Sada, ki teg teže, mili gospodine,
„jeda jih grih steže, izuvij istine;
„jer ako krivine ke jesu, dilja kih
„bog se ne pomene, da jur pomože njih,
„pojdimo najti jih, komu su zgrišili,
„bog će pridati jih tud'je tvojoj sili;
„ako l' prevridili nisu svomu bogu,
„moć sa hitri dili njih ti ne premogu.“ —
Tako po razlogu besidi Akior,
da razlog pod nogu postavi nerazbor;
jer vidit bi ukor ovo vezirom svim,
čude se, da opor može tko biti njim;
i razsrjeni tim jaše mislit on čas,
da ga obvrgu zlim, da ga zgube danas,
„Tko je“, riše, „ov pas, ki vo mni, da ne će
„puk oni, zgledav nas, obratiti pleće?
„i na gori steće, da će osiditi,
„da će ne bižeće protivit nam smiti?
„ki ni piš hoditi, ni na konju sidit,
„ni se zna šćititi, ni meč u boj nosit!
„Pojmo jih zatirit, ali jih poklati,

286 Jebuseju] Jebužeju 292 prezpravd.] bezpravd. 294 selika] razlika 303 dilja] cića 304 pomože] pomeze *izd. a.* pomexe *izd. b.* 313 razsrjeni] razsrdjeni 317 steće] steći 318 bižeće] bižeći

„ako se budu rit; tada će poznati,
„ča se je rugati, hinbeni Akior,
„kad i njim metati budemo s ovih gor.
„I vas židovski dvor vidit će, da je bog
„Nabukodonosor, ki je toliko mog,
„a ne Gog ni Magog.“ — Tako se srjahu,
tako žegući rog na njega mrmnjahu.
Piše ti na prahu i po salbun sije,
ki se oholu bahu svit dat usiluje;
jer on ne slišuje nauk od istine,
ki se uzvišuje u slavi tašćine,
pravdu pogrjuje, ljubi vuhavšćine.

Libro treto.

Da, vazda pravednih bog jest obaroval,
i još po smrti njih vičnji njim život dal;
tako ti ni pušćal, Akior da zgine,
u nevoljah upal za cića istine.
Veziri toj čine, Oloferna gnjivu
pridaše vrućine, kako konju živu,
kad teče po njivu, kad mu dadu ostrog,
popostrese grivu tere poljuti nog;
priskoči plot i stog i potok prikine,
koliko je uzmog, teče, vrata rine:
tako sobom hizne ovoga grdoba,
kad ju pouzdvigne vezirska hudoba.
Poni u toj doba Oloferne srdit,
jer vlada njim zloba, tako ja govorit:
„Ki si prorok, da rit umiš Akiore,
„da narod taj odrit nam se sada more,
„uzdaje se u gore al u bogu nikom,
„da njima pomore? hiniš nami u tom.
„A sad da ti sobom iskusiš, jer nitkor
„zvat se može bogom, ner Nabukodonosor,
„kada mi vas njih zbor obratimo pod mač,

327 srjahu] srdjahu 333 pogrjuje] pogrdjuje
libro treto] libar treti 15 umiš] umi 17 uzdaje] uzda

„zadit će naš kosor i tebe u rubotač.
„Ča blidiš? ali plač ča t' lica zaliva,
„ako tvoja pritač, znaš, da ni laživa?
„Živit ćeš, gdi živa ostane njih dobar:
„gdi li ona saspiva, saspit ćeš i ti zgar;
„a da t' bude ta stvar, ved'te ga, da side
„u taj grad, pod ki bar ma, hoću, da ide."
„U ki kad unide, tere zaskoči rov,
čin'te, da ne izide nitkore živ, ni ov." —
Grad biše ovi nov, na gori sijaše,
oko njega obrov, Betul'ja se zvaše.
Grad taj uzdržaše narod Simeona,
i njemu služaše polja strana ona;
tamo moć siona pogna Akiorom,
da smrti zakona trpi s gradskim zborom,
Dojdoše pod vrhom, i tuj ga vezaše,
nazad ruku s rukom k stablu, ko tuj staše;
jere im ne daše pojti priko meje,
ki s gore metaše is praće kamen'je.
Oni ga ondeje vezana pustiše,
ovi zgor tudeje sašad, odrišiše
i k gradu odniše. Pitaše g' grajani,
za-č mu učiniše toj Asirijani?
Od Betulijani dva poglavitija
bihu tada zvani Karme ter Ozija;
prid njimi izvija sve, ča mu se steče,
Akior, da prija proplaka pak reče:
„Ovo se zareče Oloferne srdit,
„da će sva na meče mesa vaša razdit,
„i mene s vami ubit, na to me je zagnal;
„bog daj, da bi ta prit njemu na glavu pal.
„Toj se je prisegal stvoriti vam sa mnom,
„jer bo sam ja rekal: bog vlada zemljom tom,
„i bog vaš sam sobom da ima moć i vlas,
„u vrimenu ovom obarovati vas." —
Kad sliša puk taj glas, bogu se pokloni,
smakši beritu s vlas i suzami roni,

26 zgar] *izd. a. ima ovdje* sgar 27 vedte] vodte 43 pitaše g'] *u izd. b. samo* pitaše, *u izd. a. pogrješno se uvukao* g *u* pitgaše

moleći, da ukloni njih od pogibili,
kom krvavac oni mnozih jur uhili.
„Ti se,“ riše, „smili o bože gospodstva,
„pozriv naši dili ki su umiljenstva:
i onih oholstva, ki prite, pogledaj,
„rasap ter ubojstva odvrati i ne daj;
„ukaži da si haj ufajućih u te,
„ukaži da s' nehaj ufajućih u se.
„Smiri, molimo, nje, ki se uznašaju
„silom svojom a tve jakosti ne znaju.“
„Čuvaj, brani naju, jere bo si ti sam,
„ki s' u gornjem raju slava ter dika nam.“
To rekši i suzam ustaviv izvora,
pričaše obi stran tišit Akiora,
govore: „On zgora ki gleda, stvoritelj
„od svakoga stvora, bit će t' obaritelj
„i svih nas spasitelj tako, da još onih
„hoće bit raspitelj ki hlepe razsut svih.
„I kada nas od njih gospodin slobodi,
„dozov' k tebi tvojih, ter stoj s nami ovdi;
„toj ti budi godi, da ki je s nami bog,
„i tebe pohodi, jer znaš da je svemog.“
Tuj Akior nebog zlovoljan stojaše,
kako no niz oblog u zemlju gledaše,
ter riči slišaše, jur tvrje držeće,
da u kom ufaše, ostavit ga ne će.
Jur sunce ničeće nagnul' biše kola,
svitli obraz hteće zamaknuti dola;
istočnoga okola jur šćićase stranu
noć, dvižuć od zdola crnokosu glavu:
kada no poznanu Akiora cilost
na svom zazva stanu ozijeva milost;
jer znaše, da blagost velika jest tomu,
s ljubavju prijat gost u koga je domu.
Sazva još k ovomu i pope za bratstvo,
da žežinu svomu pokripe mlohavstvo;

62 umiljenstva] *izd. a. piše i ovdje* humiljenstva 72 obi stran] *stara izdanja radi sroka* obi stram 74 bit će t' obaritelj] biti će t' branitelj 83 tvrje] tvrdje 87 šćićaše] hitaše; *u izd. c. kao u izd. a.*

večeru i jistvo obilo napravi,
za stolom toj ljudstvo više sebe stavi.
Ništar ne ostavi, ča se čtu pristoja,
da veće ljubavi skazati nastoja;
toj i ovoj poja, ne sebi hoteći,
jer se ne dostoja, da druzih nudeći.
Svi boga hvaleći, Akiora nukaje,
Akiora tišeći, Akiora gledaje,
li njega svidaje, da se ne zlovolji,
u bogu uzdaje, bogu da se moli.
Sedeći za stoli, oni se čtovahu,
obhode okoli, sluge jim landahu;
a druzi služahu vino iz bokare,
crljeno livahu u zlate pehare.
Ča peku, ča vare, druzi ti nošahu,
na čiste lopare: jedno donošahu,
drugo odnošahu, svrtaje nogami,
dvorno pristupahu, segaje rukami.
Visoko s svićami stahu kandaliri,
mnogimi zrakami odsivahu miri;
ne biše tko sviri, ni z bukom govori,
ni smijuć se ciri, ni šale ki tvori.
Svaki tiho zori, ča oni pomina,
ča ov odgovori, ča li sam namina;
ona smrtna tmina, ku na vratoh vide,
od krvi, od plina, da k njim ne unide.
Toj ovoj obide razlika besida,
li na tom izide, da grada i zida
ako bog ne svida, na branicih vahtar
zaman bdi i sida, a na vratih vratar.
Za toj imiše mar, ustav se na nogu,
da skupe puka bar u svu sinagogu,
ter se mole bogu, — moliše ga svu noć,
u potribu mnogu da jim pošlje pomoć;
jer je zdravje i moć i utočišće njih,
upalih u nemoć, dilj straha protivnih. —

97 ništar] ničtar 105 sedeći] sideći 114 kandaliri] kandiliri 116 smijuć] *u izd. a. i c.* smiječ 119 na vratoh] *ovako i u izd. c., ali b.* vratih 123 branicih] branicah

Od postilj istočnih dviže glavu Titan,
osini tmin noćnih da zarene hitan;
jur svital biše dan, i vidiše sa gor
kim no tuj biše stan, vojske greduć uz gor:
kako prisičen bor na zemlju padoše,
na golu glavu zgor pepeo vrgoše.
Moleći rekoše: „Bože pomiluj nas!
„jer evo dojdoše potrti nas danas;
„kako ti viš i znaš, skaži tvoje čud'je,
„da puka tvoga vlas ne pogine tud'je."
Vazeše orud'je i stine u skuti,
stupiše osud'je gdi su tišnji puti,
gdi su klanci kruti meju klesurami,
da stavši na ljuti, meću se praćami.
A vojske stranami vrvljahu ka gradu,
blizu pod stinami okolom da padu. —
Potok niz livadu mrmnjući tecise,
pod borjem u hladu, bistar i čist biše:
grana ga grediše vojena po brigu,
ter vode nesiše tad gradu po sridu;
ovu da pristrigu, Oloferne reče,
tako da napridu ka gradu ne teče.
Da još ne daleče od grada stojahu
poduboke bleče, gdi vodu cripahu
grajani ter p'jahu, skrovito pohvate,
jere se bojahu da jih ne uhvate. —
Us toj se navrate Amon i Madijan
šatoru prid vrate Olofernu izvan,
„Znaj," riše, „da on stan ne uzda u ljude,
„da u tuj gorsku stran, na koj stražu bljude.
„Da ti poni bude taj prez rvanje grad,
„i grajan zloćude ne budu vridne sad,
„stav' stražu, ka no pad kon zdenac, ne dade
„vazimat vodu, kad ki od njih napade.
„Tim ti se pridade vas puk on od volje,
„ali se raspade od toke nevolje;

131 postilj] postelj 138 potrti] *izd. a. i c.* paterti 142 osud'je] ter tud'je, *može biti* onudje 146 okolom] u okol 157 navrate] navrati 158 vrate] vrati

„od tada jih kolje žaja, kad ti veli
„odvratit u polje njih potok on veli.“
Slišav on ča želi, naredi vojvode,
kim moćno zapeli, da čuvaju vode;
i sunce odhode dvadeset krat pride,
li oni obhode i na zdencih side.
Od tada unide u gradu sušina,
z gusteran izide jure i vlažina;
od nikih dubina još vode imaše,
ka žmulom cidina mirom se diljaše.
Ništar manje znaše svaki, da sva ne bi svim
žeju, ka jih žgaše, ugasila tad njim;
stopit ust ne bi čim, prisihat ja jazik,
usne pucat, za tim bliditi vas človik.
Skupiv se puk velik, muži, žene, dica,
tko star, tko mladolik, k Oziji se stica;
svaki smina lica, sminost nevolja dav,
njemu oporica i tuži, prida-nj stav.
„Bog“, riše, „sud postav' meu tobom i nami,
„u kolik trud pridav vrže nas u plami;
„ne hti podvit rami, da mirno govoriš
„pri, ner nas žajami nevoljno umoriš.“
„Sad oto sam vidiš, veće ne moremo
„ov grad, u ki sidiš i ki u-nj živemo;
„sami sebe ćemo dat Asirijanom
„pri, nere budemo mrtvi sa svim stanom.
„Evo smo pod članom jur toga vrimena,
„da želimo slanom polahčat brimena;
„plače brižna žena i jure rada je,
„da je povedena z dicom mruć od žaje.
„I svim nam laglja je od meča smrt vidit,
„ner se mučit zjaje, a nimat ča popit;
„tad i uzu trpit vele manji jest trud,
„a boga u svem hvalit i pravde njegov sud.
„I ti poni odsud' dati grad i nas svih,
„pristani na taj blud, u ruke od sil tih;

167 ti veli] poveli 176 žmulom] *izd. a. i c. pišu* zmulom, *izd. b.* žmulom; *može biti* s mutom? *sr. pjev. 4. st. 260 i 261.* 184 i tuži] tuži se 189 oto] eto 193 članom] *izd. stara pišu* clanom 198 zjaje] žaje; *izd. c. kao i a.*

„stavmo se u volju njih, ali će skratiti
„nagla smrt tug ovih, al uza smaliti.“
Toj rekši, cviliti u crkvu stojući
i prste lomiti jaše jadajući,
k bogu vapijući: „Bože, sagrišismo,
„na zlo pristajući, nepravdu činismo!
„Krivinu tvorismo, i s oci našimi,
„zakon ne spunismo; da ti, ki s' nad svimi,
„milostiv ti primi na milost svih naju,
„od ruk nas odnimi, ki tebe ne znaju.
„Ki priteć ne daju, da te čtuje tvoj stvor:
„bog je sam, pravljaju, Nabukodonosor;
„ne daj nas pod njih hor, jer će reć narod zal,
„gdi je njih nebotvor, ča jih ni pomagal?“
U veliku pečal, s plačnima očima
Ozija ustrhal staše meju njima;
kako ki strašnima vitri zagonjen brod
meu vali mnogima, vodi prik slanih vod;
svrta korablji hod, ne, kuda bi hotil,
da dajuć jidrom god, kud jih je duh zavil;
li još se je usilil koko god se oprit,
dokla je tumun cil, ne hteć o školj udrit.
Simo tamo pozrit ne staje, jer vidi,
da mu se je borit s vitrom, s morem, s diždi;
grbin hlopom hlidi a zvižju konopi,
val rovući slidi, ter busa u popi.
Sve nebo poklopi oblak s tmasta lica,
iz njega dižd kropi, mun'ja ga prosica;
grom s triskom potica, strahotno trtnjući,
preda, pada nica mornar li jidrući.
Tako t' se obzirući, Ozija predaše
pogibil vidući, da li još uzdaše;
za to govoraše, roneći suzami,
tere ih toljaše simi besidami:
„Ne sobom, da vami, bratjo, pečalan bih,
„za to vazda s nami bog hoće biti, rih;
„i sada ja vas svih, ja životom mojim,

207 k bogu] g bogu *st. izd.* 224 tumun] timum 228 u popi] o pupi 230 dižd] daž

„iskupil bih od tih nevolj, i blagom svim.
„To bit ne more, vim; da on ki stvori svit,
„to vazda reći smim, pomoć nam more bit;
„za to nitkor zgubit ne htij čeljad i stan,
„i sam sebe ubit; počkajmo još pet dan,
„jeda s' odrene van bog sržbu tu od nas,
„ter svoj podstavi dlan, uzdržeć ov puk vas;
„ako ne dojde spas, ki mnju da će biti,
„ča ste rekli danas, hoćemo stvoriti.“
Hotiše strpiti svit ovi Ozije
i jaše moliti, da jim bog bržije
pomoć svu podije i milo pohaja,
da jih ne ubije neprijatelj ni žaja. —
Tada se nahaja Judit u gradu tom,
ka no svih nadhaja lipostju, dobrotom,
ka živit životom odluči prečisto,
Poče imit od kom udovičtva misto.
Mnozi ju zaisto vlastele prosiše,
ona bogu listo služiti želiše;
skrovišće imiše gori pod slimena,
gdi boga zoviše, s rabom zatvorena.
Hotin'ja putena usteza posteći,
strunami pletena vrićišća noseći,
tege li težeći, da ni telu pokoj,
almuštva čineći skupštini uboškoj.
Živine velik broj muž bo nje ostavi
i blago mnogo njoj, kad se s njom rastavi;
da ona ne stavi u tom srce svoje,
ner ko ljube pravi, vikomnje ko no je.
Sva moć riči moje izreći ne umi t'
pobožje koko je, cić koga grdi svit,
prem ako mladih lit biše i lipa stvora,
da od kriposti cvit, — hći biše Merara,
ki zide od stara roda Simeona,
brata Isakara tere Zabulona;
muža imi ona, ki se zva Manases,
obslužeć zakona, ki jim da Moises.

243 htij] hti *st. izd.* 255 prečisto *a. i c.*] pričisto *b.* 268 vikomnje] *ovako a. i c.*, vikovnje *b.*

Ovogaj na poses, gdi se žetva tvori,
kad Sirij tere pes najvećma uzgori,
moć toplin umori plamena vrućijih;
mrtva ga zatvori grob njega starijih.
Misec šesti lit trih jur biše nastupil,
da biše on živih priminuvši pustil,
kada Judit sih dil potribu videći,
ča je Ozija ril, kara uzročeći,
popom govoreći Kabru i Karmu, dvim:
„Ku rič izusteći Ozija reče sim,
„da grad da protivnim peti dan s petu noć,
„ako nam protiv njim ne pošlje bog pomoć?
„Tko ste, da ćete moć božju iskusiti,
„ter svim vekšu nemoć, vekši gnjiv naditi?
„jer se razsrditi hoće tom ričju bog,
„pri ner se smiliti ni dati nam odlog.
„Vele dvigoste rog, roke take upram
„k bogu, ki je svemog, da milost svu da nam,
„ter da tad pride sam pomoć' puku semu,
„kada je drago vam, ne kad je god njemu!
„Milostan je u svemu, prošćen'je prosimo
„od togaj tere mu duše ponizimo;
„skrušen'jem molimo, da po njega volju
„lahkost oćutimo, odbivši nevolju;
„da kako sad kolju oni nas ohol'jem,
„tako padu u polju našim umiljen'jem;
„jer izneviren'jem ne ockvrnismo se,
„otac pristupljen'jem tuje boge prose,
„koji grih podnose oni tad u to dob
„trpiše angose, glad, meče i porob:
„da nam je nepodob primat ner onoga,
„Abram, Isak, Jakob koga čtova boga.
„Utišen'je toga čekajmo trpljivo,

277 poses] *izd. a. i c. pišu* posses *(zar talj.* posseso*), u izd. b. ne zna se da li* pofes? 279 toplin] *u izd. b.* teplin *; c. kao i a.* 280 grob] greb 287 peti dan s petu noć] i petu noć *a*, s petu noć *b*, i s petu noć *c*. 290 vekšu — vekši] veću — veći 294 k bogu] *stara izd.* g bogu 298 ponizimo] *u izd. b. piše se* poniximo*; dobro bi bilo čitati* ponižimo 302 umilj.] *samo izdanje b. piše bez* h, *ali u a. i c.* humilj. 303 ockvrnismo] *izd b. piše ovu rieč uviek sa* s: oskvrnismo

„zla će nas ovoga zbavit milostivo,
„tere će rugljivo zbiti pod moć nižu
„svih, neprijaznivo ki se na nas dvižu.
„A sad božju hižu ki no uzdržite,
„k kim duše pribižu da jih očistite:
„pristoji se, vi'te, popovstvu vašemu,
„da srca kripite vi puku našemu,
„pomenak čine mu od naših starijih;
„jer bog u ničemu za to nevolji jih,
„da tim iskusi jih, je li njih život prav,
„i je li vera u njih i s ufan'jem ljubav.
„Abram u trudih stav i u skrbost mnogu,
„kripak bi kako lav u služen'je bogu;
„pečali nalogu Isak, Jakob nosit
„skazaše da mogu, a bogu ne zgrišit.
„Mojses tokoj činit i svaki ushaja,
„ki hti zlo pritrpit, da bogu ugaja;
„a puk, ki ne haja, ner boga da skusi,
„sržba ga pohaja i smrt ga pokusi.
„Za to da ne strusi nami pomrmnjan'je,
„čin'te, ner da skljusi nisko ponižan'je,
„govore: karan'je božje to jest manje,
„ner naše zgrišan'je i naše poganje.
„Bog nas bije hlanje nere dostojimo;
„srčno na nas zvanje da ga se bojimo,
„da grih ostavimo, da bolji bivamo,
„a ne da zgubimo, ča na svit imamo.“ —
Pošadši k njoj tamo i Ozija sliša
tuj rit, ka ne samo da veće njim miša,
ništar manje niša visoko hvalu nje,
ka nišće ne sgriša, ča biše istine se.
Za jedno s popi ste, riše: „Sve su prave
„Judita riči te, ke s' rekla sad; zdrave
„da budu države i mi, moli za nas:

314 k kim] h kim 316 srca] *ovu riеč pišu stara izd. gotovo uviek* sartca 323 Jakob] Jakȯv 325 Mojses] Mojzes 333 hlanje] *izd. a. i c. pišu* hlagne, *izd. b. preinačeno u* manje 339 ništar manje niša] ničtar manj uzviša; *izd. c. kao a.* 340 nišće] *izd. a. i c. pišu* niechie, *izd. b.* mechye; *mjesto* ne sgriša] *izd. b.* da zgriša 343 i mi] i ti

„svetosti tve slave znane su po svit vas.“
Ona reče: „Danas ča sam rekla godi,
„kako zna svaki nas od boga da shodi,
„tako po sej škodi hoćete vidit stvar,
„ku misal ma svodi, da ni ner božji dar.
„Sada imijte var višnjega moliti,
„da ruku mu prostar, rači to stvoriti;
„ostavte hotiti znati misal moju,
„na vratoh siditi hoćete noć ovu;
„a kada ja pojdu vanka s Abrom mojom,
„dokla opet dojdu, svi vi z družbom svojom
„mol'te svetom molbom za nas otca boga
„s umiljenom pojom i skrušen'ja mnoga.“ —
„Poj i bog zla toga po te oslobodi
„jur puka ovoga!“ Ozija tako di;
„z bogom poj i hodi i kuda godir greš,
„vazdi te pohodi, vazdi slavom ureš'.
„I pri nere umreš, on čin', da dila, ko
„godir stvorit napreš, glas dvignut visoko
„i prostrt široko po svitu bude znan.“ —
Govoriv to toko, s popovi pojde van,
misleći duboko ostaviv nju na stan.

Libro četvrto.

Oni odašadši, Judit u komori
svojoj tad pošadši, dviže ruke gori,
ter tako govori, lugom potrusivši
svu glavu od zgori, kip vrićom odivši:
„Bože, ki stvorivši svaka obladaš svim
„i sve naredivši zakon si dal tvojim,
„dal si otcem mojim meč, kim odvratiše
„rugo i silu onim, ki silu činiše;
„ki ovašćiniše sestru njih, u zlo ih

349 imijte] imite *a. c.* imijte *b.*; višnjega] vičnjega 352 *sva stara izd.* vratoh 353 s Abrom] s rabom 356 pojom] pomnjom; *c. kao a.* 357 po te] tobom

libro četvrto] libar četvrti; *i u izd. c. piše se* libro *ne* libar

*

„tišće, i vidiše žen i hćeri svojih
„od sebe razstojih; blago razdiljeno
„u ruke slug tvojih, tobom dopušćeno:
„tebe umiljeno gospodine molju,
„pogledaj smiljeno na našu nevolju;
„odpusti zlu volju i rabi Juditi
„pomozi, ka volju tvu želim spuniti.
„Rači se smiliti, milostiv bo jesi,
„sve mož' učiniti, zla od nas odnesi;
„desnom tvojom stresi asirske sile sad,
„u zgibil zanesi, kako egipske tad,
„tirahu puk tvoj kad s oružjem tekući
„i svaki krvi rad naglo napirući,
„ter se uzdajući u kola, u konje,
„u silu, li mnjući, tud'je potrti nje;
„da sa strane gornje pozrivši tva milost,
„u prezdan'je donje pade njih oholost;
„pomanjka jim jakost, nitkor se ne vrnu,
„ne osta jih ni kost, svih voda pogrnu:
„tako da posrnu ovi, moj bože čin',
„ki misle da zgrnu sada nas s ovih stin;
„ti jur njimi privin', kolik je, da znaju,
„u njih uzdan'ju hin, ki u se uzdaju;
„ki se uznišaju kopji ter strilami,
„šćiti, kih višaju o vratu prik rami,
„i britci sabljami i konji brzimi,
„mnogimi silami i ljudmi hrabrimi,
„ne znajuć, nad svimi da si gospodin ti,
„da s' pomoć pravimi, ne tome ki prav ni:
„poni ki vo svih ji, nigdare krvi sit,
„ti silu njega hti' silom tvojom slomit.
„Ki tempal razorit jest se zahvalio,
„sveta tva ocvrknit, ka s' ti posvetio;
„krov, ki je sad cio, stukši ga razvrići,
„mečem svojih sio oltar tvoj prisići:
„ti učin' odsići njegove grdosti
„mečem, kim posići priti tve svetosti;

13 *stara izd.* humiljeno 33 kopji] koplji *obnovljeno u b.* 37 ne znajuć] ne znaduć 39 ki vo] ki no

„pridaj mu sliposti, neka ga zadiju
„mrižom me liposti i zamkom očiju.
„Kad s njim uzbesiju, da riči jazika
„moga se zabiju u srce človika;
„i ljubav velika smami ga tudije,
„tako da do vika ne znat bude gdi je.
„Čini u mni smin'je, srce da s' utvrdi
„i stanovitije da njega pogrdi;
„a da ga rastvrdi skoro desna ovaj
„i sa svim ogrdi, kripost joj ti podaj.
„Takova stvar i taj po tebi stvorena
„biti će po vas kraj slava tvoga imena,
„ako jedna žena ubije muža, kim
„sad je pristrašena zemlja s narodom svim.
„Ni jakost tvoja, vim, u mnoštvo ništih ljud',
„ni oružja ni stim u brzih konji trud;
„da u volje tvoje sud, kim si vazda nižil
„svaku oholu ćud, umiljenu višil.
„Vazda s' milostiv bil i tisih molitav
„vazda si uslišil: ti sada uslišav
„rabu tvoju, postav' rič u ustih mojih,
„u srcu razum prav, moć u rukah ovih.
„Hiža svetinj tvojih va vik sveta da je
„i u narodih svih da te svak poznaje;
„svak te spovidaje, reče: „Ovo je bog,
„koga vlast svuda je i ki je sam svemog.“
Takoj se ona pomog svetimi molbami,
prostrv kolina nog, dviže gori rami,
i sašad skalami, Abru svoju dozva,
ka, jer pod svitami spaše, jedva se ozva.
Ona ju ne psova, da reče: „Opravi se
„i pojti van krova sa mnom sad spravi se.“
Toj rekši, izvi se iz vriće i vodom
po puti umi se i namaza vonjom.
Splete glavu kosom, vitice postavi,
kontuš s urehom svom vazam na se stavi;
s ošvom ruke spravi, uši s ušerezmi,

61 ništih ljud] *stara izd. a. b. pišu* nihih 62 u brzih] o brzih 65 tisih] tizih 74 prostrv] prostrav *a. b.*

na nogah napravi čižmice s podvezmi.
S urehami tezmi, ča mi je viditi,
dostojna bi s knezmi na sagu siditi;
i jošće hoditi na pir s kraljicami
i čtovana biti meju banicami.
Zlatimi žicami sjahu se poplitci,
a trepetljicami zvonjahu uvitci;
stahu zlati cvitci po svioni sviti,
razlici ne ritci po skutih pirliti.
Svitlo crljeniti ja rubin na prstih,
cafir se modriti, bilit na rukavih
biser i na bustih, i sve od zlatih plas
sjati se na bedrih prehitro kovan pas.
Velik urehe glas, da liposti veći,
ka biše kako klas is trave resteći,
al kami, ki steći u zlato, zlatu da,
izvrsno svitleći, da zlato većma sja:
tako t' ona prida uresi krasosti
poveće ner prija od njeje liposti.
I to ne bi dosti, kako pismo pravi,
bog njeje svitlosti uljudstva pristavi;
jer te take spravi ne bihu od bludi,
da svete ljubavi i pravdenih ćudi:
za to joj posudi, da tko ju ugleda,
svak joj se počudi i za njom pogleda.
Poni kad se zgleda spravna jur, kako pir
pripravi obeda: kruh, uli, prgu, sir,
i vinca malo mir u mišćić, pak zamak
u dvanjkah vas taj žir, Abri bi naramak.
Toj ti na ramo ustak, Abra prida stupi
i Judit nju potak, za njom ti postupi.
Kada jur nastupi na gradne zaklopi,
zastaše u skupi Oziju sa popi,
vratar vrat odklopi, svi se ustupiše:
one steruć stopi, naprid postupiše;
tad se uscudiše svi, vidiv Juditu,
tako lipa biše i u takovu svitu.

90 trepetljicami] trepetljikami 113 toj ti] to joj; ramo] rame 118 one] ove

Liplja, mnju, na svitu ni bila, ku kralj svet
vidiv u pohitu dvimi grisi bi spet;
al ona, ku no uzet ljubavju vze Sikem,
s česa razsut i klet osta s njim grad Salem.
Al ku vidiv ognjem jur studena starost
užga se dviju prem, kim sva laž da žalost;
ali ku no hitrost Amona prihini,
ki meča ne bi prost dilj sile, ku čini.
Al ke toko scini Asuer uljudstvo,
da na njoj zamini kraljice oholstvo;
al cić ke obilstvo od filistinskih njiv
požga, pustiv mnoštvo lisic, Sansonov gnjiv.
Al ona, koj odkriv otajstva istinu
i u krilo se uviv, izgubi jačinu. —
Da ovih krivinu, u kih jest, odkladam;
lipost, ne rič inu, Juditi prikladam.
Koj jošće nakladam, ako ni laž i hin,
kupeći ča skladam od poetskih tašćin:
mnju ti, bi Apolo lin tirati Dafnu bil,
tad kon tesalskih stin ovu da bi vidil.
Siringu bi odpustil sin Merkurijev Pan,
ugledal da bi bil ovu gredući van;
po Cinte gore stran kada no lovljaše
Diana luk napan, taka se vijaše.
Kada se boraše za z Dijanirom stat
Herkules, koj mnjaše da par veće postat:
kip, obraz tere vrat ove zgledal da bi,
vrgal bi se navrat, al se boril ne bi.
Ča veće dim tebi? Paris taku ženu
imil da bi sebi, pustil bi Helenu,
ku Grci odvedenu, jer opet nimaše,
Troju podsedenu deset lit rvaše.
Ako poni staše zamamljeni, ove
kad lice sgledaše, s Ozijom popove,
ne čudo, jer, slove koga moć, bog tadi
nje gizde takove lipost'ju obhadi.
Nitkor ju ne zadi ni ričju ni stvarju,

123 uzet] *po izd. b., u izd. a.* zzet 124 s njim] *u izd. b.* smin, *u a. samo premetnuta slova* sgmin 128 dilj] cić 146 Herknles] Herkule

i stupiv nazadi, da projde, pušćav ju
rekoše: „možav ju bože otac naših,
„oda zla izbav' ju i od tih sil strašnih;
„misal nje kriposnih dili ti napuni
„i milost daj, da njih svršeno ispuni;
„da glas nje pripuni i zemlju i kamen,
„sama se ukruni sa svetimi. Amen."
Jur sunčeni plamen, vodeći s sobom dan,
od zvizd jasnih zlamen tamnjaše, grede van:
bižeć na nižnji stan noć s crnimi koli,
nošaše donjim san, ako su ki doli.
Kad ljudi oholi, ki stražu bljudoše,
obhode okoli Juditu sritoše,
pitat ju zajdoše: „Od kud greš i kamo?
ča t' jime," rekoše, „pravi nam da znamo."
Ona reče: „Ovamo od Betulije sam
„i put je moj tamo k vašim poglavicam;
„ostaviv grad i hram, s životom bižim tja,
„jer će se dati vam; Judit se zovu ja.
„A da sa mnom sada ova druga verna
„ne ostane zada sa svima čemerna:
„doprit Oloferna ne bran'te mi, molim;
„vlast njega nesmerna da pozna ča kolim.
„Reći će: toj volim; jer mu ću skazati,
„ča će bit oholim, i kako će jati
„ov grad, a nimati škodu ni trud velik,
„tako da s te rati ne zgine ni človik. —"
Ne bi ti ner tolik tada govor njeje;
oni hip nikolik postaše glede je,
čude se, od kude je stvoren'je, od kega
sve od svita meje nimaju lipljega;
pak rekoše: „S tvega premudra i smina
„činjen'ja od svega biti će t' načina,
„ku želiš, ne ina; toj on čas oćutiš,
„ki prid gospodina našega postupiš.
„Dobro ne izustiš, da će ti sve dati,
„ča godir obljubiš i budeš pitati;

159 možav ju] *stara izd. pišu* mozafiu *a*, noxaf yu *b*. 168 san, ako su ki doli] san svim ki su doli 171 zajdoše] idoše

„jer će dostojati ti razum, ta lipost,
„da bude imati svaku čast i milost."
Govore toj, linost s njom pojti nimiše,
gledaje nje svitlost svi se zamamiše;
kud se obratiše, hode meju vojskom,
svim oči zaniše, svaki zrča za njom.
Greduć uprav stazom, dojdoše k šatoru,
i on ju prid sobom zazva u komoru,
ki polje i goru množtvom svojih sio,
kako ti govoru, biše pokrilio.
Kad ju je vidio, s prvoga pozora
ranu je oćutio ljubvena umora;
staše kako gora, sobom ne krećući,
oči ne zatvora, k njoj jih upirući:
tako sta trnući serifski gospodin,
Medusu kažući njemu Danae sin.
Pod šator u osin ki stahu knezove,
svi se okolo sklin, gledaše obraz ove
i riše: „Takove ako se tuj goje,
„podstupmo gradove i ki u njih stoje:
„rvanje i boje ni triba odnimit,
„grade, horu toje dokol budemo imit.
„A tko se ne će bit i vazda u svaki boj
„dobrovoljno hodit za cić tacih gospoj? —"
Ona ti meju toj prid Oloferna stav,
sideća na pristoj, pisan vas kako pav;
jer ga tkalac otkav, komu ne biše par
u asirsku držav, biše jimio mar
nastrikat cvitja bar, svilami razlici
i zlatom i još zgar dragimi kamici.
Tuj poni u lici pozriv ga Judita,
pade k zemlji nici vele uhilita:
poklon hitra svita biše, kim ga dvori;
on se rukom hita i reče: „stan gori!"
Paka joj govori: „Budi dobrovoljna,

198 gledaje] gledajuć 199 hode] hodeć 202 i on ju] *u izd. a, koliko se može pročitati,* I aniu; *izd. b. ispravlj.* vidiv ju 212 sklin] *stara izd. pišu* schlin 223 nastrikat] *stara izd. a.* nastrichat, *b.* naschtrichat 226 *stara izd.* g zemlji 227 dvori] vori *a. b.*

„bit ćeš u mom dvori prijata i voljna;
„ni ina nevoljna zemlja u istinu,
„ner služit zlovoljna momu gospodinu:
„i puk tvoj grdinu da ne skaže k meni,
„ne bi mu jačinu kušali tužbeni;
„bili bi blaženi u svem svomu horu,
„budući službeni Nabukdonosoru.
„A sada da t' stvoru milost, ku t' obitam,
„i kako t' govoru, da t' se ne izvitam,
„rec mi, ča te pitam: za ki uzrok onuj
stran, za ku pohitam, ostaviv, dojde tuj?"
Ona malo otuj stupiv, dviže oči
tere tiho us tuj rič riči potoči:
„Ako smi uz oči gospodina svoga
„raba da mu soči, sliši svita moga;
„jer gospodstva tvoga velikost ako će
„dostojat se toga, ča želi, znat hoće.
„Sa tvoje pomoće kralj Nabukdonosor
„ne samo ovo će, da svita steć prostor.
„I ne listo taj dvor hoće mu služiti
„po tebi, da vas stvor i zimi i liti;
„jer je po svem sviti glas tvoje hrabrosti,
„smin'ja, sile, svisti i svake mudrosti.
„Da neka t' ludosti skažem puka moga,
„ki tvojoj milosti ne da mista svoga:
„razsrdil je boga, ki po prorocih svih
„priti, da će s toga pridati tebi njih.
„A jer znaju svoj grih, za to t' trepe strahom,
„u plač obrativ smih, muče se uzdahom;
„telo srši mahom, obraz je gladan, žut,
„jazik popal prahom, žadan, ližući mut.
„Jure od skota mut ožimlju, obhode
„kupeći ga u skut, jer pripuše vode;
„stada i stad plode klat su odlučili,
„krv njih, ka je gode, hlepeć da bi pili.
„Hlepeć da bi jili, riše, da straćeni
„budu, ki su bili sudi posvećeni,
„zlati ter zlaćeni, za vino i žito,

241 otuj] otud 259 telo] tilo 262 *stara izd.* pripusche

„a bit će ockvrnjeni, da jih taknu listo.
„Ne bud sumnjen ništo, s toga će smagnuti,
„kako s' na to misto, svi će poginuti;
„za to odbignuti odlučih i k tebi
„totuj pribignuti, da me primeš k sebi.
„Ni to bilo ne bi, ako bi naš on bog,
„ki no je na nebi, ne dvigal na njih rog;
„u griha bo brlog ne padoh s njimi ja,
„on, ki je sam svemog, hoti da bižim tja.
„I da navistim sva, ka će tako projti,
„neka svitlost tva zna, jer jih će bog ojti:
„raba ću tva pojti jošće molit njega,
„da pravi dan dojti kad će raspa sega.
„Znan ćeš bit od svega, kad se ja pomolim
„i tvoga posega spišen'je izmolim;
„bude t' Jerosolim tvoj, dobro to ja znam,
„i s pukom oholim, bog je to rekal nam.
„Tako da pakost vam u tom ne postane,
„primajuć grad i hram, ni pas ne zalane,
„da njih ovej rane navistim tebi tuj:
„bog, ki nebom gane, posla ti rabu suj.
„A za tuj milost, kuj obitaš i stvoriš,
„daj ti plaću onuj bog, koje dostojiš.
„Pravo je, da stojiš slavan nada svimi,
„da vazda zdrav hodiš i vesel s tvojimi.— “
Tako ričmi timi pokol mu vuhlova,
kolinmi obimi poklek, skut celova:
takoj ti svidova svinju da utije
pomnja težakova, češuć oko šije;
vode joj ulije i željudom pita,
da ju pak ubije i dicu napita:
ona hruča, rita, legne u zmočiru,
hvata iz korita; on ostri sikiru.
Vesel u svu miru Oloferne tada,
svim ričem da viru i ki stahu zada
riše: „Mi do sada ne slišismo vide
„od jezika mlada vetšije beside.

269 smagnuti] zginuti 272 totuj] toti 299 hruča] hroče 300 ostri] oštri 301 vesel u svu miru] vesel stav u miru 304 vetšije] mudrije

„Od kuda izide ova jasna zora,
„dostojna da side na nebesih zgora,
„Nabukdonosora zovući: zemlju tuj
„ostaviv i mora, hod' ovdi gospoduj?
„Ni ti žene u svuj državu od svita,
„razum, lipost u kuj krasnije procvita;
„ni ka rič poskita slaje, kad govori,
„iz ust joj uresita, kada jih otvori."
Tako pod šatori veziri ki stahu
govoreći, gori hvale nje dvizahu
i nju ti gledahu, ka prid Olofernom
staše, gdi vijahu nju s Abrom nje vernom.
„Besidom bisernom" Oloforne reče,
„i ričju opernom srce mi opteče:
„sunce mi isteče, Judita kad dojde;
„onim ti odteče od kih no ti pojde.
„Dobro da jih ojde, dobro bog učini,
„ki da ti ured projde k našim silam, čini,
„veleći: svi ini, ki su puka tvoga,
„biti hoće plini skoro zbora moga.
„Obitan'ja toga ako se spuni stvar,
„verovat ću boga, kim no ti imaš mar;
„biti će t' od nas har i prva čast u dvor,
„i taj će t' dati dar Nabukodonosor,
„da ti ne bude par u mnozih gospoj hor.

Libro peto.

Oloferne, pokol tej riči zgovori,
tim, ki stahu okol, reče: „U komori,
„gdi no su zatvori blagu sakrovitu
„i tvrdi zapori, poved'te Juditu,
„ka po svojem svitu, u kom no ni strvi,
„zemlju zlata situ dat nam će prez krvi;
„davajte joj prvi dil jistve i kruha,

309 u svuj državu] u svoj državi 310 kuj] koj 312 iz ust joj uresita] iz usti joj uresita 317 besidom] besedom 326 verovat] virovat
libro peto] libar peti 6 prez] bez

„ki se meni mrvi, ka se meni kuha.“
Judit strese uha; „Ne ću,“ reče, „toga,
„da ockvrniv duha, ne razsrdim boga;
„da jisti ću ovoga, ča vo s sobom nosim,
„za da pri onoga, ča t' rekoh, isprosim;
„i još da priprosim da spiši te strane
„dati t' bog, ke mnozim po svitu su znane.“
On reče: „Tej hrane, ča ćeš učiniti,
„kada ti nestane, o čem ćeš živiti?“
Ona se rotiti priča ponasmihnuv,
da brašno saspiti, ko doni pribignuv,
ne će, dokla dvignuv ruku svu ne svrši
i počine stignuv, ča misal nje vrši.
Baruni odparši vrata od ložišća,
i svuda nastarši sviona krovišća,
rekoše: „Hladišća tuj su tva gospoje.“
Ona se namišća i reče: „Dobro je“.
Da prvo ovo je isprosila moleć,
molitve dit svoje, u noći ishodeć;
da nitkor odhodeć, „kamo ćeš?“ reče joj,
ni opet dohodeć, „od kud greš? ča je toj?“
Toj biše dao njoj Oloferne, svojim
vratarom tad takoj zapovid čine svim:
taj slobod dvima njim, Abri ter Juditi,
da bude, ne inim, za tri dni služiti.
Ona izhoditi ja k dragi slazeći,
k potoku hoditi, vodom se čisteći;
a pak uzlazeći bogu se moljaše,
da puk slobodeći, spuni, ča mišljaše.
Za tim čista staše, u komoru došad,
ni se okušaše, ner jur sunce zapad;
ko četvrtom izšad, svitlost svim ljudem da,
i Oloferne tad dvor na večeru zva.
Slugu Vagava sla, da Juditi veli,
da sram odvrže ta, da se k njemu seli;
i ča on uzveli, pristane učinit,
a dar, ki no želi, svaki hoće imit;
jer mu će prirok bit, da žena stoji tuj,

11 jisti] jist **30** tad] da

a on da će živit, želeć imiti njuj. —
Pojde Vagav i suj besidu poni njoj,
„Vladiko," reče, „u onuj jure komoru poj,
„gdi no gospodin moj sedeći počiva,
„želeći obraz tvoj, ki suncu odsiva:
„za toj te priziva, da s njim i p'ješ i jiš,
„da vesel pribiva, dokol uza-nj sidiš."
„Ka sam ja, da brž mniš," Judit odgovori,
„da ne ću na pospiš pojt u toj komori?
„ki su moji opori, da hizat uz ostan
„mogu, ali gori reć: niže mene stan'?
„Bud poni dobro znam, ča je drago njemu:
„meni je kako man i slatko u svemu;
„raba ću bit temu za moga života,
„ako mu sam čemu zna njega dobrota."
Takoj riči mota Judita vesela,
da je ta pohota Oloferna svela
na taka jur mela, da će leći nice,
a gradi i sela steći prvo lice.
Kad spusti udice ter zadije ribu,
i stežuć tunjice, mahne gori šibu
ribar i potribu ima jur dat ju van,
radostan, da hlibu smok mu je pripravan:
tako, kad osnovan jur misli svoje teg
vidi Judit, iz van urehe na se usteg
i skuta pouspreg, radosna pojde tad,
da tuj rukom poseg osnovu otka sad.
Oloferne nju kad prid sobom ugleda,
u ljubavi zašad, srce mu uspreda;
slaja mu bi meda, da gorkost će žerat,
studeniji leda kada bude ležat.
Kon sebe ju pojat hiti za trpezom
i niže njeje stat zapovidi knezom;
njoj reče: „Obezom jesi me obezala,
„jer hrlim potezom dojti si hajala.
„Tim si dostojala, da pri mni milosti,
„ku želiš, imala budeš u radosti;
„sad vesela dosti sa mnom pij ter blaguj

51 i pješ] *u izdanju b. izostavljeno* i

„i s ovimi gosti obilo se počtuj.“
Ona njemu us tuj zahvalivši, reče:
„Veselo ću stvar tuj učinit, jer steče
„blagost, pokol čeče uza te raba tva,
„ka želi, da kleče prida te zemlja sva.“
Tad pi i blagova, ča biše opravila
Abra, i gotova prida nju stavila.
Meu tim je nudila njega, da ji i p'je,
ter ga veselila, da se većma nal'je;
da kada se op'je, zaspi i zahrope,
požre takoj osje, da veće ne sope. —
O, ki no se tope u žrtju mnogomu,
vijte, kako ope život sad ovomu!
Ne njemu samomu grih je ta naudil,
da jošće svakomu, u kom je kada bil.
S toga je izgubil Adam s Evom milost,
ku je najpri jimil, svih vrgši u žalost.
Noe svoju sramost odkrivši grubo spa,
kad ga obali jakost vina, ko grlu da.
Lota kad p'janost ja, ne znajuć, spi uz kih,
ma njih, kim biše ća, čini sinov svojih.
Esau liše tih prvorojen'ja čast
i blagoslovi svih otčevih zgubi slast;
jer davši grlu vlast, pri voli požriti
od zdile jedne mast, ner sve to imiti.
Puk božji živiti o pići nebeskoj
počan, ja mrziti, objistan jur na toj;
egipskih lonac loj želeći ushvali,
i njih množih za toj bog smrtno popali.
Običaj on zali sinov Hele popa,
ki su umicali meso iz ukropa,
smrtju jih pokopa, vze njemu popovstvo,
jer ne poja stropa na njih nepodobstvo.
Vino ter oholstvo Aleksandra smami
tako, da ubojstvo svojimi rukami
stvori, pak suzami lica gorko umi,
obujat tugami: toko draga ubi.

87 čeče] *izdanje a. piše* cece, *izd b.* reče! 105 liše] radi 116 stropa] štropa

Centaure pogubi Peritov s Lafiti,
jer hvataje zubi, jur pjani i siti,
onih, kih počtiti njih dostojaše se,
za žene zaditi ne sramovaše se.
Saki zgubiše se, kad u Cirov okol
stupiv, objiše se, opiše; i pokol
legoše kako vol, on na nje napusti,
razbi jih, da jim bol, živih jih ne pusti.
Vino život shusti Lacida i Krisipa,
mudrost od njih usti zacrni taj sipa;
taj konac opipa pitanski Arceslav,
i on pjan udipa u karonovu plav.
Toj se hudinji dav Antiok, moguć kralj,
jaki kako no lav, s kimi je za sto stal,
bi jih pjan; bi njim žal: trpiti ne htiše
sramotu i pečal, ter ti ga ubiše.
Bolje ti mu biše u boj smrt prijati,
još kada imiše sa Rimnjani rati,
nere živu stati do stotin lit roka
pak konac imati tolika priroka.
Raskoša obroka i vina, ko srka,
učini žestoka Antonija Marka:
silan po Rim trka, vlastele koljući,
njih blago rastrka, kuhačem dajući.
Toj ga podtićući Kleopatru ljubi,
ženu pušćujući, po tom sebe zgubi.
Ki su taki zubi, zlobe će nadvrići,
kako vethe rubi, kripost će odvrići;
na konac nesrići upast će u svakoj:
nemoć jih će sići, stumak ne dat pokoj,
smalit će razbor svoj i jošće iman'je,
pak u vikomnji znoj biti će njih stan'je.
Zadit će smijan'je drugi, rič su čuvši,
govorit: zaman je, trbuh nima uši,
razbire piću si i slasti privraća,
i vina okusi, ter u se sve svraća.

122 hvataje] hvataše 137 u boj] tada 147 zlobe će nadvrići] *u izd. a. bez smisla* s sobe će 153 zadit] zabit; rič su] *u izd. a piše se* rici su, *u izd. b.* rici *bez* su

Da ki no se odvraća od dobra nauka,
prida-nj se ne izvraća ča se totu kljuka;
tim piše ma ruka, kim no svetu duhu
ne zgodit jest muka veća, ner trbuhu;
ki nimaju buhu huda utvrjen'ja,
zalizlu u uhu spasena slišen'ja. —
Da jur govoren'ja rič se tamo vrati,
na saj spoviden'ja odkle se uvrati.
Oloferne stati na noge prejedva
mogaše; jer jati koko mogahu dva,
toliko sam on 'zžva i obuja ga san.
Vagav zatvaruć, zva inih, da gredu van.
Idoše na svoj stan, sobom teturaje,
jer bo ne jedan žban popiše spijaje:
redom začinjaje, zdravicu obnose,
jednu popijaje, a drugu donose.
Pojdoše, zanose tud ovud nogami,
sami se nadnose, kimljući glavami;
u obraz jim plami a na nosu para,
i na brade prami laščaše se ckvara.
Trbuh kako žara nadmen odstojaše,
rič, ku pot opara, jazik prikošaše;
sviste ne saznaše, ctakljahu jim oči,
rugo njimi staše i smih se potoči;
jer niki o ploči udri sobom pad se,
niki se pomoči, niki kara svad se,
niki držat rad se, druga uhitiše,
ter i z drugom zad se uznak uzvrziše;
a niki rigniše, niki se gnušahu,
a niki ležiše, niki na-nj padahu;
a druzih nošahu, stavit jih na odar:
toko se saznahu, koko mrtav tovar.
Tko će imiti var ustegnuti grla,
pogledaj ovi bar ter vij, je l' umrla
tuj čast i doprla tamnost i grdinja,

161 utvrjen'ja] utvrdjen'ja 167 'zžva] *stara izdanja* zzva 176 ckvara [skvara 179 sviste] svisti *b.*; *c. kao a.* 179 ctakljahu *a. c.*, zorchglahu *b.* 182 svad se] *u izd. b. c. pogrješno* sva svad se 190 vij je l' umrla] *izd. a.* vi iel, *izd. c.* vi iei, *izd. b.* viy da ye

ka je oto svrzla, da je vitez svinja.
Sad vij, kako linja Olofernja sila,
kako ju razčinja hot nečista dila. —
Postilja je bila na sridu komori,
mehka, čista, bila, s pisani zastori.
Na njoj se obori Oloferne unid,
zaspa većma gori nego morski medvid;
speći ga tako vid Judit, Abri svojoj
„Poj polako naprid,“ reče, „na vratih stoj!“
Ove dvi tad u toj ložnici ostale
s Olofernom, u njoj ne bihu zaspale;
poni od tej stale, na vratoh Abra sta,
jesu l' straže pale, oslihovati ja.
I straže i čeljad sva, ka biše okoli,
biše kako mrtva; svi bo na tom stoli
biše kako voli, da još veće piše:
bditi ne bi koli, straže ne činiše.
Ki je nebes više i ki svaka more,
jur odlučil biše, puku da pomore. —
Judita zastore postilji razmače,
srce jej kopore, bliže se primače.
Ruku s rukom stače i k nebu podvignu,
na kolina klače i suzami rignu;
glasa ne izdvignu, da moli u sebi:
„Bože daj da stignu, ča je godi tebi;
„stvori milost meni, pokrip' rabu tvoju,
„strah mi vas odnemi, dvigni ruku moju,
„da stvar svrši, koju misal moja plodi,
„da se tebe boju puci ter narodi!
„Sada, sada hodi, tvoj grad Jerosolim
„od nevolj slobodi, i vas puk tvoj, molim;
„rasap daj oholim, ki se uzvišuju,
„pokoj pošlji boljim, ki se ponižuju.
„Ovo ča veruju po tebi ja moći,
„koko potribuju, hotj mi pomoći,

i

200 polako *po izd. b.; izd. a. c. pišu* polachcho *t. j* polakko 203 *sva izd.* vratoh 212 jej] joj *b.; izd. c. pogrješno* ici *m.* iei 216 ča je godi tebi] *a. i c. ovako, ali b.:* ča će god bit tebi 221 hodi, tvoj] hodi i tvoj *b. i c.* 225 veruju] viruju

„u dne ter u noći, tebi da hvalu dam;
„jer u tvoje moći sad svršit to uzdam.“
To rekši dviže ram i na nogah postup,
ter muče bičag snam, ki višaše o stup,
podri ga, kičmu zdup Oloferna jednom,
a drugom rukom lup kla, skube ob jednom.
Hronu, strepi sobom, ležeći on uznak,
drhta ruka s nogom, vas se oslabi pak
izdaše, ne bi jak, grkljanom sica krv:
tako t' zgibe junak, tako spusti obrv.
Zgrize ga mao crv oružjem njegovim,
ubi ga ženska srv, ki biše prostro dim,
da zajme svitom svim; ki mnjaše, da ni bog
silam njegovim tim jest protiviti mog.
Prostri se tuj nebog, prez glave, kako panj,
Juditi bog pomog, kada napade na-nj;
da joj ni trud zamanj, da stvari viru da,
prikla ga, steć uza-nj i odni glavu ta.
I Abri reče: „Na, u dvanjke toj zatvor'!“
Sama se prope ista, skide s odra nastor;
odvaliv trup od zgor, pak po običaj svoj
izidoše na dvor, kako da mole obhoj.
Ne dav nogam pokoj, projdoše vas okol,
prem da jim biše znoj, obvrgoše prodol.
Kako kada sokol uhvati lovinu,
zav'je se više skolj, side na visinu,
ne pustiv živinu iz nohat, ku je jal,
dokla dopre stinu, gdi je gnizdo svijal;
hrlo ti je lital, da se napitaju
ptići, jer bo je znal, da lačni čekaju:
tako t' ne sustaju ove dvi ni sidu,
dokla ugledaju vahtare na zidu;
pojdoše po brigu, i kad bi blizu vrat,
Judita napridu uzupi, napan vrat:
„Otvor'te, otvor'te grad, jere je s nami bog,
„otvor'te, otvor'te; sad oni ki je svemog,

230 bičag] bičak *b.*; *c. kao a.*; snam] *sva izdanja pišu* spam 235 sica] siće *b.*; krv *pišu stara izd.* chraſ 243 joj] oj *b. c.* 253 zav'je se] *stara izd.* zauiesce

„puku svomu pomog, skazal je svu kripost,
„nečistih u brlog vrže, nam da milost.“
Prijam jih u naglost, stražane idoše,
nenadinu radost tu popom rekoše,
i svi se stekoše, Juditu vidiše,
svitil'ja snesoše, jer bo još noć biše.
Judita sta više i jer staše gromor,
svi bo se čudiše, ne mneći jur nitkor
da ju on sčeka zbor, rukom da zlamen'ja,
da muče ter govor sliše, nje činjen'ja.
Uši na slišan'ja dvigoše, primuknuv;
reče: „Umiljen'ja pridajte poniknuv
„bogu, jer uzdvignuv on, ki u-nj ufaju,
„onih bi prikinuv, ki no ga ne haju.
„Ki no toku vaju nas pridati napi,
„krvi tuje žaju, svoju pivši, zapi;
„glas vaš boga vapi, i bog rukom mojom
„Oloferna skvapi su noć pravdom svojom.“
Tad pohvativ rukom z dvanjak ize glavu,
ukaza prid pukom strašnu, svu krvavu,
klanu kako bravu. „Evo glava,“ reče,
„ka no su državu priti, da rasteče.“
Pak razvivši peče „Evo,“ reče, „krzan,
„na kom pjan pričeće, na kom krvju przan
„osta vele mrzan, kad od jedne žene
„smrtju bi povrzan, bog pomogši mene,
„ki stvar tako rene, ki moga počten'ja
„čuva, da ne uvene s nikoga zgrišen'ja;
„da meni vraćen'ja, da sebi dobitje,
„da vam slobojen'ja, da svim dobro žitje.
„Njemu poni pitje slavno htijmo peti,
„tere žgati žrtje, a zlobe odneti,
„pravoga oteti: to će biti dike
„njemu, ki je svet i milostiv u vike.“
Vidivši puk like nevolj svojih, pokol
bog jur protivnike smete i njih okol,

274 *stara izd.* humiljen'ja 276 onih bi] tha ubi *b., valjdu se htjelo pisati* tih ubi 277 vaju] *stara izd. pišu* baju 282 pukom] *stara izd. pišu* pochom 285 na kom] *stara izd.* na chon

prignuše glavu dol, njemu zahvališe,
slaveć njegov pristol, Juditu hvališe.
Ozija tuj biše, od veselja suzi,
radosno uzdiše, videć konac tuzi.
Kako no ki upuzi u porat, jur mneći,
da ga val pogruzi, vitar strašno dmeći;
raduje se steći, zgibil, koj ubiže,
u sebi misleći, ter spasan ku stiže;
hvalu bogu dviže, da ga ne poklopi
more i ne stiže, ko mnozih potopi:
tako ti meu popi vesel Ozija stav,
su besidu sklopi: „Boga svak," reče, „slav'!
„ki milo k nam ustav, i moć ženske desne
„moćju svojom nadav, protivnim glavu sne.
„U noći ter u dne budi vazda s nami,
„pečal, misli trudne vazda nam odnami;
„a ti meu ženami blažena s' Judita,
„blažen bog, ki rami svojimi te šćita,
„i od zla zamita, i ruku upravi
„na smrt, koga prita vas svit u strah stavi;
„tako te proslavi, da će t' hvalu dati,
„u svita državi svi ki budu stati.
„Pri će se vraćati ka vrilu vode rik,
„po moru plavati od svih težina sik,
„svitlost sunčenih zrik u istok zahodit,
„nere će tvojih dik slavan glas nehodit.
„Ka život ohodit nisi se šćedila,
„za ovi slobodit puk od pogibila;
„platit takaj dila nitkor nas ne more,
„božja t' jih plat' sila, ka no svaka more."
Toj on dogovore, ki bihu tuj ljudi,
svi usta rastvore, riše: „Tako budi! —"
Dozvan dojde tudi i Akior nebog,
pače blag, kad trudi olahča mu nalog.
Reče mu Judit: „Bog israelski danas,
„koga, da je uzmog obarovati nas,
„ti reče, neka znaš, prikla u ruku mu
„vrat, kako jedan vlas, neverniku tomu;
„a da vidiš komu, ovo t' glava onoga,

„u oholstvu svomu ki pogrdi boga,
„a tebe dilj toga reče, da će zgubit,
„kad puka ovoga klat bude i rubit.“
Akior u subit prenu se, ugledav
glavu, ka ga ubit reče, totu zagnav;
i ništar ne postav, pristrašen poniknu,
kako na koga lav iz nevarke riknu.
Kad se dviže, kleknu polag njeje nogu,
pokloniv se, reknu: „Blažena s' pri bogu,
„bogu tvom, ki mnogu svim po te milost da;
„moć njega svemogu hvaliti će svuda
„po svem svita stogu, sluti budeš kuda.

Libro šesto.

Obrativ se Judit, reče: „Slište, ča dim,
„bog nam će posudit još milosti za tim;
„zbòd'te kopjem jednim glavu tuj i pojte
„gori na gradu s njim, ter umistiv ojte.
„Ništar se ne bojte; kada isteče dan,
„odprvši vrat, projte z bukom, s oružjem van;
„svaki prid gradom stan', da još ne poj doli,
„ni se sa mista gan', ni kreni do toli,
„dokol njih okoli, totu vas videće,
„zbuče se ter poli šatora hodeće
„i šćiti kučeće budu budit njega,
„ki se zbudit ne će jur za vika svega.
„Ki kada vide ga prez glave ležeći,
„i krvava svega, hoće jih strah seći;
„vi kad jih bižeći od zgoru vidite,
„tad smini hiteći na njih oborite.
„Slobodno naprite, jer pod noge vaše
„bog njimi poskite, dat jim će zle paše;
„probavit će čaše, ke su sinoć pili,
„ginut će njih baše, vi ćete bit cili.

349 stogu] *tako pišu sva izdanja ; možda bi ipak bolje bilo* slogu ? libro šesto] *taka a. i c.; ali b.:* libar šesti 4 s njim *a. c.*, š njim *b.* 13 prez *a. c.*, bez *b.*

„I kojoj no sili Mesopotamija
„pridav se uhili i sva Cilicija,
„i još s njom Sirija, tuj ćete sada vi
„raztirat, da svija nogami, kud ne vi.“
Kako jim reče, svi tako učiniše.
Akior, jer bo vi, kolika moć biše
boga, kim dobiše, poganski blud pusti,
u ki pri živiše, poča zakon bljusti;
boga srcem, usti jednoga počtova,
njega t' ne popusti; pokol se obrizova,
tuj vazda stanova sa obitil'ju svom,
sveto životova do konca u gradu tom.
Vidiš li, da u kom čoviku pravda jest,
još da ga triska grom, u dobro ga će unest;
dobro će ustat i sest, vekše će nevolje
napokon ga navest na spasen'je bolje.
Danica jur skolje zrakom odivaše,
ter crljeno polje suncu pušćivaše;
sunce podivaše jur svitlu glavu van,
jur svuda sivaše, jure bi bili dan:
zbodena na ostan na turnu tikva sta,
i ništar ne postan, s oružjem družba sva
barom po vrata ta buknu z bukom na dvor;
trumbitaš praskat ja protiva vojsci zgor.
Po vojsci sta gromor, tekoše k šatoru,
ki bihu pod šator, staše prid komoru;
oružjem koporu, Oloferna zbučit
hteć, jer na zaporu ne smihu mu kučit.
Zamani bi bučit, on se ne probudi.
Tim se jaše mučit, shode glave ljudi
vrataru; da zbudi njega sad, rekoše,
koga čuti sudi vojvode dojdoše.
Govore: „'zidoše od zakutak miši,
„ter nas zatekoše, da boj biju piši.“
Tad Vagav ulisši, u dlan bi beritom,
za tim poposliši, mneć da spi s Juditom.
Ne čuvši za svitom šušnja ni govora,

30 pokol] *u izd. b.* poko se, *u c.* pokoj se 33 čoviku] človiku 37 skolje] školje 39 podivaše] podvizaše

zadi prst za plitom, razmaknu zastora:
ugleda trup zgora, gdi leži prez glave,
a pod njim je kora postilje krvave.
Zavapi i plave razdri o se rube,
i brade pahljave sidine oskube;
za tim sobom snube, plačan teče vidit
od skrovišća kruge, u ke staše Judit.
Ne zastav ju, hitit ja, da van isteče;
istekši ja vapit: „Jedna žena," reče,
„židovinka, spletče rugo u sem dvoru,
„ priročno poleče Nabukodnosoru.
„Evo u svu komoru Oloferne kopni
„na postilji goru, na njemu glave ni!"
Asirski baše ti glas kada slišiše,
obojmeknuše svi i svite razdriše.
Svi se pristrašiše, kako komu gavun
vali zbiv, odniše argutlu i tamun;
dimajući garbun jidrom paha, huhće,
miša s morem salbun, on od straha drhće:
takim strahom dahće bijeno srce ovih,
plač ter vapaj bahće, i jur obide svih;
ne osta krv u njih, i vidiv na grad dil
udov Olofernjih, strah jih je veći bil.
Mrmor je svuda vril, smete se vas okol;
strknja usta od sil, svak je bižat obol.
Kako kada sokol u nebo se vija,
jato se ptic od zdol široko razvija;
ča pri more svija, naprid se pojima,
jer ga strah zabija, duše ne pojima:
tako tada njima bojazan micaše,
simo tamo svima po polju strkaše.
Svaki se bojaše, jer Betulijani
oružnih hust staše nad njimi u strani;
ki vidiv, da bani asirski odbigoše,
s onih gornjih stani vičući stekoše.
Stižući bodoše mnozih šćipačami,

59 prez] brez 65 isteče *a. c.*, izteče *b.* 67 spletče] *u izd. b.* spleče (*m.* spletše) 68 *stara izdanja suviše za jednu slovku* Nabukodonosoru 80 strah] *st. izd. pogrješno* grah 85 pojima] *po izd. b., ali u izd. c.* poitna

mnozih posikoše po pleću sabljami;
mnozi, ki lugami na konjih bižahu,
sab'jeni praćami, legoše u prahu.
Nevidom svijahu; nigdar toke sile
u toliku strahu, ja mnju, nisu bile,
kud su god hodile, ni kih moći manje
jesu naskočile, ni tirale hlanje.
Ozija da na nje od gradov pripuste,
jer će biti sanje, da jih ne upuste,
i da ljudi huste zaskoče na cistih,
mače, ki to zuste, tićući po mistih.
To pisa u listih, ke kada pročtaše,
od mist onih istih hrlo se sticaše,
ter ti jih tiraše, derući, bijući,
gdi su njih mejaše deri dopirući.
Meju tim slazući od Betulije, ki
grada čuvajući ostali bihu svi,
asirski okol gdi biše ostao pust,
mnogu pratež ondi razuzeše u hust.
Kako vinograd gust, kad je voće zrilo,
koga ne bude bljust pudar ni pudilo,
jato ga pokrilo cvrljak, grozd ne ojde,
kad se je najilo, s punom gvačom pojde:
tako svaki dojde šiju nakrcavši,
i u gradu projde, okol razsakavši;
za njimi prignavši ča gonit mogoše,
ki vojsku zagnavši, z dobitjem pridoše.
Tuj blago snesoše od asirske sile,
i ča dotekoše, svim riše da dile;
nikogar ne uhile, svi biše bogati,
i po pune zdile jaše blagovati.
Jaše napijati, bogu hvale daje,
i veseli stati redom počitaje,
gdi ki dostizaje biše koga ubil,

95 mnozi] *stara izd.* mnozih 97 svijahu] *izd. c. piše* sficahu, *izd. b.* vikahu 100 hlanje] *izd. a. c.* hlagne, *b.* laggnie 102 sanje] *izd. a. c.* sagne, *u izd. b.* azdigne*!* 103 ljudi *a. c.*, ljudih *b.* 103 na cistih] nečistih *b.* 104 mače, ki to *a. c.*, vičući ti 106 sticate] skočiše *b.* 115 ga] je *b. c.* 118 razsakavši] *stara izdanja pišu složki* razzachafsci

gdi ki priticaje biše put zaskočil.
Bože, kolikih sil kolika grdina,
kolikih slava dil i hvale visina,
koli ured izlinja pribiv se na poli!
tako bog načinja svih, ki su oholi.
Svi gradi okoli činiše vesel'ja
i na svetom stoli klaše mnoga tel'ja;
cvitja tere zel'ja tla su natrusili,
borja tere jel'ja zide su nadili;
trublje su trubili, bubnji su bubnjali,
svirale svirili, cindre privrtali;
hvalu bogu dali u pisnih pojući,
tance su igrali svitila žegući;
hvalu još dajući dilu Juditinu,
kim dobivajući skupiše litinu;
i gradi u istinu zdrišiše straha grop,
ki mnjahu da zginu pod toke sile snop,
Eliakim veli pop od Jerosolime,
noseć smočen isop kropljaše, da snime
nečistoć onime, ki se ockvrniše;
svite mrtvih prime, kih zagnav ubiše.
Za njim ti grediše popovi mnogi zbor,
s njim grede dopriše Betuliji na dvor;
i kad pram njim od zgor Judita iskasi,
svakoga ju govor s hvalom dobročasi.
Riše joj: „Slava si Jerosolime sve,
„sva radost naša si, počten'je zemlje se;
„jere je srce tve muški se nosilo,
„tobom je strane ove misto oživilo.
„A sve je to bilo, jer čistoću tvoju
„pogleda bog milo i da t' milost svoju;
„jer sta u pokoju, muža ne poznavši,
„i u svetih broju, prvi ti umrvši.
„Bog tebe zazvavši sprti nas brimena,
„i tebe obravši proslavi t' imena:
„tim blagoslovljena biti ćeš po sve dni,
„biti ćeš blažena, gdi dobru konca ni!“

130 visina] višina 136 borja] gorja *b. c.* 143 grop] *tako pišu sva stara izdanja.* 146 isop] ižop

Takovom nju oni besidom slavljahu
  i bogu pokloni s njom prikazivahu;
  ki godi imahu Olofernja blaga,
  k njoj ga prinošahu, ona bogu da ga.
A sad veras snaga mojih nju hvaliti
  slaba jest i naga; ništar manj naviti
  ne ću se šćediti hvale, koko mogu,
  jer se izčuditi dilu nje ne mogu.
Sminost svoju mnogu ukaza Delbora,
  kad razbi nalogu vojske kon tabora;
  da čast togaj stvora z Barakom razdili
  i s ljudmi njih dvora, ki biše u tom dili.
Jahele još sili hvala se pomina,
  jer kralja uhili od Kane Jabina,
  kada no bi smina Sisaru ubiti,
  ki no k njemu plina općaše nositi;
da to učiniti sama a samomu,
  i čaval zabiti jur pristrašenomu,
  laglje je ner tomu, ki steć meu svojimi
  prićaše svakomu, da će vladat svimi.
Još je dika s timi i onoj, ka Sibi
  svitom svojim snimi glavu kako ribi:
  grad jur na pogibi tad Abela biše,
  i u toj potribi tim se oslobodiše;
da toj učiniše jednomu vele jih,
  a njoj hvala biše, ka na to svede jih;
  da ka meu veće jih sama vojvodu ubi,
  i tim zatira svih, koli slavnija bi?
Palas smila ne bi toko ni Diana,
  prizvavši još k sebi strilami Peana;
  ni ka no Trojana kralju nos odrubi,
  sa svim desperana, jer joj sina zgubi.
I ke no suzubi muških vojask stahu,
  jake kako dubi, hrabro se nošahu,
  na konjih ticahu prez sasa desnoga,
  gdi no prižimahu kopja bodežnoga:
ne bi smile toga u obraz pozriti,

166 prikazivahu] prikaživahu 168 ona] ova 173 isčuditi] izčuditi 197 vojask *a. c.*, vojskah *b.*

a smila je koga Judita zgubiti.
Koj poni Hipoliti, koj Pentasileji,
more se saviti kruna, ka je oveji?
Ni slave takeji dostojna, ka kada
ču na svojoj meji Babilona grada,
da se sam oblada, od nje se odvrgši,
opet ga podklada, kose ne uzvrgši.
Ni ke no ner svrgši neprijatelja s konj
i život mu strgši, mečem sikući po-nj,
takov tada zakon biše meu Sarmate,
nimahu taj poklon, da budu mužate.
Ni ke Pira z bate rekoše odrinut
ispod Sparte da te, ali s njom izginut;
za to od nje minut inamo ne htiše,
Pir osta ostinut, jer se i one riše.
Ni ke kad razbiše Cimbre rimske sile,
same se ubiše, jer nisu hotile
da budu sidile žive pod inimi,
ner u boj hodile tada bihu s kimi.
Ni ona, ka primi od Meleagra čast,
jer prva meu svimi prostrili prascu mast;
prascu, ki svaku slast kalidonskih dubrav,
toku imaše vlast, gubljaše, ne sustav.
Svih tih za jedno stav, ter Judite hvale
s hvalami njih pristav, reć ćeš: njih su male,
pri toj su ostale kako pri hrtu zec,
pri sokolku gale, pri sunačcu misec.
Njih jošće slave breč po zemlji boboni,
po zemlji je nje teč a na nebi je ni;
Juditina zvoni i visoko gori,
gdi ju s sobom poni, gdi su angelski kori,
gdi su rajski dvori, Kerubin, Serafin,
gdi su svetih zbori, gdi bog i božji sin,
gdi je svitlost prez tmin, radost prez pečali,
gdi ni konac ni fin dobru nje ni hvali.
A sad, ki ste iskali segaj svita slavu,
ki ste nastojali imit slug zastavu,

206 ču na] ču va 211 Sarmate] *stara izdanja pižu* Xamate *us* Zamate 227 pri toj] *po izd. b., u izd. a. c.* pritu 230 je nje] njih je 235 prez] brez

ki li dvigši glavu vojske ste vodili
i svita državu poda se podbili;
ki ni svojoj sili, ni svomu blagu broj
reći ste umili, živeći u pokoj
i u raskoši svoj: vijte, je l' dika ta
vaša takmena ovoj, ka se Juditi da?
Ona se sada sja, vi ste u tamnosti;
nju radost obvija, vi ste plačni dosti;
ona je u milosti kralja nebeskoga,
vi ste u grdosti d'javla paklenoga.
Tim ti se svakoga slava ured zamini,
ki zabivši boga, svit ljubi i cini;
da tako ne čini presveta Judita,
za to bog učini, da je blagovita;
da se po sva lita i po vikov vike
hvala nje počita, nje pronose dike
po mora, po rike, po zemlje okol vas,
i gdi sve vernike sabire vičnji spas.
Jur poni svaki nas nju htijmo sliditi,
jur počnimo danas pobožno živiti:
moliti, postiti, ponizit dušu i put,
ostrine nositi, gizdav odvrići skut;
držat čistinje put, telu ne dati last,
da svagdan truda prut, da vam ne da napast;
u svem bogu dat čast a ne moći svojoj,
da duha sveta vlast pomaga vazda njoj.
Utišen'ja pokoj diliti ubozim,
prostiti nepokoj uražen'ja mnozim,
i svakim nemozim pomoći ne kratit,
i ka svakim mozim s ljubicom se obratit;
ljubav ljubvom platit, ljubvom i grdinu,
za zlih bogu vapit, da jim da dobrinu;
ljubiti istinu, laže se čuvati,
ufan'ja slatčinu nigdar ne pušćati.
To t' su bili pati, za ke bog gospodin
dostoja se obrati Juditu, kako t' dim,

243 je l'] jed' *a*. 246 obvija] *može se čitati i* obuja 251 presveta] prisveta 259 ponizit] ponižit 260 ostrine] oštrine 264 vlast] *stara izd.* mast, *što bi mogla biti stara rieč* мьсть 266 uražen'ja] uvridjen'ja 267 svakim] svimi

po njoj da zgasi dim Oloferna ljuta
i slobod poda svim, ki čekahu pruta.
I ki jur ni muta nimahu ča piti,
lica suha, žuta pričali nositi:
po njoj jih nasiti obil'ja mnogoga,
po njoj jih naprti blaga još svakoga.
Svi puci cić toga veselit se jaše,
ova hvaleć boga radosno pojaše;
svak, ki totu staše, uši gori napan,
pisan nje slišaše, riči svoje zapan.
Ovo biše pisan, ku ja govoriti:
„Otvorite usan, počnite hvaliti
„boga i slaviti, u cimbale zvone,
„kitare udariti, psalam peti tone;
„bog bo potr one, ki rat podvigoše,
„onim milost klone, ki stav uzdahoše;
„zgubit nas dojdoše asirski odbori,
„toga ne stigoše, bog njimi obori.
„Dolce, vrhe, gori bihu pokrilili,
„vod naših izvori bihu zavalili;
„požgat su pritili sela naša i stane,
„žene z dicom htili vest u svoje strane,
„inim dati rane, svih smrtno sikući;
„da bog naš nas brane, njih slomi tukući,
„krvavca dajući pod oblastju žene,
„sile njih hotući da budu smetene.
„Za toj ti spletene biše mnogim strahom,
„razbijene i bijene krv smišaše s prahom,
„ke s nesmirnim bahom bihu nastupile,
„a pak s ovim gradom bit se nisu smile.
„Oloferna bile nisu mnozih ruke,
„ni ga naskočile vojske, napan luke,
„ni pojamši suke žiganti nesmirni,
„ni od meči zuke ljudi boju birni;
„da u suknji pirni Judit hći Merara
„i pameti virni pozorom ga vara,

286 usan] ustan 288 kitare] citare 289 potr] *izd. a. piše zbilja* potr *izd. b.* potra 293 pokrilili] prikrilili 302 razbijene] *izd. a.* zazbiene *štamp. pogr.* 308 boju] daju, *protežući taj glagol na zuke.* 310 i pameti] pameti

„svrže s sebe stara udovna odila,
„i sta na njoj zgara zlato, biser, svila.
„Rumena ter bila lica sva učini,
„pojde kako vila: tim njega prihini,
„tim srce u pini stavi mu pak glavu
„odkla kako svinjĭ ali kako bravu.
„Čut bi kako lavu vijan'je plača njih,
„bižeći po travu kad vidiše mojih;
„ki jih tukaše svih, goneći kako skot,
„sto tisuć biše kih i četr sta krat stot.
„Božja bo to bi hot, tako da bigaše
„okola pustiv plot: naši jih stizaše,
„naši jih deraše, oni predajući,
„naši jih rizaše, oni se ne rvući.
„Za to sad pojući rec'mo u radosti:
„Bože svemogući, kolike s' kriposti!
„ki tvojoj jakosti mogu bit opori?
„sve od tve strahosti trepi, jer sve stvori.
„Ganut se je gori i svita zemlji svoj,
„kada ti od zgori srdit pogledaš k njoj;
„da strah u kih je tvoj, bojeć se zgrišiti,
„ti jim ćeš dat pokoj, ti jih uzvišiti.
„A ki no prititi narodu budu mom,
„ti jih ćeš suditi i strti rukom tvom;
„pasti će s moćju svom u oganj neugasljit,
„bit pića crvu tom, ki nigdare ni sit." —
Za tim puk ja hitit u Jerosolim pojt,
bogu se poklonit, ki jih li ne hti ojt;
hteć brzo tamo dojt, putem se vrviše,
prišad u tempal projt po vrata nagliše.
Saužge činiše gori na oltare,
zavite svršiše prikazavši dare;
stahu redom žare, gdi se umivahu,
i tamjana pare svuda se vijahu.
Mirisi vonjahu, zvonjahu psaltiri,
popovi pojahu, odpivahu miri;
stahu kandaliri zlati, sedmostruci,

341 saužge] sažege 345 psaltir] saltir, *izd. a.* spaltiri 347 kandaliri] kandiliri

i bili dupliri, kako puri luci.
Dvigši obi ruci a prignuv kolina
klanjahu se puci hvaleć gospodina;
vesela družina mnogu čini radost,
jer kim biše tmina, slaja jim bi svitlost.
Juditina milost oružje pridava,
Olofernja oholost kim se oružava,
koga joj tad dava puk nje, kad u gradu
s plinom ujahava, vesel glade bradu.
U tempal da dadu tuj, reče, čast bogu,
i k tomu nadadu krzno, na kom nogu
steriše, ki mnogu oholast odside,
kad ona nebogu glavu mu odkide.
Tri miseci side u Jerosolimi,
tuj pijući i jide Judita sa svimi
vele veselimi blagdane radosti,
čini, jere primi dobitja milosti.
Paka u naglosti svi se razidoše,
ki no bihu gosti, svak k svojim idoše;
da prvo pojdoše Juditu združiti,
od nje odidoše čtovani i siti.
Ona posta biti slovuća po svitu,
počaše ju čtiti više svih uznitu;
za tim vazda svitu udovne čistinje
nosi na se zditu, odkol umri muž nje.
Do stare starinje živi u počten'ju ;
Lakesis trudinje ču tad u predenju,
Kloto u vrćen'ju, Atropos pririza,
kad ona življen'ju sto i pet lit stiza.
Grob ju on poviza, u ki joj muž biše,
veće se ne dviza od tud, gdi ju skriše;
duh se veseliše, da puti tamnice
izbavljen, grediše gledat božje lice.
Puk obrazom nice nad greb plačan zrča,
govore: „Danice svitlost nam pomrča;
„ke no glas potrča slavan po svitu svem,
„i nju smrt posrča, evo je u grobu sem.

356 glede] gledeć 372 zditu] svitu 374 Lakesis] Lakešis 375 Atropos] Atropoš 377 u ki] u kom

„Sama ka biše prem dostojna živiti,
„za napokonjim dnem svih vikov, svih liti,
„ojme, da viditi ne ćemo ju veće,
„ni s njom govoriti; obrati nam pleće.
„Utišit se ne će, Judita, za tobom
„puk ov, jer ležeće ne ć' ga prijat s sobom;
„ti s' zaprta grobom, mi suze ronimo,
„ub'jeni smo znobom, ča ćemo ne vimo.
„Ti nam biše, vimo, utiha pečali,
„a sada kopnimo prez tebe ostali;
„svi smo evo pali, kako prisičen bor,
„i veli i mali tebi upije: „otvor'!"
„Otvor', ter nas zatvor' s sobom u tom grebi,
„s tobom umriti umor gorak nam jur ne bi;
„da gorko po tebi živit je življen'je,
„svaki plače, sebi da zgubi utišen'je:
„da zgubi učen'je svake riči prave,
„da zgubi dičen'je svake s tobom slave.
„Ojme! da prez glave ostasmo mrzal trup,
„srce jadi dave, ostasmo prib'jen stup.
„Ojme! tko toko tup i tvrd more biti,
„da b'jen od tacih krup ne će procviliti?
„ali ustaviti pečalno tužen'je?
„gdi ste naši sviti, gdi s' naše počten'je?
„Gdi si urešen'je, gdi si naša časti?
„gdi si uzvišen'je israelske vlasti?
„gdi si vela slasti svetoga života?
„gdi s' razuma splasti, gdi s' svaka dobrota?
„Od nas se odmota, a sad ča čekamo,
„ner da nam teškota nika pride samo!
„prez tebe predamo, prez tebe hoditi
„ne umimo kamo, ni ča učiniti.
„Ti nas zašćititi od zla umijaše,
„ti nas obraniti od sile mogaše,
„sunce ti nam sjaše u dne ter u noći,
„dokla ti življaše; — tko će sad pomoći? —"

386 napochongnim *pišu stára izd.* 390 s sobom] s tobom 394 prez] bez 414 teškota] *izd. a.* teschota, *što bi se moglo uzeti i kao* teskota 415 prez] bez *izd. b.*

Timi žutki voći svi se pokladahu,
take tužbe moći k srcu privijahu;
tako žaleć stahu; — osmi dan kad pride,
svi jure mučahu, svak na stan otide.
Sila ne izide, koja bi zadila
sela ali zide sinov Israila;
dokla je živila Judita na saj svit,
zemlja je u mir bila i po tom vele lit.
Dan, u ki bi dobit Oloferne, čtiše
svećen'je vazda bit od tih ki dobiše,
dokla ne podbiše pod jaram svu šiju,
pokol umoriše s proroci Mesiju:
komu poklon diju, bogu spasu momu,
jere konac viju počitan'ju tomu,
Juditi u komu slava će bit, dokol
svitu zemaljskomu počne gorit okol.
Ako li daj dotol, dokla zemlja ova
bude na karte folj slovinjska čtit slova,
trudna toga plova ovdi jidra kala
plavca moja nova: bogu budi hvala,
ki nebesa skova i svaka ostala. Amen.

(Marulić je dodao svojoj Juditi mnogo svakojakieh tumačenja, koja su u svih edicijah bez promjene jednako naštampana. Iz njegovih je tumačenja odabrano ovdje, što je i koliko znamenito.)

Pjevanje prvo.

St. 11 poet: poete se zovu ki pišu verse.

„ 15 tri krat troj: devet biše božic i meju njimi Apolo s kitarom, kih poeti prizivahu na pomoć gatan'ja al kantan'ja njih veras.

„ 164 hiljad je tisuća; biše piših sto i dvadeset tisuć, konjikov dva na deste tisuć.

„ 245 šest veziri i tokoj subaše staše oko njega na kolo.

„ 253 Olofernji povodnici.

„ 280 Josue s vapjem i s trumbitami Leviti obajde grad Hjeriko i miri od grada sami padoše.

„ 284 Mojses govoreći na gori z bogom, puk se pristraši i odstupi od gore, čuvši trublje i glas strašan božji.

„ 292 Gdi je velika množ kad zavapije, ptice ke nad njimi uzlete, padu jer se rastupi ajer ter se ne moć budu uzdržati.

„ 302 pruzi su kobilice, ke pokriše polje od Egipta, ne hteći Faraun pustiti puk božji. I toj bi osmi božji bič, jer prvo toga dao jim biše bog inih nevolj, kih bi vseje deset.

Pjevanje drugo.

St. 39 Kad je zal oblak i fortuna, mornar se boji na moru a težak na polju, svaki se zla nadijući: tako se svi jaše bojati, videći fortunu sile Olofernje.

„ 50 tako govore, jer se bojahu da jih ne pobije pridavši se.

„ 72 hotiše, da adoravaju Nabukodonozora kako boga; protiv toj oholiji ovdi pisac govori.

„ 98 pod hvojami koga godi stabla velika boge svoje čtovahu.

„ 110 misec dan sta totu, dokla se zbere vojska.

„ 115 jaše se bojati židove.

„ 129 drom ili drum zove se put općeni.

„ 136 bogu se jaše priporučati.

„ 140 cilici hrvacki se zove vrićišće.

„ 152 žrtja: sacrificia.

„ 160 jer zajamši u susid sude i pratež, diliše se od Egipta po riči božjoj, ki je voljan jednomu vazeti a drugomu dati, kako no koga je sve, ča je gdi.

„ 201 Ovo je bilo, kad gredihu od Egipta. Josue se s Amalekom bijaše, Mojses na goru moleći staše; kada dvigniše ruke, dobivaše puk

njegov, a kad jih spušćaše, dobivahu neprijatelji. Jaše mu podržati ruke, ki s njim bihu i tim dobiše Amaleka.

St. 213 Oloferne se razsrdi, čuvši ali vidivši, da se ne će pridati strane israelske.

„ 293 veliku svitlost zove sunce.

„ 315 pozlobiše Akiora, ki pravo govoraše; da bog ga ne ostavi, budi da i on biše poganin, tada vojvoda od Amoniti.

„ 327 Gog, Magog: toj su imena židovska. Tako govore, rugajući se.

„ 329 na prahu ča se upiše, smrsi se; a ča se po salbun usije, ne nikne: tako je zamani dobar svit, ki se daje oholim, ki ne će slišati, kako ovi ne slišaše Akiora.

Pjevanje treće.

St. 32 Betulija grad, ki najpri podstupi došad u zemlju židovsku.

„ 33 Simon je bio jedan od sinov Jakoba, koga kolino držaše Betuliju.

„ 85 jur bi večer i tad Ozija zva Akiora i pope na večeru.

„ 100 uči se ovdi, kako imaš gosta čtovati.

„ 115 ne biše bo vrime toga.

„ 123 ps. Nisi dominus custodierit civitatem, frustra vigilant qui custodiunt eam.

„ 125 imiše mar: imiše pomnju.

„ 131 Titan: to je ime sunca, ko je mnozimi imeni zvano od starih poet.

„ 133 ki na gori stražu činjahu, vidiše gredući vojske i jaše boga moliti.

„ 152 Oloferne odvrati vodu Betulijanom: studence, ki bihu pod gradom, čini čuvati.

„ 173 odkol iz van nimaše vodę do dvadeset dan, jaše zlo stati žajom.

„ 181 tuže se na Oziju, da se ne hti do prve dati.

„ 207 bogu se mole, grih svoj spovidajući.

„ 217 Ozija bi pečalan, čuvši da će se pridati; da ĺi još imaše ufan'je u boga.

„ 237 odgovor Ozije grajanom, ki se hotihu pridati.

„ 244 do pet dan staviše rok, ako jim dotle bog ne pošlje pomoć, da se pridadu.

„ 278 Sirij i pas zovu se zvizde nike, ke ističu kad su najveći krisi.

„ 281 jur bihu tri lita i šest miseci, da je obudovila Judita.

„ 286 Juđita kara ih cić roka toga od pet dan.

„ 305 jer zavedeni biše u Babiloniju.

„ 306 angose: nevolje.

„ 341 Ozija s popi pohvališe karan'je Juditino.

„ 350 Judita da jim red, da za nju mole i su noć propuste vanka grada.

„ 364 blagosloviv ju od nje se dilišę.

Pjevanje četvrto.

St. 9 ki ovašćiniše: budući Jakob s narodom svojim kon grada Salem u zemlju kananejsku, Sikem sin Emora poglavice od grada, za-

gledav Dinu hćer njegovu, ugrabi ju i pomča u grad. Za tim ju isprosi u Jakoba, da mu bude žena, i prijaše obrizovan'je. Ništar manje treti dan Simeon i Levi, bratja nje, s ljudmi svojimi s oružjem skočiše u grad i porubiše muže, pobiše žene i dicu odvedoše. Dinu oteše i pojdoše.

St. 20 kada crljeno more potopi egipsku vojsku, ka tiraše puk božji.

„ 43 krov: tempal.

„ 78 van krova: van kuće.

„ 81 kako se ureši Judita.

„ 101 kako Judita veće liposti da uresi, ner ureha njoj, budi da vele biše urešena.

„ 121 ovo biše Bersaba, žena Urije, ku David vidivši obljubi; a da red, da on zgine u vojsci: dvima grisi bi spet: zavodiostvom i umorstvom.

„ 123 Sikem, on ugrabi Dinu, od ke smo rekli zgara na glavu ovoga libra.

„ 125 ovo je Susana, žena Joakina, na ku se starci namuraše; i ona ne pristavši k njim, nalagaše na nju, i našad u laž, pobijeni biše kamen'jem. Za to di: kim sva laž da žalost.

„ 127 ovo je bila Tamar, hći Davidova od Maake, na ku se namura Amon, sin Davidov od Akinoe; učini se nemoćan i da red da mu ona nastoji; i učini joj silu. Za to brat nje Absalon, jer bihu jedne matere, zvavši ga na večeru, čini ga ubiti.

„ 129 Asuer kralj od Persije kraljicu Vastu pusti, jer se ne haja priti, kad ju zoviše. Na misto nje oda svih obra Hesteru židovinku, jer najliplja biše.

„ 132 ovu obljubi Sanson; i on odašadši, poja ona drugoga muža. Kad se vrnu, ne daše mu k njoj; za to on lisicam na rep oganj navezavši, pusti u žita njih i požga.

„ 134 ovo je bila Dalida, njoj Sanson pravivši, u čem biše jačina njegova, uspi ga na krilo, ostriže mu vlase, osta nejak i uhitiše ga neprijatelji.

„ 140 poete govore, da Apolo zagledav Dafnu, hćer Peneja, jer u svoj Tesaliji biše najlipša, ja tirati; ona pobiže i obrati se u lovor.

„ 141 takoje Pan tira Siringu cića liposti; i ona da ju ne ubi, obrati se u trst.

„ 144 ovo je Diana, božica prelipa, ka z divicami love lovljaše.

„ 146 Dijaniru, hćer Eneja, jer vele lipa biše, mnozi prošahu. Otac odluči dati ju tomu, ki dobude, boreći se; bori se Herkules sa Akelojom i dobi ga. Da bi, di, ovu vidil, ali se ne bi boril, ali bi se vrgal, da ostavi nju a pojde za ovom.

„ 150 Paris, sin kralja Prijama, odvede Helenu u Troju, ne htiv vratiti; cić toga Grci posidoše Troju; deset lit ju rvaše, na pokon prijaše i razsuše.

„ 159 blagosloviše Juditu, kad izide iz grada.

„ 170 sunce istekši, straža srite Juditu.

St. 173 kako se Judita zgovara sa stražani.
„ 201 Oloforne ju čini priti prid sobom.
„ 209 ovo je bio Polidektes, kralj od Serifa otoka, ki se okameni, kad mu ukaza glavu od Meduse Persej, sin Jovetov i Danae; ku glavu tko godi vijaše, zakamenjaše se. To pišu poete. Za to di ovdi, da Oloferne sta kako zakameniv se, gledajući Juditu.
„ 226 kako se Judita pokloni Olofernu.
„ 303 hvale lipost i razum Juditin.

Pjevanje peto.

St. 2 kako Oloferne odredi stan Juditi osoba i da milost da u noći more izhoditi, moliti boga svoga; da se ne ockrni, jidući, ča biše branjeno u zakonu.
„ 41 kako Oloferne četvrti dan zva Juditu, hoteći da s njim pribiva.
„ 41 Vagav: vratar Oloferna.
„ 79 govori Oloferne Juditi, posadiv ju kon sebe za večerom.
„ 95 govoren'je protiv zalihu žrtju i pitju.
„ 101 Noe opi se i zaspi odkriven; Kama sina prokle, jer se naruga; Sema i Jafeta blagoslovi, ki ga pokriše.
„ 103 Lota hćere opojiše, s pijanim spaše i rodiše: starija rodi Moaba, od koga bi narod od Moabiti; mlaja rodi Amona, od koga bi narod od Amoniti. Za to di, oni kim biše ća, a to otac, ućini jih ma, a to matere, svojih sinov.
„ 108 Esau za zdilu leće proda prav prvorojen'ja svoga bratu Jakobu; tim izgubi otčev blagoslov.
„ 112 ovo bi, kad od Egipta diliv se gredihu pustinjom s Mojsesom.
„ 115 sini Hele popa umicahu meso onim, ki činjahu posvetilišća; cić toga biše ubijeni od neprijatelj, a od njegove kuće ne bi pop, jer jih ne pokara, kako imaše.
„ 120 Aleksandar pijan ubi Klita baruna svoga; kada se razabra jutri dan, ja pitati gdi je Klit i od žalosti ne htiše jisti, hteći i sam umriti, da ini ga pripraviše.
„ 124 Centaure, ki s njim mejašahu, zva na pir svoj Peritov kralj od Lafiti; oni objivši se i opivši pohitiše za žene: za to ih pobi.
„ 128 Saki jest bio niki narod u Persiju; kih budući vojska mnoga, kralj Cir od Persije čini se bižati ter jim pusti okol pun vina i brašna svakoga; oni sedoše tuj piti i jisti. Kad biše puni, razlegoše se: on na nje pripusti i pobi jih.
„ 131 Lacid, Krisip, Arceslav: toj su bili naučeni filosofi, da grlu se daše; niki, diju, umri vino pijući a niki cić toga utrpiv padši pogibe.
„ 132 Karon je, ki brodi duše u paklu, kako diju poeti.
„ 136 Antiok kralj od Sirije, ki Rimnjanom rat čini, pijan bi svojih; a oni ga ubiše.
„ 142 Marko Antonij velik biše žrlac i opijavac; pobi vele grajan, polaču vlastelina jednoga darova kuhaču svomu, jer mu biše ugodno

skuhao. Pijan u viće bljuva. Obljubi Kleopatru, kraljicu od Aleksandrije a ženu pusti, ka biše sestra Oktavijana Cesara i s toga pogibe.

St. 147 koliko zlo dohodi cića grla.
„ 163 vraća na počitan'je historije govoren'je.
„ 173 kako pijani gredihu, ki se čtovaše s Holofernom.
„ 216 molitva Judite, kad hoti ubiti Oloferna.
„ 229 kako ga ubi, jednom rukom za vlase uhitiv ga, a drugom koljući.
„ 238 srv (sarf): srvan'je (sarfanie).
„ 301 kako se Ozija obeseli.
„ 341 kako se Akior pristraši, ugledav glavu Olofernju i prija viru židovsku i pribiva u Betuliju do smrti s obitel'ju svojom, videći moć boga israelskoga.

Pjevanje šesto.

St. 1 kako Judit red da, da zatiraju vojsku.
„ 37 dan se učini.
„ 61 kako Vagav vratar zavapi, ugledav Oloferna bez glave.
„ 81 kako se vojska pristraši i poča bižati.
„ 101 Ozija mače i liste pisa po mistih, da tiraju vojsku, ka bižaše.
„ 145 kako od Jerosolime dojdoše popove i hvališe Juditu.
„ 148 jer u zakonu ockvrnjen biše, ki se takniše mrtva človika; pop jih očišćaše skropeći vodom, u koj biše lug krave crljene, močeći u njoj isop.
„ 157 vij dostojanstvo čistinje udovičje.
„ 169 hvala smin'ja i hrabrosti Juditine.
„ 173 Delbora proročica i Barak sašad z gore Tabor z deset tisuć sinov israelskih, razbiše veliku silu vojske kralja Jabina od Kananeje, prid kimi biše Sisara.
„ 177 Sisara ovi sam bižeći, pribiže k Jaheli, ka budući od puka israelskoga, čineći se da ga će skriti, pokri ga, pak mu zabi čaval jedan u slipo oko i ubi ga.
„ 185 Siba smetnju učini protiv Davidu, hteći gospodovati; vojvode Davidovi obsedoše ga u Abelu. Žena razumna, da se grad ne razaspe, čini mu glavu usići, vrže ju njim niz mir; za to se vojska diže a grad osta prost.
„ 193 Palas piše se oružna, jer dijahu, da je božica od rvanje; Diana dijahu, da je božica od lova; za to se piše sa strilami. Pean ali Apolo, nje brat, tokoj nosi strile.
„ 195 Ovo je bila Hekuba, žena kralja od Troje, Prijama, ka čineći se niko tajno govorit Polinestoru, kralju od Tracije, nos mu odgrize; jer on zgubio biše sina nje Polidora, koga k njemu biše poslao Prijam z blagom mnozim, bojeći se. Kad Grci podsedoše Troju i kad zgibe Troja, on ubi Polidora za uzeti sebi blago, ko biše donio.

St. 197 suzub muških vojask stahu Amazone, ke da mogu bolje kopjem vladati, prisicahu sas desni.

„ 203 Hipolita i Pantasileja jesu bile poglavice od Amazoni.

„ 205 ovo je bila Semiramis, kraljica od Asirije, ka kose pletući ču, da se je Babilon od nje odvrgao: ne splete druge kose, dokla ga opet ne prija.

„ 211 Zamate bihu, ki stahu na usta Tanaje riko, s kimi i žene vojevahu; ke ne mogahu dobiti muža, dokle ne ubijahu neprijatelja svojom rukom. Taj zakon biše.

„ 213 Spartani ali Lacedemonezi, videći da jih će potsesti kralj Pir, hotihu žene dati van na otocih; one ne htiše, hoteći i one braniti grad ali s njim zajedno poginuti; i tako se nosiše, da jih on ne more prijati.

„ 217 Cimbri sada se zovu Flamengi; naskočiše Italiju, učiniše škodu veliku Rimnjanom. Marij razbi jih; žene ke s njimi bihu, ubiše se, da ne pridu žive u ruke neprijatelj svojih.

„ 221 ovo je bila Atlanta, hći Eneja, kralja od Arkadije, ka s Meleagrom i s inimi gospodičići grčkimi naskočivši prasca divjega u Kalidoniju, prva ga ustrili; i kad ga ubiše, Meleagar ga njoj prisudi.

„ 237 protiv tašćoj slavi.

„ 285 kantika ali pisan Juditina.

„ 341 saužgi dijački se zovu holocausta.

„ 374 ovoj su tri, ke predu naš život. Lakesis tumači se ždribnica, jer ždribe miče života našega, potežući žicu s preslice. Kloto: vrtnica, jer vrti vretencom, sučući tuj žicu. Atropos tumači se: prez obraćen'ja, jer se obratiti ne more mitom ni jednim, da ne čini konac života našega, žicu tu pririzujući. Ovej tri biližaju tri vrimena života našega: vrime ko će biti, ko jest, ko je bilo. Ko će biti, izteže žicu; ko jest, vrti je ali suče; ko je bilo jur smotanu žicu pririzuje, svemu čineći konac. Ovdi za to di, da trudne jur bihu, Juditin život predući, jer ona dugo živi: sto i pet lit.

„ 381 kako puk plaka smrt Juditinu.

POČINJE HISTORIJA OD SUSANE HĆERE HELKIJE, A ŽENE JOAKIMOVE. OVOJ SE ZGODI U BABILONIJI, BUDUĆI TAMO ZAVEDEN U SUŽANJSTVO PUK IZRAELSKI. OVEJ VERSE SLOŽI MARKO MARUL SPLIĆANIN.

Stvoritelj ki si svih, u tebi postavljam
ufan'je riči sih, ke peti pripravljam;
za to se ne ustavljam, proseć milost tvoju,
da po njoj upravljam rič i pisan moju,
počitat u koju vernost budu žene,
ke pod mužem stoju, nada sve počtene.
Pomogal si mene udovicu hvalit,
sad ove družbene hvale pomoz' mi dit.
U svem će tebi bit čast svaka, bože moj,
jer lipo govorit i dobro, dar je tvoj.
A vi prim'te ovoj sve, ke ste neviste:
nauk će bit vam toj, griha da ste čiste,
i prvo da biste volile smrt prijat,
ner s mužem ne biste verno hotile stat;
jer da ljudi poznat ne će grih, ča prudi,
pokol ga će li znat on, ki svaka sudi.
Budući u trudi babilonske uze
puk božji, zaludi prolijuć tad suze;
od nje bo ne odpuze, dokol obtičuć svit
sunce ne dopuze nakon šezdeset lit:
ondi ja s njimi bit muž počtena roda,
Joakim ki je dit, ki ne imijuć ploda,
pojat mu bi goda u mistu tom znanu,
tako se prigoda, divicu Susanu.
Odkol jiše manu, po pustinju hode,
zora ne prosvanu liplju do te dobe;
kuda godi hode putem postupaše,
svim, ki mimo hode, oči zanošaše.
Svak joj se čudjaše, govore: krasnije

18 zaludi] *u rkp.* za ludi 20 nakon] nakom 21 ja] *u rkp.* je 26 liplju] *tako je u rkp.*

od nje da ne znaše. Hći biše Helkije.
Bile biše šije, a crnih očiju,
glavice milije ner ti reć umiju.
Obrvi ter viju, nad kimi staše val,
ako reći smiju, bog biše upisal.
Tko bi na daleč stal, rekal bi: rumen cvit
od ust je nje procval, ali ružice list.
Obraz od sniga slit, ne ki je sa svim bil,
da s kim bi smišan bit grimiza niki dil.
Suknja razlicih svil dar do tla nizoka,
kip rasta gorskih vil, tanjahta, visoka.
Razuma duboka; mogal bi se reći
do koga hoć roka, ki b' umil izreći,
dostojno hoteći hvaliti i dosti.
uza nju tad steći, sve njeje liposti.
Da veće kriposti izvrsno cvatihu
umi ter mudrosti, kih ime ne umihu:
u družbu živihu lipost i počten glas,
složili se bihu kako no s tistom kvas.
Bud da bi riji glas od takova žita,
ner je na glavi vlas, kom s' ključuju lita;
li ova t' procvita tim cvitjem obojim,
kako voća kita sa vrimenom svojim.
A to darom tvojim bože ter milostju,
na nebi sad kojim prosiva svitlostju
u rajskom brastviju, gdi ni nijedan trud,
jer svojom kripostju potlači svit i blud.
Znaše bo pravdu i sud i zakone tvoje,
za to imiše ćud svim svetu takoje.
Roditelje svoje umiše čtovati,
njih nauk tokoje, i sve poslušati,
i od njih primati sve riči ke s' račil
Mojsesu ti dati, kad si s njim govoril.
Takov je poni bil zakon i red u sve
činjen'je njeje dil: tebe ljubit nad sve,
i prija blago sve i život izgubit
ner za to i za sve u čem ti zagrubit.

49 glas] *može biti* klas? 55 brastviju] *u rkp. stoji* brastiju, *ali je* r *ispravljeno u* l 58 *u rkp. se čita* sfima sfet i tchoye

Počteno se nosit, najdraže iman'je
njoj biše, ter imit u bogu ufan'je.
A muža nje stan'je biše poglavito
u toj tad držan'je, veruj stanovito.
On vino i žito i uli imiše
mnogo svako lito; Joakim to biše.
Veće blag ne biše tad meju žudiji,
ni ondi živiše ki plemenitiji,
ali počteniji od puka, ki te dni
u Babiloniji za grih odveden bi.
Kako knezu, on ki svakomu biše znan,
k njemu židovi svi kupljahu se svak dan.
Imiše širok stan mramorjem sazidan,
iz nutra ter iz van kolurom napisan,
doli pak nanizan, kolondami sveden,
po k'londih ulizan lašćeć kako meden;
uza-nj trzan zelen mirisne travice,
srid nje zdenac studen prebistre vodice.
Okolo stolice kamene stojahu,
nad njimi lozice sincu jim činjahu;
kon njih se vojahu stabla perivoja,
ka se zelenjahu, ne biše jim broja.
A svaka njih hvoja puna voća biše,
šušnjaše jim foja kad vitar hlopiše;
totu bo rastiše svake vrsti drevje,
pod kimi sin biše, dubi, hrasti, jel'je;
ceprisi ter borje, ter vrbe zelene,
zeleno javorje, zgor loze vedene,
jabuke rumene i tkunje žutice,
a kon njih sajene mendule slatčice;
pak smokve krivice i zamoršćice, kih
rano kljuju ptice, kad zrile vide njih.
Orisi nakon tih, lišnjaci, kastanje,
i kruške slaje svih i šipci ne manje,
i ke na pečenje naranče vazimat,
al rižuć na manje, općeno užimat.
Višnje ke budu imat žarak i sladak sok,
črišnje ke pojimat dobro je izjid smok;

101 vazimat] *u rkp.* nazimat 103 žarak] *u rkp. valjda pogrj.* žarab

i praskve kim ni rok trgane da stoje,
jere jim sagnje bok, kada dan pristoje;
da ne tako koje kladu gnile na tlo,
davno snete s' koje, oskorušve su to.
Biše jih stabal sto, ke kad usušahu,
sedam badnji i po punih namirahu.
Tuj se tad trgahu šešarci visoko
i ki jur crnjahu rogači nikoko.
Zdol poljem nizoko miris slaji staše
neg besidom koko izreć se mogaše:
basilk se bušaše s murtelom zelenom,
ruta uzhojaše i mažurana s njom.
Jošće stranom jednom sve rusmarin biše,
malo niže pod kom red rožic restiše;
uz taj red grediše još jedan red žilji,
od kih snig ne biše, kad prem pade, bilji.
Kaloper sa smilji, garufli, viole
lica od berilji nacivnih po stole.
Lassa dir chi vole, ni pentur na svit bil
toli hitre skole, da spengat sve b' umil.
Mnju, t' bi trudno zbrojil zel'ja tere frutti,
ali kad takov mnil vrtal listo čuti;
na ki čalun spluti mogu se koluri,
ki bihu tuj, tuti svitli, živi, puri?
Lake ter azuri, kad su bili sobom
tolike valuri, svak mil da bi s ovom
razlikom lipotom, ka se snesla biše
u perivoju tom, ki tako cvatiše.
Po njemu teciše vrućac vojen posrid,
kon koga pasiše stado pitomih črid;
o kraju, zad i prid ptičice pojahu,
svijajuć čaše gnizd, u kih se plojahu.
I ki dohajahu prvom u žardin saj,
s čudom govorahu, mneć je zemaljski raj.
Ako je slava taj žardina takova,
pravedne duše raj jest ali kakova?
U koj ni zla slova, dobrom vazda plodi,

107 na tlo] *u rkp.* na to 122 *u rkp.* liça od berigli nacifnih postole
127 čalun *mjesto* čelun

kako zemlja nova, ka pšenicu rodi:
trudi se da zgodi poniženjem bogu,
ne da se gospodi, kloni kruh ubogu;
žive po razlogu, u crikvu dohodi,
hvalu čini mnogu, molitve ne ohodi;
urešena hodi pravdom ter kripostju,
čista se nahodi, sva cvate milostju.
Vikomnjom radostju bog ti nju odiva,
svit s njega žalostju kad ona puśćiva;
žardin pravi biva, ne gdi človik tlači,
da gdi bog pribiva, kako u polači.
Raduj se, ne plači, človiče, ne bud lin
boga hvaleć, grači, imaš liplji žardin,
ner imi Joakin ni njega gospoja,
ako po taj način žive duša tvoja.
Sad citara moja, obrni glas k onoj,
dostojna je koja, da se da kruna njoj
nad sve, ke vrime onoj mužate hojahu,
ter u zemlji tujoj zagnane stojahu.
Jur se rashojahu s polače o po dne
i tja odhojahu, toplina goneć nje;
kad Susana, ne mne, da ju tko vijaše,
slobodno šetat mne, u vrtal sidjaše.
Hladišća zbiraše, li boga hvaleći,
da ju tko pažaše ništar ne sumnjeći;
da dva ki sudeći totu prisedihu,
kasno se dileći polako idihu.
Popi se zovihu, kim obima dvima
mnoga lita bihu a malo razuma.
Razum pravi fuma nima oholosti,
ni ostavlja druma duhovne kriposti;
i griha grdosti veće se uklanja
ner riba suhosti, nav seke i skanja.
Da mnoga poganja ovih dviju biše
i zloćud ne manja. Svaki njih umiše,
ča u njem živiše, pokrit i tajati,
ne hteć ča imiše na srcu kazati;
mogahu se zvati grobi bili iz van,

160 *u rkp.* xagnane 165 *u rkp.* hladisća

iz nutra imati ki budu grdak stan.
S tim se vijahu dan, a mrkla noć bihu:
tako biše neznan njih grih, ki imihu.
Ovi zamirahu Susanu mučeći,
kada ju vijahu u vrtlu sideći.
Li u nju zrčeći, usčudiše se, stav,
ter hudo misleći zajdoše u ljubav:
stahu kako no lav košutu kad preži,
kako bi nju ustav pritisnul kad leži;
ali ki ne reži, ner čeka ujist, pas
ter o tom jur teži da poteče taj čas:
stiska se, hlepi 'vas, gori glavu dvigne,
ča želi jat, taj čas da skočiv dostigne.
Svaki da odbigne od boga, odluči,
a volju da prigne na zlo, ko ga sključi;
srce jim poskuči, kako ki odide,
ki se prvo ruči, opet prvo pride.
Da malo poside, staše se tuj kada,
van pri ner izide, misal znaše; tada
riše: „Naša sada volja je jednaka,
„i tuj imit rada, za kom se potaka.
„Eto brez junaka totu smo se stali,
„nitkor nas ne saka, kad smo tu upali;
„polahčav stupali, li brže pojdimo
„ter niz ove skali dolika sajdimo.
„U vrtal idimo pod onaj slimena,
„ter se muče skrijmo, čekajuć vrimena.“
Nimahu imena božjega na pamet,
da d'javlja simena puna biše pamet.
Biše svak njih uzet ljubavju nečistom,
svuda svezan i spet zamčicom tom istom.
Tako steć za mistom, gdi stablo jablana
šćićaše njih listom, — i dojde Susana
z dvi rabe, neznana ča se vrši o njoj,
ke pečali rana zadit se hoće njoj.
Mnogi tad biše znoj, krisove nesmerne,
reče rabam za toj: „Rabe moje verne,
„pojdite operne k shranam, ke uzdrže

198 znaše] *u rkp.* snaše

„urehe biserne, doneste najbrže
„masti, ka se strže z driva balsamita,
„kada sok izvrže narizana kita.
„Još uli nalita da je čašica, vim,
„ter kartom povita: i nju doneste, s tim
„da se namažem svim, kada se operem
„i tuj teplinu tim od sebe odrenem.
„Od ovdi ja ne grem, a vi to hitite
„i vrata vrtla prem za sobom zaprite,
„da človik, ni dite, ni ini dojde tuj,
„a kad se vratite, da put namažem suj."
Idoše i samu njuj u vrtlu ostaviše,
i pri ner stvar ovuj one opraviše,
starci se spraviše i potekoše k njoj,
ča htihu praviše, tere rekoše njoj:
„Eto na misto toj nitkore ni ini,
„nere ti sama, koj ljubav nosimo mi.
„Vanka su ini svi, vrata otvoriti
„ni može tko, ni smi; tko nas će viditi?
„Za to ugoditi nam ne krati sobom,
„jer se poljubiti odlučismo s tobom.
„Ako li ne ć', bogom priseći ćemo steć,
„mladića da s tobom zatekosmo ležeć.
„Da toj ne vide, hteć rabe s' odpustila,
„nitkor da je tu mneć, s njim se si ljubila."
Staše ublidila Susana u strahu,
kako no prizrila jabuka u prahu.
„Uda joj drhtahu kako no tršćice,
kimi tuj gibahu vitri kon vodice;
plačuć pade nice, sama se bijaše
rukami uz lice, ter gorko uzdihaše.
Suze prolivaše, nevoljno tužeći,
paka govoraše, sagrišit ne hteći:
„Hajme to slišeći, ter da sam od svuda
„stisnuta, videći, bižat ne umim kuda.
„Ako dila luda s vami taj učinim,
„kako božja suda uteć mogu ne vim?
„ako li ne učinim, ča budete hotit,
„ruke će vaše, vim, mene pravu zgubit.

„Da volju ne prostit životu ovomu,
„ner tako sagrišit gospodinu momu,
„ufan'je u komu vazda stavljat haju,
„za to t' grihu tomu pristati ne haju.
„Platit će bog vaju, ki tako činite,
„pravda da je u raju, ali vi ne mnite?“
Za tim kako dite suzeći vikat ja,
bojeć se, da prite ino ne učine ča.
Vapaj videći ta, viknuše i starci;
ču pastir niki i sta, mneć da su tovarci.
Mnil bi da su jarci, brade da jim zgleda;
petesi kljuvavci, k nosom da prigleda.
A da svih razgleda, tako se meni mni,
rekal bi: „Goveda taka su, kako vi.“
Debljega od njih ni človika tuj bilo,
za to mislimo mi, ča biše njih tilo!
Pjahu vino cilo, meso safranjeno
jidihu pritilo i još papranjeno;
i ča napravljeno bude na trpezi,
kada je stavljeno da jidu hercezi.
Svih jistvin lavezi bihu trbusi njih,
zakona ni lezi ne biše nike u njih.
Takaj objist u kih gospodovat bude,
dobrotu u onih hudoba dobude.
Takovi da sude, tko more kuntent bit,
al takov da bude popovstvo hteć nosit;
trbuh bo p'jan i sit slidi puteni blud,
čistoću pronosit njemu je teško i trud,
i kad sidi na sud tere je dar prijal,
ne će molit zalud, ki mu ga je pridal.
Daleč sam zaridal, vrime se je vrnut,
gdi sam vapaj slišal, koga moćno bi čut.
Gledaje dobro nut, ča se će zgoditi,
to će sad moj leut zvoneć govoriti.
Jaše se shoditi sluge Joakina,
starci govoriti ča biše vašćina.
Ka rič vele ina od one čut biše,
ku no sva kolina židovska hvališe;

265 videći ta] vide hita 287 zaridal] *valjda* zaredal ? 293 rič] *rkp.* rit

svi se zamamiše, jere nigda takov
glas čuven ne biše, tad bi rečen kakov.
Kako no na nakov bjena oslabiše,
cića tih junakov toko zasrami se;
u tugu stavi se pečalna obitil,
i s toga zavi se u crn, ružan mantil.
Plačan je svaki bil, nitkor srcu ne da
pokoja; ti bi mnil, mrtvu da ju gleda.
Jad grlu prisida od toke netvore,
ona strahom preda, jer ju pravu tvore;
ne da ju umore, bojeć se, ner da od nje
glas koga govore, ostane nakon nje.
Da li uzdan'je nje u bogu ko stavi
vazda biše u nje, nigdar ju ne ostavi.
Sunce se jur zavi za more dolika,
dan za sobom zani, a noć sta gorika.
Svu noć d'jabolika družba starac dviju
misleć zla tolika, ne suža očiju:
taj nesan bi njiju; da ini Susane
i bližik nje sviju, kimi briga gane.
Ona ne sustane, tužeći se bogu
i moleć kad svane, da pozri nebogu,
ter u tom nalogu krivine, ku čuje,
po pravde nalogu došad obaruje.
Neka se očituje laža, himba, zloba,
kako potribuje vrlost i hudoba,
kom htihu taj oba krv njeje proliti,
a svu u toj doba sramotu pokriti;
a to t' ne će biti, jer će laž istašćat,
bog će to hotiti, istina čista ostat.
Poče zabiljevat zora, s istočnih stran
sunce se podivat, jur svanu svital dan.
Na Joakinov stan skupi se tada puk
i ne dili se van, totu se jur zavuk,
dokla moć božjih ruk, ka svuda dostiže,
lažu pravdom potuk, istinu podviže.

297 bjena] *u rkp.* bjeno 298 cića] *u rkp.* lita; zasrami se] *u rkp.* zasramisce 299 stavi se] *u rkp.* stavisce 300 zavi se] *u rkp.* zavisce 310 noć] *u rkp.* necho

*

Kad se svak tuj slize, došadči popove,
postupiše bliže, gdi stahu stolove;
na katride nove visoko sedoše,
ter tu riči ove tud'je podvigoše:
„Zovite, rekoše, ovdi hćer Elkije,
„jer dilo nje loše hoće, da se ubije.
„Ča no tko usije, ono t' i požanje,
„i požav izvije veće ali manje.
„Kruh, ki no kraj zvanje čist da je, budeš mnit,
„a jida poganje drugda bude imit.
„Veruj, da more bit, ča nigdar mnil ne bi,
„a to se ne će skrit, puče, sada tebi;
„svak se čudi sebi, da hteć se nadklonit,
„odnam zatvor grebi, nosa će odklonit,
„ter će se uslonit na rič, ka je prava,
„pravdi se poklonit, da je bogu slava.
„Suda je neprava sudac i človik on,
„ki no ne pristava da se spuni zakon."
Od tih besidi zvon himbeno zvonjaše,
dobar imiše ton, da hudo mišljaše.
Jošće puk ne znaše, ča izreć hotihu,
zamamljen čekaše, da čuje nje izrihu,
od ke no, svi mnihu, da su ćudi čiste,
kako no i bihu nada sve neviste.
Nju i rod nje iste tad dozvat ne bi lin,
vladike Kaliste ki totu biše sin.
I oto t' Joakin i žena grede s njim,
za vidit toga fin, i s rodom svojim svim.
Zlovoljni grihom tim Susanu htijahu
obvrići starci, kim izgubit mišljahu;
smiljen'ja ne imahu. Ona poniknuv sta,
jer ju zloglašahu vašćinom, ku ne zna.
Pečalna biše sva, da ju ne osude;
li ne hti pojti tja, dokla ju ne sude.
Tad oni ki žude hudobu svu tajat,
rotom laže hude počeše obnajat;
boga se ne bojat, nju pravu kriveći,
od ljudi sram nimat, svim pukom hineći.

367 kriveći] *u rkp.* krijući

Ustaše i steći da glavu odkrije,
riše, vidit hteći, ča no jih još grije.
Odkri se i vije dvignuv pozri gori,
da ju bog od jije otme, ki sve stvori.
Oni tad u skori posrid puka stoje,
na glavu nje zgori staviv ruke svoje,
rekoše: „Ovo je, ku dojti pitasmo,
„a od nje stvar to je, ku mi dva gledasmo.
„Pošadči šetasmo po perivoju tom,
„ter nju ugledasmo i nje dvi rabe s njom;
„ke kad odsla domom i jur pritvori vrat,
„mladac stazom jednom dojde k njoj i ja stat.
„Kako da bi bil tat, poče se obzirat,
„pak nju za grlo hvat, ča htiše pribirat.
„Togaj mi zamirat počan, potekosmo,
„da tekuć ponirat, jat ga ne mogosmo.
„Nju jamši rekosmo: tko s tobom biše to?
„zamani soposmo, ne hti nam reći to.
„Mi smo vidili ovo, vam svidočimo tuj,
„gdi sliša sve mnoštvo, sad vi sudite njuj.“
Čuvši besidu suj, viru jim podaše,
ter pravu ženu ovuj na smrt kondenaše;
jere pogledaše na staros, čast i broj
ovih, ki pravljaše, da su vidili toj.
Pismo bo veli ovoj: da rič, svidoči ku
jezik troj ali dvoj, verovat imaš nju;
koko veće uz tu, da popove bihu
i sudci, i lit mnju veće svih imihu.
Svi poni hotihu zakon obslužiti,
i ku krivu mnihu, kamen'jem pobiti.
Ona ja vapiti: „O svemogi bože!
prid kim se sakriti ništore ne može,
„s nebeske ti lože otajstva sva vidiš,
„i sudiš, tko može reć, da ča ne vidiš?
„Svaka ti prividiš, svaka t' su otvorena,
„svaka razuvidiš, pri ner su stvorena.
„Ti znaš potvorena da sam, ča u mni ni,
„lažno su smišljena svidočtva pram meni.
„Pravden si bože ti, ne htij me ostaviti,

„kako tva milost vi, rač' me opraviti:
„rači me sbaviti ovoga priroka,
„prem da pribaviti životu ne ć' roka:
„težina ni toka umora trudnoga,
„vašćine jest koka i glasa hudoga."
Tako ti neboga pojaše tuj pisan,
i glas nje do boga došad, bi uslišan;
i tako pedipsan bit će ki zlo tvori,
ki budući grišan, grihom pravih tvori.
Da ti, koga mori jazik nepravdeni,
znaj da bog govori: blažen progonjeni,
blažen nevoljeni za pravdu ki bude,
ni bati gvozdeni njemu t' ne naude.
I ki no ga hude, kunu, psuju, biju:
njemu ti ne ude, sebi grih nadiju.
Van'jel'ja ti diju: ne htij strah imiti
tih, ki moć imiju samo put zgubiti;
da hotij nositi onomu strah i čast,
ki more zgubiti put z dušom u propast.
Li gorkost i neslast neprava sujen'ja
bližnjim nje ne da last, poljuti tužen'ja;
jer znahu zgrišen'ja u njoj da nisu ta,
kriva svidočen'ja njoj naprtiše ka.
Joakin tada zja prid starišinami,
tere vapiti ja s plačem i s tugami:
„Hojme! koja vami naglost tako ganu,
„vašimi rukami dat nam smrtnu ranu;
„ne čekat da stanu, ter da odgovorim
„za moju Susanu i nje prav otvorim.
„Ča ćete da stvorim, poklu odlučiste,
„pri ner progovorim, s njom me razlučiste;
„ne pravo sudiste, to smiju reći vam,
„jer ne dopustiste prav našu skazat nam.
„A ja ti dobro znam hudobu starac tih,
„ku me je reći sram pred licem vaju svih.
„Da ča ću svadit njih, krivi ste mi toj vi,
„razbora ja ne mnih, da toko u vas ni.
„Ne sciniv, ča su i ki, ki lažu tvoriše

415 zlo] *u rkp.* zlom 438 me] *u rkp.* ne, *može biti* ne *m.* nas, *staro* ny ?

„pram ovoj, u koj mi znamo ča živiše,
„virovani biše himbe napunjeni;
„ki pravo hodiše, ostaše osujeni.
„O bože pravdeni, vidiš da takova
„zgodiše se meni, nikomur kakova;
„ne bih rekal slova, da bih ne znal viru,
„ku vazda nosi ova, s kom vo sad umiru:
„toliku nesmiru hoćeš li podnesti,
„a ki suz utiru pravih ne unesti
„od ruk njih, ki svesti smili su krivinu,
„ne misleć podnesti tve pravde istinu.
„A ti, ku stvar inu, ženo mila, čekaš,
„na tuj smrt ne mninu pojti jur ča predaš?
„Bogu i meni znaš da prava jesi u tom,
„utišiti imaš sebe misal'ju tom.
„Utišen'je s tobom budi tva vernosti
„i tva dobrota s njom, u koj ni ckvrnosti.
„Tim bud'te žalosti, kih krivih ubiju,
„ne, kim u naglosti pravim smrt zadiju.
„Dušu svoju ubiju, ki no pravih kolju,
„njim škodu ne diju, prem da jih zakolju.
„Tuj grih u nevolju vikomnju ne goni,
„da svoj, ki no volju krivim putem goni.
„Ki ustrpi poni muku, smrt i škode,
„ne sagriša oni, pravom stazom hode:
„ustrpin'ja brode dovode na pokoj,
„gdi se sveti shode, taka je kripost toj.
„Trpili su takoj i sveti proroci,
„podnoseć smrt i boj, pravdom pašuć boci.
„Puka segaj otci rastrše Izajiju,
„za tim tekuć roci, pobiše Hjeremiju;
„takoj Zakariju i mnoge još ine,
„i s njimi Uriju. S nepravde svit gine.
„Da on ti ne gine, o bože, ki na toj
„složi: pri da zgine, ner slomi zakon tvoj.
„Za toj se ti ne boj, ženo; tuj nalogu
„podnes' i kripko stoj, budi prava bogu:
„ali će on mnogu plaću za to podat,
„ali primak nogu, oteti i ne dat.

„Utišen ću ostat ča godi se zgodi,
„da već, ako pristat bude da oslobodi;
„jer brez tebe ovdi kako ću s' obiknut,
„biser da mi rodi, ne će mi se viknut.
„Da l' tim ću dostignut koju godi lahkost,
„kad misal uzdvignut budem ti na slatkost,
„ku no tvoja lipost i tvoja vera ta,
„posluh tvoj i kripost životu momu da.
„Bolest ćeš biti ma, od mene da odpade;
„radost, da sa mnom sta, kada me dopade.
„Ni kare ni svade naša ne ču ljubav,
„do konca u sklade trpil je život prav.
„Za to u bogu stav' srcem misal tvoju,
„li njega ne ostav', dat će t' milost svoju.
„Milošću sad moju pri tebi ostavljam,
„li jošte ne hoju ni s' tobom rastavljam.
„Ufan'je bo stavljam i uzdam u boga,
„ter se vidit spravljam konac suda toga."
Govoren'ja svoga on rič prostiraše,
Susana neboga suzami ronjaše,
ter muče slišaše, jadi ponavljaje,
i gorko pihaše, s njim se razdiljaje;
on rič ustavljaje, milo ju zagrli,
lice s licem staje, jadajuć u grli.
Toj ne bi u hrli, dugo se držaše,
nisu suz utrli, dokla se rastaše.
Pak ju pozdravljaše redom svi od roda,
svak od njih cviljaše, obraz plaka voda.
Za tim malo toga jaše ju voditi,
a oni jur s toga povećma tužiti.
Ja plačem zvoniti i vapjem oni stan,
kad jaše goniti da jure pojdu van.
Svaki bližji ter znan blizu nju slideći
gredihu, dvižuć dlan u nebo moleći;
bogu govoreći: „O bože, dostojaj
„smilit se, videći da prava jest ovaj,
„ka voli život saj ostavit počtena,
„ner živit u grih taj, da je nepočtena;
„vazda ovaj žena mnogu ti čini čast,

„ne daj da je ubjena, pomoz' ju tvoja vlast!“
Da kim biše oblast vrimenju smrt zadit,
vrimenju skončat slast, li htihu ju ubit;
nastojeć nju vodit ka mistu onomu,
rekoše ju pobit kamen'jem na komu.
Milost božja k tomu hoti prigledati,
ter puku ovomu ubit nju ne dati;
hoti ukazati milosrd'je svoje,
a ne dopušćati, da zgine prav tko je.
Ništar ne postoje, ditetce nadahnu,
ki srid puka stoje, besidu iskahnu;
i pri ner pridahnu, čuvši ga svi, staše,
svak stope uzmaknu, svi ga pogledaše.
Jošće ne imaše lit deset rasti sve,
tere vapijaše: „Čist sam ja krvi te.“
Riše mu: „Riči ke, reci nam, jesu toj,
„Danilo totu ste?“ — ime mu biše ovoj.
A on smino uz toj većma ja vapiti,
tere skupšćini svoj tako govoriti:
„Tako l' osuditi tuj izraelsku hćer,
„o puče smahniti, na smrt hotiste der?
„Sud ne čineći ver, ni hteći razabrat,
„tih starci dviju kler ča je htil nalagat.
„Vrnite se saj trat; kriva svidočtva sud
„pravo je retratat, a ne upast u blud.“
Vrnut se ne bi trud, opet se skupiše,
vidit svidokov ćud, ki ju osvadiše.
Danila činiše da sede posrid njih,
ter mu govoriše tad starišine svih:
„Sedi ter sud' ovih; dajemo čast tebi,
„kladuć te više svih, bog te obra sebi;
„taj bo razum ne bi vidil se od tih lit,
„on, ki je na nebi, da s tobom ne bi bit.
„On, ki je stvoril svit i ki zna dila svih,
„tko je prav, tko kriv mnit, hoće da sudiš tih.“
Reče jim: „Dviju sih razlučit imate,
„da sud pravad božjih od mene slišate;
„tere da poznate, ča starci lagaše,

540 *ovaj je stih u rkp. pogrješan* Dinilu totu ste, Hoyme mu bisce onoy.

„kada jur uznate, ku misal imaše.“
Pokol jure staše razdruženi taj dva,
kako on veljaše, jednoga k sebi zva.
Reče mu: „Starost tva u zlo se stučila,
„platit će dila sva, ka je zlo slučila;
„krivih je pustila nepravo sudeći,
„pravih osudila, zakon neuzdržeći.
„Gospodin veleći: brezgrišna ne ubij,
„pravdena videći, smrti mu ne zadij.
„Reci mi sada, gdi jesi vidio nju,
„i s onim mladcem, ki k njoj dojde tada tu?
„Rec' mi: pod voćku ku stavši se ljubiše,
„pokol ti stvar taku reče, da činiše?“
On reče: „Zapriše vrtlu vrat zaporom,
„a paka sidiše pod gorskim javorom.“
Ostrim odgovorom Danil ga opsova,
da takim potvorom taku laž ukova,
govore: „Laž ova, haj starče nečisti,
„k tomu se osnova, da tebe posvisti;
„na glavi t' će sisti i k zemlji te pribit,
„tako t' će prisisti, da će te pogubit;
„meč će te raskusit suda nebeskoga,
„jere ti osudit smio si pravoga.“
Odpeljav prvoga, Agaba po ime,
zva k sebi drugoga, ki staše sa svime.
Reče mu: „O sine Kajina ne Jude,
„pritisnu te brime tvoje volje hude;
„pameti si lude, prihini te lipost,
„tko bo se ne bljude, pasti će se niz most.
„Smami ti put i kost tva mahnita želja,
„ter manenu starost do jame dopelja.
„Bludom vazda melja himba vaju, tere
„priteć u strah pelja izraelske hćere;
„one se k vam stere, s vami govorahu,
„za vami se vere, hoteć se topljahu.
„Smrti se bojahu a ne bogu zgrišit,
„za to t' ne hajahu zakona ugrišit;
„da život razdrišit Helije hći voli

583 meč će] *u rkp.* mechiete

„ner zakon ulišit: verna biše toli.
„Sad jere ni koli stvar inu počitat,
„tuj mi rec' pri stoli, ča te budem pitat:
„kada se vi sticat počeste k njoj poni,
„pod kim stablom ticat jaše se tad oni?"
On usta odkloni i reče tad visoko:
„Pod borom, ki kloni sincom u široko."
„Haj, haj, ali toko smiste lagati vi,"
reče Danil, „koko poganin sminan ni?
„Da bog, ki svaka vi, s nebes posla doli
„an'jela, tebe ki prisiče na poli."
Vidiv svi okoli, da su svidočtva tih
razlučita toli, poznaše himbe njih;
poznaše, da oni svih lažom ugnaše u blud,
ubit Susanu kih odlučil biše sud.
Prokleše starac ćud, ki no su lagali,
ter dati pravim trud s himbom su napali;
pak su se ustali, k nebu ruke dvižuć,
i veli i mali bogu zahvaljujuć.
Jer ki njega čtujuć, u-nj ufan'je stavlja,
on njega milujuć nigdar ne ostavlja.
Sveto pismo pravlja: ki ufati bude
u bogu, upravlja, smućen da ne bude;
koga li dobude hudih dili napast,
bog ti ga zabude, uzletav hoće past,
hojme tere dopast paklenih d'javljih ruk,
nigdar od njih odpast, jure se k njim zavuk.
Tako ti ovi puk, tako t' svi govore,
metaše u klobuk, da sudom pritvore;
pritvoriv da stvore tim dvima smrt pravo,
ki htihu da umore Susanu nepravo.
O božja opravo, moć tvoje istine
ča brani, jest zdravo, ča nebrani, gine.
U tebi ni hine. Oni se ne ganu,
ki volju tvu čine, u tebi ostanu;
ovim ti ne svanu, ki se ne bojaše,
da protiva stanu istini, ku znaše.
Njih ti zavezaše opako rukami,

619 u-nj ufan'je] *u rkp.* u ufanye

tere jih pognaše bijući nogami;
sržbe veći plami žežiše bo puka,
ner oganj u slami unićen kad buka.
Za to njega ruka toli ljuta biše,
jer od srama skuka, da dva svih hiniše;
da dva starca smiše svim pukom voditi,
lažuć huda, htiše krivo svidočiti.
Svi poni hititi, da jih peljaju van,
jaše, ter hoditi, pustiv za sobom stan.
Grih njim svim biše znan, svi ti jih psovahu,
u pleć, u prsi dlan, naprid jih tiskahu;
a oni hojahu poniknuvši nici,
jere se sramljahu dvignut gori lici.
Tako razbojnici oni dva gredihu,
židovski vojnici kada jih vedihu,
kih obisit htihu, goneć iz grada van,
svećali to bihu, Isusa obi stran.
Smrt bi njih tacih ran, inacih oviju,
kih izved oni dan, ubiše obiju;
smlatiše jim šiju, stinami hitaje,
dokla jih ubiju, nigdar ne pristaje.
Oni se zibaje, malo se vrtiše,
udorce primaje, pak sobom udriše:
tako t' umoriše obiju. Konac taj
laže njih imiše: to t' kažu pisma saj.
A ti ki čteš, ne daj, da tobom oblada
volja nika takaj, ka panjke naklada,
ter druzih risklada i psuje i hudi,
ništar ne odklada, da komu naudi. —
Boj se božjih sudi, takih bog ubija,
čuj se lažnih ćudi, laža zlo navija.
A toj ti napija laž, Jeci cića ke
gubav se zavija, kako se u knjigah čte.
Nitkor hudobe s te ne će dobro imit,
svi se hine, ki mne, da jim će laž probit.
Poni se uklonit svaki laže nastoj,
i na pamet imit, da je hći d'javla toj.
Istine ne ohoj, bog se tim naziva,
s istinom vazda stoj; tko u nju pribiva,

u bogu počiva i bog počiva u njem,
bog ga ne zabiva, pomagajuć u svem,
kako Susanu prem, ku hudi hoteći
ubit, bijući bičem, on ote braneći,
dostojno, videći, da nju biše branit,
ka no ne cineći život ni glas shranit,
voljaše se stravit vašćinim zgubljen'jem,
ner dušu udavit skrovitim zgrišen'jem;
voljaše s naujen'jem zla glasa umriti,
nere s nepočten'jem otajnim živiti.
Ku toko hvaliti starih mogu slova,
hvaleć govoriti da je kako ova?
Ni bila takova ni Penelope, ka
verno vrimenova, dokla muža sčeka.
Ni ka no ne čeka Alcesta obrati,
da muž živ počeka, sama smrt prijati.
Ni ka no ostati, kad muža izgubi,
ne hti, da skončati s' žeravom u zubi.
Ni ka no zagubi i čini zaklati
ki ju silom ljubi, vernost hteć skazati.
Časti dostojati Sulpicija ne bi
mogla, ku imiti dostojna ova bi;
istina prem da bi, da Rim u vrime nje
iznašal nika bi počten'ja još od nje.
Da toj počten'je te, nevoljom skušeno,
ni bilo kako se, ni tako strušeno.
Dilo uzvišeno Lukrecije onoj
bilo bi sniženo, da se priloži ovoj.
Prista ona u toj, zgrišit a ne zgubit
počten glas, i za•to se sama hti ubit.
Susana zagrubit bogu ne htijaše,
za to ni glas zgubit, ni život hajaše.
Toj se pristojaše njoj, ka veće boga
ner sebe ljubljaše. — Tako ljub'mo toga,
ljub'mo ga samoga nada svim, ne hteći
cić straha nikoga zgrišit zlo čineći.
Tako ovu videći Susanu svi staše,
ter se veseleći, bogu hvalu daše;

680 bičem] *u rkp.* biyem

pak se popeljaše opet na oni stan,
tere se čtovaše, vino lijuć u žban.
Ki bi, ki ne bi p'jan, kunfete nesihu
u pehare na dlan k onim ki sidihu.
Jedan tih, ki pihu, žmul k ustom potoči;
lakat mu zabihu, žmul iz ruk iskoči,
ter zveknu o ploči, vino zali usta,
i lica i oči, meu svimi smih usta.
Joakin gori usta, i tim ki se čtiše,
zahvali svim dosta, da pravdu učiniše.
Od tada nosiše počten'ja velika
Danilu, ki biše razuma tolika,
svi stari kolika tad ne mogoše bit,
a on mladolika lita počan nosit.
Toj bi kad poče imit babilonsko misto
Perses kralj, ter živit Astiaga na misto.
Ne ostaje ništo počitat od toga,
nere toko listo, da slavimo boga,
pravda i sud koga pravih obarova,
a smrtju krivoga dostojnom darova;
nam pisma da ova da milost složiti,
u kih čast takova Susani će biti,
da ju će hvaliti neviste, hoteći
počten'je imiti, nje stopal slideći.
Toj more brodeći s fortunom jadrismo,
more nas škropeći, jadru skut udismo;
i boga molismo, da bi pomogal nam,
i njega vidismo gredući po vodi k nam.
Tada strah nam odnam, vali se sravnaše,
vitar veće ne dam; bog bo to veljaše.
Svak se veseljaše, tiho se vezosmo,
kraj se zelenjaše, u porat dojdosmo.
Pokol tu sedosmo, od tuj ne idimo,
zdravi se svedosmo, jure počinimo.
Samo pomenimo mužaticam ženam,
tere jim recimo: Oto bog kaže vam,
koli draguje sam onih, ke počten'je
uzdrže i viru nam u čisto življen'je.
Ne pad' u zgrišen'je brezzakonja huda,

ne imaj mišljen'je, ženo, svita luda;
bolizni i truda bog će te slobodit,
ako bižeć bluda pravo budeš hodit.
Neće te dat pobit zlorikim jezikom,
ni pustit ulovit laže himbom nikom;
milostju razlikom hoće te napunit,
i častju velikom blaženstva ukrunit.
Jošće ću providit mladoga, ki želi
sam sebi naprudit, spuniv ča bog veli.
Zakon bo nam veli, da tko žene ine
ner svoje poželi, jer tim grihom gine.
Ne stoj gdi počine, ni gledaj kud hodi,
ne sliš' ča začinje, ni ke riči svodi.
I gdi tance vodi, daleč se ukloni,
i kad mimo hodi, oči s nje odkloni.
Vazda se zasloni od ženske općine,
na zlo se ne usloni, u kom no su hine.
Jer ako vrućine od ženske liposti
starcem, kim krv stine, zahode u kosti,
kako će mladosti kon ognja hteć sidit,
vruće same dosti, vrućinu ne imit?
kako će sigur bit, koga mladost vari,
ako bludom gorit mogli su i stari?
Pisan naših stvari kanat na stol pridaj
od božjih oltari i rec': O bože, taj
prijat tvojih dari pisma se dostojaj,
ki vladaš sve stvari, privedi nas u raj.

763 nam] *u rkp.* ne

(U rukopisu, iz kojega je ovdje preštampana Marulićeva Susana, ima pored teksta sa strane nekoliko kratkieh tumačenja, koja je, sudeći po starom izdanju od Judite, sam pisac dodao. Ovdje je izvadjeno nekoliko znatnijih dodataka.)

St. 25 Susane lipost.
„ 45 Susane dobrota.
„ 69 stan Joakimov.
„ 83 vrtal Joakina.
„ 122 berilji: drazi kameni, žuti i svitli, prozračni.
„ 140 duša pravdena prilična je vrtlu Joakimovu.
„ 163 starci zamiriše Susanu.
„ 200 starci idoše u vrtal i naskočiše Susanu.
„ 269 starac raskoša i objist.
„ 279 objist potiče na grih.
„ 292 starci lagaše na Susanu.
„ 335 starci govore puku pri ner dojde Susana.
„ 357 dojde Susana s mužem i rodom na sud.
„ 374 starci na Susanu ruke staviv, govoriše prid pukom.
„ 399 Susana osujena tuži bogu.
„ 418 blaženi progon'jeni za pravdu.
„ 433 Joakin tuži na nepravdu pak Susani govori.
„ 540 Daniel ditić sudi starce.
„ 544 Daniel uzroči puk.
„ 554 Daniel sede na sud.
„ 565 Daniel razlučiv starce, govori prvomu.
„ 587 Daniel govori drugomu.
„ 615 starce osudiše.
„ 637 starce svezaše i povedoše i pobiše kamen'jem.
„ 663 čuvaj se drugih ozloglasiti.
„ 668 čuvaj se laže.
„ 669 Jeci: ovo je bio učenik Eližeja proroka, ki laga za skupost dojde na-nj guba.

UREHE DUHOVNE. DOBRI NAUCI. STUMAČEN'JE KATA. LIPO PRIGOVARAN'JE RAZUMA I ČLOVIKA. SVIT JE TAŠĆINA. SUPROTIVA SLASTI OD BLAGA.

Urehe duhovne.

O dušo, ka želiš k bogu pojti u raj,
da se tuj veseliš, ostaviv život saj,
ki je pun nevolje, pun svake toraje,
u kom, ča je bolje, toga pri nestaje:
tebi je od potribe grihe ostaviti,
ter ke no ne gibe, urehe spraviti.
Ureš' se na svitu dokla si u tilu,
odij se u svitu, ne ružnu, da cilu.
Posli ćeš iskati odiću tu zaman,
ne ć' ju moć imati, ča je vridno u dan,
tere ćeš sad ostat, kako no ke htiše
tad uli kupovat, kada ga jur ne biše:
svitila ugašena u rukah imahu,
za to zatvorena vrata nahojahu;
klapati ne prudi, plačne ostaše van,
tako t' vazda udi vrime gubit i dan.
Poni.ne upusti vrimena ni hipa,
koga t' bog dopusti, da se činiš lipa;
lipa se učini, virom se reseći,
tere se ne hini, inamo bludeći.
Lipa ćeš virom bit, ako dila sveta
s virom budeš činit, inako si speta.
Jer se mrtva zove onaj, viruj, vira,
ke dilo ne slove, ke slove nevira.
Urehu ufan'ja vazmi još na sebi,
ko goranja stan'ja pripravit će tebi;
stanovito ufaj u božju dobrotu,
ter ćeš imit u raj vikovnju svitlost tu.

1 k bogu] *u rkp.* g bogu 10 *može biti* ne ć' u noć 28 svitlost tu] *može biti* svitlotu

*

Da zaman ufaju, ki no li zlo čine,
od zla se ne kaju, a dobro imat mne;
kaj' se poni oda zla, ter u boga ufaj,
ter će te oda tla dvignut gori u raj.
Sa svim srcem ljubi boga, pametju svom,
njemu ne zagrubi ni još misal'ju tvom.
Prijaznuj iskrnjih kako no sam sebe,
misleći, da i njih bog stvori i tebe.
Jedan je stvorac svih, odkupitelj jedan,
ki će dobrih i zlih sudit na sudnji dan.
Ljubi svak človika, ne njega zgrišen'je;
želeć grihu lika da steče smiljen'je.
Rih ti tri kriposti duhovna rešen'ja,
kim tvojoj liposti umnožaš hvaljen'ja;
još ću t' reć četire, ke ćeš k njim priložit,
ter ćeš, ka ne umire, hvale dostojan bit.
Prva ti jest mudrost, ka će te naučit
ostaviti ludost i zla se odučit;
zla se vazda čuvat, a dobru nastojat,
na zlo dilo pljuvat, a k dobru se pojat.
Druga je, ka slove, gdi su dobri ljudi,
ča se pravda zove, jer pravo sve sudi;
i ča se pristoji komu, to mu daje,
a ča ne pristoji, nikomur ne daje.
Treta ti jest jakost, ka jako podnosi
protivšćin svih teškost, sam' se ne uznosi;
trpeći sve, na svem bogu zahvaljuje,
sama sebe u svem moćno ponižuje.
Četvrta jest razbor, ki u svako doba
onako tvori tvor, kako se podoba;
ne hvali zališnja, da sridu držeći,
dostojna je vičnja blaženstva doseći.
S timi napravami, dušo, hoćeš pojti
na nebo slavnimi, a zemlju su ojti;
vrata t' otvorena bit će sa svaku stran,
da k bogu urešena prideš u rajski stan.
Izajt će pram tebi družba svetih i stat,

36 i njih] *u rkp.* i inih 48 k dobru] *u rkp.* g dobru 58 onako tvori tvor] *u rkp. čini se pogrj.* ono je oni stvor 64 k bogu] g bogu

ter će te svak k sebi redom po redom zvat.
O koliku radost oćutit ćeš tada,
kad svih svetih dragost reče: „Hod' k nam sada."
Otci će sveti rit: „U koru našem stan',
„jer viru hoti imit, ka bi od nas počan."
Proroci će te zvat, jer s' ufan'je imila,
reć' će ti: „Smit ćeš stat, jer s' s nami ufala."
Reć' će t' apostoli: „Ostan' z družbom ovom
„prid božjem pristoli, jere goriš ljubvom."
Reći će t' naučitelji: „Jer s' mudrost imila,
„nam si sad u želji, da bi tuj pribila."
Mučenici k sebi zvat će te u radost,
ugledav na nebi ustrpljen'ja jakost.
Pape i biskupi reć' će t': „Tuj pribudi,
„jere' ne odstupi od pravdenih ćudi."
Spovidnici sveti i čisti i divi
htit će te vazeti, jer s razborom živi.
Tako svi zovući, hoće t' se radovat,
da u raj slovući s njimi ćeš stanovat,
u blaženstvo onoj, ko s' izreć ne more,
koga nam se dostoj' dat bog, ki sve more.
Pokla je poni dan, urehe tej naše
stavljati ne pristan', a grihe vrz' za se;
jere će dojti noć i smrt, kad nitkore
ne bude veće moć činiti pokore,
da samo čekati odluku, ku će dat
bog, kada će stati na sud i mrtvih zvat.
Toj, dušo, razmišljaj ter ćeš se uklonit
griha; da ne ostaj svako dobro činit,
koliko mož, umiš, dokla vrime imaš,
jere konac, ne viš kad će bit, ki čekaš.
Za to li vazda stoj pripravna, ter će t' dat
bog vikovnji pokoj, z bogom ćeš vazda stat.
Z bogom ćeš s' radovat i s an'jeli pojuć
ime njega čtovat, ki no je svemoguć.

100 **čtovat**] *u rkp.* **štovat.**

Dobri nauci.

Kralju plemeniti, koji svaka stvori,
milost nam poda ti, kad nam raj otvori;
jer iz raja tada izagnani bismo,
zapovidi kada tvoje pristupismo.
Prvoga človika, koga na svit stvori
u počalo vika, svim nam raj zatvori;
veće ne bihomo u božjoj milosti,
dila nimihomo vikovnje svitlosti.
Ki bihu dostojni raja vičnje slasti,
svi biše podložni d'javalskoj oblasti.
Slavni naš stvoritelj, vičnjega otca sin,
svih nas odkupitelj, ter svemu gospodin,
milosrd'je svoje od nas ne zakrati;
koji svuda slove, grihe naše prati
od otca bi poslan; rad naše ljubavi
ostaviv rajski stan, smrti nas izbavi.
Sam sebi ne prosti, grišnikom se prida,
porugan bi dosti, gorku muku prija.
Ka stupu vežući, moćno ga fruštaše,
za bradu skubući, obraz popljuvaše,
i svakom vašćinom porugan mnogo bi,
ter krvju prisvetom vas narod odkupi;
radi zlobe naše, ka bi Adamov grih,
na križu izdaše, smrtju odkupi svih,
kako se dostoja s nebes doli priti,
s višnjega pristol'ja, za narod umriti.
Molimo, usliši, zlobe nam odpusti,
grišnih nas utiši, milost nam dopusti,
počteno hoditi da bismo umili,

26 višnjega] *u rkp.* vičnjega 29 počteno] *u rkp.* pošteno.

u svem ugoditi tebi, bože mili.
Sve naše želin'je u tebi stavimo,
hudo pohotin'je sa svim ostavimo;
svom moćju ljubeći u svem te iskati,
jazikom hvaleći nigdar ne pristati,
ter sva naša dila da budu podobna,
bože, tebi, mila i vele ugodna.
Nu se pripravite, sluge svita sega,
zlobe ostavite, ter hvalite njega,
boga svemogoga, svake stvari stvorca,
kralja nebeskoga, kojemu ni konca.
On se ima slavit svrhu svega sa svim.
ufan'je u-nj stavit, ter ljubit nada svim,
Tko želi prijati od njega milosti,
tere uživati nebeske svitlosti,
čuvaj se hudih dil, ter svake tašćine,
ako ć' imiti dil vikovnje bašćine;
nemoj uživati sega svita slasti,
ako ć' s' učuvati paklene propasti.
Svit hoće lahčinu, ter išće velu vlast;
ki ljube tašćinu, izgube božju slast.
Dobrom se obita onim, ki ga ljube,
pak se zlom izvrta, božju milost gube.
Tko bi svitu u svem hotio zgoditi,
najti će se hinjen, malo će dobiti;
jer stvari velike saj svit nam obita,
tere slasti nike, u kih nas zaplita;
ter ljudi priprosti u svemu zdivjaju,
u kih ni kriposti, jere ga ne znaju;
ter u njem stavljaju sve svoje blaženstvo,
boga ostavljaju i vičnje kraljestvo;
ter samo jedan hip podložit ne mogu
svoj on smrdeći kip, poslužiti bogu,
ner svake vašćine puna vru usta njih,
himbe ter vašćine vazda su dila svih;
jer ne budu mniti, da jim mnogo ude
tašće govoriti, tere misli hude.
Manen je tere slip i nima razloga,
tko ljubi ovi kip veće nego boga.

Ludost je velika i škoda još mnoga
  ljubiti človika veće nego boga.
Samo j' bog svemogi, ki je sva istina,
  a svit ov hudobni himba ter tašćina.
Jere je vas ov svit i njegova slava
  kako no jedan cvit, al jutrinja trava:
cvit brzo povene, kada mu pripeče,
  a slava obene, kad sunce isteče.
Za to ne ljubimo, koja brzo minu;
  vikovnja išćimo, ka nigdar ne ginu.
Svitovno vesel'je i njegovu radost
  zapade dresel'je, bolizan ter žalost.
Kruto se je čudit, misleći u sebi,
  da ov himbeni svit pritegnu sve k sebi,
ne samo svitovne, koji mu su sluge,
  da još i redovne: za to mi su tuge,
za to se čudeći veće krat svist moja,
  bolizan ćuteći, ne imam pokoja;
videći pogibil vas ov svit ki travi,
  da sad ni, tko bi bil, ki drži put pravi.
Zloba privelika, ter svaka zla dila,
  od počela svita nisu taka bila,
ka su sad nastala: himba, ne bi vire,
  ni zala ostala, kojim ne bi mire.
Vira je smanjkala, pravda izginula,
  zloba abundala, ljubav ostinula;
brat brata ne ljubi, ni drug svoga druga,
  da prija obrubi, još se njim naruga.
Prijatelj se kaže veći nego ini,
  dokle ča izlaže, ali ga ohini.
Dobru volju kaže, da ga virno ljubi,
  ter ga ričju maže, a misal'ju gubi.
A kad ga ohini, sebi slavu daje,
  razuman se čini da vele poznaje.
Ča prudi himben um, bratjo moja mila,
  ali zloćud razum, gdi ni dobra dila?
Razuman se broji, da je vidit priprost;
  ki se boga boji, to je prava kripost.

71 samo j' bog] *u rkp.* samo bog 81 se je čudit] *u rkp.* se počudit

Razuman je oni, dila hvale njega,
u komu himbe ni; ljubi iskrnjega,
ne scini se veći, ča bi priko mire,
ne će ludo reći, u čem mu zamire;
vazda pri procini, ča ni drago njemu;
nepravde ne čini svomu iskrnjemu.
To su dila sveta, takov je bogu drag,
a ne on, ki smeta, da bi znal, kako vrag;
jer ki su razumni i u zlo zloćudi,
za-č je lud, a ne mni, veće sebi hudi.
Jere ne ljubimo svoga iskrnjega,
nebeska gubimo i slavu vičnjega;
cića zlobe naše i grihov brimena,
zla nam se zajaše i trudna vrimena.
Tko brata ne ljubi, hodi u tamnosti,
božju milost gubi, ne ima svitlosti;
da još ča je gore, da ga nenavidi,
progoneć ča more, ne će da ga vidi:
ako ga gdi stane, smuti se brzo vas,
ter ga pozri s strane, kako no ljuti pas;
„Zdrav bud!“ ne će reći, projde tamo muče,
u sebi režeći, očima povuče.
Ni listo jedan sam, mnozi tako čine,
još kojih ja sad znam, ki se vele scine. —
Izgibe pravi mir, ljubavi ni sada,
ja ga ne znam nigdir, vržen je nazada.
Pravde tvoje, bože, na svit sada ne bi,
zloba sve primože i podloži sebi.
Čudeć se tomu ja veće mere mogu,
da ne bi ufan'ja, ner samo u bogu.
Jer ča god obajdoh od moje mladosti,
nigdire ne najdoh, gdi ni zavidosti.
Misal'ju obidoh i jošće obhodim
mista, li ne najdoh, gdi je ne nahodim.
Od svita sve strane, gradi tere sela,
vazdi ima stane, vas svit je posela.
Gradom se ne čudim, to ni čudno bilo,
ni na sela tužim, vazda je to bilo;
ner stan'ja redovnih, to mi je jad vekši,

gdi najti pokoj mnih, sigurno utekši:
vazda svoje volje, tere zla hotinstva,
nesklada dovolje, a malo jedinstva.
Za to me jad steže; prvo ću znam reći,
nepravda naleže, ni se gdi uteći
ni svitu, ni redu, razmi bogu samo;
nazad bo sad gredu u njem mnozi, znamo.
U njem mnozi stoje, ne dušu da pasu,
ner put da razgoje, ter tilo raspasu.
Odluku nimaju služit bogu virno,
ner last da uživaju, ter da jim je mirno.
A posluhu ne će dobrih dil nauku,
da nastoje veće na svoju odluku.
Nimaju hotin'ja, saj svit da potlače,
luda poželin'ja radi, jer jih slače.
Reda svitu nose, dobrih dil priliku,
a vazda s' uznose u slavu veliku.
Ča se ne priklada svetomu redu njih,
da svit njimi vlada, ter hini mnogo svih;
ter se budu mnili razumni dovolje,
ne bi upustili nigdar svoje volje.
Bude jih hiniti niko ludo mnin'je,
da jim je spuniti svoje poželin'je;
tere budu mniti svoju volju stekši,
da ne more biti od njih nitkor vekši.
Visoko se dvižu na pohvale steći,
ter se više sižu ner mogu izreći;
tere se prihine i rado privare,
ki se sami scine i u svem se slave.
Jedan, dva ne samo, da znam da su mnozi,
slave se, toj znamo, prem da su ubozi;
a svi smo ubozi na svitovnom stan'ju,
ter vele nebozi u svem putovan'ju.
Ako se druzi mne tolike kriposti,
ter se sami scine dostojni milosti,
ter u dila tuja često s' ukladaju,
u sebi pokoja nigdare nimaju:
sebe ne svidamo, da smo bolji, mneći,

149 prvo] *u rkp.* parvo, *može biti* pravo?

druzih zamiramo, često jih sudeći.
Za-č jazik ne muči, srce se nadima,
svemu nas zlu uči, za-č razloga nima.
Srce bo hudobno razumom podvraća,
sumnji nepodobno, sve na zlo obraća.
Ča se tebi brine, nevoljniče hudi,
kad ni tvoje brime i tebi ne udi?
Jazika potišći, nemoj to usati,
ča te ne utišći, ne čin' se ni znati;
siluj se podniti, ča čuješ; ne glasi,
nigdar njih neriti; ča moreš, ugasi.
Prem da je zločinac pun svake zle ćudi,
ne zna mu se konac, li ti ga ne sudi.
Meni se tako mni, da nigdir človika
na svitu sada ni, koji je prez griha.
Još človik da čini vazda dobra dila,
da li još procini, jesu l' bogu mila?
Gospodin ako je, tere veli sinjur,
redovnik tokoje, ne mni, da je sigur.
U nijedno vrime ne ufaj u dila,
dokle nosiš brime umrloga tila;
li čuvaj smrdeć kip, ki na zlo obraća,
jer vele u mal hip pogine sva plaća.
Redovnik ako si, da si prav, ne scini,
počtovan prem da si, čuj se, ne prihini;
jer da se prociniš, pokoja imit ne ć'
najt ćeš, da se hiniš, u svem se kripak mneć.
Da bismo dostojni tuj kripost imati,
da bismo se mogli i malo saznati,
brzo bismo bili u svemu svršeni,
zlobe ostavili, svetim pridruženi;
da neka govore: pri nas će nestati,
nere nitkor more sam sebe poznati.
Redovnik unest, tih, svaki ima biti,
pripravan opakih dobro naučiti,
ne ričju mažući, da ga ljudi hvale,
ner dilom kažući, pustiv ćudi zale.
Jer ki ričju mažu, a dilom ne čine,

208 počtovan] *u rkp.* postovan

tašću slavu kažu, sami sobom hine.
Redovnik bo svaki ima se čuvati,
kako bojnik jaki hrabro se rvati,
srce čuvajući od svake tašćine,
usta stiskajući da ga ne ovašćine.
Sve kriposti kažu, od ust ča se čuje;
iznutrnja ka su, jazik svidokuje.
Jer ne bi zaisto ništor, ča je hudo,
buduć srce čisto, jazik rekal ludo.
Jazik je zlo udo, ako se ne skrati,
kaže srce ludo, zaman vrime trati.
Grubo je viditi, redovnik sa svima,
dug jazik imiti, ki razbora nima.
Izvrsno divica, boga ka je obrala
za svoga nevistca, ter mu divstvo dala:
tiha biti ima tere umiljena,
srditi se nima, još da bi cviljena.
Dobri mir, jedinstvo ljube umiljeni,
prez koga no divstvo ugodno bogu ni;
dobri mir, jedinstvo, ča je boga bliže,
ne manje ner divstvo, k nebu gori dviže.
Človik svojevoljan, srdit ter svojeglav,
vazda je nevoljan, i reži kako lav;
vazda je okošljiv, ter nemiran tokoj,
i rad bi, da je živ, ni nigdar s njim pokoj.
Oholost njim vlada, ne će pustit volje,
u sve se uklada, sve mni da zna bolje.
A tko god se dviže u d'javlju oholast,
raja ne dostiže, zanere u propast.
Poniž' se sam vele, tko će priti gori,
gdi no se vesele svi blaženi zbori.
Jer ništar ne prudi na svitu živiti,
tko god se ne trudi sebe poniziti.
Ne mraz' se s človikom, ne mlati sve usti,
ni sici jazikom, svaka bogu pusti.
Človik nenavidljiv na svakoga reži,
kako pas ujidljiv, ujisti kad preži.
Tko vele govori, ritko je prez laže,

237, 239 *piše se u rkp.* humilj

listo jazik mori, tašću pamet kaže.
Vele ne capari, još da te za bolje,
prem da ti ča pari, reć budi dovolje.
Ča ću već govorit, znate, moji drazi,
jazik nerazborit svakomu se mrazi.
I bogat i ubog svak stisni jazika,
da nas ukloni bog ognjena plamika.
Svak ljubi dobri mir, izvrsno redovni,
prez kojega nigdir nijedno dobro ni.
Gospodar prem da si, ali starišina,
veće krat podnesi, pokriv se ušima.
Prem da se kad zgodi ka godi mala stvar,
da t' se ne ugodi, za to ne dviži kar.
Spomeni se ča si, znaj da s' male vrli,
mlohav človik da si i jošće umrli.
Prem da si ti veći, veći se ne čini,
kad god ćeš ča reći, vazda pri procini.
Jer nagla besida prijazan svu gubi,
svakomu prisida, nitkor ju ne ljubi.
Potiho nauči mlajših, da te čtuju,
a vele ne buči okol njih, da čuju.
S mala se ne mrazi, njih tomu ne uči,
z blidimi obrazi da povlače oči.
Tvoj nauk obsluže dobra ti hoteći,
a ne da se tuže po stagnah hodeći.
Vesel ćeš biti vas, mlajši da te čtuju
i kad tvoj takov glas ina mista čuju.
Ako li ne haja pustit svoju volju,
pak čin' da se kaja, trpeći nevolju.
Neposluh počalo nemira, nesklada,
od kuda svako zlo ishodi i svada.
Gdi more mir biti, rec' mi, ja te molju,
kad počne činiti svaki svoju volju?
Tko posluhu ne će, ni sliša nauk svet,
raja se odmeće, d'javljom je uzom spet.
Za to ki poslušaš, svoju volju poskrat',
ne čini da skučaš, da t' se reče stȯ krat.
Ustan' se veselo, prem da te ni volja,

279 čtuju] *rkp.* štuju

proteci sve selo i vrhe i polja.
Imaj škinu ošlju, nosi svako brime,
hodi kud te pošlju, ko god bude vrime.
Ne bud' ti za to trud, ni teška stvar nika,
bit će ti mnozi prud i plaća velika.
Bogu ćeš zgoditi, a pak starišini,
još će te ljubiti ostali svi ini.
Prem da bi ti kopal, trudom se rijući,
drugi puhom popal, vazdan se grijući,
da te ne zlovolji tvoje teže brime,
to znaš, ki su bolji, da ne gube vrime.
Da pri se poteže truditi smrdeć kip
onim ča je teže, pokoja ne će hip.
Gdi more to biti, ne znaš li nebore,
prez truda dobiti ništar se ne more.
Ne bud' lin ali gluh, ča t' vele, obsluži,
vazda sveti posluh s vesel'jem uzdrži;
posluh bo je mati duhovne liposti,
po njem mož' imati ostale kriposti.
Kripost je posluh sam, nada sve ostale,
za-č rekoh? jere znam, svi ga sveti hvale.
Počtuj starišine, koliko s' uzmožan,
i ostale ine, svim budi podložan.
Ako te posviste, kad bi u čem fali',
k nebu ti put čiste, kruto jim zahvali.
Ne ričmaj po vele, pričati se nemoj,
čini, ča ti vele, boga se nad sve boj.
Ki se boga boje, tašćine sve tlače,
put svoju ne goje, u grih se ne slače.
Blažen človik, komu podan je božji strah,
u svem dilu svomu pomišlja da je prah.
Pusti svoje volje, trpi ciéa boga,
još dušu t' nevolje, da plaća je mnoga.
Da se staviš na to, vas ov svit obajti,
ne trudi se za to, pokoja ne ć' najti.
Ako želiš pokoj, ter da ti je mirno,
vazda u svem nastoj služit bogu virno.
To su sveta dila, ne pust' jih nigdar hip,

299 škinu] *rkp.* schinu

ka su bogu mila, ne samo počten kip.
Divstvo njih ne prudi, ki siju nesklade,
tko se često srdi tere dviže svade;
još ništar ne prudi, prem da je počten kip,
tko misal'ju bludi svaki čas tere hip.
Cić vičnje bašćine misal'ju ne travi,
pusti sve tašćine, uzdrži put pravi.
Čin' dobro, ne pristaj, kad ne moreš znati
dan, uru ni hip taj, kad će te zazvati.
Ne znaš, kad će priti strašne smrti vrime,
tere ćeš poniti samo grihov brime,
koga se otresti nigdar ne ćeš moći,
da teže će resti sve dni tere noći.
Smrti smo podložni i svakomu grihu,
i malo uzmožni, dokle smo u kipu.
Smrt bo hodi srdeć, ništar ne razbira,
tilo ojde smrdeć, z dušom ga rastira.
Brzo hoće priti primnoga nje sila,
ne će dat poniti ništar, nego dila,
kih se ne ustavlja, da brzo prohodi,
z dilom nas odpravlja, u kih nas nahodi.
Tko bi stavil svu moć, zamani se trudi,
molit će dan i noć, ništar mu ne prudi.
Za to se ne trudi nitko ju moliti,
za-č ništar ne prudi, svih nas ć' umoriti.
Vas svit da bi dala i jošće toliko,
ne bi nas čekala samo jedno lito.
U daleče strane brzo nas zaprati,
iz koga nigdare nitkor se ne vrati.
Tko god tamo pojde, vratiti se ne će,
simo k nam ne dojde, ni se zna za-nj veće.
Ne moremo znati, u kom je mistu stan,
gdi će pribivati, gdi li je njegov stan.
Ako l' ne viruješ da će vrime priti,
ter za to viluješ, ne mneći umriti:
spomen' se, ki bihu u pridnja vrimena,
kih mnogo slovihu na svitu imena;

336, 339 počten] *rkp.* pošten 345 kad će] *u rkp.* kad tie, *može biti* kad ti je? 355 kih] *može biti* u kih?

kralji počtovani, ter veli cesari,
gospoda, svi znani u velikoj slavi,
gradi tere župe pod sobom imahu,
viteze ter sluge, ki jim se klanjahu.
Svak jim se klanjaše, i bogat i ubog,
tako jim se mnjaše, da oni bihu bog;
blaga ka imiše, uzmožna moja moć
izreći ne biše, misleći dan i noć.
Turne narešene, prilipe polače,
od mnoge višine prostrane palače;
odića njih biše panador ter svila,
i na koga htiše, mogaše njih sila.
U svakih gojšćinah život provojahu,
ležeć na perinah, smrdeć kip gojahu.
Taj plemen'jem slovuć, te slave doseže,
u toliko moguć, vas svit sebi seže;
da li kad smrt pride, na prišu pojdoše,
njih slava otide, kraljestvo ojdoše.
Blago, ko imiše i vitezi moći,
uzmožni ne biše njih tada pomoći.
Smrt pride srdeći, njih moći skratiti,
osta kip smrdeći, u prah se obrati.
A sada blaga njih drugi uživaju,
tere veće za njih pomnje ne imaju.
Od njih sada muče, za njih se ne čuje,
njih slava primuče, nitkor jih ne čtuje.
Jošće svi ostali, na sem svitu ki su
u raskošah stali, recite mi: gdi su?
Tako imi bivši skoro i ne biti,
svaka ostavivši, li tribi je iti.
Moguć da je brojen, svita slavu steče,
nitkor na svit rojen smrti ne uteče.
Ni biži, ni se krij, ne mož se ukriti,
priprav' se, ča mož prij, ne znaš kad će priti.
Jere ja da bih znal, da ću se vratiti,
vas svit bih obagnal, da mi ni umriti,
jošće z bose noge, vele dobre volje,
trpeć trude mnoge i svake nevolje.

384 i na koga] *rkp.* ina koja

Nimam tugu veću, uteći ne mogu;
  za to bižat ne ću, hvala budi bogu.
Svak čas jošće nadam, uteć, znam, ne mogu;
  svih podloži Adam, kad sagriši bogu.
Gdi su majke naše, kamo l' otci biše,
  ki nas na svit daše i s trudom hraniše?
Jošće se spomeni, kamo brati mili,
  kih sada veće ni, a nigda su bili?
kamo l' naš rod ini, ali ostali puk,
  kih mladost prihini? budi nam za nauk.
Ne reci: sad sam zdrav, smrti se ne bojim,
  mlad, jaki, kako lav, moj život dug brojim;
da se ne privariš, čuj se, ja te molju,
  u tom vele traviš, dajuć tilu volju.
Smrt je čudne moći, ke nitko veće ni,
  njoj su mrkle noći svitle kako i dni.
Priti će, neka viš, ob dan ali ob noć,
  vrime, koje ne mniš, skratiti tvoju moć.
Mladost te ne ote, ni lipost velika
  od gorke smrti te, ni snaga tolika;
ni otac, ni mati. Ne znaš li nebore,
  tada t' pomoć dati nitkore ne more?
ni hćere, ni sini, ni vas rod ostali,
  prijatelji i ini, svi tot' da bi stali,
moći će skratiti snagu, u ku uzdaš,
  tebe zapratiti u stan'ja, ka ne znaš.
Da bi t' se vratiti, ne bi te grih slačil,
  ni ludo tratiti vrime, ko s' naučil.
Uvik ćeš plakati vrime, ko s' izgubil,
  ko ludo potrati, na svit dokla si bil.
Smrt nigdar ne stane, dan i noć putuje,
  u ke dojde stane, vazdi gospoduje;
gdi godire dojde, u grade i sela,
  vazdi plača ojde, ostanu dresela.
Kolike majčice ojde uhiljene,
  ali sirotice mlade rascviljene!
Za sinke bi dale, da bi kako moći,
  ča god bi imale, da bi jih pomoći.
Još veće, jedini u majke sam gdi je,

gdi nitkor veće ni, komu se nadije.
Da li smrt ne gleda ni stara, ni mlada,
počekat već ne da, da li svitom vlada;
da bi bil gospodin velike oblasti,
od svita kralja sin, od najvekše vlasti.
Da tko joj da oblast? nego ti sam, bože,
da bi tolika vlast, da svaka primože.
Ne čin' u njoj prirok, ni tebi, bože moj;
mi smo tomu uzrok, pristupiv zakon tvoj.
Na svit ni človika, ni se najti može
mogućstva tolika, koga smrt ne smože.
Ne pomisli za to, da te ča odkupi,
ni srebro, ni zlato, koje se nakupi.
Smrt blagom ne nudi, blago ju ne slači;
hoće, da t' naudi i da te potlači.
Smrt bo blaga ne će, malo bo je dosti,
ništar nema veće nego suhe kosti.
Meso je opalo, koža tere šćuti,
ništar ni ostalo, nere goli žuti.
Oči joj isplišе, osta tilo slipo,
a vele ti biše naredno i lipo.
Vlasi joj opali, kojih biše dosta,
vas nje kip ostali vele ti grd osta.
Himbena mladosti! tašćino velika!
svega ti bi dosti, kamo tvoja dika? —
Tko bi te ukobil ob dan ali ob noć,
prem da bi moguć bil, ne bi mogal pomoć.
Mnogi bi strah imil od tvoga pozora,
i ne bi prija mnil, da bi bila zora.
To je lipost naša i naš uljudni kip,
koji se uznaša tašćinom svaki hip.
Ajme gorka smrti, čudno tvoje dilo,
gdi ć' svaka zatrti, kako da ni bilo;
gdi t' ni moć uteći, ni znat, kad će priti,
ner bolest ćuteći, kad počnemo mriti.
Svim nam je umriti, bratjo moja mila!
znate, da će priti dilom na mirila.

465 hoće] *rkp.* tko će 467 šćuti] *rkp.* schiuti 468 žuti] *u rkp.* xgiuti 476 *ovaj je stih u rkp. ovako napisan* vele bi moguć bil da ne bi rad pomoć

Vas svit tvoj da bi bil, ča biti ne more,
ter sva blaga imil, ča t' prudi nebore?
Gospodin da si zvan, ča ti će pribiti,
kad gledaš svaki dan, da ti je umriti?
Gledan je gospodin, u svem slavan dosti,
ki čini milost svim, pun svake mudrosti;
a mi smo svi gnjila, tere smrdeći gnoj,
prazni dobra dila, grihom našim ni broj.
Ni li naše tilo od nečisti vrića,
ko će biti gnjilo, tere crvom pića?
Tko će dobro jisti, lipo se oditi,
živit u objisti, gizdavo hoditi?
Duh nam će pribiti, gojeći ga lipo,
kad će skoro biti gluho tere slipo.
Vanka sebe pojdu, ter mi bude žalost,
misli kad mi dojdu, kamo naša mladost,
koja brzo projde, kako no i rika,
za tim starost dojde, ter žalost velika;
ka lipo cvatiše, kako no žilja cvit,
ter pripravna biše ljubiti ovi svit.
Nigdar ne smišljaše, da će prit mala moć,
tašćine zbiraše svaki dan tere noć;
a od strane smrti nimaše ni mal strah,
ka nas će zatrti i obratit u prah.
Nitkor se ne slavi, malo smo uzmožni,
jere smo svi slabi, ter grihu podložni.
Dostojno se slave, koji grihe kaju,
sa svim jih ostave, za ov svit ne haju.
Da li još sam sebe nitkore ne slavi,
tašćine i zlobe sa svima ostavi.
Jur tvoju ćud prizlu sa svima povrzi,
uzdrž' pamet triznu, na nepravde mrzi;
misleći, umriti skoro da nam je svim,
tere na sud priti, gdi sudi božji sin;
prid kojim se skriti ne će moći nitkor,
prida-nj je svim priti, noseć griha ukor.
Ča smo poželili i mislili hudo,
dilom učinili, ali rekli ludo;
od dili ne samo, kad budu pitati,

*

i od misli, znamo, razlog ćemo dati,
prid svim skupom svetih, koji se vesele,
ter duše blaženih k sebi priti žele.
Tad naša sva dila ne će bit skrivena,
ka su kada bila, bit će odkrivena,
kad suditi bude, koga diva rodi,
i prid njim se skupe od svita narodi.
Pak strašna bojazan mnoga hoće biti,
grišnikom oni dan, ku hoće imiti,
kada se odile od božje svitlosti,
ter pojdu udilje u vičnje tamnosti.
Gorki će jad biti ter mnoga tužica,
da ne će viditi veće božja lica.
Bogu neharnici biti će moreni,
u vičnjoj tamnici uvik zatvoreni.
U tmi vazda stati, ubignut ne će moć,
dneva ne će znati, bit jim će vazda noć.
Ni sunčene zrake viditi već ne će,
da gorčine svake imiti vazda će:
psi jih će derati tere ljuti vuci,
drakuni žerati u velikoj muci;
zmije jidovite grozno ujidati,
nigdare ne mnite pokoja imati;
neposkoci glusi tere lavi tokoj,
nečisti zli dusi, ter svaki nepokoj;
svake ine zledi tere gorke muke,
vitri, krupe, ledi, ter od ognja buke.
Nigdar utišen'ja imiti več ne će,
da gorka tužen'ja, svak čas muke veće,
sve gorčine tokoj. Ajme, moji drazi!
ki će biti pokoj, stati u vik s vrazi?
Ne sto, ni tisuć lit, ni jošće toliko
pamet moja smislit ne more, koliko
ne mogu zbrojiti, ni izreći veće:
konca u vik biti nigdar tomu ne će.
Tako bo se vraća, ta će bit pokoj zlih,
i takova plaća za huda dila njih.
Ki grihe ne kaju na svit, dokla mogu,
za dušu ne haju, ni se mole bogu.

Ki blago ljubiše veće nego boga,
pomnju ne imiše pomoći uboga.
Ki cine odveće, ožurom prodaju,
nigdar pravo ne će, krivo miru daju.
Lakomi k skuposti pineze ki kupe,
kim ne bi svit dosti, vazda veće dupe.
Pečalno jih kupiš, nimajuć pokoja,
vazda veće žudiš imit jih brez broja.
U njih se nahaja njihovo ufan'je,
ter se ritko zgaja, da najdu spasen'je.
I ki se prisižu za svaku tašćinu,
i tako posižu i čine vašćinu.
Bogom ki se kune i svetimi tili,
i ki se ockvrne nečistimi dili.
I ki se obećaše čistoći i redu,
zavit ne izdaše; i ti s njimi gredu.
Uboštvo obraše tere umiljenstvo,
bogu obećaše prikazati divstvo;
zavit ne izdavši, meni se ludost mni,
sam se obećavši, kada ti sila ni.
Ako ć' biti miran, da t' ni škoda veća,
budi bogu viran izdat, ča obeća.
On te ni na red zval, sam si se podložil,
kad se si podvezal, dužnik se s' učinil.
Divstvo ki ne cine, cine zavodivstvo;
jer zakon rasčine, pakal je njih misto.
I ki mir razmeće, s njimi hoće stati,
jer nigdire veće ne more pristati;
jere u tom stanu u vike vapiju,
baju vazda zvanu, skubu, ter se biju.
I ki često laže i krivo govore,
i još nadolože opako, ča more.
Svi će s' pogubiti, govori psalmista,
i njih stan'ja biti u vik strašna mista.
Tužit će oholi u velikoj muci,
posrnuvši doli, vijuć kako vuci;
noseć teško brime sve dni tere noći,

578 ockvrne] *rkp.* oskv. 589 zavodivstvo] *u rkp.* xiuodifstvo 597 svi će s' pogubiti] *u rkp.* svih češ pogubiti

ne će priti vrime, da će steć pomoći.
To će bit njih ukor, vazda ih će trti,
ne će biti nitkor, tko bi jih rasprti'.
Vazda griha huda gorit će plamenom,
i kih pamet luda, slavit se plemenom.
Izvrsno redovni toga ne spomeni,
u tom spasen'ja ni, ja scinim po meni.
Ne čin', da te slače tašće svita dike,
cić kih duša plače, vapijuć sve vike.
Ne će t' slavu dati, da si plemenit bil,
nego će pitati: gdi je, ča si činil?
Tko godi zna boga, ne slači se u tih,
pri ljubi uboga, ner želi bogatih.
Ki većoj oblasti podložit se ne će,
cića oholasti mneći, da zna veće;
jere svaka oblast od boga bi dana,
a d'javlja oholast u muke prognana.
I ki se obećaše na krst svete vire,
a pak zatajaše boga, ki ne umire;
tamnjaci ter hinci, ubojice, lotri,
nepomnjivi linci, lašci krivorotni.
Ki se ne pokaju, ni čine pokore,
poboljšat ne haju, da živu to gore.
Rekoh cić ljubavi, jer bih rad dobra svim,
zla me bog izbavi, izvrsno redovnim.
Ki zbirate tance, redovnici moji,
ter spivate kance, vi ste slipih voji.
Ne samo zbirati ne pristoji se nam,
ni jih obzirati; toj rekoh, jere znam.
Tance ne vodite, ne spivajte pisni,
unesto hodite, a ne kako bisni.
Ne općite svite, oholost ke stiču,
ali svilne kite, na grih ke potiču:
postolce žentile, lipo izrezane,
košuljice bile, svilom priplitane;
jere je tašćina, očito to viju,
redovnim vašćina, ki se tim odiju.
Svitom se odijte, ka redu pristoji,
unesto hodite, jer vami svit stoji.

Ne činite trge, ne kupite zlato,
pravi božje sluge vazda mrze na to.
Ki blagu nastoje, puni su ćudi zle,
u brizi sve stoje, o dobru ne misle.
Pečalan život jih trudi, ter nevolje,
sva blaga da bi njih, ne bi njim dovolje.
Ritko se spominju, da jim je umriti,
hotin'je imiju svakoga odriti;
užure čineći ubozim svim dosti,
ludih jih scineći, grizući jim kosti:
potribe njih znaju, uboštva, nemoći,
pomnje ne imaju cić boga pomoći.
Ne samo ubozih da ne će pomoći,
da pri njih nebozih žele odnemoći.
Ostavite jure, bratja! moji drazi!
ne čin'te užure, ponit vas će vrazi.
Milosrd'je imaj vazda na uboga,
pomoć mu ku god daj, učin' cića boga.
On ti će platiti, prem ako i ne mniš,
i dobrom vratiti veće, ner učiniš.
Sa svim se pripravi, pogrdi svit ovi,
da te ne privari, kada te rastavi.
Nitkor na svit ni bil, ki je svitu služil,
da ni žalost imil, i pak se na-nj tužil.
Ča ov svit obeća, u tom ufan'ja ni,
pak je žalost veća, kad stratiš zaman dni.
Koje vrime projde, već se ne povrati;
tim vičnji plač dojde, ki ga ludo strati.
Ča nam prude dike, al svita radosti,
cić kojih sve vike trpit će žalosti?
Za to, bratjo mila! smišljajmo smrti dan,
pustimo zla dila, bog je milosrdan.
Njega milosrd'je svi možemo steći,
pripravno vazda je, svim nam dobra hteći.
Nijedan ni grih ta, ni je toko velik,
da božja dobrota ne će mu dati lik.
Ta se grih ne prašća, ni se smrsit more,
tko tuje ne vraća, ni prude pokore;

673 svi možemo steći] *u rkp.* izi mogu steći

tuja ne ugrabi, ni tokoj poželi,
  u blagdan ne rabi: bog nam tako veli.
Mnozim dike budu, kad priuzmu koga,
  jer himbom dobudu, ne boje se boga;
jere ne pomisle, da li bog svaka vi,
  on ti zna ćudi zle, ništar mu otaj ni;
sva mu su očita, i on ti zna svaka,
  njemu ni skrovita ni misal opaka.
Pokle bog svaka zna i oni svaka vi,
  tko smi činit zala, ali reći ča ni?
Bogom ne prisiži, ni svetih imenom,
  ni tujega posiži, platit ćeš s vrimenom.
Nigdar zlo ne odvrati svomu iskrnjemu,
  bog da ṭ' moć ne skrati, a milost da njemu.
Da te kruto smetu, pusti cića boga,
  ne učin' osvetu, prem da bi i moga'.
Zaman je prositi, da bog prosti njemu,
  tko ne će prostiti svomu iskrnjemu;
ništar mu ne prudi, ča se vidi meni,
  svi njegovi trudi bit mu će zamani.
Kad rečeš: „Otče naš, duge nam odpusti!“
  govoriš ča ne znaš, listo mlatiš usti.
Zlo po se izusti, nebore, a ne mniš,
  ako t' se dopusti molitva, ku činiš!
Bratu ne ć' da prostiš, još želiš da ga ni:
  spomen' se ča prosiš, ludače maneni!
Jere bratja svi smo tere sestre mile,
  sada na svit ki smo i koje su bile.
I za to svih molju, mili tere drazi,
  pustite zlu volju, kad vas ka porazi.
Ljubi dobročince i još veće boga;
  moli za zločince, jer je plaća mnoga.
Ne bud' rad sve čuti ni viditi tokoj,
  s česa t' pamet ćuti veće krat nepokoj.
Tuj uzrok u riči pečalan ne budi;
  ča te ne utišći, ča mož pri zabudi.
Pri sebe ispravi a druzih ne muči,
  paka na put pravi svakoga nauči.

704 ludače] *rkp.* ludacce

Pogrditi nemoj svoga iskrnjega,
  sebi se vazda boj, u čem koriš njega.
Poznaj, da s' slab i ti, zgoditi se more,
  da ćeš na to priti al još i na gore.
U dila se tuja ukladati ne moj,
  vazda pamet tvoja imiti će pokoj.
Od zla se odvrati, nepravde ostavi,
  u božjoj dobroti ufan'je postavi;
jer zaman ufaju, ki goje smrdeć kip,
  zla se ne čuvaju, zgrišuju svaki hip.
Da cić grihov množtva ne zgubi ufan'je,
  jer narav božastva prostit pripravna je.
Još ki su upali nečistimi dili
  a u-nj su ufali, spaseni su bili.
Njega milosrd'je obilno je svuda,
  da l' još pravednije, čuvaj se i suda;
jer pravden gospodin pravdu skriti ne će,
  a buduć božji sin, koliko pri veće!
Nego jer poznaje slabosti sve naše,
  ter svim slavu daje, koji se rvaše;
ki se budu riti proti ljutu lavu,
  u pokoj će priti i u vičnju slavu.
Bog čistoću ljubi ter odluku svetu,
  nečistoću gubi, zlobu grisi spetu.
Srce čisto išće tere poniženo,
  od nas veće nišće ne će blago ino.
Misto je obeća' svim, ki griha biže,
  gdi je slava veća, kon sebe najbliže;
da budeš živiti na svit u počten'ju,
  proslavljen ćeš biti u vičnjem vesel'ju.
Ča god ti prihodi, trpi z dobre volje,
  i druzih nahodi; vazdi je nevolje.
Ne mni, da t' ne prude, ali da t' plaća ni,
  bog će t' platit trude, ne će t' bit zamani.
Da te narav uči svaki čas upasti,
  trudi te ter muči, ne moj se pripasti.
Još da se nadvedeš, nastoj se opriti;
  nere sa svim padeš, pri voli umriti.
Da bi t' znati dila moja tere ćudi,

muka bi ti bila, listo bi se čudi'.
Nepravda me straši i grih moj svaki dan,
ljubav božja tiši, jer je milosrdan.
Mnoga j' slabost moja i zloba velika,
ner ča ljubav božja ne će smrt grišnika.
Narav me potiče, giblje slabost moja,
zali duh obtiče, ne da mi pokoja.
Nevoljne sve strane, sve dni, tere noći,
kad život nestane, poboljšat ni moći.
Sa svim da odlučim, život da počinju,
listo se izmučim, dobra ne učinju.
Prihode rvanje veće ner tribuju,
a kripost na manje malo napritkuju.
Još ov himbeni svit, ki je pun nevolje,
koje sam mnogo sit i trujen dovolje,
jer me veće muči nere je potribno,
ino me ne uči, ner ča je protivno
tebi bogu momu, tvoja milost vidi,
i zakonu tvomu, tvojoj zapovidi.
Da još ja scineći mala uma moga,
da je grih najveći, ne hajati boga,
toga ne činiti, ča nam zapovidi,
grihe ne sciniti, jer on svaka vidi;
tko mal grih ne haje, ter ništar ne scini,
ni veli ne haje, kada ga učini.
Nepomnju imiti ka je ludost veća,
slavu izgubiti, ku je bog obeća'
svim, ki svit potlače i zla se obrane,
u grih se ne slače, čistoću uhrane.
Da ni cina divstva, oholost kim vlada,
gdi ni umiljenstva; komu se priklada
posluh, umiljenstvo, kriposti sve koren,
divstvo ter jedinstvo, vičnji raj otvoren.
Ki to ne uzdrže, ni to žele steći,
k paklu hrle brže, ne će ga uteći.
Tko jazik ne stiska, oni miru ne će;
mala stvar utiska, jedinstvo razmeće;

770 trujen] *u rkp.* trugien 771 nere je potribno] *u rkp.* ner je potribito 786, 787 umilj.] *u rkp.* h: humilj.

ni sam mir uživa, ni ga drugu daje,
  nigdar ne počiva, u grihu vazda je.
Blaženi su mirni, ki cić boga trpe,
  svakomu su virni, prid neskladom trepe.
Oholi išće kar, podložit se ne će;
  ne scini nikogar, mni, da zna najveće.
Scini se još veći nere je uzmożno,
  sve bi htil nadseći, da mu je podložno.
Ča se oholimo, pokle dan ni uru,
  toj znamo i vimo, nimamo siguru?
Ako sunce zajde, nimamo ufati,
  kad opet izajde, da ćemo doćkati.
Svake muke prizle, a ove najveće
  konac, kada smisle, nigdar bit da ne će:
duglje govoriti svakoga ne slači,
  ne mneć na to priti, tere njim opači.
Da ti, ki znaš bolje, nemoj pokuditi,
  slišaj z dobre volje, ne će t' nauditi.
Sam sebi ako si viditi kripostan,
  li ne znaš kakov si, ni u ki priti stan;
jer te bolje znaju i ke si kriposti,
  ki s tobom užaju, još da su priprosti.
A ki su sada ti na ov svit nevoljni,
  ki se mogu najti sebi zadovoljni?
Opet se vrativši, od sebe ću reći,
  sve riči skrativši: grišnik sam najveći.
Grisi moji veli jesu nada svimi,
  ne mogu se izreći, zemlja smrdi njimi,
u kih se nahodim; dostojan nisam ja
  po zemlji da hodim, ni da mi sunce sja;
jere sam se valja', tvrdo se očišću,
  tajat mi ne valja, tašćih hval ne išću.
I za to svih molim, vi za me neboga,
  tuj ljubav najvolim, da molite boga:
da me obaruje i od zla odvrati,
  i milost daruje, na prav put obrati,
kojim ja hodeći pustim svu tašćinu,
  po njem priti moći na vičnju bašćinu,
koju bog obita ljubećim sebe svim,

slasti jih napita i milost daje njim.
I nas svih veseli i daj nam tuj milost,
k sebi nas priseli na vikovnju svitlost.
Usliš' me, moj bože, u svaku nevolju,
tva milost sve može, daj mi, ča te molju;
prez tvoje pomoći ništare ne mogu,
ni se gdi uteći, nego k tebi bogu.
Prem da smo neharni i grihom gubavi,
ti nas zla obrani cić tvoje ljubavi.
Ti tvoj gnjiv utaži, k molbi mojoj pristan',
milosrd'je skaži, primi nas u tvoj stan:
u rajske raskoše, gdi se sveti sele,
ki zla utekoše, a sad se vesele;
puni sve kriposti po vik ne pristaju,
jer jih zlo oprosti, hvale ti uzdaju;
svak čas u jedinstvu novu pisan poje,
ki u svetom divstvu dospije dni svoje.
Da za jedno i mi slaveći dajemo,
veseleć se s njimi, ter hvale pojemo
tebi, ki nas stvori, u tvoj duh uzdaše,
pak svim raj otvori, kad na križ izdaše.
Za to po sve vrime vazda smo držani,
hvalit tvoje ime cić tvoje ljubavi.
Tebi se pristoji u svem da si hvaljen,
kim nebo, svit stoji, i sva ka su na njem;
jer tvoja čudesa, ne mnju, da mogu seć
ov svit, ni nebesa, ni sveti gori steć.
Tebi svi an'jeli, svaki hvale poje,
i verni na zemlji svi, ki te se boje.
Trojstvu istinomu slava budi vazda,
trim bogu jednomu, koji svim oblada.
Otac, sin i duh svet, ti sam bog jedini,
ki bi za nas propet, drugoga veće ni;
ti nas svih umisti, kako tvrdi kamen,
ki se ne pomisti nigdar u vik, amen.

835 ne pristaj*u*] *u rkp.* ne pristanu 862 trim] *u rkp.* trin

---

Marula Marka toj da je složen'je, znaj
  ki štiš, bogu za toj hvalu i slavu daj,
a za me moli ga, da me prime k sebi;
  tako bud' taj knjiga na spasen'je tebi.
Ki pisah pisma sa, tebe ki čtiš molju,
  mol' boga, da mi da od skrušen'ja volju,
da jure omekča kameno srce me,
  griha brime tešča, dilja molbe tvoje.

Stumačen'je Kata po Marku Marulu S.

I.

Si Deus est animus, nobis ut carmina dicunt,
hic tibi praecipue sit pura mente colendus.
Dušu je bog stvoril na priliku svoju,
za to bi ti imil stavit pomnju tvoju,
da griha ne učiniš; grih ju će ogrdit,
a da dobro živiš, tim će t' blažena bit.
Plus vigila semper, nec somno deditus esto;
nam diuturna quies vitiis alimenta ministrat.
Nemoj spat toliko, da veće bdit nastoj,
jer span'je veliko grihom daje ogoj;
vrime z blagom gubi, pameti tančinu
debeliju čini, oblama jačinu.
Virtutem primam esse puta, compescere linguam:
proximus ille Deo, qui scit ratione tacere.
Prva ti jest kripost, jazik ustezati,
i mučan'ja milost u sebi imati;
priličan je k bogu ki s vrimenom muči,
jere po razlogu govorit se uči.
Sperne repugnando tibi tu contrarius esse;
conveniet nulli, qui secum dissidet ipse.
Čuvaj se, ne biti sam sebi protivan,
kad ćeš govoriti, da lud ne budeš zvan;
ni s nikimre skladan človik, ki liše inih
sobom je neskladan u ričeh i u dilih.
Si vitam inspicias hominum, si denique mores,
cum culpas alios, nemo sine crimine vivit.
Mnozi raskladaju druzih, a ne vide,
ča sami zgrišaju, jere se ne svide;

ako ć' razgledati ćudi ter činjen'ja,
nikogar ne ć' najti, ki je brez zgrišen'ja.
Quae nocitura tenes, quamvis sint cara, relinque;
utilitas opibus praeponi tempore debet.
Kad je ča u tebe, ča no ti drago jest,
odvrzi od sebe, ako će t' škodu suest;
da ča no t' ne udi, a čini t' počten'je,
ono t' draže budi neg blaga stečen'je.
Constans et lenis, ut res expostulat, esto:
temporibus mores sapiens sine crimine mutat.
Usilan, milostiv, kako je tribi kad,
da nisi bogu kriv, čini, da budeš tad;
človik bo je mudar, ki ćud svu promini,
kako u koju stvar potriba namini.
Nil temere uxori de servis crede querenti;
saepe etenim mulier, quem conjux diligit, odit.
— Ne viruj sve ženi, kada tužbe svoje
čineć reče: „meni zli su sluge tvoje,“
jer se nahaja toj: ki mužu jest ljubak,
i s kim ima pokoj, ženi da je mrzak.
Cum moneas aliquem, nec se velit ille moneri,
si tibi sit carus, noli desistere coeptis.
Kada učiš koga, a ne će s' učiti,
ako t' je drag, to ga nemoj zapustiti;
da kako si počal, u dilje ga soli,
dokla bude došal, da umi ča koli.
Contra verbosos noli contendere verbis;
sermo datur cunctis, animi sapientia paucis.
Ričmi prigovarat nemoj se s ričljivim,
ako se ne ć' karat i svadit s takovim;
mnozi u besidu zalihu zahode,
a u svu potribu ludi se nahode.
Dilige sic alios, ut sis tibi carus amicus;
sic bonus esto bonis, ne te mala damna sequantur.
Inih ljubi takoj, da prijatelj budeš
i duši sam svojoj, i grišan ne budeš;
dobar dobrim budi, da u nijedno dilo
sebi ne naudi: sebe ti bud' milo.

35 ga soli] *u rkp.* zazoli, *može biti* ga toli?

Rumores fuge, ne incipias novus auctor haberi:
nam nulli tacuisse nocet, nocet esse locutum.
Ča ne znaš, ne reci, ni inim sumnjen glas
navistit ne teci, da nis' kako tašć klas.
Nikomur ne udi podobno mučan'je,
da mnozim naudi riči ispušćan'je.
Rem tibi promissam certam promittere noli;
rara fides ideo est, quia multi multa loquuntur.
Ča t' je obitano, druzim ne obitaj,
dokla t' ni izdano, i stvar u rukah taj;
mnozi bo govore, mnozi obitaju,
a u ritko stvore ča se zavitaju.
Cum te aliquis laudat, judex tuus esse memento;
plus aliis de te, quam tu tibi credere noli.

* * *

(Officium alterius multis narrare memento,
atque aliis cum tu benefeceris ipse sileto.)
Kada ti po komu dobro niko imaš,
hvali se svakomu; da hvalit se nimaš,
kada sam učiniš ko dobro inomu:
čin' poni da mučiš, ni pravljaš drugomu.
Multorum cum facta senex et dicta recenses,
fac tibi succurrant, juvenis quae feceris ipse.
Kada, budući sid, mladih sudiś dila,
pri nere prostre jid srca tvoga sila,
spomen' se, ča s' činil, ča si govorio,
kada si sam mlad bil, kako si živio.
Ne cures, si quis tacito sermone loquatur;
conscius ipse sibi de se putat omnia dici.
Kada vidiš koga, da šaptom rič pravlja,
ne srdi se s toga, mneć da te raspravlja;
ki bo se ćutiti bude krivac u čem,
vazda t' bude mniti, da govore o njem.
Cum fueris felix, quae sunt adversa caveto;
non eodem cursu respondent ultima primis.
Kad si dobrosrićan, protivšćine se bljud',
da nisi nesrićan; sriće bo je taj ćud,
da malo krat svrši kako počne činit,
i huje izvrši, nere budemo mnit.

Cum dubia et fragilis sit nobis vita tributa,
in mortem alterius spem tu tibi ponere noli.
Nestanoviti stan s trudom života žit
buduć človiku dan na saj himbeni svit,
spomen' se od takoga življen'ja i stan'ja,
ter u smrt drugoga ne imaj ufan'ja.
Exiguum munus cum dat tibi pauper amicus,
accipito placide, plene laudare memento.
Kada darkom malim dojde te darovat
s ljubve srcem pravim prijatelj nebogat,
dobrovoljno ga prim', milosno i rado,
i hvali ga sa svim, gdi je ljudi stado.
Infantem nudum cum te natura crearit,
paupertatis onus patienter ferre memento.
Buduć se ti rodil ubog i nag i gol,
s nevoljom se podil na sega svita okol,
uboštva težinu s ustrpin'jem nosi,
a raja višinu razmišljaj i prosi.
Ne timeas illam, quae vitae est ultima finis;
qui mortem metuit, quod vivit, perdit id ipsum.
Pripravit se nastoj tere se ne ć' bojat,
kad dojde konac tvoj, da s ufan'jem stojat;
ufan'je će t' podat od grihov kajan'je,
jer bog di, da će dat kajanim spasen'je.
Si tibi pro meritis nemo respondet amicus,
incusare Deum noli, sed te ipse coërce.
Ako te ne ljubi človik, kako ima,
ali ti zagrubi, u čem no ne ima,
prostit mu imaš ti, ki te je stvorio,
ako ćeš da t' prosti, ča mu si zgrišio.
Ne tibi quid desit, quaesitis utere parce;
utque quod est, serves, semper tibi deesse putato.
S redom trat' ča stečeš, da tvoje stečen'je
hrlo ne rastečeš u ludo straćen'je;
i da t' ne pomanjka, vazda tako drži,
kako da ti manjka, a zla se li strži.
Quod praestare potes, ne bis promiseris ulli,
ne sis ventosus, dum vis bonus esse videri.
Ča tud'je moreš dat, ne htij prodiljati,

ni dva krat obećat, ni se ujimati,
tašća i ponosna da te ne budu zvat,
željeć ti milosna da te budu držat.
Qui simulat verbis nec corde est fidus amicus,
tu quoque fac simules; sic ars deluditur arte.
Tko t' ričmi vuhluje, a ni ti srcem prav,
ljubav mu takuje uz taku ljubav stav';
za riči rič vrati, za stvari davaj stvar,
a dara ne krati tomu, ki t' ima har.
Noli homines blando nimium sermone probare;
fistula dulce canit, volucrem dum decipit auceps.
Dobra ne drž' za to, ki t' slatko besidi,
ne bude t' sve zlato, ča se svitlo vidi:
ptičar lipo pišćat pticam se ne lini,
i cuvitom nišćat, dokla jih prihini.
Cum tibi sint nati, nec opes, tunc artibus illos
instrue, quo possint inopem defendere vitam.
Kad nimaš blaga part, a sinov si dopal,
čin' da se uče art, na ku je ki pristal,
da budu moć živit, tegom se uzdržuć,
a potribu nimit ništar ne umijuć.
Quod vile est, carum, quod carum est, vile putato;
sic tibi nec cupidus, nec avarus nosceris ulli.
Ča no druzi cine, za ono ti ne haj,
a ča no ne cine, to ti aprežijaj;
tako u svaki kup, ter u trgu svakom
ne ć' biti vidit skup na saj svit, ni lakom.
Quae culpare soles, ea tu ne feceris ipse;
turpe est doctori, cum culpa redarguit ipsum.
U čem no ukoriš ovogaj, onogaj,
čin' da sam ne stvoriš, ni dopadeš togaj;
meštru bo je prirok, kada druzih ćudi
karajuć, bude uzrok, da sam sebe osudi.
Quod justum est, petito, vel quod videatur honestum;
nam stultum est petere id, quod possit jure negari.
Ča je pravo prosi i ča se dostoji,
da t' se reče: nosi, jer ti se pristoji;
mahnitost je pitat stvar, ka mu se može

104 niščat] *u rkp.* **nischat,** *može biti* **viščat ?**

s razlogom denigat, kad se dat ne može.
Ignotum tibi tu noli praeponere notis;
cognita judicio constant, incognita casu.
Znanca pri neznanu nemoj ostaviti,
slobodno u znanu ljubav mož staviti;
znana bo ljubiti, jer ga s' kušal, možeš,
neznane osuditi ni hvalit ne možeš.
Cum dubia incertis versetur vita periclis,
pro lucro tibi pone diem quicunque laboras.
Ne čini da ležiš; vrime se ne ustavlja,
i za to da težiš, veli ti i pravlja:
oni si dobil dan, u ki dobro činiš,
a ne, kako sanan, u ki no lin sidiš.
Vincere cum possis, interdum cede sodali;
obsequio quoniam dulces ritinentur amici.
Prijatelja dobit prem da mož pričan'jem,
li kad god mu zgodit triba je mučan'jem;
jere protiveći rado mrzak budeš,
a tiho strmeći prijazan dobudeš.
Ne dubites, cum magna petas, impendere parva;
his etenim rebus conjungit gratia caros.
Da budeš imati, kad vele uspitaš,
ne htij se lanjati, da manjša poskitaš;
ribar na udicu založaj nadije,
da ulovi ribicu, koja se zadije.
Litem inferre cave, cum quo tibi gratia juncta est;
ira odium generat, concordia nutrit amorem.
Ne potež' se priti, s kim no s' u milosti,
ni karat, ni riti, noseć oholosti;
neprijazan parnja, prijazan čini mir,
tko je, ki ne mrmnja, kad ga naskoči zvir.
Servorum culpis cum te dolor urget in iram,
ipse tibi moderare, tuis ut parcere possis.
Sluga kad sagriši tere ti bude kriv,
ne čin' da te izniši više razloga gnjiv;
razumom obladaj naglo rasrjen'je,
ter s redom pokaraj mlajših sagrišen'je.
Quem superare potes, interdum vince ferendo;
maxima enim morum semper patientia virtus.

Koga možeš biti sam svojom jačinom,
nemoj ga probiti, da svojom tišinom;
svaki mudar sudi, da podnest človika,
mej dobrimi ćudi kripost je velika.
Conserva potius quae sunt jam parta labore;
cum labor in damno est, crescit mortalis egestas.
Šćedi ča si stekal i s trudom dobio,
da t' ne pride pečal, buduć ostario.
Trudno je pod starost moći ča dobiti,
a smrtna je žalost tad ništar nimiti.
Dapsilis interdum notis et carus amicis,
dum fueris felix, semper tibi proximus esto.
Zadovoljno bogat kad budeš, pripravi,
i znance poštovat vele krat ne ostavi;
tim hoćeš dobiti prijatelj dovolje,
ki će te braniti od svake nevolje.

II.

Telluris si forte velis cognoscere cultus,
Virgilium legito. Quod si mage nosse laboras
herbarum vires, Macer tibi carmine dicet,
(corporis ut cunctos possis depellere morbos).
Si romana cupis et punica noscere bella,
Lucanum quaeras, qui martis praelia dixit.
Si quid amare libet, vel discere amare legendo,
Nasonem petito. Sin autem haec est tibi cura,
ut sapiens vivas, audi quae discere possis,
per quae semotum vitiis deducitur aevum.
Ergo ades et, quae sit sapientia, disce legendo.
Hoteć zemlju težat, Virgili počni štit;
hoteći zel'ja znat, Macer će te učit;
ako l' te deleta slišati batalje,
Lukan ti jih kanta, počan od Težalje;
ako li ćeš ljubav od bludnih žen imit,
Ovidija pročtav, hoć' ju steći umit;
ako ć' razum prijat, ne budi ti muka
dobro živit i stat, sliš' moga nauka.

145 koga] *u rkp.* s koga, *može biti dobro,* jer sr. niže st. 521.

Si potes, ignotis etiam prodesse memento;
utilius regno est, meritis adquirere amicos.
Ljudem svim neznanim, kada mož, naprudi,
u ništar nijednim nigdar ne naudi;
tim ti je vridnije prijatelja steći,
ner od sve Vlahije kraljem se nareći.
Mitte arcana Dei caelumqae inquirere quid sit;
cum sis mortalis, quae sunt mortalia cura.
Božastva visinu viruj, a ne išći,
narava nižinu uzdrži i tišći;
ča ne moreš doseć, toga se ne hitaj,
ča t' pismo pravlja, šteć toj virom obhitaj.
Linque metum leti, nam stultum est tempore in omni,
dum mortem metuis, amittere gaudia vitae.
Nimaj strah od smrti; da je se ne bojiš,
grihov se isprti, a nastoj da živiš
pod zakon podložan, i ne sustan' prosit,
da s' vazda uzmožan duhovno se nosit.
Iratus de re incerta contendere noli:
impedit ira animum, ne possit cernere verum.
Od sumnjene stvari srdito se pričat
ostav', i u kari prez pristanka kričat,
u sržbi će t' ostat pamet zaslipljena
tako, da ne ć' poznat, ča bude istina.
Fac sumptum propere, cum res desiderat ipsa,
dandum etenim est aliquid, cum tempus postulat aut res.
Brez krsman'ja spenžaj, i čin' ča te čeka,
kada je stvar takaj, ka ne će počeka.
Nerazuman j' i kriv, ki sobom ne razmah
i prigodu pustiv, uzgovori ne mnjah.
Quod nimium est fugito, parvo gaudere memento:
tuta mage est puppis, modico quae flumine fertur.
Za steć niko blago, čemu ti je štentat,
veće t' budi drago, malim se kuntentat.
Jer prikrcana nav rado se potopi,
a ka je prazna plav, more ju naskropi.
Quod pudeat, socios prudens celare memento;
ne plures culpent id, quod tibi displicet uni.
Od česa te je sram, krij pred rusagom svim,

da ča ne hvališ sam, ne prikore te tim;
i počni hititi, očistit se toga,
ča t' more nauditi porugan'ja mnoga.
Nolo putes, pravos homines peccata lucrari,
temporibus peccata latent, et tempore parent.
Ne mni', da človik hud, zgrišajuć dobiva;
kada odkriješ sud, znaš, ča u-nj počiva:
grih ti je sad skriven, ki sada nije znan,
biti će odkriven daj na pokojni dan.
Corporis exigui vires contemnere noli;
consilio pollet, cui vim natura negavit.
Malahna človika ne pogrdi jakost,
prem da ni tolika, kolika sipja kost;
jer kipa nizoka človik drugi bude,
a uma visoka, kim jazik dobude.
Cui scieris non esse parem te, tempore cede;
victorem a victo superari saepe videmus.
Drugda nejačemu, s vrimenom se podlož',
a vazdi jačemu ustupi, koko mož;
vele krat ostane dobitcem, ki je dobit,
i ki gori ustane, hoće potlačen bit.
Adversum notum noli contendere verbis;
lis minimis verbis interdum maxima crescit.
S prijateljem tvojim ne htij se ti ričmat,
da on srcem svojim ne bude se ďvizat;
iskra mala požar veće krat izvede,
tako malahan kar mnogu svadu svede.
Quid Deus intendat, noli perquirere sorte:
quid statuat de te, sine te deliberat ipse.
Ča kani bog stvorit, nemoj iziskovat,
ner u čem on očit htil se je ukazat;
otajna iskati po zlamen'ja nika,
ali htit čarati, griha je velika.
Invidiam nimio cultu vitare memento,
quae, si non laedit, tamen hanc suffere molestum est.
Ne htij se ponosit odićom zalihom,
jer ćeš raspravljen bit grdinom velikom,
ka, prem da t' ne udi, li sram ti će zadat,
kad se svak počudi, ter te bude kazat.

Esto animo forti, cum sis damnatus inique,
nemo diu gaudet, qui judice vincit iniquo.
Kad izgubiš tvu prav krivim sudom, za toj
čovištva ne ostav', ni za zlom voljom poj;
vesel bo ne bude do duga vrimena,
ki parnju dobude dil suda skrivljena.
Litis praeteritae noli maledicta referre:
post inimicitias iram meminisse, malorum est.
— Kara, ki je prošal, spominati nemoj,
ni ča je ki rekal, toj, ovoj, ni onoj;
pokle si se smiril, pridnja privrijen'ja
sva čin' da si zabil i sva zla činjen'ja.
Nec te collaudes, nec te culpaveris ipse;
hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis.
Ni se sam pohvali, ni se pokudi sam,
jer će reć ostali: mahnit je vidit nam.
Po voću se sudi, kakova su stabla,
i kih je tko ćudi, po dila dobra i zla.
Utere quaesitis modice, cum sumptus abundat;
labitur exiguo, quod partum est tempore longo.
Kad tratu mnogu imaš, veće po smokom trat',
čin', da ne zaimaš veće, ner mož požat;
u vele ča stečeš, u malo vrimena
kada pak rastečeš, oplasnu t' vimena.
Insipiens esto, cum tempus postulat aut res;
stultitiam simulare loco, prudentia summa est.
Čini se da si lud, gdi je tribi i kad,
ter da si prazan sud, budući pripun tad;
jer je mnoga mudrost, kad potriba bude,
ukazati ludost, da t' se dobro zbude.
Luxuriam fugito, simul et vitare memento
crimen avaritiae, nam sunt contraria famae.
Raskošna traćen'ja i lakoma tokoj
uklon' se skrcanja, u sridovištvo stoj;
trabulja i skupost, dva su protivna zla,
dobra glasa vridnost ka razmiću po tla.
Noli tu quaedam referenti credere semper;

228 tko] *rkp. piše* cho 229 po smokom] *rkp. piše* po smochom 233 kad] *rkp.* chlad

exigua est tribuenda fides qui multa loquuntur.
Ča budu pravljati, gdi je ka skupšćina,
nemoj ti držati da je sve istina;
dat bo se ne more svim vira, jer mnoga
mnozi svud govore, ni se stide toga.
Quae potu peccas, ignoscere tu tibi noli;
nam nullum crimen vini est, sed culpa bibentis.
Kad godir se op'ješ, sebi krivinu daj,
oda zla, ko izviješ, sam sebe kaštigaj;
grih bo u vino ni, ni bluda, ni zleda,
da u tom, ki kopni piti ga brez reda.
Consilium archanum tacito committe sodali;
corporis auxilium medico committe fideli.
Otajne stvari svit z drugom onim imaj,
ki te ne će odkrit, da mučat svaka taj;
a tvojoj nemoći likar ki t' je viran,
čin', da t' da pomoći i ličen'ju biran.
Noli successus indignos sufferre moleste;
indulget fortuna malis, ut laedere possit.
Ne čud' se čoviku, ki no je pokajan
u korist veliku, ne buduć dostojan;
za to t' napridak gre čoviku, ki je zal,
da kad ga zlo dopre, veće mu bude žal,
Prospice, qui veniant hos casus esse ferendos;
nam laevius laedit quidquid praevidimus ante.
Kad se zgodit more zločestja naloga,
mudri ti govore: razmisli pri toga;
laglja su podniti, ka su razmišljena,
al se ukloniti pri, ner su izvršena.
Rebus in adversis animum submittere noli;
spem retine; spes una hominem nec morte relinquit.
U vrime nevolje ne htij se desperat,
da u bogu dovolje ufan'ja htij imat;
zimu slidi lito, oblake vedrina,
noći stanovito dan, vitre tišina.
Rem, tibi quam noscis aptam, dimittere noli;
fronte capillata, post est occasio calva.
Ne htij upustiti prigodu kad imaš,
da htij obrediti stvar, za ku se imaš;

prigodi opći stat na čelo vlas; griva,
za ku se daje jat, zadu je plišiva.
Quod sequitur specta, quodque imminet, ante videto;
illum imitare Deum, partem qui spectat utramque.
Ča je bilo, gledaj i misli, ča će bit,
prihinit se ne daj, da pamet htij imit,
podobna ćeš se zvat k Janusu, ki se di,
zad i sprid da j' okat, da s obi stran vidi.
Fortius ut valeas, interdum parcior esto;
pauca voluptati debentur, plura saluti.
Hoć biti veće zdrav, s redom i s mirom pij
manje jizbin naprav', i priprostije jij,
od grla deletu, sve ča hlepi, ne daj,
da t' ne čini šćetu životu slast takaj.
Judicium populi numquam contempseris unus;
ne nulli placeas, dum vis contemnere multos.
Nemoj sam pokudit mnozih mnin'je i sud,
jer će ti naudit taj i takova ćud;
nikomur ne ć' drag bit, buduć usilan svim,
i ne hteći zgodit u dil ki godi njim.
Sit tibi praecipue, quod primum est, cura salutis;
tempora nec culpes, cum sis tibi causa doloris.
Pomnju od spasen'ja navlašnju vazda imaj,
ter dobra činjen'ja vrime ne upušćaj;
vrime s'ono gubi, ko praznujuć mineš,
i kriv si sam sebi, ako tač primineš.
Somnia ne cures, nam mens humana, quod optat
dum vigilat, sperat: per somnum cernit id ipsum.
Ča t' se bude sniti, za ono ti ne haj,
ni viru imiti u vidin'ja takaj;
jere, ča človik mni al želi imiti,
to t' mu s' u noći sni, to t' bude tlapiti.

III.

Hoc quicunque velis carmen cognoscere, lector,
cum praecepta ferat, quae sunt gratissima vitae,
instrue praeceptis animum, nec discere cesses;

nam sine doctrina vita est quasi mortis imago.
Commoda multa feres; sin autem spreveris illud,
non me scriptorem, sed te neglexeris ipse.
Vi, ki verse ove često ćete čtiti,
ča no u njih slove, nastojte činiti;
tko boće obslužit nauke mudrosti,
on se ne će tužit, da blažen bit dosti.
Uči se da si umić, nastoj ter se isprav';
jer tko je neumić, ni človik nego brav;
ako budeš taki, daj krivinu sebi,
a ne daj meni, ki ovoj pisah tebi.

Cum recte vivas, ne cures verba malorum;
arbitrii nostri non est, quid quisque loquatur.
Kada pravo živiš, krivine se nadaj,
i kad zlo ne činiš, zlih raspravi ne haj;
u oblast našu ni, ča će reć ki človik:
kako ki sam čini, taki t' ima jazik.
Productus testis, salvo tamen ante pudore,
quantum cumque potes, caelato crimen amici.
Kada si svidok zvan, istinu ne zataj',
i koko budeš znan, toko tad reći haj;
da prijatelja grih prid sudci li pokrij,
ča s' pitan, rec', od njih, ino se ne odkrij.
Sermones blandos blaesosque vitare memento;
simplicitas veri fama est, fraus ficta loquendi.
Na riči himbene nemoj se ganuti,
kako su vuhlene, od mnozih mož čuti;
ki su virovali besidam prihilnim,
paka su ostali smih i rugo inim.
Segnitiem fugito, quae vitae ignavia fertur;
nam, cum animus languet, consumit inertia corpus.
Uklon' se linosti tere pultrunije,
i svake praznosti, i još jutunije;
kako, ki hodi žeć, u jamu će se past,
tako ništar čineć, zlo činit uči last.
Interpone tuis interdum gaudia curis,
ut possis animo quemvis sufferre laborem.

311 *u rkp.* chacho chi hodi xech u yamu chise past

Kad te pečal stavi u nikoj nezgodi,
a ti se zabavi deletom kim godi,
ali hval' božji sud, ter ćeš moći bolje
podnesti težak trud od svake nevolje.
Alterius dictum aut factum ne carpseris unquam,
exemplo simili ne te derideat alter.
Nemoj raspraviti druzih govoren'ja,
ni smih napraviti ciċa njih činjen'ja,
da i tobom tokoj druzi se rugajuć,
dadu ti nepokoj, ter te ponašajuć.
Quod tibi sors dederit, tabulis suprema notato;
augendo serva, ne sis quem fama loquatur.
Od blaga tvojega dobar red učini,
ne želi tujega, nikimre ne hini,
pak svoje raspušćaj, kako t' se bolje vi,
kad svit ostaviš saj, da ti priroka ni.
Cum tibi divitiae superant in fine senectae,
munificus facito vivas, non parcus amicis.
Nakon tve starosti, ako t' ča izbiva,
ne daj lakomosti, da u te pribiva;
da nevoljnim dili i posad' kon sebe,
da bog u svom krili prime paka tebe.
Utile consilium dominus ne despice servi;
nullius sensum, si prodest, tempseris umquam.
Da si prem gospodar, ne pogrd' mudar svit
togaj, ki ima mar veran ti sluga bit;
vele krat izajde od sebra besida,
da mudrost nadajde plemenita dida.
Rebus et in censu, si non est, quod fuit ante,
fac vivas contentus eo, quod tempora praebent.
Ako nimaš toko ti blaga svojega,
imao si koko vrimena pridnjega,
o tom se kuntentaj, i još od stvari tih,
vazda hvalu podaj bogu, ki shrani svih.
Uxorem fuge ne ducas sub nomine dotis,
nec retinere velis, si coeperit esse molesta.
Gledajuć prćije uz ženu, čuj, ne sed',
da ćudi čistije ka bude, pros' ju i ved';

331 sebra] *u rkp. pogr.* srebra.

a s kom ti ni pokoj, ka ti mira ne da,
daleče od nje poj, ako ti crikva da.
Multorum disce exemplis, quae facta sequaris,
quae fugias. Vita est nobis aliena, magistra.
Ulizi u tempal segaj svita, i vij,
je li tuj exempal potriban tebi ki;
najt ćeš, da činjen'je mnozih će t' skazati,
ko slidit življen'je, ko li t' je ostavljati.
Quod potes id tenta, operis ne pondere pressus
succumbat labor et frustra tentata relinquas.
Ča moreš, toj čini; ča ne mož, ostavljaj;
sam sobom ne hini, razbor u svem stavljaj:
ludost je podleći, ali povrći njim,
tribi bude leći, brime niko, pod kim.
Quod nosti haud recte factum, nolito silere,
ne videare malos imitari velle tacendo.
Kada tko usčini stvar, ka ne dostoji,
ne muči, da ne mni, da mu se pristoji,
i da ni viditi, da mučeć taki blud,
namišljaš sliditi i ti hudobnu ćud.
Judicis auxilium sub iniqua lege rogato:
ipsae etiam leges cupiunt, ut jure regantur.
Kad inih zloba i moć posida tvoju prav,
od sudca pros' pomoć, a ne muč', kako brav.
Zakona misto daj i pravde razlogu,
potrti se ne daj krivine nalogu.
Quod merito pateris, patienter ferre memento,
cumque reus tibi sis, ipsum te judice damna.
Težinu nevolje, ke budeš dostojan,
trpi z dobre volje, a ne bud' zlovoljan,
i videć, da s' u toj upal, u čem je blud,
pričati se nemoj, da sam sebe osud'.
Multa legas facito; perlectis, neglige multa;
nam miranda canunt, sed non credenda poetae.
Nastoj nauk primit starih i novih knjig,
tere ćeš svist imit čistiju, nere snig;
ludost je čtit, s česa vrime s' i trud gubi,
ter poet čudesa, u kih istine ni.

344 ostavljati] *rkp.* stavljati **363** čtit] *u rkp.* chit

Inter convivas fac sis sermone modestus,
ne dicare loquax, cum vis urbanus haberi.
Mej prisidci stola, i gdi je starih zbor,
ne imij jazik vola, malo riči govor';
jer hteći viditi deletan ter šaljiv,
prirok ćeš dobiti, kad reku, da s' ričljiv.
Conjugis iratae noli tu verba timere,
nam struit insidias lacrimis, cum femina plorat.
Ne boj se i ne haj, kada domaća tva
spravi plač i vapaj i lica bije sva;
išće te nadseći, da budeš brigu imat,
nje volju čineći, ter se sa svim pridat.
Utere quaesitis, sed ne videaris abuti;
qui sua consumunt, cum deest, aliena sequuntur.
Uživaj ća s' stekal, da trabuljat nemoj,
da ne budeš stekal uboštva nepokoj;
ki svoje rastrate, li hteć trbuh pasti,
tujega se late, ni jih sram ni krasti.
Fac tibi proponas, mortem non esse timendam,
quae bona si non est, finis tamen illa malorum est.
Odluč', da od smrti ni trib' u strahu stat,
steći će sve strti, sve će biguće jat;
a da prem dobra ni, jer podvraća lonac,
ki svita slastju vri, nevoljam je konac.
Uxoris linguam, si frugi est, ferre memento,
namque malum est, non velle pati, nec posse tacere.
Ustrp' žene jazik, ka t' čini napridak,
i sržbi glavu odsik, podnes' kako sinak;
ne htit podnesti kvar ni moć mučat us toj,
za isto zla je stvar i srcu nepokoj.
Dilige non aequa caros pietate parentes,
nec matrem offendas, dum vis bonus esse parenti.
Roditeljem ukaž' milošću i ljubav,
nigdar jih ne uraz', ter ćeš bit bogu prav;
ne čini majci žal, otcu zgodit hoteć,
obima si dopal, obima bud' služeć.

IV.

Securam quicumque cupis deducere vitam,
nec vitiis haerere animos, quae moribus obsint,
haec praecepta tibi semper legenda memento;
invenies aliquid, quo te nitare magistro.
Ki smirno živiti i ćudi želite
hudob se ukloniti, nauke sej čtite;
u njih ćete najti, ka ćete slidtiti,
i s česa odajti, hvaljeni hteć biti.

Despice divitias, si vis animo esse beatus,
quas qui suspiciunt, mendicant semper avari.
Ne ljubi, ni želi blaga zemaljskoga,
čin' ča t' zakon veli boga svemogoga,
jer, ki ni blaga sit, ništar mu ni dosti,
vazda će ubog bit dil svoje skuposti.
Commoda naturae nullo tibi tempore deerunt,
si contentus eo fueris quod postulat usus.
Ne će ti manjkati nigdare, čim budeš
život uzdržati, ni o čem pribudeš,
ako se kuntentaš imat toko hliba,
i čim se sustentaš, kako t' je potriba.
Cum sis incautus, nec rem ratione gubernes,
noli fortunam, quae non est, dicere coecam.
Nepomljiv budući, i prez razloga stvar
svu guvernajući, ni nje imijuć var,
nemoj se tužiti, nesriću psujući,
ni slipu činiti, slipa ne budući.
Dilige denarium, sed parce dilige formam,
quam nemo sanctus nec honestus captat habere.
Ča t' je potribno, ljub', i ča t' daje korist
uzdrži a ne gub', i himbe budi čist;
veće haj biti svet, slideć pravu kripost,
ner zlatim pasom spet, ni imati lipost.
Cum fueris locuples, corpus curare memento;
aeger dives habet nummos, se non habet ipsum.
Kada budeš bogat, život svoj ne zapust',
da budeš zdravje imat, pri zdravju blago pust';

ki se da skuposti, pineze li prima,
dukat ima dosti, da sam sebe nima.
Verbera cum tuleris discens aliquando magistri,
fer patris imperium cum verbis exit in iram.
Kad hodeć na skulu od meštra b'jen budeš
bičem, per lu kulu, ter strpiv zabudeš,
tako strpit sržbu očevu se uči,
i ku s' držan službu, čini mu, ter muči.
Res age, quae prosunt; rursus vitare memento
in quibus error inest, nec spes est certa laboris.
Čin' stvari ke prude, a čuvat se nastoj
od onih, ke ude, ter ćeš imit pokoj,
i hoć kuntent živit, jer tu imajuć ćud,
biti ćeš stanovit, da ti ni zaman trud.
Quod donare potes, gratis concede roganti;
nam recte fecisse bonis in parte lucrorum est.
Ča mož darovati prijatelju, dopusť,
kad bude pitati, a plaće ne izusť;
jer naruč učinit tomu, koga si znal
i ki t' je dobar mnit, dobitak je ne mal.
Quod tibi suspectum est, confestim discute, quid sit;
namque solent, primo quae sunt neglecta, nocere.
S česa sumnju imaš da će te u škodu vrić,
čini da providaš kako će se zavrić;
jer veće naudi onomu, ki zaspi,
ter se ne probudi, kada no tat uzbdi.
Cum te detineat Veneris damnosa voluptas,
indulgere gulae noli, quae ventris amica est.
Kada te priteže grih na puteni blud,
ter te volja steže ne hajat božji sud,
tad ustegni grla, jer objist i pitje
na taj grih su hrla i na takvoj žitje.
Cum tibi proponas animalia cuncta timere,
unum praecipio tibi, plus hominem esse timendum.
Kad ljutu zvir zgledaš, upreš u njoj oči,
ter od straha predaš, da te ne naskoči,
a ja ti hoću dat svita sad neluda:
veće s' imaš bojat od človika huda.
Cum tibi praevalidae fuerint in corpore vires,

fac sapias; sic tu poteris vir fortis haberi.
Tko bude imati toj srce i mišcu,
da smi protiv stati konjiku i pišcu,
jaki tere hrabar tada t' veće bude,
kada doteče dar, da sebe dobude.
Auxilium a notis petito, si forte laboras;
nec quisquam melior medicus, quam fidus amicus.
Kad ku imaš nemoć, od prijatelj tvojih
svit pitaj i pomoć, ne likari onih,
kih no ne znaš ni viš; likar je najbolji
s kim u ljubav živiš, toj tvojoj nevolji.
Cum sis ipse nocens, moritur cur victima pro te?
stultitia est, morte alterius sperare salutem.
Budući krivac ti, za č za se ubit hitiš
telca, ki skrivil ni: tako li boga štiš?
manen je, ki doseć spasen'je duši mni,
hrl buduć i poseć da druzim zlo čini.
Cum tibi vel socium vel fidum quaeris amicum,
non tibi fortuna est hominis, sed vita petenda.
Tovariša imit tere prijatelja,
ki no će t' viran bit, ako te je želja,
ne gledaj, ima li blaga zadovolje,
da meju ostali je li ćudi bolje.
Utere quaesitis opibus; fuge nomen avari;
quid tibi divitias, si semper pauper abundas.
Uživaj ča s' dobil, a ne budi lakom,
i potrati obil, kad je tribi, svakom;
ča ti blago prudi i da s' bogat mnogo,
ako t' se svak čudi, da živeš ubogo?
Si famam servare cupis, dum vivis, honestam,
fac fugias animo, quae sunt mala gaudia vitae.
Ako ćeš doteći dobar glas i nosit
i više usteći, ne htij se ponosit,
ni se raskoši daj, ni slasti vrimenoj,
sa svakim mir imaj, u svem se boga boj.
Cum sapias animo, noli ridere senectam;
nam quicunque senet, puerilis sensus in illo est.
Buduć ti pameti razumne dovolje,
rugan'ja ne smeti od starih nevolje,

da vazda štuj starost, i nje nos' brimena,
kad zajde u ludost cić duga vrimena.
Disce aliquid, nam cum subito fortuna recessit,
ars remanet, vitamque hominis non deserit unquam.
Ne htij se oblinit naučit meštriju,
tako se ne ć' hinit i zajt u smamiju;
kad srića odajde, s tobom ostane art,
ter ti krušac najde i s kom priživeš part.
Prospicito tecum tacitus, quid quisque loquatur;
sermo hominum mores et caelat et indicat idem.
Muče zamirati nastoj, i procini,
ča će t' tko parlati, tere se ne hini;
besida odkriva otajna od ljudi,
i još ča sakriva, drugda se izludi.
Exerce studium, quamvis perceperis artem;
ut cura ingenium, sic et manus adjuvat usum.
Art ako naučiš, teg za toj ne zapust',
nastoj da ga činiš, linost od sebe odpust';
misal inžinj ostri, art tegom veliča,
i tko se često pri, bolje se isprića.
Multum venturi ne cures tempora fati;
non metuit mortem, qui scit contemnere vitam.
Ne haj hotit znati, kada imaš umrit,
gdi će te smrt strti, ali odkud će prit;
smrti se ne boji, tko život ne haje,
a pripravan stoji, jer se grihov kaje.
Disce, sed a doctis; indoctos ipse doceto;
propaganda etenim rerum est doctrina bonarum.
Uči se od umića i kad se naučiš,
nauč' ne umića knjigu, ku dobro viš;
od potribe bo jest, da knjige množa glas,
da pomoć bude nest po svit knjižnika klas.
Hoc bibe quod possis, si tu vis vivere sanus;
morbi causa mali est homini quaecumque voluptas.
Kada vino piješ, s mirom i s redom pi',
da pamet ne zapiješ, da tobom rugo ni;
prezredno jist i pit, nemoć ti će natlić,
ka će t' život saspit, iz kože tvoje vlić.
Laudaris quodcunque palam, quodcunque probaris,

hoc vide, ne rursus laevitatis crimine damnes.
Ča hvalom uzneseš i budeš se čudit,
ako pak potepeš tere budeš kudit,
lagahan se hoć zvat, nestanovit u sud,
za to se htij čuvat ne pasti u taj blud.
Tranquillis rebus semper adversa timeto;
rursus in adversis melius sperare memento.
U dobrosrićnu stvar protivšćine se čuj,
ter bogu imij har, ki ti dal milost tuj;
ako si zla koga dopal i nevolje,
uzdaj, posla toga da će t' biti bolje.
Discere ne cesses; cura sapientia crescit,
rara datur longo prudentia temporis usu.
Učit se ne pristaj; hoć nastojeć imit
u pismih razum taj, da ćeš pohvaljen bit.
nastojan'je dugo hodeć kami stare,
i orući plugo i strigući škare.
Parce laudato; nam quem tu saepe probaris,
una dies qualis fuerit ostendet amicus.
Ne uznos' visoko človika, ni hvali,
jer ako nizoko za tim se uvali,
hoće te stid biti da si tad kriv bio,
počan on činiti ino, ner si mnio.
Ne pudeat, quae nescieris, te velle doceri;
scire aliquid laus est, culpa est nihil discere velle.
Nemoj se sramovat, ča ne znaš da učiš,
i učenik se zvat, dokle se naučiš;
slava je umiti knjige dokturiju,
sramota, ne umiti štit, ča pisma diju.
Cum Venere et Baccho lis est sed juncta voluptas,
quod blandum est, animo complectere, sed fuge lites.
Vino ter puti blud i slast je i svada,
slast imat a ne trud naša je svist rada;
poni tuj obhitaj, ku t' razlog hvali stvar,
a slasti ne smitaj, kim je pridružen kar.
Demissos animo et tacitos vitare memento;
qua flumen placidum est, forsan latet altius unda.
Čuj se prihiljena človika i dobrom

490 potepeš] *rkp. pogr.* potrepeš

izvan obnajena kako mido srebrom;
mora tiho stanu, da tko se tuj vozi,
trepi, kad ustanu z bukom vali mnozi.
Cum tibi displiceat rerum fortuna tuarum,
alterius specta, quo sis discrimine peior.
Kada se uzbojiš trudan domom i van,
i nevoljan stojiš u noći i u dan,
nesriće pogledaj druzih, jesu l' veće,
ter se tuzi ne daj, neg trpi mučeće.
Quod potes, id tenta; nam litus carpere remis
tutius est multo, quam velum tendere in altum.
S česa moreš biti, toga se primi ram',
a ne htij nositi, ča nosit ne mož sam;
bolje je, pojamši vesla kraj otirat,
neg jidra raspamši pučine probijat.
Contra hominem justum prave contendere noli;
semper enim Deus injustas ulciscitur iras.
Pram onom človiku kričat nitkor nima,
ki hvalu veliku meju ljudi ima;
jer ki je nas više, koga je svud slava,
kara ter pedipše srjen'ja neprava.
Ereptis opibus noli moerere dolendo,
sed gaude potius, tibi si contingat, habere.
Kada te popline i stan vrgu nica,
ne čin' da zaline za to plač tva lica,
da u svem hval' boga, ki no je i sam bil
života uboga, kad je na svit hodil.
Est jactura gravis, quae sunt amittere damnis;
sunt quaedam, quae ferre decet patienter amicum.
Jest mnoga teškoća iman'ja sve zgubit,
da veća slipoća svita blago ljubit;
ubogo živeći, siguro ćeš stojat,
a blago noseći, vazda ćeš se bojat.
Tempora longa tibi noli promittere vitae;
quocunque ingrederis, sequitur mors, corporis umbra.
Lludost je obitat sam sebi dug život,
a na oblast nimat od ure jedan bot;
kada spiš i kad jiš, kad sidiš i kad greš,
slidi te, a ne mniš, ka hoće, da umreš.

*

Thure deum placa; vitulum sine, crescat aratro;
nec credas placare Deum, cum caede litatur.
S pokorom i s molbom vičnjega utoli,
a ne hin' sam sobom, bijuć skot i voli;
to je bil običaj starih na svit ljudi,
a sad je zakon taj: ostav' se zlih ćudi.
Cede locum laesus, fortunae cede potenti;
ledere qui potuit, prodesse aliquando valebit.
Uklon' se svakoga koga s' urazio,
da veće jakoga, ako s' podražio;
s onim se smirit poj', ki t' more naudit,
misleći, da t' us toj može još naprudit.
Cum quid peccaris, castiga te ipse subinde;
vulnera dum sanas, dolor est medicina doloris.
Kada si zgrišio, misli ter se saznaj,
od zla ko s' činio sam sebe kaštigaj;
za ranu izličiti izriž' zlo i vrz' van,
ter ćeš odpuditi bolin'jem bolizan.
Damnaris nunquam post longum tempus amicum:
mutavit mores, sed pignora prima memento.
Koga si ljubio od vele vrimena,
ter je zagrubio, ne kun' mu imena;
prominio je ćud, i zal je, sam budi,
li ti ga ne osud, ni njemu naudi.
Gratior officiis, quo sis mage carior, esto,
ne nomen subeas, quod dicitur, officiperdi.
Komu časti činiš, da mu si veće mil,
čin', da mu mrzak nis' u stvari tvojih dil;
on će t' inako imat na časti malu har,
a ti se hoćeš zvat imenom: gubidar.
Suspectus caveas ne sis miser omnibus horis;
nam timidis et suspectis aptissima mors est.
Nemoj od svakoga pram sebi sumnju imit,
jer pokojan s toga ne ćeš nigdare bit;
sumljiv tere strahljiv živeš život trudan,
trpiš smrt, buduć živ, u noći i u dan.
Cum servos fueris proprios mercatus in usus,
et famulos dicas, homines tamen esse memento.

560 gubidar] *rkp. piše* **gliudi dar**

Kad za tvu rabotu kupiš koga slugu,
nis' kupil ugotu, ni osla, da drugu;
človik je, kako ti, imij na pamet toj,
ter kako tribi ni, pogrdit ga nemoj.
Quam primum rapienda tibi est occasio prima,
ne rursus quaeras, quae iam neglexeris ante.
Kad prigodu vidiš, tud'je ju popadi,
ter ča činit misliš, toj činit napadi,
da pak vrime drugo ne budeš čekati,
upustivši prvo, ko ne hti gledati.
Morte repentina noli gaudere malorum;
felices obeunt, quorum sine crimine vita est.
Nemoj se veselit nagloj smrti zalih,
da prija dreselit osuda dopalih;
on blažen i slavan s ovoga svita gre,
ki griha pokajan i spovijen umre.
Cum tibi sit conjux, ne res et fama laboret,
vitandum ducas inimicum nomen amici.
Ki mladu ženu imaš i s njome pošten glas,
gledaj, koga primaš, je l' na njem vire pas;
ne čin', da t' komore tve budu pohodit,
od kih se reć more ali sumnja ka bit.
Cum tibi contigerit studio cognoscere multa,
fac discas multa, vita nescire docere.
Kada ti se zgodi, da s' vele naučil,
da jur tvoj glas zvoni veće nere si mnil,
ne praznuj, ne muči, da ča još ne umiš,
jošće se nauči i nastoj da umiš.
Miraris verbis nudis me scribere versus,
hos brevitas sensus fecit conjungere binos.
Ino ni ostalo, ča bih reć pohotil,
ner, da s riči malo mnogo sam obhitil;
ke po dva versa pe Kato premudri sam,
ja po četiri te nauke ispisah vam.
A da vam naprudi besid ke sbrasmo stog,
otac, sin, duh budi hvaljen, jedini bog,
na zemlji, na more, na nebo, po vas svit,
sve dni, kim ne more skončan'ja biti lit.

Lipo prigovaran'je razuma i človika.

Misleć človik tužben vrimenje nevolje,
od kih je moćno b'jen i trujen dovolje,
razum ga susrite, kruna od razloga,
od istine svite noseć u toj doba,
ter ga pitati ja: „Ča s' toli zlovoljan?
„ča će reć obraz ta plačan i nevoljan?
„riči reci meni, pri neg se dan nagne,
„lika ću dat tebi, da t' žalost odlagne.“
Sliši svaki sada, ča človik tužiti
plačan uče tada, ča l' razum učiti,
ter ćete imati ustrpin'ja jakost,
kada vas tišćati bude koja žalost.

Človik.

Smrt mi je na pamet, mislim da ću umrit,
stojim kako vazet, jer mi je na to prit.

Razum.

Narav je človika, ki se rodiv pride
na zemlji ovdika, umrvši da otide.
Još zakon hoće toj: ča vazmeš u zajam,
da povratiš onoj. — Život je zajat nam.
Život ov živiti, a pak imit žalost
da ćeš ga vratiti, nika je neharnost.

Človik.

Slišam riči tvoje, li to ti umim rit,
nad sve strahe moje strašije mi je umrit.

Razum.

Manenost je mnoga, hotiti strah imit
ter se bojat toga, ča znaš da će t' li bit.
Umrli jesu oni, ki živiše pri nas;

20 nika] *u rkp.* niha, *može dobro biti, sr. u Juditi pj. 4 st. 61 s opaskom.* 22 nad] me *rkp.*

umrit će i ovi, ki se rode po nas.
Bolizan je umrit, da tko se još boji,
pravo ti hoću rit, on bolizan hvoji.
A straha imati od smrti ne budeš,
ako se bojati boga vazda budeš.

Človik.

Da no me će jati, ki mi zasidaju,
i rane zadati, pokle me utiraju.

Razum.

Uklon' se ako mož, bolje je da si zdrav,
ako li li ne mož, raduj se da si prav.
Pravdenu naudit ni rane ne mogu,
tilo će razudit, duh će pojti k bogu.
Ne boj se, samo put ki t' more posići,
da ki u oganj ljut dušu t' more vrići.

Človik.

U bašćini mojoj ne dadu mi priti,
a u zemlji tujoj ne bih rad umriti.

Razum.

Gdi godire umreš, tribuje, dobro znaj,
s sega svita da greš u pakal al u raj.
Bašćina tvoja ni na svitu ovomu;
da kad primineš ti, budeš stat u komu:
ondi je ljudem stan, gdi jim je uvik bit,
a ne iz koga van tribuje skoro it.
Ne brin' se poni tim, da ne ć' domom umrit,
da brini se sa svim, gdi ćeš umrvši prit.
U Rim duh pustiše glave apostolske,
ne gdi se rodiše u strane židovske.
Ostali apostoli svi se razidoše
po svitu okoli, domom ne pridoše.
Znahu bo, da njih dom gori je u raju,
vikovnje sad u kom vesel'je uživaju.

Človik.

Evo sam golobrad, u najliplju mladost,
za to umriti sad mnoga mi je žalost.

Razum.

Mnozi su starosti živeći doprli,

42 s sega] sega *rkp.*

plačuć, u mladosti da nisu umrli;
jer dugo živeći drazih pokopaše
ter svitu služeći u grih se umotaše;
pokoja nimaše od protivšćin mnozih,
od gute skučaše, od fibre, od bocih:
i ti da bi stupil na lita starija,
brz bi li oćutil zla, smrti teškija;
još da bi tvu mladost smrt sada ne ubila,
malo za tim starost bi t' ju ogrubila.
Za to ča trpiti do duga ne more,
malo pri zgubiti, ka žalost bit more?
Ne ć' žalit mladosti, ni brigu imati,
ako zal starosti budeš razmišljati.

Človik.

Sridu tujih stojim, ki no me ne znaju,
ter se jošće bojim, da me ne ukopaju.

Razum.

Gdi godir ležati bude mrtvo tilo,
crvi ga će znati i biti će gnjilo.
Kako tilo umre, tako tud'je grdi,
a grob mu se zapre, da živim ne smrdi.
Ako tve tilo to ne će se ukopat,
ča je tebi za to? ne ćeš čuti ni znat!
Još ki mrtav, studen svrh zemlje počiva,
ne leži odkriven, nebo ga pokriva.
Ako ležeći van, ptice ga će jisti;
toko je u greb stan, crvi ga će gristi.
U kom godir misti mrtac bude ležat,
put će se izisti, kosti će gole ostat.
Za to jur ne misli: tilo gdi će biti?
da samo razmisli, kamo će duh iti.

Človik.

Zdravje me ostavi, ne imam pokoja,
u pečal me stavi nemoć zla ozoja.

Razum.

Ne samo u boju skaže t' se srca moć,
li samo u broju, da jošće u nemoć;

65 tvu] *u rkp.* svu 88 ozoja] *u rkp. kako se čini* oszoja *ili* ostoja 90 broju] *u rkp.* brodju, *ali je* d *prevučeno.*

na odru poni tvom hvalu će imiti,
ako budeš u tom hrabro se nositi.
Kad je put mlohava, tad duša ozdravi,
bogu bude prava, apostol to pravi.
Grišnu pohotin'ju uzda jest slaba put,
misli obolin'ju, a ne od griha mut.
Ako poni trudi duhovnu življen'ju
nemoć ka te trudi, stav' konac tužen'ju
ter trpi trujen'je, ko t' šalje gospodin
za tvoje spasen'je; boga štit ne bud lin,
li priprav' se umrit, ter ti će nemoć taj
al od tebe otit, al te unit u raj.

Človik.

Daj mi još niki red, jere mnozih viju,
ki ne znav moju zled, od mene zlo diju.

Razum.

Žao ti bud', ako dobri ljudi zla taj
uskladaju tako; ako zali, ne haj;
zli bo zloga ljube, zali jim je vičan,
dobroga glas grube, jer jim ni priličan.
Paka drugi ljudi razbora ne ima,
prez razloga sudi, ter rasklada svima:
ti riči njegove toliko scin' u svem,
koliko kad rove tekuć tovar putem;
ali kad uzbubnju valove u mori,
a vitri ušušnju u polju al u gori.
Ako si prem psovan od luda, ki viska,
ne di t' ča s' dostojan, da ča ga ćud stiska,
a za tim spoznaj se, tere zla zlimi stav,
ako s' kriv, isprav' se, boga hval' ako s' prav.
Tako ti čineće, zloreki uditi
duši tvojoj ne će, da hoće pruditi.

Človik.

Da vo sam bandisan van patrie moje,
u tu me utiš' stran rič beside tvoje.

Razum.

Svim je patria svit; ki se na svit rode,
da putuju sto lit, van se nje ne broje.

124 van] *u rkp.* nam; *mjesto* broje *moglo bi se čitati* zbrode.

Pače t' rekoh da ni, ni da ti more bit
patria, gdi t' se sni, da gdi ćeš vazda bit;
gdi t' je vikovnji stan, tuj ti patria jest,
virnim je u gornju stran, nevirnim doli sest.
Kako tko bude prest, tako će se odit,
dila ga će ponest i s njimi će hodit.
A sad je ljudem dom, zemlja, po kom hode,
pticam ajer, po kom lete, ribam vode.
Zemlja je poni tva, ne tuja, gdi sidiš,
iz nje t' je pojti tja, da indi priživiš.

Človik.

Bolizan pritišće kip i dušu moju,
i toj me sad stišće prosit pomoć tvoju.

Razum.

Ako ćeš slišati, zadovoljnu pomoć
od mene ć' imati, ter polahčat nemoć.
Kada je bol mala, ustrpis', lasno je;
kad je uzbujala, ustrpis', kratka je.
I ozdrav svoje dni, malo biše tad znan,
listo ga znajući pohajahu mu stan;*
kada ga nateče bolizan nevolje
glas njegov poteče po svitu dovolje.
I dojde do boga, i bog ga uznese
u raj ćića toga, jer hrabro podnese.
Ako je malo tih, ki mogu strpiti,
u družbi moreš njih, ako hoćeš, biti.
Ako li slíditi hoć tih, kih je vele,
ustrpin ne ć biti ni misli prognat zle.

Človik.

Jošće je stvar ina, ku ti hoću reći,
uboštva težina osadni mi pleći.

Razum.

Uboštvo teško ni, da za to, neka znaš,
teško ti se čini, jer mu dobro ne znaš.
Uboštvo je lahko, veselo, slobodno,

140 kratka je] *u rkp.* lasno je *kao* i *st. 139.*

* Ovdje je po svoj prilici od prepisatelja nešto izpušćeno gdje se primjera radi napominje ime čovjeka, koji je uztrpljivo podnosio boli, n. pr. J o b a itd.

tko ga nosi tako, kako je podobno.
Tiho, poniženo uboštvo u sebi jest,
od tih ni cinjeno, ki z bogom ne će sest.
U blagu je oholost, tašćina, puti blud,
objist, kar, zavidost, strah sumnja, misli trud;
onih ki ga ljube, slipoća je mnoga,
hine, kradu, rube, sami ginu s toga.
Za to ga diliti bog veli, ne iskat
ter blago želiti, ko no ne će skončat;
za to ga diliše Matie i Zakeo,
ter se uzvisiše, gdi no je bog seo.
Da oni, ki hteći blago teć sa svima,
na ognju goreći kaplju vode nima.
Lazara, ki hranu sebi hodeć prosi,
u pokoja stanu angelski kor nosi.
Ništare nimahu božji apostoli,
po svitu plitahu bosi tere goli.
Mnozi njih slideći blago odpustiše,
duhovno živeći bogu poslužiše;
sada t' uživaju blaženstvo vikovnje.
Ako ć' pojt u raju, počni sliditi nje.
Isus ubog biše; ubogo se rodi,
druzi ga hraniše, kad po zemlji hodi.
Jur poni ne tuži, ni žel' blaga mnoštvo;
gospodinu služi, ki ljubi uboštvo.

Človik.

Nisam jak ni moguć, nimam pinez pun grop;
nisam barun slovuć, nisam biskup ni pop.

Razum.

Ako s' sebe dobil, Aleksandra s' jači,
ki biše svit podbil, a zloba ga tlači.
Malim se podklada, ki ljubi kriposti;
kim skupost oblada, ništar mu ni dosti.
Bolje ti je časti zvati se dostojan,
ner časti dopasti, buduć nedostojan.

160 misli trud] *u rkp. nerazumljivo* mislit tud. 163 ne] *rkp.* ni. 173 mnozi] *rkp.* mnozih

Človik.

Ne budući jaki, ne budući moguć,
psovat me će svaki, i jošće prava tuć.

Razum.

Raduj se, da s' nejak nepravde tvoriti,
ter nepravde bud jak moći podnositi.
Ne oni ki biju, da ki budu bjeni
za prav, ku imiju, biti će spaseni;
i tim dobiše raj mučenici sveti,
li držeći put taj u narod prokleti,
da za pravdu trpiv trude, muke, bjen'ja,
uzidu, zasluživ, u vičnja vesel'ja.

Človik.

Greduć u naglosti dinare izgubih,
od nike žalosti malo se ne ubih.

Razum.

Da bi jih ne zgubil, more bit bi pri njih
tkogodir te ubil, tere t' uzeo svih;
za to se kuntentaj, ako ti je odpal'
z dinari mošnja taj, da si sigur ostal.
O blago si tebi, taska da j' odpala,
ako ni pri tebi ni skupost ostala.
Ako li joj si drag ter te se li prima,
još si u tomu blag, da paše ne ima.
Pinezom zasida kursar, gusar i tat,
ubog srid njih rida i ne šćiteći vrat.
Poni se ne tuži, dalji ćeš bit u put,
slobodan u luzi, sigur domom i u kut.
Pinez ne ćeš imit, ni ćeš hereda imat,
i to će t' dobro bit, ne ćeš ga se bojat.
Ča stave prid tobom, s mirom ćeš jist i pit,
ne ć' se brinut robom, komu ju ćeš pustit.
Srića te izbavi brimena i znoja,
tere te postavi u misto pokoja.
Ako razbor imaš, škoda ti u tom ni,
pokla s toga primaš tolike zgode ti.
Još jadaš plakan'jem, plačno je to tobom,
tvojim pomanjkan'jem a ne samo sobom.

211 dalji] *rkp. piše* daggli ; *može biti* laglji ?

Človik.

Oči sam izgubil, slipoće dopadoh,
dan mi je poskuril, svitline odpadoh.

Razum.

Ne listo dan slači ljudi, ki tuj stoje,
da i noć, ka mrači, ima slasti svoje.
U noći mož molit boga vele bolje,
pametju ushodit i bit dobre volje.
Ako s' oči zgubil, utiš' se, zgubiv njih,
da s' vrata zatvoril, po ka ulazi grih.
„Oči moje odvrat'," reče David bogu,
„tere jim vidit krat' svita tašćad mnogu!"
Tebi to prositi oto jur tribi ni,
nere se nositi kako svist tvoja ni.
Očiju s' odpao i ne ćeš gledati,
ča da bi gledao, rad bi jih nimati.
Oči su, ke vode na nečistu ljubav,
kad dekle, ke hode, pogledaju te stav.
Oči na zavidost tud'je te peljaju,
kad raskoše lipost u druga gledaju.
Ne bi zasidali razbojnici na put,
ni brode tirali kursari, napan skut;
ne bi tati krali tujega imin'ja,
da bi ne imali očiju vidinja.
Vidin'je t' očiju i dobitak ima,
da človik vridniju od boga vid prima.
Svitlu mu pamet da, neka misleć vidi
nebeska dobra, ka očima ne vidi;
i ti jur uzbudi oči tve duševne,
ter plačan ne žudi te, ke su telesne.

Človik.

Hojme, ča ću sada! Sve sinke pokopah,
imah pri umrit ja, a za svimi ostah.

Razum.

Manenost je plakat umrlih, da umriše,
a prija ne plakat, da se porodiše;
svak na to dohodi, ki se je rodio,

234 svist tvoja ni] *može biti* vi *mj.* ni? 243 tati] *rkp.* tachi 245 vidin'je] *smisao ište* gubitak.

da opet odhodi, kad bog bude htio.
Prez sinov si ostal jeda ti sam listo?
ki grad to ni imal, al ko na svit misto?
Otac žali t' sinov, oca sini takoj,
po stan'ja svih gradov zgaja se često toj.
I kralji i bani tomu t' su podložni,
ne listo ki zvani jesu malomožni.
Ni mladost, ni starost toga se ne ujima,
ni viteška jakost; smrt obali svima.
Ti s' imal pri umrit? ko biše obećal,
da ćeš naprida prit, a ne bit zad ostal?
Ako bi pri pošal na on svit onamo,
a njih totu ošal, sam bi stal i tamo.
Ako li njih združit željaše i u smrt,
za to ne hti' tužit, hrlo će i tebe strt.
Spomeni se za tim, da t' biše zajal njih,
a ne pridal sa svim bog, otac ki je svih.
Njegovi bo bihu, ki jih je stvorio,
k njemu pojt imihu, kad jim je velio.

Človik.

S fortunom jidreći imil sam nevolju,
vitar me goneći, razbih se o školju.

Razum.

Kad si tako hodil i ni te pokril val,
nis' ništar izgubil, pokle si skapulal.

Človik.

Utekal jesam gol; ča imih, tuj ojdoh,
kako no odrt vol svučen domom dojdoh.

Razum.

Došal si zdrav domom, kad zginut mogaše
sa svimi, kih sobom u brodu imaše.

Človik.

Gredući dubravom na gusu nastupih,
jedva z glavom zdravom bižeći odstupih.

Razum.

Nastupe ti druzi na laže, ki svade,
ter čine u uzi stati i u klade;
a druzi na onih, ki no raspravljaju,

279 utekal] *rkp.* uteka

tere zloglase svih i boga ne haju.
Nici na tašćine greduć se namire,
na vuhle, na hince, pun je svit nevire.
Tako ne tuž' na to, da s' bio nastupil,
da raduj se za to, da s' hrlo odstupil.

Človik.

Neprijatelj imam ne malo mogućih,
ter svak čas prijimam sumnju i strah od njih.

Razum.

Kako bi stavil moć' vukom se braneć sam,
tako išći pomoć neprijateljem pram.
Tim ćeš zadovolje njih prite ustavit,
ali ča je bolje, s njimi mir postavit.
Neprijatelj imaš, još je gore, ako
prijatelj ne imaš, tere živeš tako.

Človik.

Srce moje dere žalost, ku no imih,
prijatelja jere srčena izgubih.

Razum.

Da si imil toga, to se zna jur čisto;
sad išći drugoga na njegovo misto.
A iskati ga poj, gdi se najti more,
gdi no je virnih broj, ter virnih komore;
gdi su riči prave ter hotin'ja mila,
i dostojne slave i počten'ja dila.
Ne išći ondi toj, gdi žeru ter piju,
ni u loži, u koj tašćine ter se pru.

Človik.

Li teško mi je to tere žalost mnoga,
iz sridu srca bo da izgubih toga.

Razum.

Ako si jednoga izgubil, kripi se,
ako l' jedinoga, grih je tvoj, stidi se.
Kad fortunom jidro nosit ne mogaše,
za č na jedno sidro privezan sid'jaše?

Človik.

Smrt mi je vazela dobru ženu vele,
za to me je spela tuga tere želje.

312 iz sridu] *rkp.* isridu

Razum.

Dobru li s' tad imil, kada ju si pojal,
al dobru učinil naukom, ki joj s' dal?
Ako s' dobru našal, moreš i drugu najt,
kad budeš obašal, ne hteći s puta zajt.
Ako l' dobrotu imit poče pod tobom biv,
dobra će i druga bit, buduć joj meštar živ.
Ako t' dobra biše, virna i počtena,
i razum imiše u svemu svršena,
spomen' se, da mnoge najpri take budu,
a pak napnu roge i zal glas dobudu.
Počten'je i viru donikle uznose,
a pak srama miru zavrgu za kose.
Ostave t' krosna i teg, sulac pričnu zbirat,
u mladih upru gled, kih no budu sritat.
Žena je za isto nestanovita zvir,
stat na jedno misto, ne more imit mir.
Mnozih ti ni glas hud, da hvale izvrsne,
li vino u takih sud rado se pribrsne.
Dobra biše tvoja, da tko mogaše znat,
po sva lita svoja jednu da će imat,
da ne će vilovat, da će viru nosit,
ter te vazda štovat, a inih ne volit.

Ćlovik.

Znaše se jur u njoj, da bi do starosti
trpilo dobro toj, ko poče od mladosti.

Razum.

Dobra tvoja biše, dobra bi i bila,
tu ćud, da živiše, ne bi prominila.
Smrt je učinila, da mož potvrdit toj,
a ne njeje dila; — jur tugam daj pokoj.

Človik.

Z ženom toko dobrom smrt me hti rastrti,
kako mogu za njom žalost ostaviti?

Razum.

Dobru ženu imit mož, ako odlučiš
inu stvar ne želit, ni misal prilučiš.

338 jednu da će imat] jednu *razum.* dobrotu; *ili pak valja čitati* češ 330 ne će] ne chi 347 rastrti] *rkp.* rastarli, *m. b.* rast'viti.

Ne žel' mnogu dotu, ni gizdu, ni lipost,
ner samo dobrotu žensku, tere kripost.
Zamirat ostavi, koga je simena,
a tim se zabavi, da j' dobra imena.
Dobru s' ženu imil, mogal bih ti uz to
pokazat, da bih htil, ne jednoga, da sto,
ki dobru izgubiv, na svitu živiše
ter se opet ženiv još bolju imiše.
Mogla bi dostignut taj srića i tebe,
za to jure dvignut nastoj žalost s' sebe.

Završen'je.

Za svim pak ča s' hotil tužiti i reći,
ni se na svit rodil ki će svega uteći.
Smrt, plač, bolizni te, nisu nesriće to,
da voće zemlje se, ljudem je dano ko.
Adam kad stvori grih, naš prvanji otac,
bog nas postavi svih u saj suzni dolac.
Bogu hvala budi i dika i slava
u svakomu sudi dostojna i prava.

360 s sebe] *rkp.* sebe 364 voće] *rkp.* uoschie 368 sudi] *rkp.* cudi.

Svit je tašćina.

Tašćina od tašćin i sve je tašćina,
ovi svit je osin, i magla i tmina.

M. M. suprotiva slasti od blaga.

Umrit hotih, videć, da ki blago ima,
dobrotom ne sloveć, od svih čast prijima;
i vrlo se uzbolih, da sam nigdar ne stal
slidit stope onih, kriposnih kih sam znal.
Jer, ki ima kripost, ubog buduć, ni znan,
da kako zločest gost nigdire nima stan.
Li paka poznavši, da bogat, kad umre,
blago odpušćavši nag se u greb zapre,
da sve, ča je stekal, inih bude za njim,
glas ki mu je tekal, da se zatare s njim:
ne hajah ubog bit, za dobrotom tekuć,
ka me hoće živit, kada izdahnem mruć.
Jer da bi življen'je ovdi vičnje bilo,
proklel bih trudjen'je, ko trpi me tilo.
Crikvu bih ostavil, svetosti ne hajuć,
u pokoj se stavil, slasti uživajuć.
Da jer život ovi malo trpit ima,
za to želim oni, ki konca ne ima.

RAZLIKE PJESNI O ISUSU, NJEGOVU ZAČETJU, MUCI I USKRSNUTJU. RAZLIKE PJESNI O MARIJI.

*

Počinje pisan bogoljubna na slavu i pošten'je božje i pričiste dive Marije od začetja Isusova.

O zvizdo svih liplja, majko, divo čista,
tvom nebo i zemlja čistinjom procvita:
na pomoć te zovu, milost daj, ku prosim,
neka t' pisan ovu od začetja složim.
To t' bi prva radost, koja nas utiši,
i velika slatkost; za toj me usliši.

Prislavna divice! ka s' puna milosti,
nebeska kraljice, i svake slatkosti:
ti jesi svršena nada sva stvoren'ja,
kripostmi rešena brez mire brojen'ja;
ti s' plemena slavna, divica istina,
ka bi izabrana za božjega sina.
Trojstvo te jedino izabra božastvo,
prija nere ino stvori i zemaljstvo.
Po tom te ukruni krunom od liposti,
pričistu učini po svojoj kriposti.
Posluh, umiljenstvo, svršeno t' dopusti;
ljubeć ti uboštvo, iznajde milosti.
Od vičnjega boga po tebi nam dojde
i od ploda tvoga svitlost nam izajde,
koji nas prosvitli u tminah stojeći,
i plač nam odili, tužnih nas videći;
tužeći grih veli još s ocem Adamom,
kojim nas uhili i s materju Evom.

1 liplja] lipša *lul.* čista] sveta *lul.* 2 tvom nebo i zemlja] ružica prolitnja *lul.* 5 to t' bi] to on' prva 6 i velika] i veća *lul.* 10 rešena] urešena *lul.* 11 plemena] pričista *lul.* 14 stvori i] stvori ona *lul.* 15 ukruni] okruni *lul.* 21 koji] koja *lul.* 22 *u lul. izostavljen.* 23 još s ocem] sa ocem *lul.*

Uvik bismo stali pod d'javolsku oblast,
a nikad ne imali ni raj ni božju slast;
po tebi divice bog nas je izbavil
d'javalske tamnice, a raja dobavil.
U vrime najlipše od tvoje mladosti
prihodit počaše vesel'ja i radosti;
u Nazaret divom kada ti stojaše,
pametju i dilom sa svim boga znaše.
Človiku čistomu biše zaručena,
Osibu svetomu zoviše se žena.
U kući stojeći često uzdihaše,
suze utirući proroštvo čekaše;
bogu se moleći na molitvu staše,
milosti proseći, ovoj govoraše:
„O bože moj mili! ne daj mi umriti,
„moji oči dokoli ne budu viditi,
„ka će diva postat čista ter istina,
„koja no će se zvat mati tvoga sina.
„Da bi mi jur vidit tuj slavnu gospoju,
„i njoj se poklonit, prignuv glavu moju;
„ja bih tada pala prid slavne noge nje,
„ter bih celivala još vazda stope nje;
„još bih se podala vazda bit raba njoj,
„i verno služila sve vrime život moj."
Tako tad misleći željaše istinu;
pride an'jel leteći, hišu svu prosinu
velikom svitlostju, većome od sunca;
još većom kripostju, poslom boga oca.
I došad u kući k Mariji govorit,
blizu nje budući, poča ovo pravit:
„Slavno naručen'je svemogoga boga,
„ovo t' je poslan'je gospodina moga,
„njega riči ove da ti ja navistim

25 uvik] u kih *lul.* 26 ni raj] raja *lul.* 28 tamnice] smrti *lul.* 30 počaše] počeše *lul.* 31 kada ti] kada no ti staše *lul.* 35—38 *stoje u luc. rkp. oviem redom:* 35, 38, 36, 37. 36 proroštvo čekaše] proročastva staše *lul.* 37 na molitvu] na molitvi *lul.* 39 moj mili] svemogi *lul.* 40 moji oči dokoli] dokol oči moji 46 još vazda] odsvuda *lul.* 48 život] u život *lul.* 49 tad misleći] tada misleć *lul.* 50 pride an'jel leteći] anjel pride leteć *lul.* 51 većom od sunašca *lul.* 55 naručenje] navišćenje *lul.* 57 ja navistim] sada pravim *lul.*

„od strane njegove i da te pozdravim.
„Marija zdrava si! gospodin je s tobom,
„milosti puna si, s kripostju svršenom.
„Meju žene ine blažena ćeš biti,
„čuvši tvoje ime, svak će se klanjati.“
Čuvši Marija toj an'jelsko rečen'je,
u pamet pride njoj veliko mišljen'je;
mišljaše, gledaje ča bi ovo dilo,
ovoj pozdravljen'je, ko prija ni bilo.
Čuvši tada an'jel priča govoriti,
on isti Gabrijel, divu sloboditi:
„Ne boj se Marija, iznašla si milost,
„ovo je rič božja i njegova kripost.
„Sina ćeš začati u tvoju utrobu,
„koji će platiti človika svu zlobu.
„Ime tad njegovo Isus hoće biti,
„kada ga ti divo budeš poroditi.
„Hoće se on zvati vazda sin vičnjega,
„svak mu se klanjati i ufat u njega.
„Stol'ja Davidova gospodin mu će dat,
„u hiši Jakova u vik će kraljevat,
„svetih od sužanjstva izbaviti otac:
„njegova kraljevstva ne će biti konac.“
Reče tad Marija svetomu an'jelu,
ova govoren'ja tomu Gabrijelu:
„Ja muža ne poznan, kako će toj biti,
„da ću ja ne začan sina poroditi?
„Ja sam obećala gospodinu momu,
„divstvo moje dala bogu svemogomu.“
Odgovori an'jel prečistoj divici,
on svitli Gabrijel reče ove riči:
„Duh sveti će priti, ki će te napunit,
„vičnjega kriposti hoće te obsinit;
„diva ćeš začeti i diva porodit,
„i tada ne ćeš ti bolizni oćutit.
„Boga i človika hoćeš ti začati,

62 će se] će t' se *lul.* 67 čuvši] stavši *lul.* 71 sina] sinka *lul.* 72 človika *lul.* do vika *luc.* 83—84 poznan-začan] poznam-začam *lul.* 89 priti će duh sveti *lul.* 91 začeti] začati *lul.* 92 i tad ne ć imati bolizni ni ćutit *lul.*

„blažena do vika vazda ćeš se zvati.
„Slavna i vesela hoćeš ti porodit,
„kad nebo i zemlja hoće se prosvitlit.
„Svet će se on zvati sin boga živoga,
„ki će odvezati človika grišnoga.
„Hoće ga slobodit od d'javalske uze,
„svršeno oprostit i sve verne duše,
„da pojdu u vesel'je, u velikost stati,
„a nigdar dresel'je već ne budu znati.
„Ovoj Isabeta sina je začala,
„stara tvoja teta; ča pri ni imala
„u mladosti svojoj, po božjoj milosti
„zgodi se sada njoj, u njeje starosti.
„Šest misec ovo je od toga vrimena,
„začala da ga je, ka biše neplodna.
„Za to ni neuzmožno svaka rič prid bogom,
„da vse je uzmožno sa kripostju njegovom."
Drago bi divi toj an'jelsko rečen'je,
u srce pride njoj veliko mišljen'je;
reče ovo ona, prignuv se Marija:
„Ja sam nedostojna raba gospodinja,
zbudi se toj meni sve po riči tvojoj;
volja se ispuni gospodinja u toj,
kako se dostoja; vazda budi hvaljen
od svega stvoren'ja, u vik vikom amen."

96 kad] tad *lul.* 100 od uze vernih duše *lul.* 101 da pojde veselje u veliko stati *lul.* 102 ne budu] ne bude *lul.* 103 Ovo Eližabeta *lul.* 109 prid bogom] pri bogu *lul.* 110 da vse uzmožno *bez* je *rkp. luc.; lul.* da sve je; njegovom] njegovu *lul.* 112 mišljen'je] ponižen'je 116 gospodinja *lul., u luc pogrešno* gospodine.

Od muke Isukrstove.

Človik viran pita Isukrsta propetoga, misleći muke njegove.

Za č pogrjen toko Isuse moj stojiš
na križu visoko, ter se mučan boliš?
Ali srce svoje tako utvrdiše
židove, da tvoje tilo bići biše?
Ni tim zlobu svoju nisu t' ustavili,
da na glavu tvoju trn su postavili.
Trnom bodući nju, muku t' veću daše,
angelski kori ku poklonom štovaše.
Ajme ali ne bi ni togaj dovolje,
da još veće tebi pridaše nevolje.
Obraz tvoj pljuskami izbiše, pljujući
na lica slinami, a tebe psujući.
Na križ ti rastriše ruke tere noge,
i čavli pribiše, o bolizni mnoge!
Usta napajahu ostom ter gorčinom,
ka svim put kazahu spasen'ja s istinom.
Još se ne ustavi ni tim žestina njih,
ljuta veće lavi i divjih zviri svih;
li htiše prsi te sulicom probosti,
te prsi tvoje, ke stan bihu mudrosti,
vrućak od milosti tere sud božastva,
hram svake kriposti i shrana otajstva.
Dobrota nesmirna, Isuse, biše ti,
svaka duša virna to spovida i vi.
Ti grišnih k sebi zva, nemoćnih izliči,
ne likom od bil'ja, da moćju tve riči.
Ričju listo jednom ti kljastih ozdravi
i hromih objednom, grbavih ispravi,

nimim da govorit, gluhim razumiti,
  slipim oči otvorit i svitlost viditi.
Kih guba grjaše, čistih jih ostavi;
  kih d'javal mučaše, truda jih izbavi.
Ti život povrati jure mrtvim mnozim,
  milost tvu ne krati bogatim ni ubozim.
Za ki poni uzrok tu t' muku stvoriše,
  ta trud toli žestok? za č te umoriše?
O nebeska slavo, zgrdiše te sa svim,
  ku no biše pravo štovati nada svim.
Mi bihomo veće dostojni to podnest,
  i muke još žešće, ako ka žešća jest;
grišnici bo smo mi i puni tamnosti,
  pričisti s' janjac ti, pun svake svitlosti.
Mogaše tuj čašu prigorku ne piti,
  da za ljubav našu na križ hoti iti;
mogaše ričju tvom u propast pognati
  svih, ki tako tobom jaše se rugati:
da sve pritrpiti odluči ljubav tva,
  hoteć nas živiti životom vikovstva.
Za grih naš podnese ta zla sva kolika,
  a nam ti donese dobra privelika;
jer mi ne videći istinu, bludismo
  stran puta hodeći: virni ti ne bismo.
Ti nam ukaza put vičnjega spasen'ja,
  prostrv krilo i skut obilna smiljen'ja.
Ti za nas krv proli, i pojde na ubjen'je,
  naše ličeć boli, nam dajuć spasen'je;
u gornjoj polači zovuć nas na svoj stan,
  kada smrt potlači, uskrsnuv treti dan.
Milošću toliku, gospodine bože,
  ku skaza človiku, platiti tko može?
Za isto nitkor ni, ni svetih najveći,
  ki hvaleć po sve dni, mogal bi izreći
njeje velikosti, ne takam platiti,
  ke sva zemlja dosti i nebo puno bi.
Li neharni t' biti ne ćemo, da tebi
  do konca služiti. Ti nas primi k sebi,

63 platiti] *u rkp.* platit mi

i grihe odpustiv, milost nam tvoju daj,
da svit ovi pustiv, dojdemo k tebi u raj;
da s tobom propetim uvik pribivamo,
s ocem, duhom svetim, koga prizivamo,
sveto trojstvo slaveć, boga jedinoga,
a pomoć li proseć sve vike živoga.

Isus govori človiku.

O človiče umni, ča godire gledaš,
ljubav je, ino ni, ku s' prijal i čekaš.
Ljubav s nebes doli na zemlju mene prit
i trude, ke koli vidiš, čini podnit.
Ljubav me pripravi tvu put na se vazet,
na križu me stavi, i hoti me raspet.
Ljubav na svezan'je prida ruke moje,
obraz na pljuvan'je, a za grihe tvoje.
Ljubav hti, da trpim pljuske ter rugan'ja,
oskuben'ja za tim i biči fruštan'ja.
Ljubav me ukruni trnom i trstju bi,
psosti me napuni i križu me pribi.
Ljubav hoti, da p'jem žuč ter ocat žajuć,
i da boden kopjem, umrem duh pridajuć.
Ljubav se ne da rit pram njim, ki me ubiše;
da za njih se molit, kako tribi biše.
Ljubav ma, ku tebi, o človiče, nosih,
pritegnu me k sebi; za to sve podnosih.
Ljubav sama dobit može jakost moju,
uz toj, ako ć' hotit skazat harnost tvoju,
ljubi, ljubi boga, iskrnjih ljubi svih,
plaća će t' bit mnoga sa mnom na nebesih.

S vrh muke Isukrstove versi tako počinju:

Da velu bolizan izreče jazik moj
tere plačnu pisan, gospoje svih gospoj,
uteći ću k onoj, ka me čini peti,
ku vas angelski broj štuje i svi sveti.
Ne daj grihom speti duše, da s tamnosti
čin' moj razum zneti, o vičnja kriposti,
kraljice milosti, neka tvoj rečem plač,
i srca žalosti, ko projde ljuti mač.
Jure i ne znam na č, ni kud li poseći,
radosnu ku pritač da bih mogal reći;
ner grozno suzeći skupih plač prida se,
gospoju videći s crnim ruhom na se.
Slište tužne glase, ke majci pravi sin,
on, ki grišnik spase, ki je svim gospodin,
koje prorok istin upisa i pravi,
i sveti Augustin u knjige postavi.
Ovako pozdravi sin majku najprija
kada ju ostavi, reče joj: „Marija!"
Ku obujam zgrija prsimi svojima,
a majka ga prija s plačnimi očima.
Reče joj: „Majko ma, o divo blažena,
„od mene sva pisma jur su izvršena;
„da znaš, razlučena sa mnom hoćeš biti,
„taj su odlučena, prvo ner htih priti.
„V Hjeruzolim iti, meni je jutri dan,
„gdi ću laćen biti, tere na smrt pridan;
„kako no pravedan janjac, ki ne zna plod,
„biti hoću zaklan za človičnji narod.
„Prišal je jure god otčina odluka,

13 majci] *rkp.* maychi

„skupil se je vas svod židovskoga puka;
„kako no na vuka svi na me vapiju,
„cić moga nauka da mi smrt zadiju.
„Meni se nadiju, jer se rok približa,
„da me jur ubiju na drivu od križa.
„Prostrta je mriža, da lati lovinu,
„zdviže se sva hiža protiv gospodinu.
„Da pravim istinu tebi, majko mila,
„prvo ner poginu svu bol moga tila,
„ku znam, nis' zabila, jere s' Ižaije
„proročastvo štila, ko tako upije:
„„Nigder zdravja nije od pet do vrh glave
„na sinu Marije, kralju vičnje slave.““
„Sveta pisma prave, i na to htih priti,
„svih ki u grisih trave, smrti jih skupiti.
„Za toj ti odkriti hoću muke moje,
„da more tad biti kripko srce tvoje;
„i kad vidiš stoje mene u tuzi toj,
„majko i gospoje, tužiti tad nemoj.
„Vidiš li vas kip moj lipotom ushranjen,
„da nigdir sinak tvoj ni, majko, izranjen;
„do sele jest hranjen od svake pogibi,
„još na muku stavljen od nikogar ne bi.
„Neka skažem tebi najpri glavu moju,
„sama znaš po sebi kako ju ja goju;
„ne vidiš v njoj hvoju, ni trohe tolikoj:
„ov dan kad pristoju, promini obraz svoj.
„Kruna bude na njoj od žestoka trna,
„savita u prut troj, da pride sva crna;
„kako jedna brna, sva krvju polita:
„ne bi vrgal zrna, kadi bude čita.
„Vlasi lipši svita, ki su mi na glavi,
„dika uzorita sva od njih oplavi;
„na to jih pripravi taj židovska sila:
„malo jih ostavi na njoj, majko mila.
„Ta krudela dila kada majko vidiš,
„vazda s' kripka bila, ne čin', da problidiš;
„da me ne uvridiš, veću mi bol ne daj,
„čin', da mi razumiš ter strpljen'je imaj.

„Pak majko, pogledaj uši, ki slišahu,
„gdi gredući u raj an'jeli pojahu;
„ki naslajevahu mene glasom svojim,
„kada dohojahu ondi, kadi stojim.
„Hajmeh! jutri dan, čim naslajeni budu,
„kada u Hjerusolim moja majko idu,
„ter k Pilatu pridu, slišim svake psosti
„očito, po sridu svega puka, dosti?
„Svak vap'je: ne prosti, ne prosti, vazmi ga,
„prez svake milosti na križu propni ga!
„z uze ne pusti ga, Barabu oprosti,
„umor', umori ga, u svakoj žalosti.
„Ne bismo svitlosti tvojoj ga pridali,
„da bismo tamnosti u njem ne poznali.
„On ti se sam hvali, ter se zvati čini
„krstom, da ostali još vas puk prihini.
„Svi židovski sini da jesam obratil
„za sobom u tmini, pravi jim put skratil;
„da nisam ni platil cesaru haraše,
„da sam mu pohvatil dohotke i paše.
„Ov se sam činjaše, govoreć, kralj veli,
„vas puk obraćaše po svoj Galileji;
„po gradih i seli' židovskoga stan'ja,
„i ki su poseli sva ova držan'ja.
„Još veća psovan'ja hoću majko čuti
„od njih nesaznan'ja, ko mi srce smuti;
„jere pravi puti hotih jim skazati,
„kako no psi ljuti na me će režati.
„To t' dajem poznati, da se ne uzbojiš;
„kad budeš slišati, da strpina stojiš.
„Jer majko, dobro viš, da na to htih priti,
„i kako u pismu čtiš, porugan ću biti.
„Sad ću t' poviditi od mojih očiju
„ki, kad te pozriti, veselo se smiju:
„rubom jih zakriju, da veće veselo
„ja tebe ne viju, neg plačno i dreselo.
„Jur se je počelo to viće većati,
„da mene krudelo židovski puk lati.
„Te, majko, gledati kad budeš nevolje,

„ne htij se pušćati, da te tuga kolje.
„Stani dobre volje, sve hotij podniti,
„jer svitu za bolje moja će smrt biti;
„nanjkoli viditi kad budeš ma lica,
„ka s' učna ljubiti, da su k zemlji nica.
„Kako no ružica sada procvitaju,
„na njih makulica nije, s ke zgrubaju:
„vidit ćeš, gdi daju po njih poličnice,
„kad me upeljaju v hižu poglavice.
„Dajuć zaušnice, vidit ćeš, gdi psuju,
„i na moje lice vele grdo pljuju;
„i gdi svidokuju oni na me krivo,
„a ti, gdi luduju, budi kripka divo.
„Tvrd'je, nere drivo, imaj srce tada,
„gdi vidiš, da gnjivo svaki me uzgleda;
„jošće za tim ureda vidit ćeš gospoje,
„usta slaja meda gdi žuči napoje.
„Ne smut' srce tvoje, ni se za to skončaj,
„videć tuge moje, plaču se ne podaj;
„da strpljen'je imaj, molim te majko ma,
„veća bol, ovo znaj, bude mi tuga tva.
„Još dobro očima pogledaj na mene,
„ke tvoj sinak ima prez truda ramene:
„to brime porene od križa velika,
„da m' život otegne od truda tolika.
„Hajmeh tvoja dika, tvoj sinak uljudan,
„na zemlju dolika s križem pade trudan.
„To bude jutri dan, za to moja mati,
„molim te, bolizan ne htij prijimati.
„Hotij pogledati ove moje ruke,
„ke nigdar imati nisu učne muke:
„kako strilom luke njih će otezati,
„k stupu, kako kuke, u klupko svezati.
„Na križ raspinjati hoće jih nemilo,
„a ne poznavati u meni zlo dilo:
„mučno moje tilo, ruke probodene,
„ter čavli krudelo križu prigvoždjene.
„Tad gledajuć mene, majko ljubezniva,

136 prijimati] *rkp. piše* pri imati

„već nada sve žene budeš bolizniva;
„molim te, strpljiva u svem hotij biti,
„jer ćeš opet živa ti sinka viditi.
„Noge prigvozditi hoće mi još za tim,
„ter čavli probiti, neka umru sa svim;
„jur kad smrtno zaspim, rane me još gore,
„kopjem vele ostrim prsi mi otvore.
„Kada me umore i svaku vašćinu
„protiv meni stvore, da ovako zginu:
„nigdar misal inu ne htij prominiti;
„da lahko priminu, sve hotij podniti.
„Sad moreš viditi zdravo moje tilo,
„kako rozu liti, i kako žilj bilo:
„u tvoje ga krilo hoć mrtva prijati,
„zranjena nemilo, plačna tužna mati.
„Na njem hoćeš najti ti rane tolike,
„velik jim broj znati, male i velike;
„kako no i rike, krvju izvirući,
„spominak va vike, veće šest tisući.
„Pilatovi kući tako me izrane,
„biči fruštajući ljuto po sve strane,
„da mi ne ostane nigdir zdrava uda:
„to prvo ner stane, sve učini Juda.
„Ćića puka huda, da mu zgodi Pilat,
„učine me luda i hinca tisuć krat,
„da jedva me poznat hoćeš majko moći,
„ni me k sebi prizvat, ni kako pomoći.
„Ča ću veće reći od života moga,
„vidiš govoreći k sebi sinka svoga,
„prez truda svakoga živa i vesela,
„jutri vidiš koga mrtva i dresela.
„Ta bolizan vela, muka tolikoje,
„i tuga, ka j' spela jure srce moje,
„po žalosti tvoje ništar me ne zmori,
„da tvoj plač, gospoje, zada mi trud gori.
„Za to ča t' govori sad tvoj sinak mili,
„molim te, sve stvori, za manom ne cvili;
„s toga ne uhili, moja majko, sebe,

178 ka j' spela] *rkp.* ka spelja

„prem da se razdili tvoj sinak od tebe.
„Stine mi i zebe duša ćića toga,
„misleć, tko pogrebe, majko, sinka tvoga;
„da kad otca moga toj jest odlučen'je,
„molim, ćića boga, htij imit strpljen'je.“ —
Kad to govoren'je majci sin izreče,
mača poražen'je srce joj proteče,
tere sinku poče tako govoriti:
„Tako me odteče, kud li mi ćeš iti?
„Na to te roditi hotih tužna mati,
„sama odojiti ter odnigovati?
„Ča mi da sad znati prislatki sinko moj,
„ku ćeš smrt prijati, jaoh, hajmeh, oboj!
„To li je moj pokoj, tim li ć' me tišiti,
„da ta slatki kip tvoj na križ će visiti,
„ki no unižiti toliko sam bdila,
„hajmeh! izgubiti nigdar te nis' mnila.
„Kad sam te odhranila u najlipšoj dobi,
„ljut mač, ostra strila, srdašce mi probi.
„U nijednoj zlobi vid vim da sinko nis',
„odkud ta tvoj grih bi, ča li mi tužni diš?
„Vid dobro sinko viš, da s' moje rojen'je,
„za č od mene bižiš slatko zgovoren'je?
„Na to l' umoren'je tužna te odhranih,
„ko nigdar stvoren'je ni u sanji ne snih?
„Da kada nada svih hoć me oboliti,
„jednu od ovih trih htij mi se umoliti,
„ako more biti, i ako hoć u čem
„majku utišiti, ranu ostrim mačem.
„Prvu da ti rečem, majka te sad moli,
„da tu milost stečem, da prez tvoje boli
„mučen'ja svakoli pritrpiš sinko moj,
„u tokoj nevolji i bolizni tvojoj.
„Prez smrti tolikoj človičji narodi
„da skupiš, sinko moj, u tom mi ugodi;
„gdi li u toj škodi tribi t' je umrit sada,
„bolizni ke godi da t' tva smrt ne poda.
„Al čin', da se zgoda pri tebe smrt meni,
„jer od svega roda jur žalosnije ni.

„To sinko učini, molim tolikoje,
„sada ne primini prvo majke tvoje.
„Srce mi na dvoje puče, toj slišući,
„ne čin' dobro moje, da te vidim mrući,
„ni podnašajući tu toliku muku:
„to razmišljajući imam bol veliku.
Isukrst prid majku kleče poniženo,
moleć, proseći ku, reče umiljeno:
„Ne bud' rascviljeno majko srce tvoje;
„to jest odsujeno, to jest brime moje.
„Tako potribno je sad meni umriti,
„jer to pismo poje, i na to htih priti.
„Za to već suziti ne htij, ni se skončaj;
„da mogu jur iti, tvoj mi blagoslov daj.
Tad reče majka: „Avaj, hajmeh sinko meni!
„nigdar na svitu, znaj, da te matere ni,
„u ke je jedini sinak, nje rojen'je,
„gdi ga želi sve dni, da mu da prošćen'je.
„Za ko bi stvorenje tu rič dopustila,
„dat na umoren'je mati sina mila?
„Od svih bi ta bila krudelija mati,
„ka bi tu rič htila sinku dopušćati:
„na smrt ga poslati, na raspetje, na boj,
„u kom zna, skončati da hoće život svoj.
„Za to sinko nemoj togaj me prositi,
„na toj blagoslov moj nigdar ne ć jimiti.“
Opet govoriti poča majci svojoj:
„Ne htij mi kratiti majko blagoslov tvoj,
„da jure u pokoj dušice počinu,
„jer ni godišćem broj, od kada sve ginu.
„U tom svomu sinu htij majko zgoditi,
„da na križ priminu, hotij me pustiti;
„jer se otvoriti ne će raj inako,
„da l' ako umriti dopustiš me tako.
„Narojen'je svako človičje i ljudi
„živit će opako i u grih zabludi,
„ako moji trudi na to ne pristanu,

230 umiljeno] *rkp.* humiljeno 240 prošćenje] *rkp.* prosenye 256 da l'] dagl *rkp.*

„zamani svim prudi ličit smrtnu ranu.
„Ako sad ostanu, ter mi ne daš iti,
„nitkor svita stanu ne će spasen biti;
„jer odkad grišiti hoti prvi človik,
„od tad zatvoriti hoti se raj va vik.
„Svim hoće biti lik moje umoren'je,
„spasen bude človik i ljudsko stvoren'je;
„za to mi prošćen'je daj, da mogu iti,
„ostavi suzen'je, htij srce kripiti.
„Tebe utišiti hrlo hoću ureda,
„tvoj plač uslišiti, da srce ne preda;
„da ti ma smrt ne da slišiti tu žalost,
„nego da ugleda tebe svaka radost.
„Čin' majko, da sam prost i slobodan iti,
„jere moju milost prva ćeš imiti;
„hrlo ćeš viditi sinka uskrsnuvši,
„ne će sve dni biti ovi dan minuvši."
Gospa sinka čuvši tako govoreći,
na zemlju padnuvši, blagoslov proseći,
jadovno suzeći, reče mu: „Sinko moj!
„na to t' ne znam reći, hteći to otac tvoj.
„Vidim, da u pokoj želiš postaviti
„duše, kim nije broj, a mene ostaviti.
„Na smrt se spraviti kada želiš tako,
„kuntenta ću biti, kad ne mogu inako.
„Drago mi je svako duševno spasen'je,
„jere dobro ljudsko moje je vesel'je;
„tvoje odlučen'je kad je cića toga,
„bud' blagoslovljen'je svrhu sina moga.
„Ljubav je ma mnoga cić puka božjega,
„ne šćedim cić toga života svojega;
„za shraniti njega, evo ja, tva mati,
„hoću više svega na smrt te podati".
Još blagoslivljati poče ga suzami,
srcu privijati bolizan s tugami.
Tvrd'ja nego kami učini se diva,
smrtnimi mukami već mrtva, ner živa.
U ničemur kriva videć da na smrt gre,
vele bolizniva cić toga majka mre;

*

srce joj u tuzi vre, a još smrtnoj zledi
ne će da se opre, ni život da šćedi.
Sa svima odredi dati mu prošćen'je,
tere mu tako di: „Poj na umoren'je!“
O čudno stvoren'je, o vela ljubavi,
gdi to govoren'je majka sinku pravi?
Još da se proslavi veće nje ljubezan,
hoće, da se stavi sama na bolezan;
da nje sinak vezan pozna svaki trudi,
kako tad potezan za spasen'je ljudi.
„Blagoslovljen budi,“ reče mu, „sinko moj,
„ki nebesa sudi, blagoslov' te otac tvoj;
„vičnji Bog tolikoj, ki pri svega vika
„zače te, da s' sin moj, jedina prilika.
„Blagoslov' velika sveta duha kripost,
„ki ka mni dolika posla svoju milost,
„i toliku radost, da te divom rodih,
„da s tebe vas svit prost bude, ki sveza grih.
„Blagoslovljen viš' svih narodi i ljudi,
„tvoj kip, ki odgojih, i svi njega udi;
„tvoja glava budi sva blagoslovljena,
„smrtni moji trudi, i trnom okrunjena.
„Nu da poljubljena sad bude od mene,
prvo ner zranjena u krvi ovene:
„budite blažene nje rane tolike,
„i blagoslovljene po sve vika vike.
„Nu da moje dike ličca iscelivam,
„s kih tuge velike k srdašcu privijam:
„i njih blagoslivljam, i njih poličnice,
„i kih ne zabivam, još tvoje očice.
„I tvoje ručice čavli probodene,
„i mučne nožice križu prigvoždjene:
„budite blažene, i one tolikoj,
„i blagoslovljene, prislatki sinko moj.
„Blagoslovljen kip tvoj, ki kada umore,
„ostrim kopjem, oboj, prsi mu otvore.
„Srid maslinske gore na križu umrvši,
„ča pisma govore, kad se sve dosvrši:
„svi sveti zazvavši sada kupno k sebi,

„da blagoslov davši tvoja majka tebi,
„potvrde u nebi to blagoslovljen'je,
„i tilo u grebi z dušom razdiljen'je.
„Nu moje rojen'je, slatka diko moja,
„daj mi zagrljen'je, ja sam majka tvoja.
„Slatka usta, koja gorkosti napoje,
„neka celivam ja, sinko dobro moje.
„Blagoslovljeno je mliko, kim te dojih,
„pelene i povoje, v ke te najpri zavih;
„i čas, ki te rodih, budi blagoslovljen,
„vrime, ko te nosih, i ko si odgojen.
„Da bude dosvršen jure blagoslov moj,
„na ki budeš stavljen, blagoslovljen križ tvoj;
„i muka tolikoj, ku ć' jutri trpiti,
„i smrt tvoja, po koj grišnih ćeš skupiti.
„Još blagosloviti hoću tvoj hip i čas,
„kada se slišiti bude od tebe glas:
„svršen je jure vas proročastva uvit,
„da mi je od danas ostavit ovi svit;
„kad glavu priklonit k zemljici pripustiš,
„ter tvoj duh plemenit, moj sinko ispustiš;
„kad željno izustiš, da si sinko žejan,
„ter žuči okusiš i octa priželjan.
„Blagoslovljen on dan, spasen'je svih ljudi,
„kad odpru rajski stan smrtni tvoji trudi;
„blagoslovljen budi moj sinko vas koli,
„od glave svi udi, i do potplat doli."
Kad nad njim učini gospa blagoslov vas,
Isus umiljeni zdviže se oni čas.
Piše sveti Tomas, majku Isus ojde,
da smrt strpi za nas, v Hjerosolim pojde.
V jedan vrtal dojde, gdi žalostan steći,
mnoge misli projde, hajme, ke ću reći;
u sebi misleći muku, ku će trpit,
gorko se boleći, ja tako govorit:
„Gdi hoćeš hajme bit, sinu otca Boga,
„Isuse, koga svit slavi svemogoga?
„gdi hipa ovoga minuv malo vrime,

346 v ke te] *rkp. bez priedloga*

„svrh života moga bude smrtno brime.
„O prislavno ime, o divice sinu,
„ku bolizan prime moj kip kad preminu?
„od straha vas stinu, gorka je duša ma,
„jer smrt, kom poginu, jes mi prid očima.
„Otče, ako ima tva milost smiljen'je,
„ne čin', da prijima tvoj sin umoren'je;
„more l' bit spasen'je naroda ljudskoga,
„a ne bit skončan'je od života moga?
„Sad od sina svoga su čašu odnesi,
„znam te, oca Boga, da milostiv jesi.
„Budi u nebesi otče volja tvoja,
„sada ne podnesi, da bude smrt moja.
„Ako li otče ja želju protiv tebi,
„ča se vek dostoja, ti odluč' u nebi;
„ne gledaj, sam sebi ča želju ovdika,
„jere tva volja bi, poslat me dolika.
„Za skupit človika od vičnje tamnosti,
„da ne zgine vika u smrtnoj žalosti,
„bud' tvoje milosti otče volja u svem,
„prem da sam u gorkosti i da od straha mrem.
„Stavši naprida grem oče z dobre volje,
„i da me tuga prem ostrim mačem kolje;
„ako li za bolje more kako biti,
„iz ove nevolje htij me oprostiti.“ — —
Tad odluči iti, videć oca volju,
svaku pritrpiti za grišnih nevolju.
Najde na tom polju učenike svoje,
gdi no se snom kolju, i gdi se pokoje.
Ondi, pol njih stoje, ja Petra buditi,
njemu tolikoje tako govoriti:
„To li su obiti, ki obitovaše,
„sa mnom na smrt iti gdi se zaklinjaše?
„Sad li ne mogaše sa mnom u božje ime,
„gdi no slatko spaše, pobdit malo vrime?
„tako l' smrtne plime sada se otimaš,
„tu li viru Šime k tvomu meštru imaš?
„Ča ričju spominaš, dilom ne skažuješ,

382 prijima] *rkp.* pri ima 404 snom] *rkp. piše* sgnom

„vreda t' me vide, znaš, Petre odbiguješ.
„Tako li duguješ i brineš se za me,
„da ne viš ni čuješ, tko gre, da izda me.
„Čuj, da vas ne jame ovdi napast nika,
„jere sada na me grede množ velika;
„stante se gorika, tere sa mnom bdite,
„čekajuć ovdika, devoto molite.
„Jur veće ne spite, duh pripravan stoji,
„da, kako vidite, put se ova boji;
„svak vas misal dvoji, pripravni ste reći,
„da li trudi moji ne ćete podleći."
Tako govoreći Isus s učenici,
ugleda hodeći na njih oružnici;
mnozi svitilnici, palice i bati,
kako poludnevi svude se ja sjati.
Za Isusa jati židove pridoše;
svi jaše bižati, svi ga odtekoše.
Prišadči rekoše: „Gdi je ta poganin,
„koga tuj ojdoše, Isus Nazaranin?
„Gdi je ta gospodin?" jednim glasom jaše,
„ki no se božji sin i cesar činjaše?"
Isus ondi staše tad sam po sridu njih,
a ne poznavaše njega nitkor od svih.
Ne učinivši grih, neg da se proslavi,
ostavljen od svojih, židovom se pravi;
i kad se njim javi, padoše dolika,
svaki se sustavi, ne bi čuti krika.
O ljubav velika! „Ja sam" reče, „koga
„iščete ovdika, on sin svemogoga;
„jure na inoga ruke ne stavljajte,
„od ovih svakoga odajti pušćajte.
„Strahu se ne dajte, ja sam, jamite me;
„veće ne predajte, jur povedite me.
„Nu uhitite me, to vam svidokujem,
„svi okrivite me, kriv vam se ne čujem.
„Ja ako vas štujem mala i velika,
„nikogar ne psujem od svih vas človika:
ča je ta tolika množ prišla rvati,
koga l' razbojnika prišla je ujati?

Davši se poznati Juda Isusu tada,
gospodina lati, tere mu celov da.
Židovom ga prida. To Petar videći,
podri mač od jida, ne hti drugo reći.
Vidivši vodeći svoga gospodina,
i jednoga steći blizu židovina,
tad k oružju lina desnica mu ne bi,
ni k tomu rič ina, vas se smuti u sebi.
Pogleda, kuda bi meštar, kud ga vode,
reče: ni već tribi gledati mi škode.
Meu židovske rode smiša se i kliče,
k jednome dohode, uho mu usiče.
Simo, tamo teče, tere meštra brani,
a Isus mu reče, da oružje hrani;
govoreć: „Tko rani oružjem človika,
„života ne shrani prid mačem do vika.
„Ne dojde ovdika sad Juda zamani
„nu da mu dam lika, prived' toga k mani.“
Zličivši ga, k Ani bi popeljan u uzu,
koga on urani mučiti u tuzi.
Od vesel'ja suzi Ana s oba oka,
pripodobiv k sluzi gospodina toka;
ne da mu već roka, posla ga k Pilatu,
da koga priroka ne učini bratu.
Ne v srebru, ni v zlatu, ni v svilu odivši,
nego kako k tatu njega priminivši;
Pilat ga izbivši, sideći na sudu,
mnogo okrivivši, posla ga k Irudu.
Kako no rič ludu, Irud ga tad prija,
i kako u bludu, on se njim nasmija;
gdi se biše prija s Pilatom ratiti,
za to se poslija hti š njim pobratiti.
K njemu ga vratiti opet čini na stan,
život mu skratiti hoteći oni dan;
a pride tad u san ženi Pilatovi,
da Pilat smrtnih ran njemu ne ponovi.

459 *drugom rukom ispravljeno:* na oružje 460 *drugom rukom ispravljeno:* smuti se u sebi 474 pripodobiv] *rkp.* pripodobih; toka] *rkp.* toga 477 v srebru] *rkp.* srebru; v svilu] *rkp.* svilu

Kad mu žena povi, ki u sni prija trudi,
Pilat tada novi priobrati sudi;
prida svimi ljudi čini donit vode,
govoreć: „Sve budi, ne ću njega škode."
Umi se, tja pojde, ni hti već suditi;
židovske narode poćeše vapiti:
„Ne ć prijatelj biti cesaru cić toga,
„ako umoriti ne činiš ovoga.
„Ne čin' cić jednoga zledi i vašćine
„množ puka ovoga da sada pogine;
„jere gospodine, ako mu slobod daš,
„cesar do istine zdvignut će se na nas."
Tad ne stav hip ni čas, Pilat tako sudi:
„Hoću, da za puk vas jedan prime trudi."
Jaše: „Tako budi" židove, „vazmi ga,
za njega zle ćudi na križu propni ga."
Pravi sveta knjiga: Van ga ispeljaše,
rivajući svi ga, križ mu nosit daše;
niki na nj pljuvaše, za njim se rugati,
a to sve gledaše njega tužna mati.
Tada se obrati Isus k nebu gori,
ja željno uzdihati, i tako govori:
„Oče! ki sve stvori u tvojoj kriposti,
„koji me sad mori, svakomu grih prosti.
„Svi su u tamnosti, ne znaju ča tvore,
„za to u žalosti tvoga sinka more.
„Omrznuše gore, neg zimi mraz i led;
„ako se pokore, prosti njihovu zled."
Nimaju u sebi red, razbor, ni istinu,
rič slaju nere med meću u gorčinu.
Onud tada minu jedan ubojica,
ter nazad njim rinu, i da mu uz lica.
K zemlji pade nica; majku već zaboli
od tuge gorčica, ona pade doli,
mnoge suze proli, ter poče cviliti;
oni već oholi i nju jaše biti.
Poče se moliti oružnikom tada,
jer sinka viditi mnogo biše rada,

522 gorčica] *rkp.* gorcia; *može biti subst.* gorčija *sr. st.* 545

da bi ju nazada ne htili rivati,
i vanka iz grada za sinkom pušćati.
Ne htihu slišati, ni dati joj blizu,
jaše raspinjati Isusa na križu;
niki ga rastežu, ne pomilujući,
niki krutje vežu, svite mu derući,
na nje kladajući po srići ždribove,
za dil karajući ti hudi židove;
smrti Isusove sa svim želijući,
tere muke nove nad njim smišljajući.
Gola ga isvući najprvo hotiše,
pak čavli gorući križu ga pribiše.
S njim dva obisiše pored razbojnika,
koja zlo činiše od svojega vika.
Toti množ velika i vas puk slišaše,
od Isusa lika gdi jedan pitaše;
komu govoraše Isus: „To dobro znaj,“
ter mu obitaše, „sa mnom si danas v raj!“
Tad gospa reče: „Avaj, gorčija od svita,
„očito ne otaj gdi mu raj obita;
„a ja tuge sita nimam te milosti,
„neg me svuda srita bolizan v žalosti.“
Rascviljena dosti, ja sinku govorit:
„Tako u gorkosti mene ćeš umorit!
„Ča meni ta obit ne ć dati ni pokoj,
„razbojniku stvorit ki hoćeš sinko moj?
„Hajmeh tere oboj! komu ć' me ostaviti,
„sinko, majki tvojoj, nu hoti praviti?
„htij mi se javiti, usliš' molbu moju,
„gdi će udaviti tuga majku tvoju.“
Tad Isus gospoju s križa doli pozriv,
dragu majku svoju, reče joj bolizniv:
„Ne ponavljaj mi gnjiv, muci mojoj, ženo,
„jere sam jedva živ, gdi cviliš tužbeno.
„S kim hoćeš družbeno u ljubavi stati,
„i ki će službeno vazda te štovati,
„Ivana ću t' dati evo sad mojega,
„hoti ga prijati za sina svojega.“
Pak zazvavši njega: „evo tvoja mati,

„od meštra tvojega htij se spominjati;
„čin' se nje sin zvati, a ona mati tva,
„ne ć ti već smakati suzami lica sva.“
Tu jaše obadva s plačem se ljubiti;
ja Ivan: „Majka ma odsele ćeš biti.“
Još veće cviliti gospoja tad uče,
tako govoriti kad joj Ivan poče.
Niz lica joj toče potoci suzeni,
srce joj naskoče svi jadi čemerni,
govoreć: „Vaj meni, ča sada odluči,
„komu l' me ljubeni sinko priporuči?
„Ča me ne nauči put, ki bih prijala,
„tolici jauci da bih ne poznala!
„Nisam li se zvala vazda majkom tvojom,
„i tebe imala i rodila divom?
„Sad me jednom ženom, ne majkom nazivaš,
„ime za imenom sada mi izdivaš.
„Ti već majke nimaš, ja sinka mimo te,
„kako ti dobro znaš, sinko dobro moje.
„Tužnije sirote nigdir na svitu ni,
„plačnije grubote ni takmene meni.
„Avaj meni svi dni prez tebe sinko moj,
„ni u javi ni u sni već ne slišim pokoj.
„Sad znam u tuzi ovoj, ča mi Šimun reče,
„da ostar mač oboj! dušu mi proteče;
„sad veću doteče tva majka bolizan,
„nego kad posiče smrtno mač želizan.“
Jur Isus smrtnih ran ne moguć trpiti,
tad „Lama, Zabatan, Heli,“ ja vapiti;
to će stumačiti: „O Bože, Bože moj,
„za č me zapustiti hti, buduć ja sin tvoj.“
„Žejan sam tolikoj“, poče govoriti,
„greduć na smrtni boj, ne daše mi piti“
Neg poče želiti duš naših spasen'je,
svrh nas da imiti budemo smiljen'je;
da naše življen'je boljim završimo,
koga smo stvoren'je, da mu ne zgrišimo;
da njega slišimo, ki želi našu čast,
i da se utišimo imijuć rajsku slast.

Željaše, u propast da mi ne pojdemo,
da svaku hudu vlast na stranu ojdemo;
da se ne najdemo mi njemu nevirni,
i da obajdemo zli grisi nesmirni.
Tad gospa čemerni jadi prolivaše,
i svi svoji verni na plač k sebi zvaše;
sve željno moljaše vladike i gospoje,
gdi joj sin žejaše, neka ga napoje.
Reče tolikoje k sinku tugujući,
videć dobro svoje tako na križ mrući:
„Bože svemogući, evo nigdir ne bi,
„ki bi dal žejući kaplju vode tebi!
„Ne mogu te k sebi sinko moj prijati,
„ni jest ovdi tko bi htil ti vode dati;
„da bih tužna mati daj mogla s tugami
„tebe napajati, s plačnimi suzami.
„Ti me križu vazmi, ter me jami gori,
„k sinku priti daj mi, gdi ga žeja mori;
„gdi jedva govori, već mrtav nere živ,
„tu mi milost stvori, budi mi milostiv.
„Hojme, kolik ražgnjiv židove skažuju,
„gdi moj sin bolizniv vapije, ne čuju;
„svi mu se raduju, da se tako muči
„njega ne žaluju, ki jih vazda uči.“ —
Tad jedan odluči od židov i doni
osta tere žuči, k uston mu prikloni;
okusiv odkloni i ne hti već piti,
i za tim on poni iz glasa vapiti:
„Jure svi uviti sada svršiše se,
„sva pisma na svitu sad doskončaše se;
„jur domoliše se z limba sveti oci,
„skupa stakmiše se svi sveti proroci.“
Prišadči jur roci, da imaše umrit,
stisnuv sveti oči, ja tako govorit:
„Otče, ki me na svit posla s neba doli,
„svakomu hti prostit, koji me oboli.“
Kad tako uzmoli nevoljan i mučan,
ne budući boli nijednoj naučan,

632 iz glasa] *rkp.* ya glasa

reče: „Priporučam tebi duh oče moj,
„svitom se razlučam.“ Tud'je spusti duh svoj.
Sveti otci pokoj iz limba slizoše,
i mnozi tolikoj mrtvi uskrisiše.
Golini pribiše razbojnikom obim,
Isusu ne htiše, takmen ne biše njim.
Jedan slipac Longin k Isusu dohode,
kopjem vele ostrin prsi mu probode,
odkud s krvju vode ne malo izajde,
gdi za sve narode milosrd'je najde.
Sunačce obajde svih grišnih i svitlost,
svaku zled nadajde smrtju božja kripost;
pak, kako za rugost, knjigu upisaše,
i za veću žalost, koja govoraše:
„Ovi se činjaše Isus Nazaranin,
„tere se kralj zvaše židovski gospodin.“ —
Tako po ta način Isus buduć mrtav
Osip Baramatin ganu se na ljubav.
Tu veće ne postav, jer mu biše milo,
k Isusu se spoznav, sprosi njega tilo.
Pilat tako dilo Osipu ne brani,
da ga u nosilo znet s križa urani.
Osip se ne zani, da to hrlo spravi,
da Isusa shrani i u grob postavi.
Marijam se javi, ke s plačem pridoše,
ter sve u ljubavi snet ga pomogoše.
Tu svemogi Bože, kolik bi plač slišan,
tko sciniti može gospoje bolizan!
Da bi bil želizan človik, bi prosuzil,
nanjkoli gdi Ivan za meštrom je tužil.
Zaviv ga u lancun bil, za veliku milost,
u grob ga položil Osip, svih grihov prost.
Za to božju kripost molim, da ta plamen,
prosja našu tamnost, va vik vikom amen.

Marul tumači toj, na slavu gospoje,
zemlja i nebo koj svak dan hvale poje.
Molite za njega, ki koli štite toj,

647 golini] *rkp.* golina *stihovi 677—688 stoje u rkp. pred samom pjesmom; po svoj prilici nisu svi od našega pjesnika.*

da Bog s truda sega stavi ga u pokoj.

Složi riči ove Marko Marul, znajuć,
da ga jur Bog zove, tilo se starajuć;
na pamet jih imit na konac tko bude,
on će milost primit, da z Bogom pribude.
Zginut ne će moći, jer ga će braniti
sve angelske moći, Bog ga će shraniti.

Od muke Isusove.

Konopom vezana, vojena tiskajuć,
svuda popljuvana, vlase, bradu skubuć,
po licu udiruć, pri stupu stojeći,
vezana fruštajuć, trnom te kruneći;
trstju udareći, krunu pobijaje,
na križu viseći gdi mraše od žaje;
žuč s ostom ti daje, skončano je upiješ,
kopjem probadaje, gdi dušu pušćuješ.
tako ti umire, za č moj gospodine,
ali me odkupljuješ, kralju od istine?
ja sam pun tašćine, za to imam umrit,
i još svake tmine i doli u pakal sit.

Odgovara Isus.

Ljubav učiniti sve mene čini to,
gorku smrt trpiti, ne ću ino za to
srebro ni još zlato, nego samo ljubav:
toj mi je prijato, i tim mi budeš prav.
Na zemlju s nebes prit mene čini ljubav
i sve trude podnit, budući u svem prav;
muci se podložih za ljubav i smrti,
ljubav, ku ti nosih, griha te isprti.

5 udareći] udireći *lul.* pobijaje] pobijaše *lul.* 6 *u lul.* gdi od žeje mraše 7 *u lul.* žuč s ostom ti daše; žajan budući pi 8 *u lul.* kopjem probodoše, dušu pušćajuć ti 9 *u lul.* za č tako umireš ti moj gospodine 12 i još] jošće *lul.* *17—32 u luc. izostavljeno, te je ovdje dodano iz lul. rukopisa.*

Tko će utvrditi srce kako i lav,
a ne procviliti, videć taku ljubav?
vezan'je, pljuske, trn, rugo, popljuvan'je,
kim modar bih i crn, cić bičev fruštan'je.
I trst, kom me biše, i križ na kom noge
i ruke pribiše, i bolizni mnoge,
i kopje, proboden kim buduć, krv prolih:
da bude oslobojen puk moj, sve to trpih.
Ljubav vela sve toj čini mene podnit,
hteć vernim dat pokoj i grih s svita odnit:
ljubi boga nad svim, a kako sam sebe
iskrnjega za tim, i u raj stavim tebe. amen.

27 kopje] *u rkp.* kopjem 28 bude] *u rkp.* budu 30 *u rkp.* svita

---

Versi od križa.

cf. Menčetić
Stari Pisci II,

Zdrav križu prisveti, zdrav ufan'je naše!
on, ki no propeti na tebi izdaše,
dobro te umnožaj dušam vernih tvojih
a grišnim odpušćaj grihe i zlobe njih.
Čudnovato trojstvo, jedini bože moj,
ki po križa otajstvo privodiš u pokoj,
milost nam ne krati, da vazda nam ju daj,
k sebi nas obrati i primi nas u raj.
Za to moj Isuse, prosvitli svist moju,
da vazda u suze razmišljam smrt tvoju;
da život i pamet razbira m' do vika,
kako si ti raspet za mene grišnika.
Za toj se umolit daj slatki Isuse,
da se budem prolit vas u gorke suze;
daj, srcem da plaču, dan i noć, hip i čas,

U lul. rkp. naslov: počinju versi od svetoga križa. 3 vernih tvojih] vernim tvojim *lul.* 6 privodiš] dovodiš *lul.* 9 za to] slatki *lul. nk.* 10 u suze] suzami *lul. nk.* 11 razbira] razdira *lul. nk* 14 daj da se prolju ja *lul. nk.*

dokle se oplaču od grihov mojih vas:
koji su tolici, koji su brez broja,
kojim se prilici ne najde svist moja.
Dodijah sam sebi, zgubih sve ufan'je,
nego li u tebi, ki s' moje uzdan'je.
Za to krv prolita ka bi za me bože,
sve zlobe od svita oplakati može;
a za to gdi leži ma pamet studena,
gorko ju ražeži tva iskra ljuvena:
da plače, da bisni za tvojom prijazni,
za tvojom ljubezni, Isuse prikrasni;
ki jesi dobar vas, ki jesi dobrostiv,
komu se daje glas, da si sam milostiv;
da si ti sam sladak, da si sam medeni,
ti s' litnji moj hladak i živac studeni;
koga se napiti željiu brez mire,
napivši vapiti dan i noć tve ime.
A za to ozovi momu se životu,
misal mi ponovi za tvoju dobrotu;
za tvoju bolezan, koju si oćutil,
za našu ljubezan, kada se s' uputil.
Jošće te togaj rad molim ja ljubeno,
razdri me srce sad, koje je kameno:
neka te ja želim, neka te ja slavlju,
neka se ja velim tvoj, zovem i pravlju;
i neka ja tebe u mukah sadružu,
koji si sam sebe za me dal i dušu;
za mene grišnika, na križ se s' dal propet,
ljubavi velika! opoj mi sad pamet;
opoj mi tač dušu, da ina sva tlaču,
a tebi da službu, a tebe da slaču;
da ljubim ja tebe veće nego sebe,
i neka sam sebe razapnu za tebe.

16 oplaču] operu *lul. nk.* 17 ki jesu toliki, ki jesu brez broja *lul. nk.* 18 kim najti ne more prilike svist moja *lul. nk.* 21 ka za me bi *lul.* 22 oplakati] oprati jur 24 ljuvena] ljubena *lul. nk.* 26 ljubezni] ljubavlju *lul. nk.* 32 tve] tvoje *lul.* 37 i 38 *stoje u luc. istom nakon 40 stiha* 37 molim] molju *lul.* ljubeno] ljubveno *lul.* 38 razdri] satri *lul. nk.* 43 propet] raspet *lul. nk.* 45 tač] sad *lul.* 47 nego sebe] neg sam sebe *lul. nk.*

cf. Stari Pisci II, 339

Prislatki Isuse, slatko te ja molim,
daj mi plač i suze, zled moju da bolim,
koja vid zaslipi od moga života;
a za toj pokripi tvoja me dobrota,
ter meni daj razum, ter meni dopust' moć,
ter meni ukaž' drum, kako ću k tebi doć;
kako ću doć k tebi, prislavni moj bože,
jer toj steć po sebi život moj ne može.
Za to sam vas grišnik, za to sam vas zloban,
za ku se stvar človik nisam zvat podoban;
ter kako jur krivac, koji sam zal dosti,
teku ja na živac od vičnje slatkosti;
neka se ja opiju tve ljubve i tebe
opiv se vapiju na sve me potrebe:
pomiluj, pomili, pomiluj bože moj,
paklenoj ter sili tva me vlast dat nemoj.
Vapiju bože moj iz dubin prid tvoj sud,
zgrišen'je me nemoj gledati, ner tvoj trud,
ki za me oćuti tva ljubav velika,
kada se uputi za mene grišnika;
neka sam ja jedan, koji su u broju,
za kih ti pravedan prolil si krv svoju,
ter kako svoju stvar pomozi moj bože,
po sebi ka nigdar pomoć se ne može.
Da slatki Isuse, slatko te ja molim,
jur na me smili se, neka te proslavim.
Za ku tvu krivinu, Isuse spasu moj,
na križa visinu trujen je život tvoj?
Za č narod prokleti fruštajući izrani
taj kip tvoj prisveti i probode dlani;
probode i noge čavli gvozdenimi,
i od glave mozge dračami oštrimi?
Žučju još i ostom žedna te pojiše,
i sulicom oštrom prsi t' otvoriše.

stihovi 49—64 zametnuti su iz lul., jer ih nema u luc. rkp. 58 *u rkp. ovako:* za ku stvar zvat človik nisam zvaa podoban 73 da slatki] doslatki *rkp. luc. i lul.* 74 dopust' mi tuj milost, da te ja proslavim *lul. nk. Ovdje prekida pjesan u oba rkp. lul. i nk. Čini se zbilja, kao da ovo ostalo ne spada k istoj pjesni*

Ka je u tebi strv igdar griha bila,
za ku bi tvoja krv tako se prolila?
Budući ti kripost izvrstna dobrostva,
buduć svita svitlost, kralj vična gospodstva;
buduć svet od svetih, trpiš pogrjen'ja,
ter muke od kletih od tvoga stvoren'ja:
kako no da bi bil razbojnik i gusar,
ter svako zlo imil, i svaku hudu stvar.
Za to t' je ljubav tva, a grih je, Isuse, moj,
dostojan trpit ja toj bih, a ne kip tvoj.
Tva milošća mnoga ne more se scinit,
za grišna ovoga sve trude hti primit;
trpit nisi bil lin pravden za grišnika,
za slugu gospodin, i bog za človika.
Htil se s' izraniti, da mene izličiš,
htil se s' umoriti da mene oživiš;
u tej stvari dilu krstom nas pritvori,
pribi d'javlju silu, a raj nam otvori.
Tuj toliku ljubav čim ću t' odvratiti,
ali da t' budu prav, kako ću t' platiti?
Ljubav tva nadhaja svaku svita službu,
po ku puk ushaja na angelsku družbu.
Li da ti sa svima neharan ne budem,
služit ću t', dočima na zemlji pribudem;
sve ću ostaviti blago svita sega,
a tebe slaviti, ki si stvoril njega.
Uboštvo ću ljubit, posluh ter čistoću,
svitu ću se grubit, tebe slidit hoću;
da, to moja slabost spunit ne će moći,
ako tvoja kripost ne će ju pomoći.
Za ljubav, tebe ka na križ čini iti,
hoti u dila ta pomoć moja biti,
slatki Isuse moj, kad se budu riti,
tada za mene stoj, tobom ću dobiti.
I ja ću primiti, kad napast dobudem,
a milost imiti, da s tobom pribudem;
da budem gledati svitlo lice tvoje,
s koga ć' ishajati sve blaženstvo moje.

Od uskrsa Isusova.

O priveseli dan, svim vernim prisveti,
u kom iz groba van usta krst propeti!
Sve nebo zračno bi vazmenom vedrinom,
sjat se počaše dni željenom svitlinom.
Sunce s' uzvišiva u nebesih gori,
tere hvale zdiva bogu, ki ga stvori;
u jutro prosinu, zvizde se zasjaše,
žalost svaka minu, radosti nastaše.
Tada togaj lita zemlja obil'je da
ul'ja, vina, žita, roditi voćem ja;
polja se urešiše razlikovim cvitjem,
gore se odiše sve zelenim listjem.
Pčelice zučeći svuda oblitahu,
med činit hiteći, cvitju sok spijahu:
ptice žuberiti jaše slatko pojeć,
tere gnjizda viti, ploditi se hoteć.
Slavići pojahu glasom privrtajuć,
slastju zalijahu uši, poslušajuć.
Niz livadu vode tecihu mrmnjajuć,
pastiri dohode pjahu jih žejajuć.
Tisi vitri hladom gonjahu toplinu,
polju tere gradom dajući lahčinu.
Toj lito takovo tad je svidočilo,
da tilo Isusovo biše uskrisilo.
Za to sve stvoren'je poča se radovat,
njega uskrišen'je hoteći poštovat.
Paklu vrata razbiv, Isus gori pride,

U lul. naslov: Od Uskrsnutja Isusova. 4 željenom] želinom *lul.* 13 zučeći] *luc.* xucechi *lul.* zucechi 14 med čineć, hiteći *lul.* 23 tad je] *po lul. ruk.; u luc.* da je 25 poča] poče *luc.*; poča *lul.*

*

nebesa otvoriv, više zvizd uzide.
Nebo, zemlja, more, tad se veseljahu,
tomu, ki sve more, hvaljen'ja činjahu;
ki bo umri propet, evo sad kraljuje,
nada sve svete svet, jur ga svaki štuje.
Svita stvoritelju, očevo rojen'je,
svih odkupitelju, svih virnih spasen'je!
rič si oca boga, jednak u svem njemu,
kripost svemogoga, i slavan u svemu.
Ti vidiv, prvi grih da nas u smrt poni,
pomilovavši svih, pokoru svih podni;
hteć pomoć čoviku, čovik hti biti sam,
milost priveliku pripravljajući nam.
Ti prijam put našu, griha nas isprti;
muke popiv čašu, izbavi nas smrti.
Ti uze razdriši paklene tamnosti,
a puk tvoj uzviši u vičnje svitlosti.
Otide smrtna noć, tobom prosinu svit;
oca si boga moć pri vika i svih lit.
Tvoji se mološe i kad bi treći dan:
uskrsni jur, riše, ostaviv groba stan;
jer se ne dostoji, da sveto tilo tve
u grob veće stoji, ali u zemlji gnije.
Podobno vidit ni, da tolika vridnost,
kom svit odkupljen bi, leži u grob priprost;
ter ki jednom šakom nebo obhićuje,
pod maljahnom rakom da skriven stanuje.
Jure grob ostavi, gospodine, ter sam
pod noge postavi smrt, ka no priča nam;
duše svitih odriš', ter jih iz uze izved',
visoko se uzviš', ob desnu oca sed'.
Ukaž' nam obraz tvoj, blaženih nas učin',
po nebi i zemlji svoj svitlost tvoja prosin'.
Hvala t', hvala t' budi, ki si sve toj stvoril,

30 činjahu] davahu *lul.* 36 kripost svemogoga] kripost svemoga *lul.*, *može biti:* kriposti svemoga 47 tvoji] *u lul nad ovom riečju kao ispravak nadpisano*: oci 47 treći] treti *lul.* 50 gnije] gnje *lul.* 54 pod maljahnom rakom] *u lul. bijaše:* pod malahnom parom, *pak je ispravljeno:* pod malim kamikom. 57 odriš'] slobod' *lul.* 60 tvoja *lul.* tvoju *luc.*

ki s' svakomu čudi početje, konac bil.
Iz tamnice s' izvel oce svete sobom,
u raj jih si povel, da pribudu s tobom.
Pakao poče bljuvat duše, ke žeriše;
ovce janjac čuvat, kih no vuk deriše.
Usta se z greba sam, dviže s' u nebesih,
moć svoju kažuć nam u mnozih čudesih;
tim skaza, telesa da opet vazam mi,
dvignut se u nebesa imamo, gdi si i ti.
Evo, u ime tvoje svit se ja krstiti,
tere blude svoje sa svima grditi;
idole pustivši, idoše za tobom,
krstom se krstivši, upraviše sobom.
Prijaše viru tvu, ufan'je si ti njih,
pridaše t' dušu svu, sam si spasitelj svih.
Od zla jih obrani, milost jim tvoju daj,
spasi jih i hrani gori u vičnji raj. Amen.

62 početje *lul.*; *u luc. pogr.* poštenje. 64 povel] privel *lul.* 66 kih] ke *lul.* 67 z greba] z groba *lul.* 70 gdi si i ti] *luc.* gdi i ti. 71 u ime] va ime *lul.*

Naslidovan'je Isukrsta.

Hoć jimit vični raj, blažen i svet biti,
Isusa razmišljaj, i htij ga sliditi;
nauk bo nam je bil, u pismu toj štimo,
kako je on činil, tako da činimo.
Ako ćeš naslidit poni život njegov,
slišaj ter ćeš vidit, ki je bil i kakov,
i ča tribi tebi jest i duši tvojoj,
da te prime k sebi on u vičnji pokoj. Amen.

I.

Ponižen'je.

Najprvo ponižen čin' da si u svemu,
ter ćeš bit uzvišen i priličan njemu.
On buduć božji sin, sajti se dostoja

sa nebeskih visin, i put našu poja.
On buduć bog velik i svita stvoritelj,
učini se človik, i bi naš spasitelj.
U Betlem se rodi, u gradu primalu,
takoj mu bi godi, u jaslah i u štalu;
a ne u polači zemaljske oholosti,
koju ki no tlači, bogu je u milosti.
On od sluge svoga hoti se krstiti,
a svita ovoga časti pogrditi;
i reče: „Ne dojdoh ovdi gospodovat,
„kad nebesa ojdoh, ni gospodin se zvat,
„da služit i obslužit otčeva velin'ja,
„podnit a ne tužit sva teška trpin'ja."
Ribare zva k sebi da su druzi njemu,
nauk dajuć tebi nižen'ja u svemu;
i tim istim noge, ruke tad opraše,
ke no su svemoge, ke no svit skovaše.
U svet grad ulize na tovarcu jašuć,
ne iska farize, a svit sobom pasuć;
i kad za nas umrit odlučil jur biše,
smrt križa hti podnit, jer grje ne biše.
Taj misleć, ne hti' se rodom ponositi,
da prija hoti' se nižnjim podložiti.
Svih nas je bog stvoril, on sam je otac nam,
svim je roditelj bil, pak Eva i Adam.
Jedne smo naravi, jednim krstom vire
učinjeni pravi, svak žive i umire.
Razluka t' ina ni svih na svitu ljudi
pri tom, ki svaka vi, ner dili ter ćudi.
On će t' bit uzvišen veće gori pri njem,
ki veće ponižen ovdi bude u svem.

II.

Posluh.

A sada posluh prim', kakov je u njem bil,
posluh bo nada svim bogu je drag· i mil.
Kada ga iskali roditelji bihu,
pita, ča pečali iskat ga jimihu.

„Ne znahote li vi“, reče jim on tada,
„da je triba meni oca slušat sada?“
U tom ti da znati, da ti bogu svomu
posluh imaš dati, pri nere inomu.
roditeljem za njim, jerbo Isus uz toj
podložan biše njim, vangel'je pravi toj.
Ništar manje kada zapovid tko stavi
protiv božjoj, tada spunit ju ostavi.
Ako l' još ne bude u krivom veljen'ju,
da patit li bude duhovnu služen'ju:
k bogu se obrati, službu ne odhituj,
bogu duge plati, inim se izvituj.
Di: „tko bude ljubit roditelje svoje
„nad mnom, hoće zgubit taj milosti moje.“
Nuka nas jošće tim, ča di: „pića je ma,
„da volju učinim oca mojega ja;
„ter svršiti hitim dilo, ko naručal
„jest meni taj, ki vim, da je mene poslal.“
Ocu se pak moli, moliv se reče: „tva
„volja bud', ča koli ti hoćeš, ne ča ja.“
Ki u red svet stojiš, spomen' se riči sih,
ne čin' da se svojiš, jer nisi svoj, da tih,
ki redom vladaju i mistom. ki su to,
ki više sidaju u koru i za sto.
Ča oni uzvele, toj stvorit ne bud' lin,
ako samo žele, hlepin'ja tva ne čin'. —

III.

Ustrpin'je.

Jošće se nauči, prem ako budeš prav,
ustrpiti muči, a za božju ljubav.
Isus tvoj strpiti hoti hudih smin'ja,
moguć jih zgubiti ganutjem hotin'ja:
podnese rugan'ja, kletve tere psosti,
ka klondi vezan'ja, gdi fruštan bi dosti,
šakami udiran, trnom bi ukrunjen,
gnjiva puk neviran budući napunjen.
Lica popljuvaše, ruke, noge njega

čavli prikovaše, izraniše svega;
žedna ga pojiše žučju tere ostom,
prsi mu otvoriše, smrtju zgubiše tom.
Tad od njih trpljaše, ter pram tomu za svih
ocu se moljaše, da jim odpusti grih.
Pon' ako Isus prav takova jest trpil,
ti bogu li neprav za č si se rasrdil?
Ti grišan, ti li kriv, na vraždu nastojiš,
toko zla ne primiv, koliko dostojiš!
Prosti, prosti onim, ki ti zla zadaše,
a ne daj plaću njim, kom tebi zajaše.
Ako prostiš, prostit tokoj će tebi bog,
iz duše t' odnosit brime grihov i stog;
ako l' užežeš rog, li ne hteć prostiti,
grihe prostiti bog tvoje će ne htiti.
Odvrat' za zlo dobrim, za njih se htij' molit,
ki t' zgrišiše, i tim boga ćeš utolit.
Svaka su strpili, toj ti knjige prave,
ki su pak jimili krunu vičnje slave.

IV.

Uznošen'je.

Još dobrom, ko činiš, ne htij se uznositi,
al se činit, ča nis', tere se dičiti.
Isus kad ozdravi gubavca nikoga,
reče mu: „ne pravi, da ti ja dah toga."
Slipim vid kada da, reče: „da ne znaju
ljudi čudesa ta, činite, ni naju."
Reče inim mnozim, kim zdravje poskita:
„mene, svih vas prosim, ne čin'te očita."
Mladicu od smrti povrativ, toje njoj,
da taji, napriti, njega, ki stvori toj;
samo nas učeći ne iskat svita čast,
da boga hvaleći, govit njegovu slast.
Nici još zemaljski riše mu: „jur ustan',
„ukaž', ča si i ki, da budeš svitu znan."
A on hteć skazati, da tašće hvaljen'je
ne dojde iskati, ner svita spasen'je,

reče: „ne išćem ja slavu mu od ljudi,
„za isto da jest ta, ki ju išce i sudi.“
Pravo ćića tebe reče, buduć človik,
drago ćića sebe, budući bog velik;
slavu bo ne htiše, ki dojde trpiti,
a on ju hotiše, ki ga hti skrisati.
I tako ponižen bil je človičastvom,
a pako uzvišen li bil je božastvom;
za to ga sad štuju ljudi vernih zbori,
gdi koli ga čuju ter angelski kori.
Ki poni imati slavu hoće njega,
ne nastoj iskati slavu svita sega.

V.

Uboštvo.

Ako ć' obslužiti još ovdi uboštvo,
za blaga jimiti nebeskoga mnoštvo,
od Isusa prijat nauk toga moreš,
listo se htij pojat, da skupost primoreš.
Bog buduć, ki žive, hoti se roditi
od uboge dive, i ubog hoditi;
ka no ni imila mista gdi stanuje,
i stan nje bi štala, gdi se skot spraćuje.
Rodiv sinka stavi na slami u jasla,
ki sinka opravi, ka nas jesu spasla;
ki reče: „lisice jamu svu imaju,
„i nebeske ptice gnjizda ka svijaju:
„nima sin človika gdi glavu prikloni;“
a boga velika budući sin oni! —
On nima čim platit, ča pita portinar,
i čini uhvatit ribu, ter š njom dinar.
Zadovoljna sa svim za učiniti har
učini njemu tim, o čudnovata stvar! —
Dobitak slušaše zapovidi njega,
a ništa nimaše gospodin od svega!

118 ki ju išće] *u rkp. bez* ju 119 pravo] *to je samo naslućena rieč po prvom i posljednjem slovu.* 122 *rkp. piše:* schrisati, *može biti:* koga hti skrisiti. 145 zadovoljna] *rkp.* zadovoljno

U taj stan stanova, kad po zemlji hodi,
ki no svit osnova, tako t' mu bi godi;
i njega t' hraniše onej žene svojim,
ke često hodiše postupajuć za njim.
Nag se rodi na svit, nag na križ obisnu,
tujim letom povit, u tuj se grob tisnu;
a prvo t' je rekal: „blaženi ubog jest,
jer, ko bude čekal, kraljestvo će posest.“
Veli li, apostoli da ne nose uz put
šćap, dvanjke, postoli, ni kruha još u skut:
„ne htijte“, reče, „imit pečal, ni govorit:
„ča ćemo jist i pit, čim ćemo se pokrit;
„sva će taj imati, božje tko kraljestvo
„pri bude iskati i pravdu njeg uz to.“
Poni komu godi s Isukrstom trpit
uboštvo jest godi, viku će bogat bit.
O vridno uboštvo! kim no se kupuje
nebesko gospodstvo, ko se ne scinjuje.

VI.

Pića.

O tisknoj još pići človik kuntent bude,
ki će svit odvrći, da z bogom pribude;
zadovoljan će bit, duhovno služeći,
život listo kripit, Isusa slideći:
dan četrdeset ki nije pil, nije jil,
za tim vangel'je di, da je pak lačan bil.
I d'javlje napasti on ti dobi tako,
učeći, upasti ni ti ne ćeš kako;
kad bo te rve put, da je jaka manje,
pridaj joj posta prut, neka t' prede tanje.
On hteći blagovat, pri ter posli mnogu
općaše podavat hvalu vazda bogu:
da ga hvališ i ti; jer pića život ov,
koji imamo mi, nije li dar njegov?
Kad mnoštvo nasiti, ozimčen kruh biše,
za kim se pohiti, ča i sam jidiše.
Vode se napiti prem tada cripane,

žedan ja prositi od Samaritane.
Ti poni zamiraj njegovo toj žitje,
tere ne pribiraj jistvine, ni pitje.
Ne pišu t', da je jil on meso, razmi kad
s apostoli jest sil, vazmeni dan došad;
drobnjahne ribice, diju, da jidiše,
ke mriže al udice u moru zadiše.
Ča se ne sramuju raskošno kuhati,
ki se zavituju uboštvo uzdržati!
Ča prudi, zlo se odit, na odru spat golu,
a bogatih hotit jistvine na stolu?
Nudir pamet otvor', žuč s ostom pominuć,
tere ne prigovor', stol priprost jimijuć;
da bud' zadovoljan, listo da ne budeš
ni žedan ni lačan, a drag bogu budeš.
Još gdi pomenuje, na pamet htij jimit:
„blažen ki gladuje, jere će biti sit.“
I protiv tomu di: „oboj! vam će se pet,
siti ste sada ki, jer vas će glad opet!“

VII.

Ljubav.

A sada iščimo nauke ljubavi,
Isusa molimo, da nas k njoj upravi.
Za ljubav človika s nebes dojde doli,
ter svita selika trpi trud i boli.
Za našu načinbu na se križ naprti,
pojde pak u limbu, živ usta od smrti.
Na nebesa pojde, z desne oca side,
i nam sebe ojde po njega beside.
Jer reče, kad hoti u vičnja it stan'ja:
„s vami ću bit toti do svita skončan'ja.“
Ništare rekal ni, ništare učinil,
po čem da bismo mi spaseni, ni hotil:
ki biše užurar, po njem svet pohaja;
po njem raju vratar bi, ki ga zataja.
Pavla, ki no dilnik bil biše nevere,
čini, da svitilnik bude svete vere;

razbojnika s križa u raj gori zaja,
jerbo se poniža, ter od griha kaja.
„Ne dojdoh pravednih“, reče „na pokori
„zvat, da nepravednih, ter jih shranit gori.“
S tom milošćom hti prit pastir ljubeznivi,
li hlepeći umrit, stada sva da živi.
Kih ljubi, ljubi njih do konca ne pušćav;
tako, tko ljubi svih, bogu će biti prav.
„Kako otac mene tako t' ja ljubih vas,“
tej riči blažene reče, ki skupi nas.
Govori još za tim: „tko me bude ljubit,
„on će ljubljen sa svim od oca moga bit.“
A ljubimo tada mi njih, oni naju,
obslužimo kada, ća zapovidaju;
tere koga zgrišiv, jesmo urazili,
pokoru izvršiv, budemo tolili.
On buduć velil nam, protivnik ljubiti,
tuj ljubav hoti sam sobom učiniti.
Bijen od kih je bil, od kih rane prima,
za tih se je molil, da se prosti njima.
„Otče sa visine! pomiluj, molim, njih,“
reče, „jer ča čine ne znaju, ni ki grih.“
Isusov slidnik pon', al njemu podoban,
ne bude t' človik on, ki ni dobrohotan;
ki ne će odvratiti za zlo, ko je prijal,
dobrom, ni moliti za nj, ki ga je tiral.

VIIII.

Pripovidan'je.

Božjih dili šten'je trud nosit uči nas,
za druzih spasen'je, a ne listo za nas.
Učeć svaku kripost, na dobro potičuć,
da doteku milost, g bogu se utičuć:
Isus hodi učeć po zemlju žudijsku,
da spase svih hoteć, i po galilijsku;
po grade, po sela učeći neumićih,
ozdravljajuć tela nevoljna nemoćnih;
da zdravjem obojim budu izličeni,

i hotin'jem božjim paka uzvišeni.
Apostole svoje učil je na goru,
a inih takoje nizoko pod goru;
da ka su duboka, učiš razumnijih,
a ka su mioka, neumitelnijih.
A da toj za časti ni za ino činiš,
ner samo za spasti duše, ke no učiš,
gospodin naš mili reče: „ne skrčite;
„stunje ste imili, stunje i dilite."
A da ti držati ne budeš, da t' je grih
almuštva primati, uspotribuješ kih,
za to govori pak u sveto vangel'je:
„dostojan je težak plaće za trujen'je."
Ne plaće, kom lotar bude obistovat,
da kom no ubogar more životovat.
I sam biše kako hodeć pripovidal,
apostolom tako jest pak zapovidal:
„pojte, ter ča godi učih vas, učite
„sve ljudske narodi, i tako živite."
Pravo t' nasliduju stope Isusove,
puku navišćuju ki riči njegove;
ako se ne hine da budu t' činiti,
ča nauče ine, ter boga hvaliti,
rekuć: „ča zasiju kriposnim učen'jem,
„opet ne rasiju hudobnim činjen'jem."

IX.

Čistoća.

Ki nosiš manipul, čistoću t' je nosit,
Isusov discipul ako hoćeš hodit.
Divac je, diva je, ka ga je rodila;
od divca ruka je, ka ga je krstila,
Ćića divstva čista drag mu nad sve biše
Ivan vangelista, sobom ga svud htiše.
Kad sidiše za stol, na krilu mu drima
ovi sam apostol, ter otajstva prima.
Divcu bit veće jest, ner udovcu biti;
udovičtvo pronest, nere se ženiti.

Prvo sime onoj, ko sto ploda čini,
a drugi nosi broj šezdeset veće ni;
trideset se daje tretomu brojen'ja,
a toj ti poznaje, ki no šti vangel'ja.
Ki jaganjca slide, Ivan ti pravlja toj,
kuda godir ide, divci da su onoj.
Novu pisan poju, hvalu dajuć bogu,
ini peti koju, tako di, ne mogu.
A toj ti su oni, ki skopci htiše stat,
kako vangel'je di, za kraljestvo prijat.
Slobod od ženjen'ja zavitom svezaše,
i čista življen'ja bogu obećaše;
da s angelskom družbom budu pak živili,
ki su čistom službom angele slidili;
ki no ne će, to su, odavat ni ženit,
tada da kako su, angeli hoće bit.
U tom Isus jošće slugam ja veliti,
da čistinje voće budu pronositi,
ča di: „pripašite boke, bratjo mila,
„u ruke dvižite noseći svitila.“
U rukah su dila, u bocih napasti;
božja nam daj sila, u njih ne upasti.

X.

Molitva.

Napokon Isus tvoj htil te je učiti,
i nauk dati svoj, kako ćeš moliti.
„Čin' molbu“ govori, „u skrovito misto,
„pamet dvigni gori, božja misleć listo.“
U skrovito t' moli, da prem svak gleda to,
ki slišan bit voli, ner da ga hvali tko;
ništar manje kada od ljudi daleče
moliš, molba tada veće čista teče.
Isus družbu ojde, kada sam moliti
na vrh gore pojde, hoteć nas učiti;
i di: „dokolu ja pojdu molit otuj,
„od vas odašad tja, vi posidite tuj.“
Na goru moljen'je kaže, da išćeš ti

gorika spasen'je, ne ovdi gdi ga ni.
U selu pak, koje na ravninu moli,
ti moleć takoje poniži se doli.
Za to nigda kleknuv, da prida moljen'je;
nigda nica legnuv, govori vangel'je.
A kad otca moliv, „budi volja tvoja“
k njemu se obrativ, reče: „a ne moja,“
hoti, da kad moliš u svako prošen'je
božje volje voliš ner tvoje spunjen'je.
Jednu molitvu triš činil je, hoteći,
jednoć moliv ne mniš da ć' milost doteći.
U zoru, Marko di, u pustinji nikoj,
a Luka, zore pri, na gori maslinskoj
da se je on molil: tim vrime podobno
molitve jest učil, i misto ugodno.
A da dugo molit tebi se ne grusti,
boga često tolit misal'ju i usti,
vangel'je govori: da steći u nikoj
duha rogobori, u gori sta daljoj.
Jošće di vangel'je: k nebu oči dviže,
čineći moljen'je, i ča hti dostiže.
I ti poni oči dvigni, kako s' slišal,
ter k bogu potoči kip, riči i misal.

XI.

Završen'je.

Svaku stvar po sebi dugo bi pravljati,
ku gospodin tebi hoti napravljati;
poni toj dobro znaj, da u njem kriposti,
ke te vode u raj, najti ć' i milosti.
On je sva istina, on je svaka mudrost,
spasen'ja jistvina, a božastva svitlost.
Ki su zgor i ki zdo, on je svih gospodin;
on je alfa i o, početak tere fin.
On je od svetih svet, on je svaka stvoril;
puku, ki biše klet, on je raj otvoril.
Ča godi je rekal, ča godi je činil,

346 potoči] *rkp.* poteci.

tim je človik stekal život, i shranjen bil.
Njemu tad službimo do smrti puti ove,
i njega slidimo, ki nas k sebi zove.
Za mirisom tekuć pomasti njegovih,
u pismih ke s' slovuć i starih i novih:
dare pominajmo, ke nam je ostavil,
a onih čekajmo, ke nam je pripravil;
ne zabiv mudrosti njegova učen'ja,
ni zabiv milosti njegova činjen'ja.
U kih, ako ćemo sada se truditi,
poslija hoćemo utišeni biti;
dil hteći trpiti truda tere znoja,
dil ćemo primiti njegova pokoja;
dil njegove slave, dil neizrečeni,
u kom koga stave, u vik je blaženi.

Molba k Isusu od človika.

Zdravo si prisveto Isusovo tilo,
ko za nas propeto na križu si bilo;
ne za hudo dilo, da za ljubav moju,
prolil si nemilo Isuse krv svoju.
Molim milost tvoju, živi slatki kruše,
u tvomu pokoju bud' mi sitost duše;
koju grisi suše, napoj jur milosti,
pri neg se razruše u greb moje kosti.

Isukrst govori grišnikom.

Ki minuješ ovda, rane moje pozri;
smišljaj dan od suda, nazadu se ozri.
Tvojimi suzami peri rane moje,
velimi tugami plači grihe tvoje.
Vidiš krunu britku, kojom me pokriše,
i sulicu jitku, kom me probodoše.
Moćno me fruštaše privezana k stupi,
bijući sustaše; krv teče po puti.
Vidiš tilo moje, da je izranjeno;
tim je tilo tvoje d'javla izbavljeno.
Šest tisuć šez deset i šest ran sam imil,
a zakoni deset ti nisi obslužil.
Ruke moje bile konopom svezaše,
koje bihu mile, a obraz popljuvaše.
Propni! propni! propni! glasom vapijahu;
klečeć na kolini, mnom ti se rugahu.
Noseć križ na rame, nic padoh za mrtva,
ciéa vas krstjane, vam otvorit vrata.
Ruke i noge moje na križ prigvozdiše,
nesaznan'je tvoje muku mi zadiše.
Na križu viseći plakah grihe tvoje,
o tebi misleći: stvoren'je si moje.
Na križ viseć za dan tvojega spasen'ja,
ljubom tvojom vezan: učini skrušen'ja.
Zuči i ljuta osta mene napojiše,
dajuć muku dosta, na križ umoriše.
Gledaj prsi ranu, s krvju vode plove,
koju vam ne branju oprat vaše zlobe.
Veća je muka ma, ne ć se privratiti,

2 nazadu se] *rkp. pogr.* nada su se

da s' ne trudim zaman; lita ću t' skratiti.
Pokori se listo, k meni se obrati,
ne daj d'javlu misto, ja te ću prijati.
Uzmi križ na rame tere pojdi za mnom,
smišljaj moje rane, imit ćeš dil sa mnom.

Od uzvišen'ja Gospina.

Divice pričista, majko umiljena,
kom svita sva mista biše prosvitljena:
k tebi kad dohodi angel, božji posal,
ti boga porodi, kim no je svit postal;
krsta, stvoritelja svakoga stvoren'ja,
ter odkupitelja človičja zgrišen'ja.
A to jest božji sin, plod tvoj, o Marija,
ki, sašad sa višin, od tebe put prija.
Obra te, da budeš njegova majka ti,
a divom pribudeš: toj virujemo mi;
jer za svetost tvoju tere poniżen'je
da ti milost svoju i svak' uzvišen'je.
I svršiv činjen'je, buduć doli došal
za naše spasen'je, na nebo jest pošal
u nebeskoj slavi, gdi no pak i tebe
radostnu postavi na pristol kon sebe;
od zemlje uzdvignu gori u višini:
togaj ti dostignu. O gospe učini
z dostojanstvom tvojim i s tvojim moljen'jem,
mnozim grihom mojim da budeš prošćen'jem;
tere da hodeći putem od kriposti,
inud ne bludeći, vidim tve svitlosti.
Tebi se uscudiše svi angelski kori,
kada te vidiše ushodeći gori,

Naslov po rkp. lul.; u luc. Slavna gospoja zača Isusa 12 svak'] *u lul.* svako 17 uzdvignu] *lul.* uzdvignuv 18 dostignu] *lul.* dostignuv; učini] učin' ti *lul.* 19 i tvoje moljen'je *lul.* 20 da bude prošćen'je *lul.* 23 angelski] an'jelski *lul.*

suncem odivenu vikovnje svitline,
zvizdam ukrunjenu nebeske višine.
I riše, pitajuć: „Ka je toj kraljica,
„ka se sva sja greduć, kako no danica?
„Neg misec liplja, neg sunce, ko čini dan,
„a jača, neg šereg, ki s tabora gre van.“
Tad odgovoriše angelom angeli,
ki tebi služiše na zemlji veseli;
a najme Gabriel, užgan od ljubavi,
teciše vas vesel s krunicom na glavi;
zvoneći violom prislatko pojaše,
tere svim an'jelom tako govoraše:
„To je, ku pozdravi Gabriel, poslan k njoj,
„a da se pripravi, navišćujući njoj,
„roditi onoga, koji no nju stvori,
„čovika i boga, ki sad stoji gori,
„z ocem, z duhom svetim, ki su tri bog jedan,
„i jedan gospodin, ne svim jednako zvan;
„da, ki ga viruju, i tim je pripravil
„da se tuj raduju, gdi je nas postavil.
„Poni njim i nam toj gospoja hoće bit,
„pokol je to dal njoj, ki može sve činit.
„A toj su proroci vazda govorili;
„tomu su sad roci, toj su svi želili.
„Po njoj su spaseni, u limbu ki bihu,
„po njoj su ispravljeni, ki bludeć živihu.
„Po njoj se otvoriše taj vrata od raja,
„ka se zatvoriše onom, ka ne haja
„zapovid pristupit, ner pojti bi hrla,
„gdi nimaše stupit s pohlepom od grla.
„Svi ljudi cić one prokleti bihu tad,
„a svi su cić ove blagoslovljeni sad.“
Nakon te beside radost velika sta,

25 vikovnje] vikomnje *lul.* 26 zvizdam] zvizdami *lul.* 29 liplja] lipša je *lul.* 30 i jača neg zastav, s tabora kad gre van *lul.*, *stihovi 33—36 dodani su iz lul. rukopisa.* 37 pozdravih buduć ja poslan k njoj *lul.* 42 jedan gospodin svim *lul.* 45 poni] dakle 46 dal] *u luc.* da; *u lul.* pokle je da to njoj ki more sve činit. 48 su] smo *lul.* 54 s pohlepom] sa hlepom *lul.* 57 nakon] nakom *lul.*

*

da pram njoj izide stavši se družba sva.
Bog otac nju poja, Isus ju zagrli,
a svu ju obuja duh sveti u hrli.
Tote ju okruni sve trojstvo jedino
krunom slave vičnje vele ljubeznivo;
tere ju posadi poli sebe sidit,
gdi će proslavljena va sve vike živit.
Videć serafini toliku slavu nje,
od ljube užgani prominiše petje.
Ostavivši: Svet! svet! — Sveta! sveta! pojahu,
i organe zvoneć slatko privrtahu.
Za tim kerubini sa svom jerarkijom
prislatko pojahu hvale bogu i njoj;
zvonjahu organe, citare i viole,
ter slatko pojahu nove pisni ove:
„Zdrava virenice i hći sinka tvoga,
„prislavna kraljice dvora nebeskoga!
„Zdrava, ka radosti puna si, vesel'ja,
„ter svake sladosti nada sva stvoren'ja!
„Zdrava si divice, majko milosrja,
„nebeska kraljice, slavom okrunjena!
„Zdrava si divice, ka boga porodi,
„čista golubice, ki no svaka stvori;
„s kim ćeš kraljevati u vičnje vesel'je,
„tere radovati nada sve stvoren'je.
„Ti jesi meu svimi ženami blažena,
„ti si nada svimi kori uzvišena. —
O gospe! cić tvoje tolike radosti
usliš' molbe moje, podil' mi milosti,
da vidim slavu ja, u koj pribivaš ti;
to želi duša ma, ti znaš to i bog vi.
Pričista s' divica, sina s' božja mati,
nebeska s' kraljica, daj mi se poznati.
Viditi mi se daj, sluga tvoj da uživa,

58 stavši se] dvignuv se *lul.* *Stihovi 61—84 dodani su iz lul. rkp.*; *luc. ima mjesto toga samo ova dva stiha :*

Sveti se klanjahu s angeli, ki as to
prislatko pojahu, slaveć boga isto.

85 cić tvoje] cića te *lul.* 86 usliši molbe me *lul.*

gledajuć obraz taj, kim nebo prosiva.
Mislim sada za tim, kako te bog stavi
uzvišenu sa svim u tolici slavi;
zahvaljujuć njemu da prida nj pokleče,
umiljena u svemu, tere tako reče:
„Veliča duša ma hvalom gospodina,
„vesela vazda sta, kad njega spomina.
„Duh se uzradova u bogu spasu mom,
„ki nebesa skova, i zemlju, svaka š njom.
„Jer koga višinu misal ne more seć,
„pozri na nizinu rabe se, gori steć.
„Ki to budu znati, sinovi od žene,
„blaženu će zvati od sad evo mene.
„Meni bo velika stvoriti će moguć,
„komu ni prilika, toliko je slovuć.
„Milosrd'je svoje od roda do roda,
„svim ki ga se boje, davat mu je goda.
„Svršeno mogućstvo u mišcu svu sagna,
„a srdac oholstvo dostojno razagna.
„S pristolj uzvišenih potišće dolika,
„uzviši umiljenih vrh nebes gorika;
„lačnih ter ubozih u dobro postavi,
„a bogatih mnozih isprazniv ostavi.
„Izraela prija slugu svog, i njemu
„obitan'ja izda, istinan u svemu;
„kako reče našim roditeljem on sam,
„Abramu i ostalim, da će dat sebe nam.
„Ocu, sinu hvala i duhu svetomu,
„do konca od počala, ter bogu jednomu."
Te izustiv beside, gdi te bog posadi,
toti ti priside, toti se usadi,
u vičnjem počten'ju, u svitliji, lože,
ner u govoren'ju izreći se može.
Smislit svist zemljena ne more meu nami,
koliko s' blažena žena meu ženami.
Blažen je plod oni, ki je od tebe izišal,

93 kako] kada *lul*. *Sa 96. stihom prekida tekst ove pjesni u lul. rkp. sve do stiha 120.* 122 toti tuj priside, totuj se usadi *lul*. 123 u višem pošten'ju *lul*. 127 izišal] izašal *lul*.

na kom se usloni svit, ki biše zgibal.
Njega za nas moli, ki no da toj tebi,
da mu bude koli prijati nas k sebi;
da tebi i njemu brez svake pakosti
službimo u svemu po njega milosti.
Ufan'je sve moje postavljam u vaju,
ter milosti tvoje proseć ne sustaju.
Grišnik sam, gospe ja, i moja činjen'ja,
da gdi je ljubav tva i tvoga rojen'ja?
Za grišnike side sa nebes dolika;
da jih dvigne, pride od zemlje gorika.
Za grih njih podniti hoti sve nevolje,
pravdi učiniti božjoj zadovolje.
Za dati život nam, na križ se hti prostrit,
na križ umriti sam, mrtav se u greb zaprit.
Uskrsnu treti dan, i pojde u višin,
i side ob desnu stran oca koga je sin.
Tolike ljubavi budući majka ti,
prem da smo nepravi, u tebe ufamo mi:
ti nas pomagati dostojaj, kako viš,
bog nam će sve dati, kad godir ti uželiš.
Tebi slavnoj divi priporučam sebe,
ti me krip' i živi s tim, ki obra tebe;
komu se sad klanjam, podvijajuć ramen,
i glavu priklanjam, vazda slaveć, amen.

131 brez] prez *lul.* 135 grišnik] grišan *lul.* 136 ljubav] milost *lul.* 142 greb] grob *lul.* 148 ča godir ti veliš *lul.*

O gloriosa domina.

O slavna gospoje, ka si svrh zvizd više,
svete prsi tvoje onoga dojiše,
koga sveti sliše, ki vele pomnjivo,
kako pismo piše, stvori tebe divo.
Dobro, ko nam krivo Eva zgrišiv skrati,
ti ga vele živo obilno povrati;

plač njim se obrati, da u rajske kore
ulize brez rati, kroz tvoje prozore.
Vrata od komore sveta duha jesi,
svitlija od zore, ka je na nebesi:
smrtni grih odnesi ti od nas gospoje,
z d'javljih ruk otresi virne sluge tvoje.
Gdi no sveti stoje, daj nam stan i pokoj,
milosti nas svoje napitaj i napoj.
Kraljica svih gospoj ti jesi prozvana,
ti s' slatki od pčel roj, ti s' nebeska mana.
Ti s' pića i hrana metoda svakoga,
rod bi i obrana človika i boga:
cića trojstva koga spasen'je pozna svit,
ki stan pak onoga biše od mnogo lit.
Ti s' roza, rumen cvit, ti si žilj pribili,
naša brana i šćit protiv d'javljoj sili.
Na grišne se smili, ki se griha kaju,
sirot ne rascvili, ke drazih nimaju.
Učin' da poznaju tebe svi narodi,
gdi no zore sjaju, kud sunce obhodi;
da ne ć našoj škodi, da i milost svaka
nam grišnim ishodi iz tvojega zraka.
Čin', da nas s nejaka tvoj sinak iznese,
koga mišca jaka ovim svitom trese;
da od nas odnese svaki skuk i oboj,
tere nas prinese, gdi je vičnji pokoj.
Nakloni obraz tvoj svrhu tvoje vire,
zapustit nas nemoj, pakal nas požire.
Brez broja, brez mire ginemo svaki čas,
za to nam umire od straha život vas.
Ti gospoje svih nas po tvojoj milosti
hrani, pomozi, spas', uzdrž' u kriposti;
znemi nas tamnosti, stavi nas u pokoj,
gdi no u svitlosti kraljuje sinak tvoj.*

* Ovaj himan prispodobio sam sa latinskim izvorom što se nalazi u zbirci crkvenih himana (Hymni Ecclesiastici), koje godine 1582 zajedno sa talijanskim prievodom tiskom izdade u Florenciji Serafin Rozzi, fratar reda sv. Dominika, za porabu svoga reda. Nu izvorna pjesma mnogo je kraća od Marulićeva prievoda; s toga mislim da je M. drugu polovicu pjesni sam sastavio.

Divici Mariji.

Zdrava si Marije, zdrav žilju pribili,
ki u prsi krije tvoj sinak premili;
na grišne se smili, puna si milosti,
duša k tebi cvili, čuvaj nas žalosti.
Da nam tvoj sin prosti, moli ga kraljice,
sunčene svitlosti, prisvitla Danice;
božja nevistice u trojstvu božjemu,
dobra odvitnice pri sinku tvojemu.
Uzdahu mojemu priklon' uši tvoje,
u grihu mojemu gdi cvilim gospoje;
neka srce moje vazda želi k tebi,
gdi no sveti stoje, da najdem stan sebi.

Utečen'je k divi Mariji.

Skrušeno svi dosti pojmo se uteći
od vičnje milosti fontani, moleći
majci slave vičnje, Mariji divici,
i dobrote slične nebeskoj kraljici.
K velomu hladencu, ki mnozih napaja,
k živomu studencu vesel'ja od raja:
umiljeno velmi njoj se klanjajući,
od angela s ričmi nju pozdravljajući.

RAZLIKE PJESNI DUHOVNE.

Od svetih divic i udovic.

Ke čisto hoćete na svitu živiti,
ter bogu išćete na puni služiti,
otvorte pameti, ter slišav to mučeć
pisan, ku ću peti, sad prid vami sideć;
pisan će ova bit od pričistih divic,
s kimi će skup hodit počtenih udovic.
A ti gospodine pozri slabost moju,
ka prez tebe stine, daj mi pomoć tvoju:
da počnem i svršim, kako bi ugodno
i prudno bilo svim, i spasen'ja plodno.

Diva je divica prisveta Marija,
mirisna ljubica, od sunca svitlija,
lipja lipa cvita; dostojna bi rodit
spasitelja svita, i divom vazda bit.
Nju t' počaše slidit, govorit ću od kih,
kako budem umit; ne dim ti oda svih;
jere svih počitat, koja bi mogla moć,
al imena ispisat po vas dan i svu noć?
Petronila mlada i lipa budući,
ki Rimom oblada, dojde ju proseći;
ona se tim boli, budući silan ta,
gospodina moli, da joj život skonča;
i voli umriti, životom se rastav,
ner divstvo zgubiti, bogu ga obećav.
Katarina biše kraljevskoga roda,
divice ne biše lipje u toj doba;
diva hoti biti, i bog joj da milost,
da može dobiti knjižnih ljudi mudrost;

21 silan ta] *u rkp.* silna ta

da joj još, da stane kripka protiv lavu,
  krunjena ostane vikuvičnju slavu.
Brizida blažena uzdržat divstvo hti,
  budući prošena, za muža pojt ne hti;
i bi opatica, i čini čudesa,
  toga nevistica, ki zgradi nebesa.
U miru počinu, vesel'ja uživa,
  ka su u višinu, gdi Isus pribiva.
Od ostalih divic dugo bi govorit,
  za to sad udovic red ćemo otvorit.
Judita obudovi, muža veće ne hti,
  bogata, mlada bi, bogu služit hoti.
Urehe sve svuče, ter ostar na sebe
  cilicij navuče, bože, ljubeć tebe;
a ti joj da kripost, ter zgibe od nje ruk
  Oloferna jakost: tim oslobodi puk.
A sad na nebesih u tebi počiva,
  za dila ta, od kih po svitu glas siva.
Helena, ke no sin rimskoga vladan'ja
  cesar bi Konstantin, primoguća stan'ja,
udovičtvo čisto jer hti uzdržati,
  bog u sveto misto hoti joj dar dati.
Isusov križ iščuć na zemlji iznajde,
  od zemlje minujuć, na nebo uzajde:
gdi z bogom pribiva u vičnje komore,
  ter dobro uživa, ko s' izreć ne more. Amen.

X Od ljubavi božje človiku.

Prija će svit biti prez pravde i suda,
  i ljudi živiti prez muke i truda;
pri će gorak bit med, sladak jad i nalip,
  i vruć snig, mraz i led i oči steći slip;
prija će sva mora prisahnut na sviti,
  i ribe vrh gora počet se ploditi;

x N. Dimitrović - S.P.V. p 46-47

pri će plod rodit panj osičen i suh vas,
i studen bit oganj kako led ali mraz;
prija će natrag moć sve rike uzvrnut,
i svital dan u noć mrklu se obrnut;
prija će prez gora sve zviri živiti,
i ribe prez mora počet se ploditi;
prija će brda projt s mista i otiti
i sunce kripost ojt, da veće ne sviti;
prija će biti mir u paklu i pokoj,
imati gorska zvir u vodah stanak svoj;
prija će sunce zajt ondi, gdi ističe,
i smrti lik se najt, ka mori človiče;
prija će nebesa i zemlja s' sastati,
i mrtva tilesa nepokoj prijati:
neg li će nikadar na manje prit ljubav,
ku nosi vičnji zgar človiku ne pristav;
a sve to svoje rad milosti nesmirne,
ka usknit ne ć' nikad pomoći privirne.
Tim nitkor ne zgubi ufan'je do vika,
jer vičnji bog ljubi do smrti človika.

24 ka] ku *rkp.*

Deset zapovidi.

Zapovid je prva, Boga
virovati jedinoga.
Druga, njega u tašćadi
ne spomenut časti radi.
Treta, blagdan počitati;
teg pustivši, boga zvati.
Četvrta je, da rojen'je
roditeljem da počten'je.
Peta veli: ne ubiti.
Šesta: tuje ne želiti.
Sedma: putju ne zgrišiti.
Osma: škodno ne lagati.

Ženu ne htij, jest deveta,
ka ni tvoja; al deseta,
tuje blago ne želiti,
ko t' ne more s pravdom biti.

Od deset zapovidi božjih.

(Početka nema.)

Sabatha sanctifices.

Blagdane sve slavi, i brži dan dive,
neka te ne stavi na sudu stran live.

Habeas in honore parentes.

Pak mater i otca i ki no jur sida
pronose rioca, poštuj jih prez stida.

Non occisor eris.

Ne bud' ubojica iskrnjega tvoga,
da kako no dica meštra, boj se Boga.

Non furtum facias.

Čuvaj se ukrasti, jak i ljuta zmaja,
ako želiš slasti uživat od raja

Non moechaberis.

Ženom tuja muža nigdar ne prigriši,
u d'javljoj da duša ne splete se mriži.

Non facias falsum testimonium,

Kriva svidočastva ne izvod' suprotiv
onomu, ki znaš da pravden jest, a ne kriv.

Non concupisces filiam vel uxorem proximi.

Tuju hćer i ženu želiti još nemoj,
ako ćeš blaženu slast imit i pokoj.

Nec rem cupies alienam.

Iman'je i blago tuje nemoj hlepit,
ako ti je drago u paklu ne trepit.

I tako čineći, Bog ti će dati sve,
ča bude želeći srce trepiti tve;
pak će ti dat vičnji oni stan od raja,
gdi nigdar tamnost ni ali ka toraja.

Od sedam smrtnih grihov.

Svaki dan ističe sunce ter zahodi,
tim vrime utiče, a starost dohodi:
ki si sad mlad i zdrav, ča dobro ne činiš,
da budeš bogu prav; umriti li ne mniš?

Oholost.

Cvitje premaliti cvate pak opada,
voće zrijuć liti s' stabla na tle pada;
a ti glavu dvižeš, ter se velik činiš,
više sebe sižeš: umriti li ne mniš?

Lakomost.

Hipa se ne ustavlja vrime, hrlo tekuć,
nagli se i spravlja svit skončati hituć;
a ti blago zgribaš, koga sit nigdar nis',
ubogih ne pitaš: umriti li ne mniš?

Puteni grih.

Drivje sahne i gnje, kamen pomanjkava,
gvozd rja ji, grize, vrime sve skončava;
a ti puteni blud li sliditi hitiš,
tvu pustit ne ćeš ćud: umriti li ne mniš?

Zavidost.

Zemlja se prosida, a gradi se ore,
stin'je se odkida, tere pada z gore;

2 utiče] odtiče *glag.* 3 ča] za č *glag.* 5 premaliti] protulitje *glag.* 6 zrijuć] zrije *glag.*; tle] tla *glag.* 9 kot rika nestaje vrime brzo tekuć *glag.* 13 gnje] gine *glag.*; kamen] kamik *glag.* 14 železo rja ji *glag.*

a ti si tvrji njih, jere panjke tvoriš
od iskrnjih tvojih: umriti li ne mniš?

Žrlstvo.

Premalitje, lito, jesen, zima dojde,
sve toj stanovito kako munja projde;
a ti o tom variš, da se op'ješ, objiš,
za ino ne mariš: umriti li ne mniš?

Rasrdjen'je.

S vrimenom teče smrt ter se približa k nam,
kako no k zecu hrt, da život strgne nam;
a ti kuneš, psuješ, biješ, srdit stojiš,
starijih ne štuješ: umriti li ne mniš?

Linost.

Človik će svak umrit, star, mlad, ubog, bogat,
kad će toga doprit, on ti ne more znat;
ti si se lastu dal, da dobra ne činiš,
od boga si odpal: umriti li ne mniš?

Svakim smrt obali, ni toko uzmožan
na svit, ki se hvali, da joj ni podložan.
a ti ne ć' ostavit grihe, ke li činiš,
ne ćeš ćud ispravit: umriti li ne mniš?

Gdi su, s kimi s' živil, s kimi si hodio,
s kimi si jil i pil, s kimi si s' ljubio?
Na svit jih ni sada, a ti tako živiš,
kako no i tada: umriti li ne mniš?

18 odkida] *rkp. luc.* odsida; *glag.* kamen'je zmankiva, doli pada z gore 19 njih] tih *glag.* jere panjke] i opaku *glag.* *Mjesto* žrlstvo *piše glag.* gutunija 21 protuletje, leto *glag.* 22 vse toj vim očito *glag.* 23 a ti već ne pomniš. neg da se napiš i najiš *glag.* 26 strgne] stare *glag.* 30 a kad će na to prit *glag.* 31 ti se lenosti dal *glag.* 32 odpal] upal *glag.* 33 toko] tulko *glag.* 34 ki će se pohvalit, da ni njoj podložan *glag.* 37 gdi su, s kimi s' hodil ili s kimi s' živil *glag.* 38 i s kimi si s' ljubil *glag.* — *Ima i drugih razlika u glag. rkp., koje još manje vriede, nego li ove.*

Od svete pokore.

Vapiju Isuse moj iz dubin prid tvoj sud,
grihe moje nemoj gledati, neg tvoj trud,
ki za me oćuti tva ljubav velika,
kada se uputi, za iskupit človika.
Neka sam ja jedan, koji su u broju,
za kih ti pravedan prolil si krv tvoju.
Pomiluj me, molim, sinu boga moga!
tere s nebes doli pozri rabu tvoju
za ljubav, ka s nebes čini te doli prit,
ter nakon svih čudes za puk na križ umrit.
Bludnici htij prostit, ka no se hotiše
kamen'jem tad pobit, jer muža imiše;
i onoj, ka slasti svita pribiraše,
ka prid tobom stavši, noge umivaše.
Matiju si prostil i k sebi ga si zval;
on je trge pustil i tebi služit jal.
Zake ju s' odpušćal ožure grih očit,
ter si se dostojal tad k njemu nastanit;
ki zataja tebe, na milost ga prija,
ter na misto sebe vernim svojim prida.
Razbojniku s' prostil i stavi ga u raj,
jer te biše molil, na križ viseć tadaj.
Prosti sada meni, mili gospodine!
dušu moju primi, ne daj da izgine.
Stvoren'je sam tvoje, k tebi sam utekal;
vidj uzdahe moje za grih, ki sam rekal.
Istini s' janjac ti, ki grihe odnimaš,

U naslovu dodano: šten'je lipo i korisno 8 rabu tvoju] *iz prva bijaše za cielo* raba tvoga, *kako svjedoči predjašnji stih. Po svoj je prilici prenapravio kasnije Marulić ovu pjesan za svoju sestru.*

ki skrušeno moli, smiljen'je na nj imaš.
Smiluj se, tere sprt' grihov brime s mene,
evo pristupa smrt, vas mi život vene.
Evo će se dilit iz tila duša ma,
dostojaj se primit nju k sebi ljubav tva.
Milosrje prosim od tebe, moj bože!
tvoj krst na se nosim, ufan'je si moje.
Ti promisli manom, duhom me zlim ne daj,
ki me išću s tobom rastavit u ljubav.
Pošlji njih u propast, ki mene nevolje,
a čin' da ćutim slast tvoje dobre volje.
Ne daj, da me tlače d'javlje vele moći,
pošlji milosrd'je, ko me će pomoći.
Pošlji posla od zgor, ki me će utišit,
dušu moju u tvoj dvor iz zemlje primistit.
Čin', da strah ne imam ovi svit pustiti,
a želju da imam s tobom se združiti.
Molim te, ne krzmaj, prislatki bože moj!
milosrd'je imaj, primi me u skut tvoj;
da kad ojdem kosti na zemlji dolika,
vidim tve svitlosti na nebi gorika,
ku svaki, ki gleda, pun jest tve radosti,
strah nima, ni preda, zabi sve žalosti.
U ruke ja tvoje pridam dušu moju,
ti ju prim' u svoje, usliš' molbu moju.
O ka si rodila svega svita svitlost,
od sinka tvojega isprosi nam milost.
Odvitnica si ti gospe grišnikov svih,
kih svist grize i ji dilja grihov svojih.
Svih se grihov kaju, ti kajan'je moje
očituj u raju s molbom riči tvoje;
da mi prosti, moli, sinak stvoritelj moj,
ter na vičnjem stoli sesti čini duh moj.
Riči na svitu ni, ku ne ćeš sprositi,
za tu, ku gospe ti budeš ga moliti.
Grišnica sam vela ja, ti s' grišnikom mati,
grihe svoje kada budu ostavljati:
grihe sve ostavljam, ter se za grih bolju,
za tim se pripravljam činit božju volju.

Ako se produži na zemlji život moj,
listo da me združi milostiv sinak tvoj:
komu slava budi, hvala, tere dika,
u svakomu čudi, po sve vike vika. Amen.

Človik na punat od smrti.

Človik govori.

Evo ti umirem, poklon' mi desnicu,
Isuse, sada prem shrani mu dušicu.
Ja nosim na čelo krsta viru tvoju.
za to ti veselo primi dušu moju.
Evo ti umiru, tebe divo zovuć
Marije, utiru suze gorko plačuć;
da po tvojem sada moljen'ju oružje
pogine, ko vlada d'javal i orud'je.
Evo ja umirem, Mihovile hodi
angele, sada prem mene ti pohodi:
da neprijatelji mene ne primogu,
duše raspitelji, priporuč' me bogu.
Evo ti umirem, Krstitelju mene
pomozi sada prem, jer tilo jur vene;
da Isus s pameti nečista mišljen'ja
odrene propeti, poda utišen'ja.
Evo ti umiru Petre sveti, sada
prim' dušu u miru, ka je bogu rada;
da stane prid bogom u nebeskom dvori,
z družbom svetih mnogom, ti joj raj otvori.
Evo vam umirem, sveti mućenici,
pomoz'te sada prem i ispovidnici;
da smrt bude moja ugodna i draga,
i da milost božja čuva me od vraga.
Evo vam umirem svi sveti, kih siti
stol božji sada prem, dostojte se priti;
da mene grišnika Isus pomiluje,
i s vami do vika da me utišuje.

Evo vam umiru sveti kojih u strah
stojeći u miru, ja zdrav često moljah;
čuvajte me sada od d'javlje napasti,
duša je ma rada rajske čuti slasti.
Evo vam umirem svi fratri, molite
za mene sada prem, i ruke dvignite,
da mi prosti grihe bog vele i male,
i poda utihe, da pristanu vale.
Evo vam umirem, svim prašćam srčeno,
uhilno sada prem i vele skrušeno.
I vi tolikoje prostite, vas molim,
meni grihe moje, jer se od svih bolim.
Evo ti umiru, d'javal me smućuje,
stanovit u viru, ništar manje čuje.
Evo ti umirem, ne ufam plaćen'je,
ni krunu sada prem, za dobro činjen'je;
da ufam prošćen'je cić muke Isusa,
ki daje vesel'je, gdi pribiva duša.
Evo ti umirem, bili su velici
grisi u meni prem, i mojoj dušici;
da opran u krvi Isusa mojega,
kako človik prvi, ufam imit svega.
Evo ti umirem s teškimi mukami,
trudim se sada prem velimi tugami;
da hoću pak pokoj u vike imiti,
strpljeno sad ovoj jer hoću podniti.
Evo ti umirem, daj mi ti milosti
Isuse sada prem, jer sam u žalosti.
Evo ti umiru, krst po smrti gorkoj
na nebo u miru uzajde u pokoj;
tako po žalosti ufam uzajti ja,
uživat svitlosti, gdi pravo sunce sja.
Evo ti umirem, umri krst za mene,
za to ufam sad prem da me ne odrene.
Evo ti umirem, ki sam pet naučan
pisni božje, sad prem u pokoj primučan.
Evo ti umiru, da smrt je umriti,
a ja ću u miru u vike živiti.
Evo ti umirem dobrovoljno sada,

i tamo jure grem, gdi je duša rada.
Evo ti umirem put na dugo, pamet
vesela sad je prem, neka tilo umre t';
jur neka počineš prid božje pristol'je,
da se jur podvigneš gdi no pravi stoje.
Evo ti umirem, pobigni jur satan,
boga hval'te sad prem, jer grem u rajski stan.
Evo ti umirem, k tebi moj Isuse
odrišen sada grem, slatkost moje duše.
Evo grem moj bože, krste, čin' da sada
angeli polože, gdi je duša rada.
Evo ti sada grem, nimam strah od suda
strašnoga, jere prem učuvah se bluda.
Evo ti jure grem, želim vesel muku,
ka malo trpi prem po božju odluku.
Oboje kriposti, pravda, milosrd'je,
ispuni milosti daj Isuse tvoje.
Muke ne hajem se, ku pravo meni daš,
za č tom um'jem se, pak pokoj mi podaš.
Da čin', milosrd'je da mene pomože,
i tvoje ufan'je, primi ovcu bože.
Sad po smrti svojoj ufam, da vičnji daš
život duši mojoj, Isuse moj danas. Amen.

Od suda versi.

Sudac gnjivan od zgor pritеći govori:
„Ne će dojt u moj dvor, ki se ne pokori,
„mučan će vazda bit.“ — Toj slišaš tere štiš,
a ne ćeš podobrit; umriti li ne mniš?
Eto bog pripravlja dan suda strašnoga,
budi da ne pravlja, kad je rok od toga;
li kaže t' zlamen'ja, a ti se ne bojiš,
ni pušćaš zgrišen'ja, umriti li ne mniš?

Stihovi 1—4 izostavljeni su u glag. rkp. 6 ali ti ne pravi *glag.*

Vidiš, da rat mnoga po svitu nastaje,
da puk veran s toga u zgibil ostaje;
kuge, gladi za tim kažu se, oto viš,
a ti ne haješ tim; umriti li ne mniš?
Na tom je, da zajmu, da ne daje svitlin
sunce, da tme obajmu, da ne sjaje s visin;
misec se obrati u krv, a ti tvoriš
ka no zakon krati; umriti li ne mniš?
Na tom, da ustane sa svit ognjem gorit,
ča živo zastane, sve hotće umorit;
a ti to ne smišljaš, nego tilo gojiš,
svita slast pribiraš; umriti li ne mniš?
S nebes će glas dati trublja, zemaljski stan,
tada će zdrhtati, mrtvi se ustat van,
strahi ki no tada hoće bit, dobro viš,
a ne haješ sada; umriti li ne mniš?
Dojti će da sudi Isukrst, i plati
činjen'ja svih ljudi, ka ondi provrati,
svitu da su očita; ti se liniš i spiš,
praznujuć sva lita, umriti li ne mniš?
Sajti će š njim od zgor angelske kriposti,
i vas nebeski dvor izvrsne svitlosti;
ti ćeš viditi toj, ter oto još sidiš
u griha nepokoj: umriti li ne mniš?
I pokol razluči naše te nasenje,
ča godir odluči biti će vikovnje;
a ti li vrimeno dobro imit hlepiš,
ne haješ vikovno; umriti li ne mniš?
Ki budu z desnu stran, reć jim će: „Hodite
„gori u božji stan, ter se veselite,
„jer ne ljubiste svit.“ A ti u svit sidiš,
ne išćeš u raj prit; umriti li ne mniš?
Ki budu od live, reć jim će: „Pojdite
„o vi duše krive, u ognju gorite

10 u zgibil] u pogibel *glag*. 11 skazuje to sam viš *glag*. 12 ne haješ] ne mariš *glag*. 13 na tom je da počnu zvizde padat z visin *glag*. ***Može biti i u luc.*** začmu zvizde ne dat svitlin? 14 sunce tme obajdu da ne dadu svitlin *glag*. 16 ka no] ča no 17 na to mi je, da počne vas *glag*. 22 tada će] tad oće *glag*. 29 zajti ote š njim *glag* 30 svitlosti] milosti *glag*. 33 i pokli razluči naše se činjenje *glag*.

„u paklenu propast.“ — A ti se ne bojiš,
ner išćeš svita slast; umriti li ne mniš?
S kolicim veseljem pojdu z bogom sveti,
s tolicim dreseljem ostat će prokleti
u paklu dolika. — Kako ti ne trepiš
od straha velika, umriti li ne mniš?
Umrit ćeš, neznaš kad, a to t' biti more
za jutra ali sad; nestoj, čin' pokore,
jere, u čem umreš, u tom se hoćeš najt,
kad ustan, greb odpreš, ter na sud budeš stat.
Za to se jur pojat dobro hotij činit,
ter u grisih ne stat, tako se ne ć' hinit.
Rado se prihini, ki čeka vrimena,
a sam se oblini, sprti se brimena.
Jer smrt, kak ono tat, ukredom dohodi,
ne da hipa postat; u čem te nahodi,
s tim ti veli da greš; a ti ne stoj ni čas,
u grih da ne umreš, odpusti ga danas,
i počni činiti dobra, koko moreš,
jer dugo živiti na svitu ne moreš.
Dokla si živ, nastoj milosrd'je prosit,
paka se pravde boj, pravda će poslibit.
Plakat ne će valjat poslija, ni molit,
kada budemo zjat, i z dili odhodit;
imij poni sada cića griha žalost,
da te prime tada gospodin na milost;
ter dobro čineći prime te k sebi u raj,
u milosti steći njegovoj hoćeš znaj,
gdi no je svetih stan, ter angelski kori,
gdi no je vazda dan, na nebesih gori,
Bog nas od zla obran, nam milost tuj stvori.
Amen.

45—46 s kulikim — s tulikim *glag.* 50 zjutri ali danas *glag.* 53 za to jur počni ti dobro činiti *glag.* 54 u grisih ne stoi ter se ne ć hiniti *glag.* 57 ukradeno hodi *glag.* 60 u grihu ne umri *glag.* 61 dobro kako *glag.* 64 paka] a pak *glag.* 66 zjat] ishajat *glag.* 67 poni] za to *glag.* 68 na milost] u radost *glag.* 69 bogu hvalu podaj *glag.* 70 da te on milujući prime k sebi u raj *glag.* 73 a milost nam stvori *glag.* *Ima još i drugieh razlikosti u glag.*

Glava mrtaška govori.

Ostavi svitu svit, tko pozri na mene;
jere je kako cvit, ki procti ter svene.
Razberi život svoj; ča je zled, parjaj tja,
misleći, da ovoj biti ćeš, ča sam ja.
Jere sam nikada ovi bil ja isti
toj, ča si ti sada; za toj se osvisti,
ter tvori, ča drago znaš da će bogu bit.
Jere je toj blago, ko ne mož izgubit,
jer se sva svitovna skončaju u on hip,
netom smrt jadovna iskusi svoj nalip.
Za toj ti velju još, otvor' svist i razum,
ter božji, dokle mož, sliditi hotij drum.
Jere dan, ki mine, opet se ne vrati;
a da nas pogine, smrt stoji za vrati,
ter ne da ponesti, ner dila ka s' stvoril,
ka te će dovesti, gdi budeš zadvoril.

Duša iz groba ove riči nam govori.

Nu malo potrpi putniče ter postoj,
o simo pristupi ter smisli konac moj.
I ja sam provodil oholo moje dni,
ovdi priti ne mnil, a smrt me li odni.
I ti hoćeš biti ono, ča sad ne mniš,
smrt će te dobiti, pomisli ča činiš.
Dika od liposti i jina tašćina,
to su sve ludosti svitovne i hina.

2 o simo] *u rkp.* o suge

Skoro hoćeš biti zemlja s tašćim grobom,
već ne ćeš poniti, ner dila za sobom,
ka će t' protiv biti u dne i u noći,
a opet vratiti već se ne ćeš moći.
Ostavi svitu svit, ter pozri na mene,
jere je kako cvit, ki procvit, ter vene.
Razberi život svoj; ča je zled, parjaj tja,
misleći, da ovoj biti ćeš, ča sam ja.
Ča prudi živiti sto, ali veće lit;
li konac, ki ć' biti litom na ovi svit!
Kada konac dojde, ništar se meni mni
sve vrime, ko projde, jer ga veće ni.
Dni naši hrlije protiču ner vitar
kada prahom vije, ali konj pribistar.
Učer sam dite bil, sad me sključa starost,
nitkor se nij vratil opet na svu mladost.
Ča sam ino na svit, po kom noge steru,
ner jutrom trgan cvit, uvenul k večeru.
Ki si sad živ i zdrav, skoro ćeš zemlja bit,
da s' jači ner je lav, hoće te smrt dobit.
Hoć' smrti strah nimit: dokol vrime imaš
svako dobro činit, čin' da ne počivaš.
Jere sam nikada ovi bil ja isti,
toj ča si ti sada; za toj se posvisti,
ter tvori, ča drago znaš da će bogu bit.
Jere je toj blago, ko ne mož izgubit,
jer se sva svitovnja skončaju u oni hip,
netom smrt jadovna iskusi svoj nalip.
Za toj ti velju još, otvor' svist i razum,
ter božji dokle mož sliditi hotij drum.
Jere dan, ki mine, opet se ne vrati,
a da nas pogine, smrt stoji za vrati,
ter ne da ponesti, nere dila, ka s' tvoril,
ka te će dovesti, gdi budeš zadvoril.
Smrt je huda onim, ki u grisih stoje,
a blažena je tim, ki se boga boje;
a ki služi njemu, verno boga slavi,
milost da on temu, a pak u raj stavi. Amen.

Govoren'je duše osujene i odgovor Isusov.

Duša osujena govori.

Ajme, ajme meni, koliku imiju
bolizan u meni jer boga ne viju!
A d'javla da gledam, ki li na zlo hlepi,
prid kim svuda predam, sve mi srce trepi.
Drhćem kako no prut, ali kako no list,
kad puše vitar krut, nimiv u sebi svist.
ljubeći svit, koga pri ner mnjah ostavih,
tim zla se svakoga i truda dobavih.
Ajme nevoljni ja, ća ću ućiniti?
koga li ću sada na pomoć vapiti?
Vićnjega boga gnjiv od sebe me odagna,
jer grišan bih i kriv, ter me doli zagna
u paklenu propast ognjena jezera.
Uživah svita slast, sad sam pun čemera,
pun svake gorkosti; teška muka moja
ne ufa lahkosti imit, ni pokoja.
Tužni, nesrićni ja, nigdar ne mnjah umrit,
ni s' svita pojti tja, ni doli u paklu prit;
da na sramotu mu, s·tilom se razdilih,
s tilom onim, komu sve na volju činih.
O pamet manena, ka slasti pribiraš,

U glag. rkp. naslov: Plač duše ka je u pakal osujena 1 ajme, i jo *glag.* 2 jer] da *lul. glag.* 3 ki li na zlo] ki na zlo li *lul.* ki vas na zlo *glag.* 4 svuda] kruto *lul.* 6 nimiv] nimih *luc.* nimav *lul.* nimajuć sebi svist *glag.* 7 pri ner mnjah] ne mneć ja *lul.* 8 tim] a *luc.* tim *lul.* *Poslije 8 stiha umetnuta su u lul. i glag. ova dva:*

Življen'je pakleno i velo dreselje
toj mi bi za ono svitovno vesel'je.

11 odagna] zagna *glag.* 16 ne ufa lahkosti] ne ufam blagosti *glag.* lakosti *lul.* 18 ni v pakal doli prit *glag.* 19 na sramotu moju *glag.* 20 s onim komu vse dni *glag.* 21 pameti nevoljna *glag.*

s kolika brimena budu t', ne zamiraš.
Hod' poni, tere vi', žitak ter slatkosti
kolike mi navi na dušu gorkosti.
Življah u raskoše, štovahu me sluge,
sad je zlo i loše bolizni ter tuge.
Davah puti mojoj svaki svita sulac,
za to me jami ovoj pravden prida sudac;
u kojoj nebogu vazda je goriti,
vazda, kako mogu jačat i vapiti.
Ufan'ja ne imam da će kad konac bit;
nevolju ku imam, u njoj mi je živit,
ne sto tisuć liti, ni sto krat toliko,
da nitkor zbrojiti ne more koliko.
Pomoći vapiju, od nikudar je ni,
vučjim glasom viju, ajme, teško meni.
Sini, roditelji i slug mojih moći,
bratja, prijatelji ne mogu pomoći,
Proklet bud' oni dan, ki sam se rodio;
proklet bud' oni stan, gdi sam se dojio:
Prosed'te se puti, po kih sam kad hodil.
i mista i kuti, gdi sam stal i sidil;
pokol živih na toj, da kad živit stanu,
muku, trud, nepokoj, trpit ne prestanu!
Izgubih vrimenju i vikovnju radost,
a dobih vikovnju tugu tere žalost.
Ajme, koli lip bih, koli se jak rvah,
mlada lita imih, umrit nigdar ne mnjah.
Smrt mi slomi jakost, crvi ogrdiše
u grobu mu lipost, uda se usmrdiše;
dušu bog osudi, u svem pravden dosti,
tere ju propudi u vičnje tamnosti.
Ajme, za č ne stvorih za grihe pokoru,
pri, ner se podložih smrtnomu zatvoru.

22 budu t'] buduć *glag*. 23 hodi sada i vij pohot te sladkosti *glag*. 26 bolizan i tuge *lul*. 28 za to me postavi ovde pravden sudac *lul*. za to me osudi v pakal pravi sudac *glag*. 29 u kojoj] u ku mi *lul*. u komu *glag*. 36 vučjim] tužnim *glag*. 39 rodio] porodil *glag*. 40 v kom sam se zadojil *glag*. 43 pokli živih na to, da kad živih v stanu *glag*. 47 jak] jako *lul*. kuliko se *glag*. 49 jakost] kosti *glag*. 52 u vik joj je biti u večnoj tamnosti *glag*. 53 ne stvorih] ne učinih *lul*. ne činih *glag*.

Plači tere tuge jur mi ne valjaju,
  i sve moje druge zaman se sad kaju.
O vi, gori ki ste još na zemaljski stan,
  kad će bit, ne viste, vaš napokonji dan;
za to vazda stojte pripravni umriti
  tere se ne bojte ovdi doli priti.
Probud' se, ki sad spiš, hiti podobriti,
  jer do noći ne viš, hoćeš li živiti.
Sada, sad ostavi grihe, ter se boli,
  k smrti se pripravi, vruće boga moli.
Rado se prihini, ki je na dobro mlak,
  tere se oblini, govore: „hoću pak“;
smrt bo se ne ustavlja, tekuće s vrimenom
  zlim tim, kih zastavlja sa griha brimenom.

Isukrst duši osujeni govori.

Neharna duše ti otidi prokleta,
  gdi no svitline ni, jer si z grihom speta;
u grih se s' slačila, nimajuć strah ni mal,
  za tva huda dila pojti t' je u pakal.
U tamnost gorčiju od svita i u trud,
  gdi je plać očiju tere škripan'je zub,
družba će tva biti zmije, vuci, lavi,
  ki će te daviti, jer se zla ne ostavi.
Paklenim plamenom gorit hoćeš u vik,
  jer nisi s vrimenom pokore iskala lik.
Iz ognja u ledu d'javli te hoće vlić,
  i ke s vitrom gredu, krupe će tebe tlić!
Vazda ćeš ćutit smrad, smrad mnogi, ozoja
  u on prokleti grad, u kom ni' pokoja.
Tamo ti je otiti na stan nevoljni taj,

55 tuge] tužbe *glag.* 56 i sve moje družbe *glag.* 60 ovdi] simo *glag.* 61 htij se podobriti *glag.* 62 živiti] živ biti *lul. glag.* 68 zlim] *luc. i lul.* zli; *glag.* zlim; zastavlja] *lul.* nahaja, *glag.* ostavlja; sa griha brimenom] pod griha brimenom *lul. glag. Naslov u lul. i glag.* Isus odgovara duši osujenoj. 71 u grih se sladila *glag.* 72 za huda tva *lul.* 73 u tamnost gorčinu, gdi ćeš trpeti trud *glag.* 79 te ote vleć *glag.* 80 te ote tleć *glag.* 81 vazda ćeš ćutiti smrad velik i vonju *glag.* 82 S d'javli se mudeći za jedno u ognju *glag.*

jere ne hti služiti meni, ki t' davah raj.
Čekah te vele lit, da bi se kajala,
a ti ljubeći svit, za raj nis' hajala.
Hoti srce tvoje da se k meni vratiš,
a ti volje svoje li nehti da skratiš.
Tebe sluge moje učeći vapiše,
a ti blude tvoje pustiti ne htiše.
Da bi se skrušila bila, ostaviv grih,
sva tvoja zla dila prostiti tebi htih;
da jere tvrja bi driva i kamika,
teško, teško tebi po sve vike vika.
Slast, ku s' uživala u svaki svita blud,
malo je trpila, trpit će t' vazda trud.
Tako sama hoti, jer moguć podobrit,
nigdare ne hoti; zaman bi govorit.
Poj poni, tvoja ćud kamo te sad ključi,
i moje pravde sud, ki se ne priluči.
Vrata joj otvor'te d'javli, da k vam slize,
s vami ju zatvor'te, da nigdar ne izlize
iz te klete jame, ka muke zadajuć
tugom svakom da me, nigdar ne pristajuć.
A sada tko želi tim zlom ne biti spet,
čini ča bog veli, otac, sin i duh svet:
tko će toj činiti, vire noseć zlamen,
blažen će živiti u vik vikom, amen.

87 hoti] *luc.* tako t', *lul.* tako ć'; *glag.* tako. 90 pustiti] pustit li *glag.* 94 teško i jo *glag.* 96 trpit ćeš *lul.* trpeć ćeš *glag.* 99 ključi] luči *lul.* *Mjesto stiha 103—104 dolaze u lul. i glag.* ova dva: mučeći nevirne i svake (zale *glag.*) pogane u muke neizmirne (i za jedno š njimi *glag.*) i zale krstjane.

Stumačen'je psalma:

Miserere mei Deus.

Pomiluj me bože, jer sve grihe moje
   pomrsiti može milosrd'je tvoje;
pomrs' nepravdu mu, operi ckvrne me,
   za mnogu ljubav tvu skaž' mi milošće tve;
jer znam krivinu mu, imam na pamet grih,
   uvridiv svitlost tvu veće grišnikov svih.
Uzdahoh u sebi i jah se moliti,
   jere zgriših tebi, a ti mi ć' prostiti;
sam bo si obećal, da će milost primit,
   tko bolest i pečal za grih bude imit.
Ki budu suditi obitan'ja tvoja,
   njih ćeš svud dobiti, odpustiv zla moja.
Srce moje plače, jer u duše škodi
   mati me ma zače, i z grihom me rodi.
Istinu s' ljubio, ter otajna tvoja
   meni s' otvorio vičnjega pokoja.
Oškropi me krstom, tere ću biti čist,
   i skrušeno po tom tebe ću pit i jist.
Tad ću biti bilji, ner je snig na gorah,
   ali ner su žilji, ki restu pri vodah.
Slihu momu radost kada daš, me kosti
   ćutiti će jakost, utišene dosti.
Odvrati liče tve od nepravad mojih,
   smrsi sve grihe me dilja dobar tvojih.
Srce mi daj čisto, duh u mni ponovi,
   i na svetih misto opet mene zovi.
Nemoj me odagnati od pristol'ja tvoga,
   da rači mi dati slast duha svetoga.
Vesel'je mi povrat' iznutrnjih dili,

k sebi me svega obrat', gospodine mili!
Tad će riči moje puku počitati,
k tebi pute svoje kako će upravljati.
Ki no sada blude, istinu će znati,
pustiv stvari hude, tebe će čtovati.
Krvi me oslobodi ljudske, ku prolivah,
s kimi kada godi boj bijah, dobivah.
Pokol me oslobodiš od sve krivine me
ter mi milost stvoriš, peti ću hvale tve.
Otvor' usni moje, jezik da spovidi
sve milošće tvoje, da jih svit vas vidi.
Jer ako bi hotil, da ti dam sžežen'ja,
stada bih ma pobil dilj tvoga počten'ja.
Da to ne ljubiš ti, i tvoje sžežen'je
jest, kad imamo mi u srcu skrušen'je.
Ti ne ć' pogrditi posvetilišće toj,
a nas ćeš primiti u vikomnji pokoj.
Milosne bud' volje crikvi tve svitlosti.
da sazije bolje zide od kriposti.
Tada ćeš primati pravde prikazan'ja,
na oltar skupljati telce sveta znan'ja.
Slavu vazda imaj, jedini bože i troj,
a nas uzviš' u raj, ki resi pogled tvoj.

Te Deum laudamus.

Tebe mi hvalimo bože, ki s' svemoguć,
s istinom pravimo, gospodin si slovuć.
Oca si vičnji sin, zemlja te sva čtuje,
da si svim gospodin, stvoren'je kažuje.
Tebi svi angeli, tebi serafini,
tebi arkangeli, tebi kerubini,
tebi sve, ke stoju na nebu kriposti,
svet, svet, vazda poju, svet bože od milosti.
Neba i zemlje okol tvojom slavom zvoni,

skup svetih apostol tebi hvale kloni;
i svitlih prorokov broj, ki se verno riju,
dojdoše u pokoj, za te proliv kriju.
Hvali te u vike na svaku svita stran,
tebi steruć dike, vas crikve sveti stan.
Svi te spovidaju gospodstva velika,
da reći ne znaju ni mogu, kolika.
Sina jošće tvoga, po kom smo spaseni,
i duha svetoga, kim smo ukrunjeni.
Ti si krst od slave, ti s' oca vičnji sin,
shrani duše prave, Isuse ne bud' lin
Ti ne hti gledati svita grih ni zlobu,
dojde put prijati u dive utrobu.
Oblast odni smrti, krstom nas potvori,
pokle nas isprti, a raj nam otvori.
Ti ob desnu sidiš slave oca boga,
dojti ćeš, da činiš sud svrhu svakoga.
Poni te molimo, htij se dostojati
pomoć, ku prosimo, slugam tvojim dati;
krvju svojom ti nas odkupiti u raj,
s svetimi primi nas, i s tobom stati daj.
Spasi gospodine puk i blagoslovi,
ne daj da pogine, gor' ga k sebi zovi.
Kako no znaš i viš, slug tvojih ne ohoj,
da vladaj i uzviš' u vikovnji pokoj.
Tebe od dne do dne moleći zovemo,
bud'te ti ugodne pisni, ke t' pojemo.
Počitajuć tebe tere tvoje dike,
pridamo ti sebe po sve vikov vike;
a ti se dostojaj čuvat nas zalih dan,
da pamet naša ovaj ne sajde s puta van.
Tebe smo poznali, ti sad pomiluj nas;
kako smo ufali, tako ti bože spas'.
Ufamo ufajuć, ne smuti se misal,
tebi hvale dajuć, ki s' svaka nadašal.

Tužen'je grada Hjeruzolima.

Hjeruzolim sam ja, oni grad prisveti,
u kom sin božji sta; sad stoje prokleti.
Poganska sila mnom vlada sa sve moći,
a ni ga, sam sobom ki me će pomoći.
Za to potribu mu plačući očitam,
o bože, milost tvu u tom punu pitam.
Daj mi, daj izreći sve moje nevolje,
je da mogal steći budu stan'je bolje.
O puče krstjanski kako mož trpiti,
da će puk poganski vrhu mene biti.
U mni se rodivši spasitelj i bog tvoj,
nebesa pustivši, pride u tempal moj.
Za tebe odkupiti, ovdi se je rodil,
ovdi je umriti, ovdi uskrsnut htil;
ter se ne kaješ ti, da me posvojiše
tuji ljudi, ner ki na križ ga umoriše!
On tebe slobodit u mni je tada htil,
a ti se zlom bolit mojim nisi hotil.
O ko li niče zlo z dobra simena jim!
vržen bo sam po zlo; kad ću se ustat ne vim.
U mni je čtovano groba misto cilo,
u kom pokopano Isusa bi tilo;
stal je u zemlju mu križ oni prisveti,
na kom proli krv svu Isukrst propeti,
za nas izbaviti truda i žalosti,
tere nas staviti u vičnje radosti.
U mni majka njega pribiva vele lit,
pak raja božjega bi gospa, pustiv svit;
na kome jesam ja, stan je blaženi oj,

19 *Rkp. ima:* ocholi nochie zlo *itd.* 28 raja] *u rkp.* majka.

izvrši čuda sva nebeski kralj u koj.
Sad v polače moje narod kleti hodi,
ki no blude svoje nigdar ne ohodi.
De, puče kršćanski, pomisli i gledaj,
tere skot poganski da vlada mnom, ne daj.
Ti, ki ključe nosiš vičnjega kraljevstva,
ki Petrov brod vodiš, dileći blaženstva,
uzbud' jur pamet tvu na izvrsno dilo
ter slišeć tužbu mu, budi t' mene milo.
Tebi se pristoji taj početak smini,
a pak se dostoji, da te slide ini.
Prijal si bakitu gospodinju odzgar,
da po božjem svitu narediš svaku stvar.
Postavljen s', da bljudiš svrhu krstjani ti,
da ča znaš, mož i viš, ukaži sad u mni.
Otmi sveto misto, u kom je dio bog tvoj
oblast ni listo to, da umi jošće svoj.
Zovi na dilo to hrabrena česara,
da zlo ja ne patim, ko ne daj da s' stara.
Pak zovi od Španje kralja primoguća,
za time ne manje božjom voljom vruća;
pokol Granate vlast bog mu je dal dobit,
dat mu će jošće čast i ostalih pobit.
Zov' France kralja, pak zov' i Inglitere,
svaki je od njih jak prognat puk nevere.
Čehe zov' i Ugre, svi da s tobom budu,
poganin da umre, a ti da dobudu.
Zov' latinske kneze, prit će u družbu tu,
ne dim za pineze, da svi za veru svu.
Bnetku gospodinu tere t' je s timi doć,
po moru i po kopnu, ki no su smini poć;
morem gospoduju, na kopno s vojskom steć,
viteški vojuju, vazda pravdu čineć.
Slišati će tebe napulitanski kralj .
i pridati sebe i kraljevstva sandalj.
Milan na pomoć tvu i Ferara će doć,

29—30 *u rkp. ovako:* na chome yesam ya stanye blaxeno toy . izuarsci çuda sua nebeschi kragl u toy 36 dileći] *u rkp.* dile ti 45—46 *Tako su ova dva stiha u rkp. napisana; očevidno je nešto pogriešeno.*

ı Fiurenca moć svu skazati ne će oć.
Mantua s Ferarom, i Pjemont jošće vas
z družbom će biti tom, kad ti rečeš, taj čas.
Popove i tvoj dvor, za mene slobodit,
zvat će pomoć od zgor, ter će bogu hodit.
Listo ti, ki vladaš crkvom, oče sveti,
ne cknij, da odagnaš time narod kleti.
Skupi sve krstjane, ter se počni rvati;
to vidiv pogane, jati će bigati.
Ako te tužba ma ne giblje, prigni te
daj sveta crikva tva, ka di: „pomozite“.
Turci me progone sa svih četirju stran,
na me se razgone, jer sam stablo prez gran.
Vernih mojih vode vezanih u sinžir,
tako t' stada hode, od kih si ti pastir.
Od tih nicih kolju, a nike prodaju,
a nikim nevolju, trudi, muke daju:
s Turci da pušćaju krstjansku veru i ćud
tere da primaju tursku veru i blud.
Nigdar nisu siti puti božje pit krv,
ni zakon grditi, u kom ni himbe strv.
A sad znaj, kad gori suseda tvoga stan,
na tom je, da zgori i tvoj od onu stran.
Ja mnju ti, ni šala, kadi je Petrov hran,
bit će konjem stála, a Rim stanišće vran.
Poni ćeš ti rob bit, a ne crikve vojnik,
tako će t' grom ubit, ne znajuć gromu lik;
razbluda ti otit raskošna življen'ja,
blago na manje prit crikvena iman'ja.
Na te će se razbit, priti će takov trisk,
okolo te tada bit puka skukor i visk.
Jer kada nestane glave od ostalih,
skončan'je nastane i velih i malih.
Da neka tvoja vlast turske jača bude,
i steče svita čast, pokol boj dobude:
poj jure protiv njim, z božjom pomoćju poj,
ugodno t' će bit svim, tebe slidit u toj;

89 *u rkp.* Ja mgliu ti ni sada 90 stanišće vran] *u rkp.* stanišće nam. 93 ti] *u rkp* tih.

pojti će za tobom rado na stvar taku,
svoju svaki sobom vodeć vojsku jaku.
A ti ćeš po svitu svuda slavan biti,
ter krunu savitu dobitja nositi.
Svak će t' blagoslivljat dilo tvojih čudes,
i tebe uznosivat hvalom više nebes.
Poni hod' — — — — — — (nema kraja).

Molitva suprotiva Turkom.

Svemogi bože moj, kim svaka postaju,
odvrati jur gnjiv tvoj, ter pomiluj naju.
Ostavi zlu volju, pozri na virni puk,
gdi trpi nevolju svak čas od turskih ruk.
Luge, sela, grade popliniv s'žegoše,
muže, žene, mlade svezav povedoše.
Ubiše junake, koji se rvihu,
a ine nejake u sinžir vedihu.
Sinke porubiše od krila materam,
i jošće činiše njih vašćine kćeram.
Daleč rastavljaju od draga miloga,
tih tamo prodaju, a simo inoga.
Evo još oltari tvoji raskidaju,
i sve svete stvari tlačiti ne haju.
U temple sve svete konje uvajaju,
prilike propete pod noge metaju.
Svite, u kih tebi služba se činjaše,
raskrajati sebi u kovadih jaše.
Pehare kovaše od kaležev tvojih,
i još pokovaše pase sabalj svojih.
O to, ča je gore, divstvo oskvrniše
divic, ke pokore čineći, služiše;
ter dicu neumiću obrizav, tiskoše
u veću nesriću, ner kih posikoše!
Eto jur potrvši mnoge gospode stan,

hite ne ustrpivši ostalih dati van.
Sve dni ter sve noći nigdir ne sustaju,
nastojeć primoći krstjan, ki ostaju.
Tako je sila njih jure objačala,
da moći ni u svih, ka bi jim pram stala.
Nastupaju na nas, a nas je strah ubil;
jur puk tvoj gine vas, a ti si odstupil.
Oni nas tiraju, vežu, biju, deru,
za te se ne haju, ni za tvoju veru,
složiti pod noge ku su odlučili;
moćju sile mnoge svih su jur skljućili.
Li kako no plami, kad pada u gori,
ostane crn kami, i brez listja bori,
inako t' ne ostaju gradi tere mista,
ka no opušćaju, plinujuć sva lita.
Boj su bili š njimi Hrvati, Bošnjaci,
Grci ter Latini, Srbli ter Poljaci.
Eto još boj biju nici, a nikih ni,
a druzi ne smiju, jer jim si gnjivan ti;
rit se ča bo prudi, al vojske kupiti,
ako, ki svih sudi, ne će se smiliti.
A ti gospodine grihe jur odpusti,
da puk tvoj ne zgine, jur milost na nj spusti.
Rači se smiliti, slomi mač poganski,
ne daj pogubiti ostatak krstjanski.
Evo smo rojen'je, da ti s' naš spasitelj;
proda nas zgrišen'je, da ti s' odkupitelj.
Dostojno jest, da mi za grih zla patimo,
da milosrdan si ti, za to te molimo:
„E Bože, odnesi jur taj bič od naju,
„a na njih nadnesi, ki no te ne znaju."
Tebi vapijemo, tužeći u plaču:
„Tvoji smo, a ginemo, pogani nas tlaču."
Radi su svih požrit, nigdar krvi siti;
sve će, diju, podrit, a puk tvoj pobiti.
Ispunit toj hteći, nigdar ne pristaju,
jednih zavodeći, druzih pobijaju.
Bijući primaju kasteli, gradove,
tako t' sve obladaju priljuti lavove.

Uteći prid njih zlom jur nimamo kuda,
ner pod tvojim krilom, ki kraljuješ svuda.
Lahko sve njih sile ti moreš ustavit,
ke su odlučile s tobom nas rastavit.
Ako s nami stati budeš gospodine,
hoće se odrvati narod, ki sad gine;
ter će vazet sminost, udrivši potirat,
ako tvoja kripost bude nas podpirat.
Jur dovolje budi, jur budi dovolje,
slobodi tve ljudi od toke nevolje.
Oto vidimo mi, da svih krstjani moć
biti se uzmožna ni, nimajuć tvu pomoć.
Narodi prijaki izgubiše jakost,
jere u boj taki nimaše tvu milost.
Eto bile polja od kosti vitezov,
kim no nije broja, i vojvod i knezov;
i ki s malo ljudi razbijahu mnoštvo
buslomansko svudi, zgubiše hrabarstvo:
ne mogoše branit listo državu svu,
ni sebe još shranit, uzmak ti ruku tvu.
Jer ti buduć srdit za grihe naše nam,
tko će moć osidit u grad, ter stati pram?
Mači ne valjaju, ni šćit s oklopljami,
ni ki upravljaju strilom ter puškami;
jake konje toko ter kopja napravit
na nas buduć gnjiv tvoj, ča ćemo opravit?
Kako poni za grih puk tvoj je za zginut,
tako ne zgubi svih milosrd'jem prignut;
ostavi srditost tere se jur smili,
učini nam milost, k tebi smo pribigli.
Rasrjen činjaše, da tvojega puka
pod oblast stavljaše patarinska ruka;
umiljen puk paka tebe uzmoljaše,
i tva desna jaka njih oslobojaše.
Molimo se sad mi, b'jeni turskom silom,
da nas jur otmeš ti jakosti tve dilom.
Ne htij već odiljat; čini, da poznaju,
da grih naš pobijat ja, ne oni, naju.
Onako ukaž' njim moć i jakost tvoju,

kako no i onim, ki skupiv moć svoju,
s koli ter s vojskami za pukom udriše
putem meu vodami, ter se potopiše.
Tako, kako ukaza sionikom onim,
kih oganj nakaza i da jim smrt savim;
rasrjen ti, platit hoti njih s uzroka,
jer htihu uhvatit Iliju proroka.
Onako još, kako ukazal jes' onim,
ki sedoše jako pod gradom Dotajim,
radi tu uhvatit Elizeju tvoga,
i ne jaše vidit s uzroka takoga.
Ukaž' gospodine, kako s' ukazao,
asirske jačine kada s' nakazao;
mnoštvo kad veliko s vojvodom oholim
došad, sve koliko sta pod Jerozolim.
Tej sile i tuj moć razbil tada tko bi,
ner on, ki jednu noć toko tisuć pobi?
Ukaž' još Bože moj, kako no i tada,
kad Ksara kralj u boj vojask vodi stada,
rat čineć puku tvom, puku Izraila,
s oružjem i s mnoštvom sminim u taj dila.
Kih deset sto tisuć, tri sta koles biše,
posla ti strah moguć i pleći obratiše.
Ozrit se ne smiše, a sam kralj za njimi,
s kim jih malo biše, sikuć prosti svimi.
Ruke tve još kripost nevirnu narodu
ukaži tva milost, ki nam čini škodu:
ukazao s' kako, kad sile prez broja
ročiše se tako, vazet mista tvoja;
mista izraelska pod sobom podbiti,
vojska idumejska i s njom Moabiti.
S njom još Amoniti, ki totu skupiv se,
ne jaše grad riti, meu sobom svadiv se.
Ub'jeni legoše, svojih svoji b'jući,
i tad izlizoše grajani tekući;
rvanje ne činiv, okol razgrabiše,
i blago popliniv, hiše napuniše.
Pokaž' gospodine, da kako sržba tva
za naše krivine nas u nevolju da,

onako smiljen'jem da nas mož obranit,
tere s utišen'jem slobod nam povratit;
Turke sve podvratit za blud njih nevere,
njih silu pokratit, ka nas koljuć dere.
Evo plačne k tebi majke tužne hode,
da ne plode sebi, jer njih plod odvode.
Niki su prognani iz bašćine svoje,
a niki pognani u sužanstvo stoje.
Taj plače dićicu, taj muža, taj žene,
plače brat sestricu, a sesta bratca nje.
Jur dopre do tebe vapaj i suze njih,
ne daj da povede neviran Turak svih.
A ti, ki s' propeti bog gospodin naju,
nam si dal krst sveti, ne ki te ne znaju:
iznesi od bluda nas, tere od d'javljih ruk,
na križ pridav uda, odkupi viran puk.
Ne daj, da nas dave pogani nogami,
ali da nas strave, sikući sabljami.
Fruštan'ja taj i boj od nas jur odvrati,
ter silu, koj ni broj, nevirnikom skrati.
I ti gospo mila, moli sinka za nas,
koga si rodila, ne zgubiv divstva glas;
ne pristan' moleći za sve duhe svete,
da bog nas mileći, odbije proklete,
i tvrdost pribije priljutih srdac njih,
ali jih pobije, da ne ginemo s njih.
Ti nas gospe brani pridav sinku tvomu,
u vas smo ufani, a ne u inomu;
a paka odbivši od nas nevirnike,
gori nas primivši, spasite u vike. Amen.

PJESNI ŠALJIVO-SATIRIČKE (CONTRASTI); PRIKAZANJA (RAPPRESENTAZIONI).

Anka Satira.

Baba Rada reče Anci:
„što se gospo ne udaš?
„da skačemo jur u tanci,
„veseleći tebe i nas.
„Nevistica jure budi
„da ti venac nav'jemo:
„tako ti se dobro zbudi,
„ko ti svak dan zovemo.
„Mnozi ti su radi tebe,
„ki po pjaci šetaju;
„dali bi ti same sebe
„i što na stan imaju.
„Ober' sebi tih jednoga,
„od svih bo si prošena,
„radih ljubit lička tvoja
„bila tere rumena."
Nasmihnuv se Anka reče:
„Babko Rade ma mila,
„viju da te pećal peče
„od togaj takaj dila.
„Jere bo mi ljubav nosiš,
„veće ner sama sebi,
„pristati ću, na č me moliš,
„i ugodit ću tebi.
„Listo da mi najdeš, ki je
„čitovat i mlad i lip;
„ki natrunjen zlobom nije,
„ki razabrat stvar ni slip."
Rada reče: „Hoću t' reći,
„da jih možeš uznati,

„kih iskusih s njimi steći
„u ložah na markati.
„Nici ti su s ruse kose,
„mladi ter uzoriti;
„ini su ti s noge bose,
„da vele govoriti.
„A druzi su veće uzresli,
„vijaju se gizdajuć;
„da vas dan bi rukom tresli
„sideć tere žarajuć.
„Još su nici lipe glave,
„lipa rila i nosa;
„da proside jure brade
„i ohola ponosa.
„Jesu t' veće tih gizdavi,
„ki ulice prohode;
„da pametju nisu zdravi,
„u ludosti zahode.
„Niki uči mudru knjigu,
„a tim ti se uznosi;
„da dobiti nima brigu,
„malo domom donosi.
„Još nikoga zazrih steći
„meu mnozimi drugami,
„pričajuć se tere preći
„jazikom ter rukami.
„Niki od tih dobre volje,
„solicit i živ u svem'
„jak i bogat zadovolje;
„da istine ni u njem.
„Vidih druzih pahajući
„rukavmi širocimi,
„uz funestre gledajući
„z beritami krivimi.
„Vidih inih, ki kraguja
„gladeć na ruci nose;
„od tih ludost nije luja,
„veće trateć ner snose,
„Druzi od njih pojeć hode,

„u leutu zvoneći;
„kripost pravu mimo hode,
„li u tom bludu steći.
„Još su nici jur prizrili,
„ki se ženit čekaju;
„navraskani, osidili,
„a zubi jim klapaju.
„Dobre volje, da zle moći
„pohlepni hode svuda;
„zli joj danci, gore noći,
„ka no se za njih uda.“
Anka reče: „Hajme, viju,
„da babko povidaš ti,
„muža, koga ja želiju,
„nijednoga totu ni.
„U toj rpi ni bob, u kom
„crni žižak ni zašal;
„ni oraha na stablu tom,
„ki se šupalj ni našal.
„Bolje mi je jure stati
„u kalujere misto,
„tere bogu hvalu dati,
„vazda živeći čisto;
„ner se uvalit u nesriću,
„oprtiv se brimenom;
„toga se ni moć uvrići
„razmi smrti vrimenom.
Reče Rada: „Budi takoj,
„o pridraga Anka ma;
„a ti tuj stvar izvršit poj,
„kako odluči misal tva.“
A vi sada tašća mladost,
saznajte dila vaju;
ne mogoste imit milost
polag žen, ke vas znaju.

Poklad i korizma.

(Nema početka.)

Trbuška viteza porazi fra Dezun,
šakom ga poveza i oboti mu kljun.
Jerbo ne odkloni s trbuha udorca,
za to ne razlomi obraz od udorca.
Tad udren posrnu i krvju izbljunu,
očima zavrnu, i zube van pljunu.
Dezuna naskoči sladolik Katunar,
i ražanj protoči kroz njegov brevijar,
da njega ne rani; on cokulom zamah,
udri ga po rami i tišće njim u prah.
Ležeći ja ga bit, kako mlatac klasje,
a paka potišćit, uhitiv za vlasje.
Fra Bobok udari Kulina po panču,
on mu potopari goruć suk pod branču,
bradu mu pripali; on njega rukami
zgrabivši obali, i trepa nogami.
Moćno ga gnječaše petami trepljući;
on pod njim ječaše, dušu pušćujući.
Fra Sutil Grozoga po trbuhu ljusnu;
trbuh bubnu s toga, šćap na poli hrusnu.
Ubi fra Posturad cokulom Svejila,
i jošće šakom tad viteza Grizila.
Razbi fra Suhojil Radopeku glavu,
ki biše tad pojil oba stegna pavu.
Udri ga po kotal i zveknu sve polje,
i kotal, na tle pal, zazvoni još bolje.
Glava gola osta, opet ga udirat
uče i ne posta, da krv ja izvirat;
pade se i prostri, ter iz ruk odpusti

on ražanj svoj ostri, i tud'je duh pusti.
Tada fra Vodulja tira Vinogriza,
on kako jegulja simo tamo gmiza,
braneć se parsurom, ku biše ponio
a zad i sprid sturom biše se povio.
Vodulja na konac klopci se hitaše,
i razbi mu lonac, ki na glavu staše;
čripi poletiše, a njega krv proli,
kom se crljeniše od vrha do doli.
Drimuši fra Bdilo, fra Hrlac Linoti
pribi šćap o rilo, fra Sanjac Uhodi.
Bižat jaše ini, od sebe odmićući,
ča sobom tko prini, batalje išćući;
ležahu masuri rastrkom i sture,
kopanje, taljuri, kotli ter parsure,
ražnji ter varjače, komostre, gradele,
popečci, strgače i glavnje debele;
jošće i gostare, kimi napijahu,
i one bokare, u kih no trubljahu.
Barili rasuti ki bihu, nakare
ležahu po puti, ne valjajuć ništare;
horuge s ubrusi, razdrte na poli,
sir, meso i krusi, trispide i stoli:
sve se to smisilò s prahom, zemljom biše,
jer zemaljsko dilo svaki njih hlepiše.
Mnoga još telesa krvava ležahu,
a gavrani mesa u kljun raznašahu.
Tako će raznosit d'javoli dušice,
ke no ne će postit ner jidu masnice.
Ne mnite krstjane, da besidin čanče;
ni kralje, ni bane, ne iskupe bolanče.
Jednak će biti sud svim, na svit ki staju;
pojti će u vičnji trud zli, a dobri u raju.

Da recmo još, poklad kako ja bigati,
kako korizma tad put mu priticati.
Za se se obziraje, bižaše najbrže,
Čistosrid hitaje cokulom dovrže,
ne griši mu boka; on se na tle hiti,

tomu ne bi roka, korizma ga uhiti.
On joj se moljaše, da ga ne ubije,
od straha drhtaše, pot ploviše s' šije.
Uhitiv ga za pas korizma gospoja,
reče: „Rec' mi si čas, ča t' prudi moć tvoja,
„ča li raskoša tva, buduć ti knez Poklad;
„budući žena ja, pod mu si oblast sad.
„Hoćeš li trpiti sve žežine moje,
„a jistve pustiti, ke su bile tvoje?
„da ti život prostim i da te nahvalim
„jur prid rusagom svim, prid velim i malim.“
Bud da se bojaše, li mrsko mu biše,
ča ona veljaše, da reći ne htiše;
ja se obzirati kako pas u uzi,
gorko uzdisati i stati u tuzi.
Za pas ga potegnu, da jure izusti,
a pas se otegnu, prejica popusti:
kobase padoše, ke u nidra stavi!
Kad se razbigoše, kad ga svak ostavi,
„oto ča izreći“, ja vapit korizma,
„ne htiše mučeći“, i šćapom ga krizma;
hvati ga za kular, na zemlju njim hiti,
na grlo nogom zgar poče ga daviti.
Ja ručat kako vo, kad je palicom bjen;
ne bi dovolje to, ne biše još ubjen.
Kobase ja hrlo korizma i savi,
i zgnete u grlo, tako t' ga udavi.
Tako t' će se udavit, ki dobro vikovnje
ne haje pribavit dilj slasti vrimenje.
Slasti su svitovne, ke od nas odgone
kriposti duhovne, ter nas u zlo gone.
Dilja njih ne haja Adam bogu služit,
i za to iz raja izagnan ja tužit;
i s Evom u družbu kad voće grizoše,
a zakon i službu božju pritrgoše.
Dilja njih omrže židovom mane kruh,
ku s neba bog vrže, kim pasihu trbuh;
i jaše željeti, hodeć po pustinju,
da bi jim imiti egiptsku kuhinju:

jata doletiše jarebic brez broja,
kojih se najiše; ubi jih moć božja.
A sada učin'mo sud, bolje je trpiti
na saj svit svaki trud, ner milost zgubiti.
Ako t' će tko reći: „trud mi je postiti,
„večer lačnu leći, suh obraz nositi,“
pomisli, koli je on teži trud bio,
skup svetih koji je na svitu trpio:
pecihu, varahu na ognju tila njih,
na kuse rizahu, mučeći moćno svih.
Ne bihu žalosni tej muke trpeći,
da bihu radosni z bogom bit želeći,
i sa Isusom njih, komu se svak moli,
jer za spasen'je svih na križu krv proli.
I korizma od tad svećena veće bi,
četrdeset dan kad ne ji on i ne pi.
Hoć poni da tebi tvoj post lastan bude,
pomisli u sebi, ke t' počitah trude;
i još ka plaća jest na nebi dobrim svim,
i koli huda čest muka u paklu zlim.
Mi poni počnimo korizmu štovat sad,
s njom se veselimo, jerbo zgibe poklad;
i družbe njegove sagnane i bjene
glas jur manje slove, ner cvitak ki vene.
Ona gre veselo hvale bogu pojuć,
a za njom sve selo raduje se greduć;
u crikvu ulizoše i kleknuv dolika,
ruke podvigoše u nebo gorika;
riše: „Hvala t' bože, ki si nas pogledal
„sa nebeske lože i nam dobitje dal;
„hvala t' sada budi, vazda i u vike,
„ki si prognal sudi naše protivnike.
„Daj nam dojti gori viditi tvu svitlost,
„gdi su svetih zbori i anjelska radost.
Prid oltar pak posta, tere posveti lug,
lužit po čelu ja svakoga od božjih slug,
govoreć: „Memento homo quod cinis es,
„et parvo momento u lug se razliješ.“
Od tada korizma poče gospodovat,

nima misto šizma i svak ju ja štovat;
i mi joj služimo, ter počam od danas,
ča će bog, činimo, a ne ča satanas;
i nosmo na sebi sveta križa zlamen,
da Isus na nebi nastani nas, amen.

Spovid koludric od sedam smrtnih grihov.

Opatica gospa Bona
zvonila je u sva zvona;
i povivši valom rami
izidoše vrvijami
koludrice svekolike,
pustiv cele i konike:
gospa Goja, gospa Stanka,
i s Jelenkom gospa Anka,
Zana, Žuva, Mira, Mara,
Dobra, Draga, Vidra, Vara,
Agnesina, Slada, Ljuba,
Nikulina, Cvita, Gruba;
paka Vlada, pak Dobrulja,
kojoj grede pade mulja;
dokle odiva ona kose,
dojde Niža s noge bose;
pak dojdoše sve ostale,
stare i mlade, vele i male,
i prid Bonom dvorno staše,
čekajući ča veljaše. —
Ona družbi, ka se steče,
podviže se paka reče:
„Sestre drage! tuj vas zazvah
„cić naukov, ke vam davah,
„da jih opet ponovimo;
„jere dobro ovoj vimo,
„da čoviku vele udi,

„ne ponavljat ča mu prudi.
„I za to vas zazvah samo,
„naš običaj da tiramo;
„slišav poni riči moje,
„rec' mi svaka grihe svoje,
„tere spovid svoju čini
„umiljeno, a ne hini,
„s ponižen'jem i skrušen'jem,
„i s boljšan'ja odlučen'jem;
„jer je zakon, kako viste,
„opatici da spoviste
„misli, riči tere dila,
„ka je koja učinila,
„od nedilje do nedilje,
„da vam budu duše bilje,
„ćića moga naučen'ja
„i našega pokoren'ja;
„pak posniku pravit dila,
„ka je koja kad stvorila,
„da budete odrišene
„i u raju uzvišene.
„Kim no srcem k popu tada,
„s tim pristupte k meni sada;
„ka no ne će reć očito,
„a taj otaj reci listo."

Oholija.

Ka starija od svih biše,
glavu više svih nosiše;
kleknu tada u tom dili,
poniži se i umili,
reče: „Gospe! u tom skrivah
„jer se oholo uznosivah;
„druzih grdeć, sebe hvalih,
„i u taki se grih obalih."
Opatica odgovori:
„Znaj, da oni, ki je gori,

42 vam] *rkp.* van. 60 taki] *rkp.* takih

*

„poniženʼje u svem ljubi;
„tko se oholi, toga zgubi.
„Kako se tko više dviže,
„tako toga tisne niže.
„Lucifera s nebes doli
„vrže u paklu, jer se oholi;
„više nebes majka diva
„pojde, jer se poniživa:
„a ti za grih, koji stvori,
„u kuhinu pojdi gori,
„ter se veće ne večeri,
„pod pometi, sude operi,
„i poboljšaj u pokoru,
„da ti ne dam drugu goru“.

Lakomija.

Pride druga, ka hodeći,
ide gori skut noseći,
bojući se, da ne izdere
suknju, čim se naprid vere.
Bud da biše nadrizana,
da mnju, tvrdo opasana,
li pristupiv onde kleće,
ter s uzdahom tako reče:
„Nika sestra dojde prosit
„stari sklopar, hteć ga nosit;
„a ja joj ga ne poklonih,
„na skupost se tuj naslonih.“
Bona reče: „Sestro mila!
„skupost taku ne bi imila,
„da bi često razmišljala,
„ča s' se Bogu zavećala:
„ubog život nosit, imit,
„potribljivi naruč činit.
„Misli, da je toj stvar huda,
„ne čuvat se taka bluda.
„Skupost zgubi bogatoga,

81 nadrizana] *rkp.* nadrixana

„ki Lazara ubogoga
„ne milova, kad prošaše,
„i na vratih lačan staše;
„priminuvše, pojde ubogi
„k mistu, gdi je pokoj mnogi:
„pojde u mukah on bogati,
„gdi ne more vode imati,
„kom bi jezik ohladio
„tere manje mučan bio;
„jer u ognju vas goraše,
„a pokoja ne imaše.
„Taj t' je konac lakomije,
„ka ne pušća, ča zadije.
„Za to skoplar, ki ti nosi,
„daj ga onoj, ka ga prosi;
„i još bičve i postole,
„da joj nisu noge gole.
„Ako budeš tako davat,
„taj grih ne će tobom vladat,
„i uboštva sve nevolje
„podnesti ćeš vele bolje,
„ufajući vazda u bogu,
„da će t' dati plaću mnogu.

Nenavidost.

Za tim dojde treta, Lada,
blida, suha kako klada;
jer se rado uzboljaše
tujim dobrom, ko vidjaše.
Došad poni ondi tada,
„zgriših“, reče, „ovdi sada;
„lipu suknju nike vidih
„ter joj u njoj pozavidih;
„da bi mi ju moći svući,
„tere sebe u nju obući,
„jer je nova, netaknuta,
„a moja je omaknuta.“

101 priminuvše] *rkp.* priminuše 117 uboštva] *rkp.* uboystva

Opatica reče: „Šten'je
„nisi čula u van'jel'je:
„ki se mekim odivaju,
„da pri kraljih pribivaju;
„poni bogu on ne služi,
„ki se odićom ružnom tuži.
„Ako ć' služit samo bogu,
„i prijati plaću mnogu,
„tva odića čin' da bude
„ćudi, ke no duši prude:
„sveti posluh i pošten'je,
„iskrnjega poljubljen'je,
„i ostale sve kriposti,
„ako ć' biti u milosti,
„boga stvorca od svih stvari,
„a ne svita, ki zlom vari.
„Svita ostra biše Ivana,
„od strun zvirnjih, ne od pana;
„od svih, kih no žena rodi,
„nikor njega veći hodi.
„Hti toj Isus svidočiti,
„jer se od njega hti krstiti.
„A sad, jer te tvoja ludost
„pogna i prignu na zavidost:
„tri dni hodeć, zemlju gledaj,
„a inamo ne pogledaj;
„li misleći, da je taščina
„svaka gizda tere hina;
„misleć, bludne oči bistre
„da su vrata i ponistre,
„po ke k duši smrt uhodi,
„otvorenih kad nahodi:
„raskošam jih svita zatvor',
„svetu duhu vazda otvor',
„ter kad bude grih te riti,
„tebe t' ne će moć dobiti.

151 kih no] *rkp.* ki no 154 jer se] *rkp.* yose; *može biti* još se

Sržba.

S tim naukom ova pojde,
a četvrta za njom dojde;
spustiv grundu strašne oči,
tere takoj riči toči,
reče: „Nika prez uprosa
„tače mi se prstom nosa;
„rasrdih se u naglosti,
„opsovah ju; ne bi dosti,
„htih joj dati zaušnicu,
„ter ju brčih po usnicu.
„Jer bi hrla umaknut se,
„ter je listo dotaknuh se,
„ne hti ona tebi tužit,
„da ustrpljen'je hoti obslužit;
„i takoj se taj stvar zgodi:
„daj pokoru, ku ti je godi."
Opatica reče tada:
„Toj ča s' rekla meni sada,
„da bi ona potužila,
„u klade bi ti sidila,
„ni bi iz nje išla vanka
„do tri noći i tri danka.
„Ne zgrišivši božju sinu,
„tu t' bih dala dišiplinu;
„da pokol si sama htila
„osvadit se za taj dila,
„hoću, da te svi tuj biju
„šibom po nos i po ušiju,
„svaka jednom, a ona i triš,
„ku s' udrila, kako ti diš.
„Gdi je očito sagrišen'je
„trib' je očito kaštigan'je.
„A ti prijam ruke, steći
„poniknuvši i mučeći,
„misli Isusa ustrpljen'je
„i njegovo ponižen'je:

191 zagrišivši] *rkp.* zgrisiam 197—198 *u rkp.* tric—dic

„ne odudri, kad ga biše
„i propinjaše i umoriše,
„da za puk se još moljaše,
„ki mu svaka zla činjaše.
„On je pravden toj trpio,
„ter se nije rasrdio,
„a mi ćemo srce imiti
„kleti, psovat tere biti,
„kada nas se tko dotakne,
„ali jošće nami makne;
„buduć pravo, mi da bismo
„vazda b'jene, jer zgrišismo,
„sagrišismo tomu, ki nam
„svaka daje, i sebe sam.
„Ako budeš toj privraćat,
„neć nikomur zlom odvraćat,
„da hteć bogu prava biti,
„svaka hoćeš podnositi,
„želeć dobro još i onim,
„ki zlo čine tebi i tvojim;
„i molit ćeš boga za njih,
„da smiljen'je ima na njih;
„oni od griha da se kaju,
„a on jih prime k sebi u raju."

Linost.

Dojde peta, postupajuć,
lino noge prostirajuć;
venjajuć se dojde onde,
kako t' pravljah sada ovde.
Nadslonit se banci pelja,
i kad kleče, popostenja;
nakaniv se, usta otvori,
tere tako progovori:
„Lino mi se bi ustati,
„jer mi slatko biše spati;
„meka biše posteljica,

205 *u rkp.* ne od udri chd ga bise 219 privraćat] *u rkp.* povraćat

„a od maha blazinjica;
„pod gubicom flandriotom
„vrat mi mokar biše potom.
„Probudiv se, opet zaspah,
„na jutrnju tad se ne ustah.
„Pride nika, ja me budit,
„ja se bojah, ne nastudit;
„ispod svit joj odgovorih,
„glave vanka ne odklonih;
rih: „Sestrice, čuju, čuju,
„da ovo ti se nić zlo čuju.
„I slagah joj tako tada,
„a ti gospe, odluč' sada
„dat pokoru i nauke
„da u vičnje ne idu muke."
Opatica nju pogleda,
i uzdahnu, kad ju zgleda.
„Ajme!" reće, „ča se liniš
„ter neboga sobom hiniš,
„ne znaš linost da je huda,
„svakoga je uzrok bluda.
„Kad se liniš i praznuješ,
„tašće misli ne minuješ;
„lin ne more dobit napast,
„za to u svaki grih će upast;
„lin milosti ne će doteć,
„jer k molitvi ne će poteć;
„lin spasen'je ne će dobit,
„jer za trudom ne će hodit;
„s trudom bo se u raj grede,
„ne s linostju, ka ne prede.
„Misli, ki su raj dostigli,
„kolike su trude imili!
„Apostoli ne ležeći,
„da tekući i učeći,
„po sva mista prohojahu.
„i mnozi jih progonjahu.
„Jakov, ki se zove mali,
„hteć, da vazda Boga hvali,

„toko često poklecaše,
„cića plaće ku čekaše,
„da kolina, nigdar cila,
„bihu žuljmi obotila.
„Tako li se grede gori,
„gdi su svetih svitli zbori?
„na blazinju tu sideći,
„a ništare ne čineći,
„no praznujuć po sve lito,
„ali ležeć na žepito?
„Ako ć' poni imit milost,
„ne utunjči se u tuj linost,
„da te span'je ne primaga,
„moja ćerce mila i draga.
„Čin', kad budeš gore ustala,
„da se ne zna, gdi s' ležala.
„Bolje ti je na dasci spat,
„neg jutarnje ćerce ostat.
„Ajmeh! kad su ine u koru,
„kako ostat mož na odoru?
„kako li te svist ne budi,
„videć svaku, gdi se trudi?
„Misli, da se ne gre u pokoj,
„ner po trudu, pečal i znoj!
„A za tvoj grih taj od span'ja,
„i još za grih od lagan'ja,
„osam dan ćeš na tle spati,
„pri se inih gori ustati;
„a onoj vrime, ko t' izbiva,
„da te praznost ne dobiva,
„nos' kamenje, ko je kon vrat,
„i čin', indi da bude stat,
„dokla izneseš svu gomilu,
„i linosti strgneš žilu."
S tim osudom tja otide,
laglja, nere kada pride;
i poče se veće čudit,
kako je vridno grih spovidit.

283 tako li] *u rkp.* tako ti 288 žepito] *rkp. piše* xepito — *talj.* zibeto?

Žrlost.

Dojde šesta pak vladika,
masna, tusta, i velika;
i pristupiv, tad govori:
da sideći u komori,
tajno biše kokoš jila,
tere pila iz barila.
Ni ova grih svoj ne zataja,
dobra biše opasaja,
tako, da se ne tajaše
ni na obrazu, ča činjaše
Opatica nju očima
pozri, glavom pak pokima:
„Ba ba,“ reče, „tvoje tilo,
„ja mnju da ti ne bi bilo
„od jiden'ja vele mala;
„da pokle si u toj upala,
„triba ti je taj red podat,
„da se budeš manje stovat,
„a veće se usiliti
„dušu spasit i umiliti.
„Spomeni se, da obist grla
„narod ljudski jest zatrla;
„jer kad pusti božju volju
„Adam s Evom, ču nevolju;
„i kad zgrišit on ne haja,
„bi izagnan van iz raja.
„Svi, ki od njega izidoše,
„u raj božji ne pridoše,
„dokla Isus sam ne pride,
„i trpivši gori uzide.
„Spomeni se, da zgiboše
„u pustinju ki jidoše
„meso, kim se oskvrniše,
„manu božju pogrdivše.
„Spomeni se, ako s' štila,
„ča j' rič božja govorila:

350 pogrdivše] *u rkp.* pogrdiše.

„Jao vam, ki ste sada siti,
„pak hoćete glad trpiti! — —
„Glad trpljahu i pošćahu
„sveti, dokla ovdi stahu;
„sada z bogom pribivaju,
„svake slasti uživaju.
„Vodu p'jaše, ne sok lozja,
„ki no krsti sina božja;
„ne jidiše kokošćice,
„da mladjahne kobilice.
„Ča jidihu otci sveti,
„kih poljubi krst propeti,
„ner koren'je tere zel'je?
„u vičnje su sad vesel'je.
„Tako ustezat svoga grla,
„moja hćerce, budi hrla;
„usiluj se žežinati,
„i u svem bogu slavu dati.
„Kratak život za č ne more
„podnositi tej pokore,
„buduć konac hrl pokori,
„a prez konca plaća gori?
„Sve će s' slasti ured skončati,
„da prez konca muku imati:
„toj usloni srcu i ćuhu,
„ter neh' volje dat trbuhu.
„A sad za grih, ki s' stvorila,
„išćuć slasti, ke bi jila,
„tri dni posti, ne tač jiduć
„ner kruh samo, vodu pijuć.

Blud.

Pojde ova, dojde sedma,
zavrgši se malo ledjma,
kipa prava, duše gobe,

375 *dodano po smislu* s', *u rkp. samo* sve će slasti 377 ćuhu] *rkp. piše* chuhu 378 ne h' volje] *rkp.* neh vogli 384 *ovaj stih piše rkp. ovako:* zauarsise malo ledna

noseć na se svitle robe.
Srebrn pasac, srebrn nožić,
urešena kako božić.
Svilni traci i vrićica
spravna, kako nevistica;
ne, ka no se božja zove,
da ka gizdom tašćom slove.
I poče ju stid obhodit,
za to lako ja govorit:
„Gospe, prozrih žuliziju,
„li da koga mladih viju;
„jedan biše mlad u panu,
„za njim mi se pamet ganu.
„On ti tamo mimo projde,
„da ob noć mi u san dojde.
„Sad me napast vele trudi
„od tih tacih bludnih ćudi;
„a ti daj mi nauk i red,
„da ne upadem u niku zled;
„daj pokoru tacih dila,
„kaj rih, da sam učinila. —
„Ajmeh!“ reče opatica,
„znaš li čija s' nevistica?
„Nis' li onoga, ki te stvori,
„kralja slave, ki je gori:
„ki pogrdi bludi hudi,
„a čistinju vazda ljubi;
„ki se od dive hti roditi,
„i sam divstvo obslužiti? —
„Nis' li onoga, koga sudi
„tope u paklu one ljudi,
„ki nečistu misal nose,
„i očima svud zanose;
„koga sudi kupe gori,
„gdi su an'jelski svitli kori,
„onej duše, ke grih puti
„pogrdiše, kako ć' čuti.
„Pogrdi ga Katarina,

400 ob noć mi] *rkp.* ob noći

„Cecilija i Justina,
„Margarita i Lucija,
„i s Agatom Dorotija,
„i Ursula š njeje družbom,
„i Barbara s vernom službom.
„Agnes, Tekla, Petronila;
„i ostale, kih ni sila
„kralji može pripraviti,
„Isukrsta ostaviti,
„ni tokoje k mužu pojti,
„a čistinju svoju ojti.
„Jere znahu, da čišćene,
„angelom će bit takmene;
„da će biti Isusove
„nevistice i drugove
„u nebeskoj slavi, u koj
„svako dobro jest i pokoj.
„Tamo misal htij zvišati,
„a k ponistri ne ticati;
„ter ćeš napast odagnati,
„i blud puti ne ć poznati.
„Ne ćeš gizdom sebe odit,
„da u priproste halje hodit;
„snet ćeš pasac i s nožićem,
„a opasat se konopčićem.
Da li kad ne ć' svite odvrći
i voliš se sjat u vrići:
„iznutrnje ć' gizde brati,
„a izvanske odpušćati.
„O koliku ć' imat radost,
„kad ti reče božja milost:
„Hodi k meni, nevistice,
„moja čista golubice;
„zima z dažjem jure projde,
„premalitje za njom dojde,
„projde napast i nje sila:
„evo t' pokoj, ki s' želila.

430 kih ni] *rkp.* kih je (chihie) 435 čišćene] *rkp.* cich mene 448 *u rkp. glasi* ovako: i uolit se surt u urichi

„Ča s' u veći htila trud stat
„veću plaću sad ćeš prijat." —
„Poni misli hćerce moja,
„kolika je plaća tvoja,
„ako budeš kripko stala
„s virom, ku si bogu dala?
„a tuj napast ako ć' dobit,
„ovim putem hoćeš hodit:
„sve razblude pusti na stran,
„priprošćinu primi na stan;
„napast kad te bude gostit,
„a ti veće počmi postit;
„kad oćutiš puti pakost,
„a ti od Boga prosi jakost,
„hoćeš jaka vazda biti,
„kada budeš ti moliti.
„Jošće za tim ovo stvori:
„s mužmi ne stoj, ni govori,
„ner koliko tribi bude;
„da ti duši ča ne pride.
„Ne sliš' tašće pripovisti;
„jerbo ude dobroj svisti,
„ne hod', pisni gdi kantaju,
„ni gdi tanci ki jigraju.
„Ako l' budeš tako činit,
„napast ne će tebe slidit;
„od čistoće krunu ć' prijat,
„i s Isusom u vike stat.
„A za taj grih, ki spovidi,
„u celicu tvoju sidi;
„pet dan žežin tuj čineći,
„boga moleć, a ne speći.
„Reć će druga, post mi ni drag,
„a ne misli, da tanta vrag;
„ni izgoni se van kolinom,
„da molitvom i žežinom.
„To t' Isusa jest rečen'je,
„u njegovo evan'jel'je,
„kad izagna nima i gluha

„iz človika zloga duha.“ —
Opatica svršiv govor
s ostalimi pojde u kor;
jer večernje vrime biše.
Da li prvo, nere štiše,
učini jim svim zapovid,
da pak dojdu sve na spovid;
da se dojti ne omrze,
kad oficij jure svrše.
Taj ispovid dotla plove,
bogu hvala, ki sud slove. Amen.

Omazah ti medom kraje
ovej čaše, da ti je slaje;
jeda po tom budeš piti,
ča će t' nemoć griha odbiti.
Smih ustaviv, tuj ćeš najti,
po čem ne ćeš s puta zajti;
i vidit ćeš: Marko Marul
toj učeći da ni zarul.
Na svem hvala svemogomu,
gospodinu bogu momu. Amen.

Prikazanje historije svetoga Panucija kako moli boga, da mu očituje komu biše takmen na zemlji.

Najprvo jedan angel ima izajti i tako puku govoriti:

Verni, ki želite dobro neizmirno,
slišite ter vi'te dilo prihvaljeno
milošće smiljen'ja, u komu tko bude,
na konac življen'ja bog ga ne zabude;
i napokon tako ljubvom ga ovrući,
samo boga kako uželi, zovući
Toj ćete poznati, čuvši, ča se zgodi,
komu veće stati u grih ne bi godi.
A toj dim nikomu, razbojnik ki biše,
dobrota u komu ka godi živiše;
za to gdi se moli pustinjak Panuci,
slišat ki će koli, bit mu će nauci
od božje milosti, ki nigdar ne ostavlja
toga, ki žalosti drugoga izbavlja.
Nada sve činjen'je drago bo jest bogu,
kad imaš smiljen'je svakomu nebogu.

Sveti Panuci pokleknuv moli se bogu:

O bože svemogi, o gospodine moj,
pozri na trud mnogi, ki trpi sluga tvoj;
ki tebi željeći ugodit po ovoj
pustinji hodeći, tilu ne da pokoj.
Pozri ter uslišaj molbe česte moje
i znat mi jure daj, takmen meni tko je?
Tko je bože tebi veran, kako sam ja?
tebe samo sebi želi sad duša ma.
Čin' poni angel tvoj da s nebes tuj došad,
objavi, tko je moj druga na svitu sad.

Angel govori Panuciju:

Vičnji bog na nebi z goranje svitlosti
posla mene tebi, da t' skažem milosti;
slišal je moljen'ja od srca priprosta,
dilj tvoga služen'ja, molitav i posta.
A da se umili srca tvoga sminost,
i da te ne uhili jur nika oholost:
u toj prvo selo ki sviri sad sebi,
i poje veselo, priličan je tebi.

Toj rekši, angel pojde tja, a Panuci postav nikoliko, čudeći se, ja sam sebi govoriti:

Aj, aj nebore moj, Panuciju, jur viš,
da dojde život tvoj, ki tiskan li činiš!
Eto nis', ki se mniš, hini te ljudski blud;
ča se poni ne sviš, poznavši božji sud?
Ali ti u mni ni, ča ljudi uznašaju,
al svirac on čini, ča ini ne znaju.
Poni va ime boga stan ovi ojdimo,
i najti onoga najbrže pojdimo.
Hoću iziskati, ka su njega dila,
tere ću poznati i ma, ka su bila,
u spili sideći, uzdišuć, plačući,
pokore čineći, pokoj nimajući.
Za isto duša ma sumnji, ter se boji,
dokle ne vidim ja, kako taj stvar stoji.

Pojde Panuci i najde svirca, ki tako pojaše:

Žive človik dosti, ki stoji s vesel'jem,
usušuje kosti primisal z dresel'jem.
Ako ćeš imiti na srcu tvom pokoj,
pravedno živiti i prez griha nastoj.
U grihu ki stoji, kada se zamisli,
grize se i boji, o dobru ne misli;
a ki dobro tvori, vesel će hoditi,
kad ga smrt umori, z bogom će živiti.

Toj čuvši Panuci, svircu govori:

Pomoz' ti bog mili, o dragi brate moj,
u svakom tvom dili i doved' u pokoj:
prišal sam tuj k tebi, a toj da isprosim
jednu milost sebi za ljubav, ku t' nosim.
Jer ako me hoćeš pečali izbavit,
samom ričju moreš, listo mi htij pravit:
ka jesu dila tva? to spovij sad meni,
jer znati prud je ma, a škoda tebi ni.

Švirac odgovara:

Dobro došal budi slugo boga moga!
pamet se ma čudi od pitan'ja tvoga,
da išćeš poznati dila ma tere ćud,
ku listo slišati tebi će biti trud;
da kad si li htio znati, ka je ma stvar,
zločinac sam bio, razbojnik i gusar;
a sad se hranim tim, pojuć i svireći,
kako znam tere vim, po selih hodeći.
Vrime tim minuju, ne hteći da gorim
dilom sagrišuju, i toj ti govorim.

To čuvši Panuci vele se ja boliti i plačući ja govoriti svircu:

De, rec' mi za boga, ki na križu za nas
prida sina svoga, reci mi toj danas,
tako t' svaku milost Isukrst vazda daj:
činiš li ku kripost sada u život taj?
ali kad življaše u pridnja činjen'ja,
jeda ča činjaše dostojno spasen'ja.
Otajna otvorit hotij mi o sebi,
i prošnja ma će bit utišen'je tebi.

Svirac odgovara:

Ino t' dobro ne znam, da sam kad učinil,
samo se spominam, kad sam razbojnik bil,
čeljad niku robeć z drugami mojimi,
mladicu jednu steć vidih meju njimi.
Tužbeno jačeći uhiona staše,

*

i njih se bojeći, suzami ronjaše;
biše koludrica, čista, lipa, mlada,
toga nevistica, ki svitom oblada.
Upala u ruke gusarom uspreda,
kako meju vuke ovca kad se ugleda;
i tuj obstraniv nju, svaki ju gledaše,
pošten'je nitkor, mnju, njoj ti ne mišljaše.
Meni se ražali, ob noć ju izvedoh,
ne videć ostali, i gdi hti, dovedoh.
Stran puta s njom hodih, da nigdi ne zgine,
tako ju uklonih griha i vašćine. —
Drugovja, li buduć razbojnik pustinjom,
vidih ženu greduć, nitkor ne biše s njom.
Zlovoljna grediše, usiona hoda,
da viditi biše plemenita roda.
Rekoh joj: „ća bludiš tuda trudeć sobom?
„ća ti je, ća tužiš, ća nitkor ni s tobom?“
Reče: „ne pitaj me, jer počan govorit,
„bolizan ma ajme! hoće me umorit.
„Da kad nesrića ma tajat se ne more,
„prid dugom bižim ja općinske komore;
„muž moj u tamnici moćno vezan stoji,
„i sa tri ditićci, njegovi i moji;
„nevolje su vele, a platit ne mogu,
„za to jur smrt žele, moleći se bogu.
„I mene t' iskaše, a ja jim ubigoh,
„u pustinjske paše tuj sama pribigoh.
„Da se grem tukući, ovo je dan treti,
„jiduć ni pijući, ti znaš bože sveti.
„Smiljen'je na me imaj, jer poniram nici;
„ali mi jisti daj, ali me posici,
„da veće ne živem u toku nevolju,
„jer evo gladom mrem, a jadi me kolju.“ —
Kad od nje toj sliših, moćno žalit počah,
žaleć ju utiših, i k stanu vodit jah.
Posadih ju za sto, jistvin joj poklonih;
pak libar trikrat sto ondi joj odbrojih,
i odpravih ju s tim. Ona domom pošad,
odkupi muža tim, i svoje sine tad.

Oto sad oče vij, otajna ka su ma,
a ino zapovij na mene milost tva.

Tomu se čudeći sveti Panuci, dvignuv oči, ja govoriti:

O Isukrste moj, po kom je stvoren svit,
je l' u mni ča tokoj, čim bih pohvaljen bit?
Ovi zločinac, steć meju prokletimi,
božanstvena ne hteć, ni općeć svetimi,
dila je učinil izvrsne ljubavi,
još ina brž imil, ner listo ka pravi;
jer se ponižuje, umiljenstvo nose,
a ne uzvišuje, hvalu niku prose.
Za to nitkor ne sud', toj, ovoj, govore;
misal, otajnu ćud, sam bog znati more.
Ako je prem soldat, težak, al artižan,
ter da pas nosi zlat, i ohol da je zvan,
iz nutra more bit inak, ner vanka jest,
i bude u nj živit, ča ga će u raj dovest.
U svaki ljudski red najdu t' se kriposti,
ne bude t' u svih zled, bog dili milosti.

Panuci svircu govori:

Brate, mnju t' si slišal Panucija ime:
od koj' si tuj prišal, odvrg griha brime,
pravim ti, da si drag bogu, koliko ja;
zove te, ki no nag na križu za nas sta.
O poni ostaviv svit za njegovu ljubav,
njega slìditi htij t' u svetom redu stav!
Isusu služiti ako samo budeš,
blažen hoćeš biti, s njim u raj pribudeš,
gdi se svak veseli, prid božjim licem steć,
sve ima, ča želi, po sve vike živeć.

Svirac odgovara:

Oče, budući ti Panuci zvan svudi,
i hvale, ča se šti od prisvetih ljudi:
s tobom pojti živit volju sam mu prignul,
i tako učinit, kako me s' potaknul;

pokol božja kripost, ka svitom oblada,
tuj mi daje milost, s tobom da me sklada.
Za ljubav jur njega, tebe ću sliditi,
a svita slast sega ništar ne sciniti.
Obitam jur sa svim posluh i čistoću,
i još uboštvo s tim uzdržat da hoću,
ufan'je sve moje postaviv u bogu,
zapovidi tvoje brguć kako mogu.

Panuci govori:

Hvala mi ti budi, o slatki bože moj,
da človika ćudi priteže svet duh tvoj,
pamet prosvitljujuć svim tvojim obranim,
a pak posvećujuć u raju sazvanim.
Ti bože ne gledaj priprošćinu moju,
da u svem prigledaj i daj milost tvoju.
Tebi hvala na svem, bože vičnji naju,
bože mili u svem, svim drag ki te znaju.
Oni te ne znaju, ki ljube blago i svit,
i slast onu haju, ka trpi malo lit.
Da ti jur brate moj, pogrdiv svaka taj,
sa mnom zajedno poj, a za ino ne haj;
kolina priginji moleći se bogu,
živeć u pustinji, na stanu ubogu:
pustinja ubog stan za isto jest vele,
da raj onim je dan, i blago ko žele,
ki no služe u njoj kralju vičnje slave,
nigdar ni konac koj, sva pisma toj prave.
Ku no ti koli krat pametju uzhodeć
razmisliš, toli krat na zemlji biti ne ć';
da s angeli gori ter z bogom, i za toj
u trud i pokori ćutit hoćeš pokoj. Amen.

Ovo jest skazan'je od nevoljnoga dne od suda ognjenoga, napokonji koji ima biti.

Najprija hoće izajti s nebes jedan angel, tere će govoriti svemu puku ove riči tako:

Prav jest nauk mudrih ljudi,
da ime njega, ki sve sudi,
prizivati nam se mari
u počelu svake stvari,
s bogoljubnim srcem mole
boga oca, ki sve more,
a pres koga stvar ni jedna
reć se more da je sredna.
Tebe poni svemogoga
zovem kralja i boga moga,
dostoja' se tvoja svitlost
dat nam pomoć tere milost,
skazat i reć strahe suda;
da ostaviv grihov bluda,
budu svoju volju brići
a od zla se vazda strići
svi, ki skupom ovdi side,
da slišaju tere vide.
Poni otci i bratjo moja
zatvorite usta svoja;
i vi majke i sestre mile,
ke ste totu skupom sele,
muče slište, uši napan:
sud je božji vele strašan.
U vik će se veseliti,
ki se ostane zlo činiti,
ter zapovid spuni boga

5 mole] *u rkp.* molbe 21 sestre] *rkp.* sestrice 27 spuni] *rkp.* ispuni

gospodina spasa svoga;
kl li bude li zlo činit,
osujen će vazda cvilit.
Viditi će božja sina,
ki je istina a ne hina;
dojti bo će s neba naš krst
a ne od zemlje kako antikrst,
s božastvenom voljom, vlastju,
službom svetih tere častju
i s angelskom družbom mnogom,
ka će dojti tada s bogom:
stat će s desne njega i s live,
a on će sudit mrtve i žive.
Poni srca ponižite,
tere vite i slišite,
ča će Isukrst sad činiti
i ke odluke govoriti;
ko će biti razlučen'je,
zlih od dobrih razdilen'je;
ka je muka u vik zalih,
ka li radost vike dobrih.

Jedan angel trubljom zatrubi i poča govoriti:

Glas velike trublje ove
mrtvih z greba vanka zove:
ustante se z grebov sada,
i odluku slište, ku da
kralj nebeski, bog i človik,
ča će trpit vazda u vik:
veselte se, ki cić boga
trpili ste teška mnoga;
a vam jao, ki zbiraste,
slasti svita uživaste,
zakon božji ne hajući,
ime njega ne štujući.

Drugoć zatrubi i reče puku riči ove:

Dvignite se, drugoć trubi
  trublja sveta; svih vas budi,
da vikovnji sud slišite,
  plaću dili da primite:
hod'te gori u rajsku radost,
  ki ste griha imili žalost;
a ki ste se nasladili
  vazda u svakom hudu dili,
sada ćete gorci biti
  i u gorušćem paklu vriti.

Tretom zatrubi i reče puku riči ove:

Gori, gori na glas treti,
  ki ležite smrtju speti,
da slišate trublju suda,
  i primite vaša uda,
s kimi ste se

* * *

da najveće tebi udi
  nečistoća tila i trudi.

Obrativ se dile k ocu srdito govoraše:

O prokleti otče i hudi,
  gore t' budi od svih ljudi!

Riečima s kimi ste se *stih 75, počima nastavak pripoviedanja na novom listu, koji je istrgnut sa još dva druga, kao što to dokazuje već sama starinska paginacija. Poslije lista 233 dolazi odmah 237, a nestade listova 234, 235 i 236. Sadržaj onieh listova bijaše ovaki: Na glas trublje angjelove skuplja Minos mrtve: jedan će se djavo staviti na čelo onieh, koji imaju biti osudjeni. Arkangjel Mihovil rastavlja po zapoviesti Isukrstovoj dobre oda zlieh, al medju pobožnimi ugleda nekoga licemjera, kako se pribio uz jednoga svetog biskupa te mu dovikne: ti ne spadaš ovamo, tebi je mjesto medju osudjenimi. Licemjer poziva se na svoje pobožno pretvaranje, na polazak crkve itd. Mihovil mu odgovora: poznam ja tvoje srce, ono se ne slaže s tvojim vanjskim držanjem. Ne hoteći ipak licemjer nikako odstupiti, mora ga angjel silom odvući medju varalice. Cava Trajana vodi Mihovil, ne mareći za prigovore djavolje, medju odabranike na desnu stranu. Neki dječak iz hrpe grješnika moli arkangjela, da ga primi medju dobre a da mu oprosti ono nekoliko malieh grieha. Mihovil odgovara, da nijesu maleni griesi, koji dječaka osudiše, već jedan veliki i teški grieh* „nečistoća tila“ *— i tu nastavlja sama pjesan.*

cića tebe nisam spasen,
da u pogibil jure vržen,
jer me ne hti pokarati,
ni od igre ustavljati;
jer me bludi potolicom,
da se mišam meju dicom
s tovarištvom, ko me učaše
na zla svaka: ti mučaše.

Jedan otac dobar od desne strane reče sinu svomu:

Sinko gledaj, biči moji
koliki su prudi tvoji.
Onoj dite majka mila
da bi bila ne rodila,
vele bi mu bilo bolje,
ner u vičnje stat nevolje.
Da tebe su moji kari
odvratili od zlih stvari,
a potakli dobro činit,
da s' svetimi budeš živit;
s družbom dobrih jer hoti stat,
krunu veću sad hoć' prijat.

Odgovara sin svomu ocu umiljeno ovo:

Isukrstu budi hvala
i tebi otče, ki me kara!
Pokaran'je kripost množa;
ne objistuje bjena koža.
Nauk časti tere bjen'je,
to je moje sad spasen'je,
i još dobrih tovarištva
moga su uzrok sad blaženstva.

Jedan od desne strane pristraši se, poče govoriti:

Prem da s desne strane stojim,
li sudca se boga bojim;
kada srdit on pogleda:
od straha mi srce preda.

94 tebe] *rkp.* tebi

Strah mi pride, jer za isto
grišno živih i ne čisto;
da na konac jah se kajat,
milost prose, gorko plakat.
I svak ki se za grih boli,
milosrd'je božje toli;
kaj se, dokla s' živ na sviti:
pak se kajat ne prudi ti.
Bog je pravden nekajanim,
milosrdan pokajanim.

Sveti Mihovil vidi mudrogu Salamuna, gdi stoji na sudi meu livom i desnom stranom, i reče:

Salamune prirazumni,
da u dilih maloumni!
podloži se ženskoj vlasti,
ter idolom čini časti;
nečistoćom takih dio
boga s' mnogo rasrdio;
bio s' bogat, moguć, slavan
a paka ćeš bit pečalan;
naukom si mnozim dal slast,
sam ćeš za grih past u propast.

Salamun odgovaru svetomu Mihovilu ovo:

Ča govoriš o angele?
ja imam bit blažen vele;
zidah tempal slavan dosti,
knjige pisah od mudrosti,
kralj i prorok jesam bio,
od griha se pokorio;
s mirom živih vazda i puk moj,
prez rvanje stah u pokoj.
Česa poni veća rekal,
da ću pasti doli u pakal?

124 vlasti] *u rkp.* uarsti 140 veća] *u rkp.* uechia, *može biti* cića, *a čitav stih glasio bi:* česa s' poni cića rekal.

Sveti Mihovil odgovara Salamunu ovako:

I Balan je bio prorok,
da osujen'ja ima uzrok,
jer za idoli i on bludi;
s toga i tebe bog osudi.
Za isto bi t' bil prostio,
da bi s' prvo pokorio;
da kako diš, da s' se kajal,
pokol u grisih nisi hajal;
njih oltare ne razvrže:
za to s liva hod' najbrže.

Salamun videći se osujen usvapi govoreći:

O putene nečistoće,
koliko ste hudo voće!
nasladite ljudsku volju,
smrtnu daste pak nevolju!
mao hip trpi naslajen'je
a pres konca je osujen'je.
Jer sam žene bil obljubil,
i za bozi njih zabludil:
ojme za to grem u jami,
gdi no gori vičnji plami.
Ča mi prudi jur kraljevstvo,
slava, blago i umitelstvo,
i dohotki nescinjeni?
sve to zgubih, ojme meni.
Ne zovte me mudra veće,
jer razumu obrnuh pleće,
i pod noge stavih razlog,
steći vazda u griha brlog;
zovite me, da sam lud bil,
pres pameti ništar ne umil.

Za tim sveti Mihovil povede Salamuna me(j) krivimi, i tada poče jedan od popov, ki bihu s live strane, za svih poča govoriti svetomu Petru ove riči tako:

O pastiru crikve, Petre,
otče pravi i naš meštre,

pogledaj nas, jer meu krive
stavljeni smo strane live;
pogledaj nas, jer za malo
evo nas je zlo dopalo.
U boga nas rač' isprosit,
ki no tebi hoti prostit,
ki ga biše zatajao;
a naš grih je pri tvom mao.

Sveti Petar srdito popom odgovara ovako:

Fariseji novi hudi,
licimire vaše ćudi
ništare vam sad ne prude,
da veće vam škode i ude.
Razbludno ste svi živili,
i u tom bogu sagrišili.
A ja ako li zatajah,
pak se grih svoj plačuć kajah.
Ja žalostan bih cić toga,
da zatajah boga moga;
a' vi se ništar ne kajaste,
ni se od griha pokajaste;
da bihote vuci vazda,
ne pastiri božja stada.

Popove odgovaraju svetomu Petru ovako:

Mnjahomo imit tih odgovor,
a ne sržbu ni opogovor,
i da s' pastir miloriki,
a ne da si sionik niki.
Mi pojući sveto pismo
oficije govorismo;
mi služismo mise svete,
odrišismo duše svete,
krstom svetim, ispovidom,
riči božje pripovidom.
Kako poni, ki smo inih
odrišili od grihov grišnih,

ostali smo u docu suznom
meju d'javli s družbom hudom?

Sveti Petar odgovara popu ovako:

Puni stumak kad je poznan,
ne krije se, bluje sve van.
Dobro riste sveti oficij,
da za imit beneficij;
ni za boga, ni za stvari,
nije, nego za dinari.
Skupost vaša mnoga dosti
progna vami u žalosti;
za to nazad otidite
ni me veće zazovite.

Ubozi od live strane mole se svetomu Nikuli i svetomu Francisku govoreći ovo:

O Francisko ubogaru,
nas nevoljnih pozri zgaru:
mi smo ubozi na svit bili,
zlo smo jili, gore pili;
oderanih nas spovaše
mnozi, kad nas pogledaše.
Za to m(n)ismo, da po smrti
bog nas toga zla isprti;
a sada nam huje priti,
u pogibil svih odvrići.
Za to mol' se za nas živo,
da ne učini on nam krivo.

Sveti Francisko odgovara ubogarom ovako:

Mogahote bit spaseni,
u uboštvo postavljeni;
da oholi htiste biti
nikomur s' ne podložiti.
Tko vas spova, odspovaste,
ponižen'ja ne imaste,

210 puni stumak] *to je tek naslućeno iz pokvarene u rukopisu rieči* Postumtanach 234 *i* 236 *u rkp. piše se jednako* spovati *mjesto* psovati

jazik dugo prostirući,
srcu volju svu dajući.
U tih grisih vi zaspaste,
za to s live strane staste,
od grihov se ne kajući,
ni ka bogu upijući,
ki prošćen'je tomu daje,
ki se od grihov prvo kaje.

Ubogari odgovaraju svetomu Francisku:

Poni naša muka mnoga
ne će imit plaću od boga?
da ki s' na svit nas vridjali,
za č su oni s desne stali?
Krudela je stvar, da ubozi
poginemo sad nebozi!
Mi mnihomo, da uboštvo
dovede nas na blaženstvo;
a u paklu da će stati,
ki su blagi i bogati.

Sveti Francisko odgovara ubogarom ovako:

Ki se trude cića boga,
biti jim će plaća mnoga;
ki li silom trud podnosi,
plaću od boga ne ponosi.
Ne bi plaćen Simun oni,
ki križ sveti silom poni;
ako s desne sad su sili
ki no vam su pri vridili:
svi su grih svoj spovidali
i prvo se pokajali.
Vaša pamet slipa biše,
ka se inako shranit mniše,
ner se od grihov pokajavši,
ustrpljen'ja u svem imavši.

247 ne će] *u rkp.* nerchy 248 *u rukopisu ovako:* da ki su na svit nas utišali.

Svi se trgovci priporučuju svetomu Nikuli:

O Nikula Baranine,
  gledaj narod, ki sad gine,
božjemu se moli lici
  za nas, jer smo trgovnici.
Obašli smo mora i polje,
  za da bude ljudem bolje;
rizikasmo život i blago,
  da svak kupi, ča mu drago.
To čineći mnozi robu
  zatravismo, mnozi kožu.
Ti čin', da nas Isus poni
  pomiluje a ne odgoni.

Sveti Nikula odgovara trgovcem tako:

Nikulom me zvaste od Bara,
  ki vas gledam sad od zgara;
ma baština u Grcih biše,
  gdi se Mira grad zoviše.
Vi ste bari zaisto bili,
  ki ste hinbu svud činili,
lažom, rotom obznanuje
  mrhe, ke no bihu huje.
Riste, da je dobra roba,
  ka ne biše vridna boba.
Trudili ste, ne za učinit
  naruk ljudem, ner za dobit
od svakoga, ča ki more,
  prohodiste mora i gore.
Li ožuru čineć mnogu,
  dosmrdiste jure bogu;
protiv vam je sržben dosti
  cića vaše te skuposti.
Bolje biše blago ne imit
  ner u ognju uvik gorit;
glavu izgubit bolje biše
  ner li dušu, ka uzdiše,

Stihovi 278 i 279 stoje u rkp. poslije stihova 280 i 281 288 obznanuje] *u rkp.* obnauye 291 boba] *u rkp.* toga

da se u grisih prti brime,
i u zlobah strati vrime.

Sve bratišćine priporučuju se svetomu Hjerolimu, govoreći tako ove riči:

Oče skule, Hjerolime,
ka se skupi u božje ime:
evo ti smo s live svi mi
postavljeni meju zlimi.
Hvaljahomo u dne i u noć
boga, mneći da će pomoć;
dišipline i tunike
da će prudit nam u vike.
Pojahomo vele milo,
kako nam je, što se zbilo?

Sveti Hjerolim odgovara svim braššinam:

Svete skule, toj ne haju,
da pojući privraćaju,
ni tunike da pronose,
ni da gredu s noge bose;
ner da uzdržu srce čisto
hvaleć boga u svako misto.
A vi biste grisi speti
ter kazaste, da ste sveti;
hvale vaše biše mani,
jer iskaste bit štovani
i hvaljeni meju ljudi:
za to bog vas tako sudi.
Jer nikomur ne će prudit
dobro činit a zlo mislit.

Sve bludnice priporučuju se svetoj Mandalini, plačući tako govore:

O blažena Mandalina,
ka u ljubav ne bi lina,
pomiluj nas, jere slabost
puti naše da nam žalost.
U bludu smo pri živile,
naslajen'ja svita imile:

svit, put, d'javal, ljudi mladi,
u tom grihu nas posadi
i svede nas u zle brodi.
Ojme na č nas mati rodi!
Da li moli boga za nas,
da ni toko sržben na nas.

Sveta Mandalina odgovara bludnicam:

Grih činiti vam ni sila,
da volja je vaša bila.
Napastem se podložiste,
a to same vi hotiste,
ne hteći jim protiviti,
da u njih se nasladiti;
u oskvrnjen'je vaše puti
ne hajući zal glas čuti,
ner na tance potičući
pisni tašće začinjući;
gizde vaše, igre i gledi
vrgli vas su u se zledi.
Tko će živit u čistinju,
ne pogleda na tašćinu;
uši odklanja, gdi no vidi
da vašćinu tko besidi;
tovarištvu hudu ne će,
s pobožnimi rado steće.
Post, molitve, tere bdin'je
puti usteži pohotin'je:
vi se za toj ne mariste,
za to sebe ne shraniste.

Toj čuvši muž jedan od desne strane poča govoriti ženi svojoj, ka staše na livu stranu, govoreći joj ove riči tako:

O nečista ženo huda,
skužavan'ja tvoja luda
ne valjaju, jer ti sila
živodistva nije bila;

351 pisni tašće] pismi tašći *u rkp.* 359 pobožnimi] *u rkp.* pobozimi

da zgajala s' svojoj volji,
  za to s' sada u nevolji.
Sad su grisi tvoji očiti,
  za ke u ognju hoć goriti;
nepošten'ja biše rada,
  to bi meni briga i svada;
vazda karah tve činjen'je,
  ti ne haja za pošten'je.
Svite moje i nauke
  pogrjiva: sad u muke
paklene t' je vazda stati,
  pokoj nigdar ne imati.

Žena svomu mužu odgovara ove riči:

Da bi bio toko mudar
  koko s' bio, mužu, dobar,
jeda li bih ja učinila
  taj tolika huda dila?
Da svagdanje me zabave
  prignuše te, da gizdave
svite meni kupiš, cić kih
  nepošteno i zlo živih.
Ne uzdržeć tebi viru,
  zla se učinih u svu miru;
da najveće na toj mene
  potaknuše hude žene,
ke no sa mnom li općahu,
  glase o druzih donošahu.
Tim se užga srce moje,
  ter ne hajah kare tvoje;
ni počinut mislit veljah,
  dokla izvršim, ka no željah,
želju li hteć ispuniti,
  a uvik se sad mučiti.

382 ja učinila] *u rkp.* ja ne učinila.

Svi grišnici napokon obratiše se ka gospi slavnoj i blaženoj, moleći s plačem govorahu ove riči tako:

O kraljice vičnje vlasti
i dobroto svake vrsti:
za naša se moli dila
boga, koga s' porodila,
da nas čini zlo nimati;
ča uspitaš, sve će t' dati.
Ti si majka od milosti,
ne pusti nas u žalosti;
sinkom svojim umiri nas,
da u vike ne osudi nas.

Gospa blažena odgovara svim grišnikom:

Sina moga gnivna vidim,
moliti ga za vas ne smim;
danaska će na sud sidit,
i vas za grih svih osudit.
Općila sam molit za vas,
da vrime je prošlo danas:
ja milost vam ne ću isprosit,
da vam budu veće udit.
Da će sud bit, svi poznaste
a ništar se ne kajaste;
strah i ljubav ne imiste,
za to tamo jur odliste.

Počaše svi grišnici vapiti govoreći:

Ojme zgibe svih ufan'je,
za mani je sve čekan'je,
da se na nas jur tko smili,
ni milosti nam podili,
od smiljen'ja pokol potok
prisahal je, a mi smo uzrok.
Sad jur znamo pomankan'je,
ko je naše gorko stan'je.

416 ja] *rkp.* da 417 da] *rkp.* ja udit] *rkp.* hudit

Bogu vele privridismo,
  sami sebe ne svidismo.
Ča nam prudi znana svuda
  objist naša i razbluda?
Slast vrimenja hrlo otide,
  muka vičnja za njom pride.
Gorci naši i bidni stani
  vazda li će biti znani,
gdi grišnike oganj prli
  a crv grize neumrli;
gdi je tamnost crnja lonca
  i zlo svako, a pres konca.
Da bi bog rok postavio
  zlu ovomu niki bio,
sto tisući i još tokoj
  godišt: bil bi nigda pokoj;
li konac bi bil kad godi
  našoj muci i našoj škodi;
da od muke još mučenije
  mislit, da joj konac nije.

Isukrst srdit glasom strašnim govori onim, ki su s live strane, ove riči:

O neharni zli krstjane,
  vidite li moje rane?
Prijah za vas put i tilo,
  jerbo mi vas biše milo;
muke, trude, progonjen'ja
  od mojega porojen'ja,
za vas trpih dobrovoljno,
  i krv prolih zadovoljno;
umrih za vas na križ sveti,
  jer bihote grihom speti;
s otcem bogom ja vas smirih,
  blud idolov zemlje stirih,
i skazah vam viru pravu,
  da ulizete u vičnju slavu.
To l' je plaća mojih dari

432 znana] *rkp.* znanya 438 prli] *rkp.* pali

i scinjen'je božjih stvari,
da se u grihu umnožaste
a poboljšat ne hajaste?
Pri zgodiste svitu svemu,
ner zakonu vi božjemu,
oholiju svuda steruć,
slasti tila vazda žeruć.
Božje vazda, kako htiste,
zapovidi pogrdiste;
od zla poni, ko hti obrati,
tko se more ispričati?
Za to s pravdom, ka je u meni,
bit imate osujeni.
Nadahnuh vas, da činite
dobro svako, zlo ostavite:
nadahnutje odpustiste,
grih vrh griha naprtiste;
ne ostaviste zla činjen'ja,
dostojni ste osujen'ja.
Od toga vas pogibila
ustavljahu svetih dila,
svetih otac pripovisti:
vi ne imiste u sebi svisti.
Pokol htiste krivo živit,
vazda ćete u paklu cvilit.

Oholi grišnici obranomu umiljenomu govore:

Brate dragi, reci meni,
za č ste s desne vi dozvani,
a mi s live, buduć s vama
i mi od Eve i od Adama?
Taj razluka nam skazuje,
da nič dat vam odlučuje
Isus, ča nam ne će dati,
kim no veli s live stati.
Da vi, ki ste bratja naša,
otvorite usta vaša,
ter molite, da bog i nas
s desne zove kako i vas;

jer sumnjimo, da smo zgibli,
pokol smo se s live zbili.
Od straha nam trepe uda,
bojeći se božja suda:
vi hodite njega molit,
jeda nam će milost stvorit.

Obrani umiljeni odgovara oholim tako:

O nevoljnici svi koli,
tko t' je, da se za vas moli?
Da se bogu ponižite,
a oholiju ostavite!
Koko naše govoren'je,
da pustite zlo činjen'je?
Poniženih bog pomaga
a oholih odnemaga,
ki no išću nike vlasti,
ljudske hvale tere časti,
progoneći dobre ljudi,
ne hajući božjih sudi.
Više inih htiste biti,
za to vam je niže iti
u onu propast najstrašniju,
gdi je škrip zubi, plač očiju.

Zavidljivi grišnici govore ljubeznivim:

O ki ste se s desne stali,
niste li u grisih vi upali?
I vi na svit biste oholi,
pustiv uzdu tila volji:
za č nimate biti i vi
osujeni, kako i mi?
I još su tuj mnozi od vas,
ki zgrišiše veće od nas.
Ka je pravda tih božjih dil,
da je listo vam grih prostil?
ter vas prijal na milosti,

508 svi koli] *rkp.* svi ki koli

a nas pustil u žalosti?
Teže nam je dobro vaše.
ner zlo trpit u vik naše.

Odgovaraju obrani ljubeznivi zavidljivim:

Živit na svit ne zgrišaje
ne more se, istina je;
da pri smrti tko grih pusti,
a ufan'ja ne popusti,
tere počne dobro činit:
milost mu će bog poklonit;
pokajanu ispovidi
reći mu će: „ka mni pridi,
„hod' se sa mnom veseliti,
„jer si ostavil zlo činiti,
„i za meni jošće zgodit,
„pravim putem poče hodit."
Da vi vazda u razbludi
žijuć na svit u zle ćudi,
ne htiste se pokajati,
ni od griha ustavljati.
To je uzrok, da prokleti
bit hoćete, a mi sveti.
Bolite se dobrom našim,
tim je teže mukam vašim;
taj zavidost vas i trudi:
vas zlovolja nam ne udi.

Srdit grišnik govori obranomu tihomu ovako:

O ki biste na svit tisi,
kako dite, ko još sliši:
pri trpiste naše gnivi,
sad ste vidit veće živi,
kako da b' vam drago bilo
zlo, ko trpi naše tilo;
naša duša tolikoje,
ka ne ima jur ogoje,

556 bolite] *u rkp* boliti

da većma se boli, jer svih
  sad vas gleda tuj veselih.
Mi imamo žalost mnogu,
  vi ste u milost jur pri bogu;
da za ljubav iskrnjega
  pomolite za nas njega.
Ini li smo narod ner vi,
  da ne imamo s vami stat mi?

Obrani tihi odgovara grišniku ovako:

O sržbeni puni jida,
  da nimate vi još stida,
protiv nam se li srditi
  i osorno govoriti!
kako ćete da bog sliša
  rič srditu, ka ne tiša?
Protivni ste nam i bogu,
  jer nosiste tvrdost mnogu.
Mi smo s bogom jedne volje,
  ki nam daje dobro i bolje.
Ča je ugodno gospodinu,
  nam je drago u istinu.
Drago mu je osudit vas,
  za to i nam tuj vidit vas.
I ako se vi zlovoljiste,
  jer veselih nas vidiste,
to je vekša vaša muka,
  ka vas gorko svih sad skluka
cića srca stanovito,
  ko je u vas prisrdito.

Lini grišnik govori obranomu hrlomu:

U nepomnji ter linosti
  pasihomo naše kosti,
na rabotu vazda mrzli,
  a na praznost vele hrli;
u perene meke speći,

567 ogoje] *rkp.* ogye

češuć trbuh ter ležeći,
drugda sideć za trpezom
miniše obid i s večerom.
Toko dobra htismo imati,
jisti, piti ter ležati,
ne misleći mimošasna,
ni sadanja ni došasna.
Za to u bogu ne ufasmo,
za spasen'je ne hajasmo.
Planita nas na toj sudi,
pod kom no nas mati rodi.
Svaki bo je one ćudi,
ko mu zvizda sva prisudi.
Naša poni ni krivina,
da je naša duša lina.
Molite se poni za nas
ki stojite s desne od nas;
jere vas je bog poštoval,
jeda da bi nas pomogal.

Obrani na dobro hrli odgovara linim:

Bogu, sebi ter istini
protiveći, sobom hini
svaki od vas, ki planitam
uzrok daje, da ni svistan
u dobroti dila, koga
jest na nebi plaća mnoga.
A gdi je slobod zla i dobra,
ku vam da bog s nebes zgora,
da morete učiniti,
ča budete sami htiti?
Inako bi dobri i zali
jednu plaću svi imali.
Za mani bi pisma sveta,
da bi zvizdom duša speta;
silom dobro da bi činil,
ne bi plaće dostojan bil.
Protiv volji da bi bio zal,
ne bi nigdar muku bog dal.

da jere svim slobod poda,
  dobrim dobro, zalim zlo da.
I za to ste s live stali,
  ki ste vrime upušćali,
dobra nigdar ne učinivši,
  ner v linosti priživivši;
izvit imit ne morete,
  kuda htiste, tuda grete,
u pakleno donje stan'je:
  moliti se za vas man je.

Lakomi grišnik govori obranomu milostivomu:

Nepravo je sad izgubit
  sve, ča iskasmo s trudom dobit,
u kvatirnih svu noć i dan
  pišuć razlog; sve bi zaman.
Pate s vami, kako htiste,
  činili smo, dobro viste,
kad je bila vam potriba
  pinez, robe ali hliba,
ali koje stvari ine;
  vam podasmo bud i cine,
ča naj draže mogahomo,
  jer dobiti hlepljahomo.
A da vam je manja muka,
  čekasmo vas vrh poruka;
ali zaklad vazam jure,
  da ne zginu naše ožure.
Za to sržben nima biti
  bog sad, ni nas osuditi.
Dovolje smo mučni bili,
  na svit malo jili i pili,
račun čine u svako vrime;
  to ni bilo malo brime.
Ostavismo mnogo blago,
  sad je naše tilo nago.
Blago naše uživaju,
  ki nas jure zabivaju.
Dobro inim ostavismo,

sebi ništar ne opravismo.
Za to molte, da nam ne da
veće muke jur bog sada.

Obrani milostivi odgovara lakomomu ovo:

Za to blago odbigoste,
jer ponit ga ne mogoste;
nazih pokri greba spila,
sobom noseć listo dila.
Nikomure ne činiste
dobra, koga ne hiniste;
od svakoga kupeć dosti,
glojuć meso der do kosti.
Blago vaše bog vaš biše,
srce vaše ko želiše,
koga nigdar ne bi sita
volja vaša po sva lita.
Za inih se vi trudiste,
sami sebe osudiste.
Taj trud biše od skuposti,
za to hodte u tamnosti.
Jer kajan'je ne činiste
zla stvoren'ja, ko činiste,
pinez vazda li želeći,
bogu časti ne čineći.

Žrlac grišnik govori obranomu trisnomu:

More l' biti, da će i nas
osuditi Isus danas
ciéa pitja i jiden'ja
tere grla nasićen'ja?
Za isto tilu nastojasmo
a za dušu ne hajasmo;
da ini ni grih u nas bil,
to zna on, ki je tad na sud sil.
Da vi, ki ste polag njega
s desne strane, molite ga,

674 inim] *rkp.* inih 695 zla] *rkp.* za zla

da nas s vami ne razluči,
pokol sud svoj on odluči.
Budi da se pokajati
i od toga se spovidati
ne hajasmo, držeć da grih
to je najmanši oda svih.
Li vi, ob desnu ki sidite,
vi nam milost isprosite.

Obrani trizni odgovara žr'ocu ovako:

Ti pritili vaši boci
zaslipljuju duše i oči,
kako i tada kad užancu
imahote pasti pancu.
Tej trbušne vaše vriće
pripune su svake piće,
ter vas čine u tom erat,
držeć mao grih mnogo žerat;
i čudno vam jest viditi
da će bog vas osuditi.
Da nudir se spomenite,
tere dobro razumite,
kad cić grla u raskoše
ne hajaste živit loše,
svaku kripost pogrdivši,
svaku tamnost obljubivši;
jer zaliho piti i jisti
ki će čovik, nima svisti.
Na č ga godi volja pride,
kako i prase u brlog ide;
od boga se ne spominja,
jere ino ne pomina,
ner kako si jio jarebice,
tusto meso i kobasice.
Jistve i vina svake slasti,
to su vam bile dike i časti;
u tom vaše vrime projde,
za to s live bog vas ojde.
Jisti, piti tere spati

a ne htiti žežinati,
uzrok jesu vaših trudi,
ke godi vam bog osudi.

Bludnik puti govori čistomu ovako:

Od puti nas bog je stvoril,
i pokol je tako hotil,
nismo veće sagrišili,
ki smo puti hot slidili.
Ne mogosmo protiviti
volji njeje ni se riti;
sila j' veća nje ner kralji,
papi jošće i gardinali.
Za to molte za nas boga,
znajuć puti moć je mnoga.
Mnozi su od vas toj skusili;
da bi se oni daj smislili,
moleći se bogu za nas,
da odvrne gniv svoj od nas.

Čisti obrani odgovara bludniku puti:

Bog ki vas je u put stvoril,
zakon vam je dati hotil;
i toj kaže crikva mati,
muž i žena da ima stati,
matrimonij svet štujući,
viru vazda uzdržući
Za to nima sad skužan'je
puti naše pritezan'je.
Ako sili nje protivit
ne mogoste, da njoj zgodit:
mogahote oženit se
i zakonom priživit se.
Tim ne biste sagrišili,
nere manju plaću imili
od onihe, ki cić boga
ostaviše taj i mnoga;

733 nima] *u rkp.* ima

i ako je ki od naših,
ki je drug bil dilom vaših,
prvo je spovid učinio,
nere je svita priminuo,
pokajao se i bolio:
za to mu j' bog oprostio.
Da vi steći u brlogu
i u nečistoću vašu mnogu,
jer se nigdar ne kajaste,
za to s live sad ostaste.
Za to ćete ognjem gorit,
komu konca ne će jur bit.

Angel jedan govori svetomu Bernardinu:

Od tih sedam grihov, ki su
smrtni zvani i smrtni su,
svi ostali grisi i ishode,
ki se u ljudeh zlih nahode.
Za to sveti Bernardine,
ki govoreć dobro čine
pripovida uzročeći
zlobu a kripost uznoseći,
hteć da budu sve blažene
ljudske duše, muži i žene,
sve uzroke sada spovij,
osujeni ki su ovi,
ki no s live strane steći
ne pristanu li tužeći.

Sveti Bernardin govori grišnikom ovako:

Ki čineći zlo i gore
priminuste pres pokore,
sudac pravden bog istini
sudom svojim vas ne hini.
Dostojni ste zla svakoga,
jer srdiste vazda boga,
grihe vazda li čineći

780 prvo] *rkp.* pravo 786 jer se] *rkp.* da ga.

a od grihov se ne boleći.
Hude misli, zla činjen'ja
uzrok jesu osujen'ja.
Progoniste nejačega
bijuć, moreć iskrnjega;
sela i grade obrubi ste,
ni tim skupost nasitiste;
svake smetnje i neskladi
jeste bili vazda radi;
krv pravoga prolivaste
a smiljen'ja ne imaste.
Mnoga huda još činiste,
népravde se ne ukloniste.
Protivnici biste dobrih,
osudiste krivo mnozih;
sila vaša i nepravda
rasap biše svega grada.
Opsovaste boga i svete,
sad su duše vaše klete.
Puti vaše nečistinjici,
u svem božji nevirnici.
Vaše ožure, vaša skupost,
svu oslipi u vas mudrost;
zabludiste još od vire,
poluvirstva li prostire.
Rugaste se svetim pismom,
smih činiste božjom crikvom.
Da vele t' je bog ustrpljiv,
ki vam onda ne sla svoj gniv;
ner vas čeka vele milo,
jeda pustiv hudo dilo
pomolite njega svitlost,
da prošćen'ja da vam milost.
A vi li u zlo nastojaste,
boga ništar ne hajaste.
U vas hinbe ter izdan'ja,
u vas kriva prisegan'ja;
kriva mira, krive kvarte,
žara, igre tere karte;

licimirstvo, rufijanstvo,
laža, objist tere pjanstvo,
i krivine sve ostale
do smrti su u vas stale:
sad su ovdi svim očite,
ka je plaća tomuj, vite.
Tarat vam je jur` zamani ;
na zlo biste vazda dani.
Za to ki ste sada livi,
gorit ćete u oganj živi.
Ne ufajte nigdar izajti,
ondi vam je sve dni stati.

Isukrst govori onim od strane desne:

O vi s desne strane stali
i blagoslov jur imali
otca moga, da kraljevstvo
uzdržite, gdi blaženstvo,
jer obrani biste meni,
svi kripostju urešeni,
pomagaste vazda uboge,
a sad plaće primte mnoge.
Lačna mene napitaste,
žadnu meni piti daste;
prijaste me na stan gosta
a naga me odiste dosta;
nemoćna me pohodiste,
i od uze odkupiste:
za te stvari i dila takaj
stati ćete sa mnom u raj.

Odgovaraju obrani Isukrstu ovako:

Dragi mili gospodine,
pri ner ovo vrime mine,
povidi nam, kad vidismo
tebe lačna i nasitismo?
kad li žadna napojiti
htismo i gosta nastaniti?
kad k nemoćnu hojahomo

al od uze odkupljahomo?
Toj nam povij, jer ne znamo,
po čem plaću tu imamo.

Isus odgovara obranim s desne strane:

U istinu govoru ja vam,
te dobrote sve vaše znam:
ča činiste komu mojih
najmanjšemu miluje njih,
sve ono meni vi činiste;
tim su duše vaše čiste.
Milosrd'je sada vaju,
prijat ćete plaću u raju.

Isukrst govori grišnikom s live strane:

A vi, ki se grihu oteti
niste htili, o prokleti,
ki ste s live sada strane,
jer su smrtne vaše rane:
otidite jur daleče,
da vas oganj vičnji peče,
ki je pripravljen crnim d'javlom
i nevernim zlim krstjanom.
Jere dila vaša huda
dostojna su toga osuda:
ne daste mi lačnu paše,
ne daste mi žadnu čaše;
gostom hodih meju vami,
da ne imah stana s vami;
naga mene ne odiste,
ni nemoćna pohodiste;
u tamnicu trudno življah,
od vas pomoć nigdar nimah.
Tvrdi srca, oto danas
osveta je došla vrh vas.

Odgovaraju osujeni Isukrstu ovako:

Gospodine, kada gladna
vidismo te ali žadna;

ali gosta, ali naga,
ter ti ne dasmo svoga blaga?
ali nemoćna u uzi,
ter ne bismo tvojoj službi?
Nigdar t' u tom ne vidismo,
i za to te ne služismo.
Da bismo te u tom vidili,
pomoć bismo t' učinili.

Isus odgovara grišnikom osujenim ovako:

A ja u isto dim to vam svim:
ča ne daste manjšim mojim,
toj ne daste meni tada;
za to u paklu greste sada.
Toj su sada sudi moji,
da otidete svi u trudi,
gdi su muke vele gore,
nere človik izreć more.
Jere u vas ni smiljen'ja,
tvrji driva i kamen'ja.
Na tuj tvrdost vašu mnogu
smiliti se ja ne mogu.
Otidite od mene poni,
kamo no vas sud moj goni.

D'javal Kalabrin vodeći osujenih govori ovako Dminosu i ostalim d'javlom:

O Dminosu, sej zlo sime,
ko ne štova božje ime,
hote od boga hti odpasti,
dobih hinbom i napasti.
Evo grede stati, gdi no
ne čuje se ništar ino,
nego jauci i žugori,
plači, muke i umori.
I mi ćemo s njimi stati,
a ti im ćeš misto najti;
kako ki dostojan bude,
takov u stan da se zbude.

924 u tom vidili] *u rkp.* u tom mi vidili 946 žugori] *u rkp.* scchugori.

*

Dminos odgovara Kalabrinu ovako:

Znate, da su mnoga mista
od naroda prinečista,
razlućite muke i stvari:
ki se peče, ki se vari;
druzih krupe primlaćuju,
druzih u led svih smrzuju.
Za to jur tih kih peljate
odvedite kamo znate.

Jedan d'javal govori oholomu osujenomu:

O ti oholi, ki se više
svih hotiše, bit ćeš niže:
hodi doli na dno pakla,
na dno doli deri do tla.

Drugi govori zavidljivomu ovako:

A ti, ki no biše vesel
zlu tujemu, dobru dresel:
hod u mukah, u ke si zvan,
gdi je kajan'je svako zaman.

Treti govori srditomu osujenomu:

Ti srditi i osorni
i svakomu li zlotvorni
veli t' srce, ko te smami,
da ulizeš u taj plami.

Četvrti govori linomu osujenomu ovako:

I ti tamo poj linčino
gdi s' dostojan, ne čin' ino,
gdi no t' ne će bit pokoja,
da rabote der do znoja.

Peti govori lakomomu osujenomu ovako:

A ti, ki no želeć blago
čini ožuru i ča t' drago,
činit ću te pineze pit
jere jih nigdar ne bi sit.

Šesti govori žrlcu osujenomu ovako:

A ti žrlče sladokusi,
oplasnuti će ti trbusi;
kad se kusa budeš hvatat,
kus od tebe bude skakat.

Sedmi govori bludniku osujenomu ovako:

A ti prasče prinečisti
ki no nima u sebi svisti
da se ustaneš od brloga,
griha i bluda putenoga;
skoči doli u toj jami,
is ke ishodi modar plami,
u koj no je oni kotal,
u ki sumpor vre i pakal.

An'jel govori puku ovako:

Sestre i bratjo bogu mila,
ki ste došli vidit dila,
·ka će biti tad iznita,
kada dojde konac svita.
Vijte onih s desne steći,
gdi se gredu veseleći
sa angeli u vičnjoj slavi,
jer su bili bogu pravi,
od grihov se pokajali
i popom jih spovidali.
Bog jih prija svih na milost
i vikovnju da jim radost.
Paka vijte, kako plaču,
ki dobrotu svaku tlaču,
svako vrime zlo živeći
a kajan'ja ne čineći.
Pognani su u muke pakla,
gdi su guste tmine i magla;
gdino oganj vazda gori,
ki jih žeže ljuto i mori.
Te razmisli u pameti,

ponizi se i budete sveti;
od toga se li spominte
ter zapovid božju činte.
Od grihov se li spominte,
ni se hinit d'javlu dajte,
ki svakomu daje napast
i u smrt mnozih čini upast.
U zlo svako najpri upadu,
ki se bludu i grlu dadu.
Ti dva griha ki uzopći,
trudno ih će pustit moći;
jer ča ih veće pogafljuju,
to se većma naslajuju;
ki li se u njih jur zavikne,
o koliko trudno odvikne
od te čaše, ka te truje
i vašćinom svakom spuje.
Čuj se moćno togaj sada,
da te ne ponese d'javal tada;
jer takove človik ćudi
pogrjen je meju ljudi.
Za tim jerbo vele trati
žarom jure rad igrati,
od te igre sve nezgode,
sve hudobe, grisi ishode:
nenavidost, zlo hotin'je,
svade, sposti i ubjen'je;
lupešćine i deran'ja
skončan'je svega iman'ja.
Ostavimo riči ine,
duša najveće u tom gine;
za to ki su u toj mriži,
d'javlje zanke jur obriži
i počni se boga bojat,
boga ljubit, boga štovat;
i gdi budu ini igrati,
ne htij ondi ti gledati,
vazdi od igre grih pogrdi
a u dobrotu srce utvrdi.

A na konac svim općeno
  bud vam ovo sad rečeno,
od višnjega boga strane:
  svak se čuvaj take skvrne,
čuvajte se u pakal pojti
  a nastojte k bogu dojti
u kraljevstvo, gdi je svitlost,
  gdi je svako dobro i milost.
A sad vas ću s blagoslovom
  svih pustiti pojti domom,
da križem se zlamenajte
  i kolina prigibajte,
tere svaki rec' oče naš,
  da se on smili na grišnih vas;
i još zdravu s tim Mariju,
  od svih svetih milosniju,
neka moli za vas boga,
  da vam prosti griha mnoga,
i na milost prime gori,
  gdi su angelski svitli zbori.
Pojte i budi s vami zlamen
  sveta križa u vik amen.

Govoren'je sv. Bernarda od duše osujene.

Počinje Bernardo sveti svrh suda jedne duše.

Slište dobro ljudi umrli,
ki ste na zlo vazda hrli,
ki činite, duša tilo
da posluša na zlo dilo,
na priliku koju stvori
vični cesar, ki je gori,
i za koju jošće dojde
i umriti na križ pojde: —
svi vi slište čudo sada,
dušam vašim bit će tada,
ko duhovno vidih speći,
na molitvi svetoj steći;
a to od jedne duše i tila
osujena na zla dila.
Na molitvi svetoj steći
vidih telo mrtvo ležeći —
u grob novo položeno,
mnogih grihov napunjeno.
Malo postav po tom toga
pride duša tela onoga;
polag groba poče stati
ter ga s plačem nadjidati,
tužeći se, da cić toga
osujena jest od boga
u d'javalske pravo ruke
i u večne gorke muke.
Po milosti božja dara
tilo duši odgovara;

Opći naslov iz Lucićeva vrtla; posebni iz rkp. „Nauci sv. Bernardina.“ Stihovi 1—10 izvadjeni iz „Nauka sv. Bernardina,“ jer su u „vrtlu“ dva lista istrgnuta. Ovaj je rukopis vrlo pogrešno pisan, s toga i tekst dosta nepouzdan.

osujen'ja da ni bilo
  uzrok njeje prazno tilo,
da slobodna njeje volja,
  ka je od puti u svem bolja.
Tada videć skazan toga
  s pomnjom slište u ime boga,
ter se grihov svak vas boli,
  da bog grihov vas slobodi.

Svršivši govoren'je sveti Bernardin, tada dojde duša k telu z dvimi d'javli i poča vele gorko plakati i telo nadjidati, govoreći njemu ovako:

O nevoljna puti moja,
  kako prostri uda tvoja?
već svet ljubi nego boga,
  i tebi je sada škoda.
Jeda t' se svit ne podloži,
  al ti blago sve ne loži;
sve vladan'je i sve blago,
  cić kih leži telo nago?
Sad dvorani kamo t' biše,
  ki ti verno svi služiše?
Brzo brzo za istinu
  tvoju jakost smrt dostignu!
Nisi sada u kastilih,
  ni u polačah tvojih bilih!
Tvoje blago i tvoja kruna,
  sad tva kuća crvi puna!
Ča t' polače prude i hiže,
  tvoj grob sedam nog ne siže!
Veće sada krivim sudom
  ne ć' suditi ni hudobom;
kuća tvoja, to smim reći,
  svi hoćemo u nju leći.
Jere ja sam stanovito
  tve stvoren'je plemenito;
bog me stvori na priliku
  svoju, — dajmo njemu diku —

58 *rkp.* oćemo; va nju 62 *rkp.* dam njem diku.

i od boga u te dana,
svetim krstom izaprana
opet, puti o prokleta,
svimi grisi ka si speta.
I za to sam sad pritužna
s mojim bogom ja razlučna,
da reć mogu po nezgodi:
ajmeh za č me mati rodi.
Ajme iz tebe za č ne izidoh,
on dan, kada u te pridoh:
neka bismo ne upali
u živ oganj, ki me pali.
Toj spovidam, nije čudo,
o prokleto tilo hudo:
dokle živih na svit bludno,
ne da činit dilo prudno;
da vazda me na zlo svako
ti potica vele jako.
Za to ćemo vazda stati,
vični oganj uživati.
U velikih mukah stoju
za hudobu, tilo, tvoju;
i vazda ću u njih stati,
nigdar konca ne imati.
Znaj, jazici i svi ljudi
ne bi izrekli moji trudi,
ke u paklu trpim doli,
gdi su tuge i sve boli.
Gdi su t' zemlje s vinogradi,
turne, kuće, ke sagradi?
Gdi su t' perle tere oka
mnoge cine od istoka?
Gdi su t' zlati sad prsteni,
gdi kolajne ali venci?
Gdi su t' pinezi sad mnozi,
koji bihu tvoji bozi?
Gdi su sada tve postelje

77 živih] *rkp.* živit 80 ti] *rkp.* chi 87 znaj] *u rkp. bez smisla rieč* tagnu.

bile tere priperene?
Gdi su t' haljin sad promine
svake vrsti tere cine;
gdi li kupe ter bacili
srebrnoga kova cili?
Gdi su t' drage sad pomasti
ali specje svake slasti,
kim jizbine načinjaše
a ubozih zabivaše?
Nisu t' ptice sad ni vina
na stol, ribe svake cina:
pića sad si gnusnih crvi,
tvoje tilo u prah leži.
Toj bo božja jest odluka,
taj zgrišen'ja čeka muka:
viku krit se u toj komori,
u ku ležiš nosom gori.
Pokrov, ki t' je pri tve usnice,
nosa ti se mal ne tiče;
oči tvoji sad prilipi
zatvoreni stoje slipi;
jazik muči, ne govori,
koji grihov mnogo stvori.
Ni nijedno tvoje udo
ko ne plače, tilo hudo!
Koja godi ti po zlobi
krivo skupi tere dobi,
sve toj jedan hip jedini
tebi vaze ter poplini.
Prijatelji svi otidu
ter od tebe svi pobignu.
Tvoja žena draga i mila
plač je jure ostavila;

99—100 *u nauci Bern. glase oba stiha drugčije:* Gdi su t' postelje i žepita, sve te minu po sva lita. 104 cili] *oba rkp.* cini. 105 gdi su t' sada drage masti *Nbern.* 106 ali specje] ali miris *nbern.* 110 svake cina *u vrtlu* ni sa svima *nbern.* 112 u prah] v prahu *nb.* 115 viku krit se] *rkp. vrt.* uicnelytse, *nbern.* uich nehtise 117 *i* 118 *nema u nbern.* 129 *i* 130 *u nbern.* prijatelji otidoše ter od tebe pobigoše 132 jur je tebe pozabila *nbern.*

njojzi sega svita radost,
  hoće odniti svaku žalost.
Ne ufaj u rod, da te iskupi,
  komu blago tvoje pristupi;
tvoji pinezi, zemlje i hiže,
  cića kojih plač se stiže.
Žena s sinmi ka je ostala
  sada, ne mnju, da bi dala
sedam vreten zemlje iz ruk,
  da iskupi tebe iz muk,
ke trpiti mi imamo
  u paklenom oguju onamo.
Rec' mi puti tužnovita,
  jes' li u čem stanovita?
Ka je hinba i nepravda
  sega svita tašća slava,
ka mnozimi čudni grisi
  oskvrnjen'je t' poda, gdi si?
Ne odiva tvoga kipa
  sad nijedna halja lipa,
dva pineza prodal ne bi
  halje, ke su sad na tebi.
Ne prinose t' sada vlasti
  tve dohotke tere časti;
oda svega blaga i slave
  poni sobom kus postave,
kom si sada ti zavita
  pićo crvi gnusovita!
To je plaća sada tvoja
  sega sveta ku dostoja.
Budi sada da ne ćutiš,
  da hoć paka, kad se uzmučiš
u paklenih mukah doli;
  a to kad se ov svit skoli.
To proroci prorokuju,
  sveta pisma svidokuju.

133 *u oba rkp.* njoje. 147 nepravda] *u rkp. vrtlu* ne prava. 150 *u vrtlu* oskvrnjen'jc bidan gdi si; *nbern.* poda meni puti trudni. 161 *i* 162 ***nema u nbern.***

Jur te ne ću nadbijati,
ni već s tobom totu stati.

Tada ustavši se tilo srdito po božjemu dopušten'ju reče duši ove riči tako:

Tko me ovo napastuje,
na mom stanu tere psuje;
ali ima smin'je u ruke,
da me goni van iz kuće?
Jeda s' duša moja mila,
ka si tako besidila?
pokazati hoću čisto,
da ča praviš, nije isto.
Jednim dilom pravo kažeš,
a druzime čisto lažeš:
mnogo krat t' činih zgrišiti,
u istinu ne ću skriti;
i da pustiš dobra dila,
prikosa je moja bila.
Da na dilo ako hudo
dušu vodi put, ni čudo;
jer svit ovi i hudobe
čini zgrišit puti mlobe
ter bi bolje ne rodit se
na svit ovi ne hinit se
i da u družbi hinbe budu
potaknuti put priludu;
tad vašćinom, cić kih stvari
dušu svoju put privari.
Jere tud'je put zlo slidi,
kako i vol kad travu vidi.
Tako i ti reče toliku,
bog te stvori na svu priliku
dobru, mnogo plemenitu,
i razumnu, izvrstitu;
da me, da sam raba tvoja,
a ti da si ma gospoja.

172 psuje] *vrtal piše i opet* spuje. 188 *uzet iz nbern; gdje se čita:* čini zgrišit duše mnoge; *u vrtlu glasi ovako:* pun je sada do istine 189 *i* 190 *nema u Nbern.*

A ti, ako moja biše
  ti gospoja, znat imiše,
da me imaš ti vladati;
  za č mi u zlo hti zgajati?
Za to meni bi podobna
  vazda u dila nepodobna.
Umrlo se nima tilo
  uzročiti u zlo dilo,
nego duša, služit koja
  hti, njegova bit gospoja.
Gladom, žajom ter nespan'jem,
  čistim srcem ter fruštan'jem
duh put ima kaštigati,
  ako hoće kraljevati:
koja jošće čim življaše,
  pomoći se još mogaše.
Ako duša put ne mori,
  tud'je tilo tad uzgori;
tud'je moćno još se smami
  sega svita raskošami.
Put, koja se rasrjuje,
  sama ne zna zlo ni čuje.
Ki se uzrok u mni najde,
  vid' po tebi najpri izajde.
Kad put pozna, ča duh hlepi,
  toj stvoriti tilo trepi;
po tom tilo uzrokuje,
  tko ju u tom nasliduje.
Od zgrišen'ja uzrok bi duša,
  ka misliti najpri kuša,
ča god tilo kada mlobom
  stvori grišno ter hudobom.
Veće s' dake ti zgrišila,
  pohotin'ju slidiv tila,
ko je grdo i nejako
  i prignuto na zlo svako.
Već se ne ću prigovarat

207 podobna] *u rkp. nbern.* pogodna. 231 *i* 232 *nema nbern* 233 mlobom] *rkp. nbern.* mlobno 134 hudobom] *nbern.* hudobno.

ni se s tobom naprid karat,
jer me crvi grizu ovoj;
pojdi tja, jur veće ne stoj.

Tada duša odgovori tilu srdito govoreći ovo:

Još ću s tobom ja postati
i vrh toga desputati.
Tko te nauči tilo umrlo
govoriti tako vrlo?
Od kud ludo tere smamno
i u svakoj himbi tamno,
ništar manje za sve ukori
pravo u mnozih odgovori?
Da imaše t' meju ine
vladat tvoje pohotin'je;
prignuše te tve mlobšćine
na blud svaki i tašćine,
i podložne sa svim svitu
ne trpiše mu bakitu,
kad te htijah nejiden'jem
pedipsati ter nespan'jem.
Da da sega svita bludost
primagaše tvoju ludost;
svakoj jošće ti tašćini
nastojaše i vašćini.
Pa ta put ti za istinu
uze meni gospoštinu,
i po tvojoj ti oblasti
prignu mene na sve lasti;
i u gorku jamu hiti
is ke veće ne ću izlisti.
U ovom se kriva čuju,
to ti očito svidokuju:
ja budući tva gospoja
pohotin'ja ne uzbih tvoja.
Da ti, ki me u grih steže,
mnju, da zgriši vele teže.

260 ludost] mlobnost *nbern.*

Da bi, puti, d'javla bila
  skaževan'ja pogrdila,
kako one ljute zmije
  zaklinjavač kih pobije;
i nauke da bi bila
  rado božje obslužila:
onda bismo rado gori
  meu svetimi stali zbori.
Ova, ka ti svit zgajaše
  i dug život obitaše,
od boga se ne pomnjaše,
  jer umriti ti ne mnjaše:
za toj tebi smrt donese,
  kad se u grih ti ponese.
Himbeni je jere ljudi,
  dim za isto, ov svit hudi.
Ki ga ljudi veće dvori,
  tih zlom smrtju pri umori
i poda jim za raskoše
  smrad i crve vele loše.
Prijatelji ki ti biše,
  na svitu oni kad živiše,
viditi će sada veće
  s crvi u grebu tom ležeće.

Tada tilo umiljeno duši govoraše ovako:

Koji mnozim zapovidah
  i u Rime kuće zidah;
ki pineze mogoh skupit,
  oka, perle, zemlje kupit;
ki mnjah jošće sudit ljudi,
  dokle na svit živih hudi:
mniš li, da mnjah u greb pojti
  a sve blago drugu ojti?
Ajme ne mnjah stanovito;
  da sad vidim to očito,

280 rado božje] *tako u nbern*; *u vrtlu*: volju božju 283 ka ti svit] *u rkp. nbern.*: *vrtal dodaje* na: na svit. 287 donese] *oba rkp.* odnese. 288 u grih] *rkp. nbern.* u greb. 304 živih] *u rkp.* život.

da ni blago, ni gospodstvo,
ni plemenito moje rodstvo
tu sad mene ne obrani,
da me gorka smrt ne rani.
Obima se, imaš znati,
griha uzrok ima dati;
ne jednako, da smim reći,
od griha uzrok ti si veći.
Mož li mi ti kazat čisto
te mi stvari, da je isto?
Svaka pamet, ka ni luda,
more znati toj bres truda;
i ti dobro vele toj znaš,
jer od toga razum imaš:
da kripostnih veće stvari
komu višnji kralj objavi,
od togaje veći razlog
vičnji bude pitat vas bog.
Život i razum da tebi,
da gospodin, ki je gori,
u kih ljubav imaš' vidit
tere dobro svako slidit;
da hotijuć prijat kriposti
nimaše slidit me ludosti!
Toj očito svim zapiši,
da od mene t' nisu grisi.

Dospivši tilo ovo govoren'je, tada poča duša sama sebi govoriti:

Meju stvarmi od naravi
ajme za č me bog postavi?
Za č dopusti moć vičnjega,
da stvoren'je budem njega,
pokle znaše njega svitlost,
da ću trpit vičnju žalost?
Čestita je živim bitja,
kojih duša nima žitja;
kad njih tila smrt obali,

318 isto] *u rkp. pogr.* čisto. Stihovi 289—334 *istrgnuti u nbern.*

vičnji oganj njih ne pali.
Da bi hotil vičnji otac,
da je grišnih taki konac!

Opet tilo priča plačući govoriti duši onoj:

Rec' mi jošće dušo brižna,
ča pres tebe put jest vridna?
jeda vidi, da se kreće,
al govori mrtva veće?
Očito je svim toj poni,
da ki žive, duh jest oni;
a put svaka malo prudi,
pokle jure nju bog sudi.
Da bi Isusa ti ljubila
veće boga u sva dila,
nigdar ne bi mlobno tilo
tvoju jakost pridobilo.
Da bi ubozih ti tišila,
prave pravde ti sudila,
i da bi ne bila u bludi
prikladala zlimi ćudi:
ne bi slasti tebe otrovne
prihinile, dim, svitovne.
Ništar manje, jer moja gnjila
za jedno je s tobom živila,
stvari ovde sve koje su,
od boga nam dane jesu:
smrad i crvi u ovoj kući,
ki no totu put glojući,
dokle s' na svit živ ustanu,
i opet se s tobom stanu.
Jer znam, da imam uskrsnuti
i s tobom se opet stati,
kada pride bog da sudi
slavom svojom mrtve ljudi;
kada s tobom živi plamen
imam trpit u vik, amen.

365 *i* 366 *nema u nbern.* 371 *i* 372 *nema u nbern.*

O prokleta smrti jaka,
  ti pod oblast imaš svaka.
Ovo mi se dušo smili:
  jes' li bila u paklu doli?
Rec' mi, tamo ča s' vidila,
  koje stvari, ka li dila?
imaju li ko ufan'je
  u pakleno doli stan'je,
da će vidit kada gori
  Isukrsta u rajskom dvori,
ke se časti u tej strane
  plemenitim ljudem hrane?
Hoće li jim odkup dati
  zemlje, kuće i dukati?
Nigdar nitkor ne pomisli,
  da će veće van izlisti;
da vazda se mučit doli,
  gdi no jesu svake boli,
kojim ne će biti konac,
  mučiti se u ov dolac.
Pod zemlju će sada ovde,
  dok im sudac bog tad dojde;
ča bog odluči, to će biti,
  i to ćemo svi trpiti.

Duša odgovori i reče tilu vele gorko plačući:

O nevoljna puti moja,
  tve pitan'je bres razloga.
Pokle ulizu jednoč doli
  u paklene duše boli,
ke u grisih jesu umrli
  i paklenih muk dopali:
za sve blago, ko pušćaju,
  odkupljen'ja ne imaju.

381 smili] *rkp. nber.* umoli. *Mjesto st. 391—402 dolaze u nbern. ova četiri:*

Ter te otme d'javlom time
  i u raj te gori prime;
ne će li jim odkup dati
  zemlje, kuće i dukati.

*

Njim ne prudi molbe mnoštvo,
  puti žežin ni almoštvo.
Da bi virni svi molili,
  popi, fratri svi postili;
i da b' htili dat sve blago,
  sve koliko srebro i zlato:
ne bi mogli jednu samo
  iznet dušu, ka je tamo.
Prošćen'ja bo božja nima,
  kih paklena muka prima;
jer pakleni ljuti d'javal,
  jedne duše ne bi prodal
za vas kolik saj svit ovi,
  iz njihovih pojt okovi;
ne bi pustil u pokoji
  za mal hipac da postoji.
A ča pitaš vele vlasti
  ke njih čekaju tam časti,
stanovita u tom budi,
  pravda božja da osudi:
da našega svita okolu
  ki na najvišem sidi stolu,
vržen doli na vrat trupi,
  volju božju kad pristupi,
veće nego za nevolju
  ki ne čine božju volju.

Dospivši duša govoren'je dojde jedan d'javal i poča nju biči fruštati, govoreći njoj:

Hoć viditi i kušati,
  ke ću t' muke zadavati,
jer od boga pomnjil' nisi,
  za to sada tim se utiši.
To t' jizbine, to t' pinezi,
  to t' oholstvo, sideć s knezi:
a toj s njimi kad sijaše
  a za boga ne hajaše.
Sada trpi ove muke
  i udorce od me ruke.

Sada dojde drugi d'javal s manistrami pakla i udri onu dušu u obraz i reče ove riči:

Ovako se oni štuju,
ki naš posluh obslužuju;
ovu plaću svi dostoje,
ki u grisih vazda stoje.
Svi čekaju ove časti,
ki zbiraju svita slasti;
ki se dobru na svit daju,
a za boga li ne haju.
Ni još ne znaš ti sa svime,
koliko smo harni time,
tko god virno naju dvori,
od grihov se ne pokori;
jer od naših jošće ruku
sto krat veću trpi muku.

Kako d'javal dospi govoren'je, tako duša zavapi k Isusu s plačem i reče:

O Isuse, pomozi me,
za prislavno tvoje ime:
ti me otmi d'javlom iz ruku,
za ku s' trpil na križ muku.
Izbavi me ove boli
za krv svetu, koju proli.

Dospiv duša nevoljna, pride treti d'javal imenom Kalabrin s ognjem oko duše i reče njoj govoreći ove riči:

Odašlo je jure vrime
zvat na pomoć božje ime,
d'javlom tebe iznet iz ruku,
da ne trpiš našu muku.
Pravda hoće sada tako,
da to trpiš, ne inako;
na t' za vele tvoje slasti
tere čudne vele časti.
Jere posluh naš obsluži
a z bogom se sad razdruži:

448 *rkp. vrtal piše* ne obslužuju, *ali nbern. bez* ne *sr. stih 475.*

za to voli s nami stati
i pokoja ne imati.
Jer za svita svaku radost
uživat ćeš vičnju žalost,
da ti nije nitkor takmen
po sve vike vikom, amen.

Tada duša li vapijaše Isusa i majku njegovu i svetoga Ivana krstitelja, plačući govoreći ovo:

Još te molju ja Isuse,
pozri na me gorke suze,
ne daj mene razdrit sa svim
prinečistim d'javlom ovim.
Milosrd'je gdi je tvoje,
ko nadhodi grihe moje?
Za sve jer sam grišno živil,
li tvoju sam viru imil.
Ime tvoje ne zatajah,
ako prem se s tobom svajah;
tvojoj slavi nije dika
nijednoga smrt grišnika,
navlastito kada s kriva
milosrd'je tve priziva.
Od sebe me ti sad poni
Isukrste ne odgoni;
da otmi me ovim lavom,
ki me dile s tvojom slavom.
Molim tebe slavna divo,
pozri na me milostivo;
moli za me sinka tvoga,
da me izbavi truda ovoga,
jer će t' milost svaku dati,
ku god budeš ti pitati.
Ne srdi se daj ti na me,
pomol', gospe, sinka za me;
grišniku mi pomoć daj ti,
ti, koja si božja mati.
I ti Ivane krstitelju,
priporuč' me spasitelju,

da se na me on sad smili,
ter me otme d'javljoj sili.
Jer od njega i ti moreš
sprosit milost, ako hoćeš;
pomoli ga za me sada,
jer se duša ma raspada
od bolizni tere muke,
ku mi daju d'javlje ruke.

Tada blaženi sveti Ivan odgovori duši onoj:

Žal ti mi je dušo tužna,
da si z bogom ti razdružna,
i da d'javlja tebe sila
muči za tva huda dila.
Da kako ćeš, da t' ja stvoru,
al njega da za te molju;
on se meni ne umoli,
ni mi za te milost stvori.
Jur je tebe osudio
za tve grihe, ke s' činio;
ne će opeta pritvoriti,
svu odluku pričiniti.
Nišće manje cića toga
ja ću kušat molit boga,
jeda kako božja svitlost
tebi novu stvori milost,
ter te otme d'javlom time
i u raj te gori prime.

Tada sveti Ivan obrati se k Isusu, pokleknu na kolina moleći se Isusu, govoreći ovo :

O prislatki Isukrste,
koga moći nije vrste,
ovu milost sad te prosim,
a za ljubav, ku ti nosim,
i za kumstvo sveto i milo,
meju nami ko je bilo,
kad te krstih u Jordanu,
tad krstjanom bil dan svanu —
na dušu se ovu smili,

ka vapijuć tebi cvili,
koju mnoštvo d'javal dave,
kako jedni ljuti lave,
za sve da u grisih priminu
i po pravdi u istinu:
kako no se ti Trajanu
milosrd'jem tvojim ganu,
ki bres krsta u istinu
i svih grihov pun priminu.
Svaka bo su tebi uzmožna,
tvojoj moći i podložna;
svako tvoje, bože, dilo
u svemu je pravo i milo;
jer si pravden i dobrostiv
i podnosit ti svaka htiv.

Odgovori Isus svetomu Ivanu ove riči:

Jur stanovit imaš biti,
da t' sam u svem rad zgoditi;
da za to me već ne moli,
milost pitat nije koli,
jer se sud moj ne pobija:
biše za nju molit prija.
Sad je tribi, da za dila
dam joj plaću, ku je htila;
jer je znala na to dojti,
a grih nigdar ne hti ojti.
Za to dragi moj Ivane,
kako t' pravda da me gane,
da joj prostim nje tamnosti?
tvoje molbe jur bud' dosti:
sad ćeš čuti i viditi,
kako ju ću odpraviti.

Videći diva blažena, da Ivan ne more milost imati, pade na gola kolina prid sinkom svojim, njemu slatko, umiljeno govoreći:

Čudno mi je toj viditi,
da se ne hti umoliti,
sladki sinko tvomu Ivanu,

učeniku izabranu;
ki te moli kako i ja t',
ufajući milost prijat.
Milosrd'je steže mene
cića duše te novoljne;
ja te molim, da joj prostiš,
ako ljubav meni nosiš.
Za to sinko htij se smilit,
ako majku ne ć' uvridit.
Ovu dušu meni daruj,
paklenih ju muk obaruj,
za prislatko ime tvoje
ne uhili majke svoje,
i za mliko prsi mojih,
kojim tebe sinko dojih,
i za suze, ke ja prolih,
i za muku, kom se bolih,
kad te vidih križ noseći,
pak raspeta na nj viseći.
Sad ću vidit ljubav tvoju,
i poznati svu moć moju.
Nu se veće ne zadržuj,
molim, sinko, jur se smiluj;
dopusti mi, ča te prošu
za onu ljubav, ku ti nošu.
Milost ovu njoj učini,
ku učini Mandalini,
razbojniku i tolikim,
prosti grihe svim kolikim;
ki su s tobom sad u raju
i vesel'ja uživaju.
I za ku si prijal muku,
ti učini jur odluku:

582 učeniku] krstitelju *nbrn.* 583—612 *nema u nbern., nego mjesto toga dolaze samo ovi stihovi:*

i za kumstvo sveto i milo,
meju vami ko je bilo,
hotij mu se umoliti,
duši ovoj raj podiliti.

583 *u rkpisu. pisana rieč nerazumljiva* yaat, *ako nije* i ja t'.

da ne bude d'javlom dana,
ni njih vlasti prikazana.
Tu te milost, slatki sinu,
majka prosi, a ne inu.

Tada Isus odgovori majci svojoj ovako:

Majko draga, stani gori
ter mi na ovo odgovori:
bih li pravi sudac bio,
da bih ja toj oprostio?
Prineharna duša ova,
koja boga ne poštova,
kad zapovid božju zabi,
da vazda ona grihe čini,
da u raju bude stati,
ka dostojna ni ga znati?
ka bi pravda svetih bila
za njih mnoga dobra dila?
ki se dopustiše prija umriti,
nego bogu sagrišiti.
To dostojno nije slišat,
da se s njimi bude mišat.
Znaš li, majko, koje muke
prijale su moje ruke,
prsi, noge i vas kip moj,
za njoj dati raj neharnoj?
Koja za to i ne haja,
mneći da muk ni, ni raja.
Vas vik živi, zabiv boga,
ne bi sita griha svoga;
da neka se sad pokori
za nje dila, koja stvori.
Za nju, majko, na križ propet
dopustil bih se moguć opet;
da ovo ti moji sudi:
za nju molit već ne prudi,

621 bio] ja bil *nbern.* 622 oprostio] duši prostil *nbern.* 631 dopustiše] *nbern.*, *u vrtlu* dopustile

jer ni vrime sad moljen'ja,
ner za dila osujen'ja.
Za to gledaj tere muči,
gdi sin božji pravdu luči.

Tada blažena diva sinku odgovori ovo:

Pokle pravda hoti tako
i ne more bit inako,
ner da bude osujena
u mučen'ja taj paklena,
ka dostojna jest za grihe
nigdar imit već utihe,
jere tvoje zapovidi
ne hajavši grihe čini:
a ono budi sve to tako,
kako hoćeš, ne inako;
ti odluči, ti osudi,
kako hoćeš, tako budi.

Sada Isus ima dati sentenciju ovoj duši srdito i reče ove riči tako:

O neharno me stvoren'je,
za mani t' je sve moljen'je.
Sada li je prišlo vrime,
zvat na pomoć božje ime,
od koga se zabivaše,
dočim na svit pribivaše?
Čin' da tebe sada iskupi
blago, koje krivo skupi;
pinez zlatih mošnje mnoge,
ke držaše za tve boge,
meni hvale ne uzdajuć,
ni uboge pomagajuć;
ne scineći nikogare,
me milosti tere dare,

Poslije stiha 664 i prije 665 umetnuta je u rkp. nbern oduža epizoda, kako grješnici mole djevicu Mariju, a ona im odgovara; napokon se sklanja na njihove molbe, da im bude zagovornicom pred sinom svojim; za tiem kako ona zbilja moli sina svoga za grješnike, dok se napokon i umoli — a to sve svršuje sa hvalom, koju djevici Mariji grješnici pjevaju. Ovaj umetak valjda ne spada ovamo; i za to je straga naštampan c sebi.

obilato kih za dosti
podah tvojoj neharnosti.
Na priliku mu te stvorih
i na križu za te umrih,
i znan'je ti svete vire
dah i blaga svrhu mire.
Zlobe i grihov tvojih brime
trpio sam dugo vrime,
budući mi sa svim milo
osuditi tvoje dilo;
da kad vidih jur sa svima,
da grih ojti volju nima,
bi potribno, znaj, za isto,
pravdi mojoj dati misto.
Za to ča si sama htila
sad uživaj za tva dila;
milosrd'ja vrime projde,
moje pravde zakon dojde.
Ti si zbiral' slasti svita,
dojde konac tvojih lita,
da d'javalskih trpiš ruku
brez pristanka gorku muku.
I ki na svit sve nevolje
trpi cića moje volje,
da nebeskih pak radosti
vazda uživa izvrsnosti.

Kako gospodin da sentenciju, tako d'javli počaše mučiti onu dušu. Tada jedan d'javal poče govoriti ovako:

Neka trpiš u sem misti,
iz ke nigdar ne ć' izlisti;
rabi ne stoj Kalabrine,
ne čin' hipa da počine
priprokleta ova duša,
koja boga ne posluša:
tuci, žeži nju i pali,
pak ju mrzlom vodom kali,
neka plače ter pripiva
slasti svita, ke uživa.

Tada d'javli oni čas profundaše onu nevoljnu dušu u muke paklene.

Za tim sveti Bernardin poča puku govoriti ove riči tako:

Vidili ste i slišali
svi, koji ste totu stali,
ča je naša put pritužna,
kada z dušom jest razlučna:
smrada tere gnusa vrića,
i nečistih crvi pića;
koju jošće vrhu toga
plaću prima ona od boga,
koja tilu svomu zgaja,
a z bogom se svojim svaja.
I za to vas svih, krstjane,
sad od božje molim strane:
ostavite jur tašćine
svega svita, ke vas hine;
blago grišno ne ljubite,
jere dušu svi gubite,
ner Isusa draga, koji
nag na križu za vas stoji;
u njem ljubav postavite
i njegovo ime vi slavite;
da po smrti duše vaju
vičnje muke ne kušaju,
kako i ova grišna duša,
koju sveza d'javlja ruka.
A ja hoću molit ovoga
Isukrsta propetoga,
da zaradi svoje muke
oslobodi vas d'javlje ruke:
i skrušen'je ko kažete,
ako vi sad ne lažete,
u napridak da potvrdi
Isus naš milosrdni;
da dostojni vi budete
u radosti priti svete
na nebeske strane gori,
gdi angelski jesu kori;
i gdi sunce ne zahodi,

gdi se dobro sve nahodi,
gdi ni tuge ni žalosti,
nego slatke sve radosti,
u koje vas rač' staviti
otac i sin i duh sveti.

(Dodatak iz rukopisa „Nauci sv. Bernardina.“)
I totu grišnici počeše moliti blaženu divu Mariju govoreći ovako:

Zdrava divo, božja mati,
lica tvoja k nam obrati;
obrati se majko mila,
vik si radost naša bila.
Milosrdni oči tvoji,
usliš', gospe, glasi moji:
vas te ov puk, divo, moli,
ti žalosnih nas utoli.
Gospoja si sega svita,
milost daješ, gdo ju pita;
ki su u te verovali,
griha su se varovali.
Iz nemoći i tamnice
pomozi nas o divice;
pomozi nas, pomiluj nas,
i žalosnih utiši nas.
Ne htij grihov ti gledati,
tvoju milost k nam obrati.

Odgovori blažena diva i reče grišnikom:

Nesaznani puče ki si
i neharni mene ti si,
kolike su udovice
tužne ostale i device
svita blaga izgubile,
nesaznane za č' su bile?
Al pravedan moj sin znaje,
on po delih plaću daje.
Dobro svi vi toj poznaste,
milost njega mnom imaste,
ku ti ne hti zatajati,

neg obilno tebi dati;
svaku milost ki je prosil,
od mene ju j', znajte, imil;
k meni su se uticali,
o nevoljah ki su stali.
Ja vam sad to svim govorim,
sinka za vas vazda molim.

Odgovoriše grišnici blaženoj divi Mariji umiljeno i rekoše:

O prislavna divo ka si,
milosrd'je nam ukaži;
kad te an'jel pozdravljaše,
ove t' riči govoraše:
Zdrava Marje, divic kruna,
milosti si božje puna;
da milosti ti si mati,
za to nam je hotij dati.
Ti si diva nad sve dive,
blaženo je tvoje ime;
kraljica si ti nebeska,
radost svetih i an'jelska.
Ti si grišnik advokata
i čista si veče zlata;
ti si puna duha sveta,
dobrotom si svom začeta.
Ti si majka od milosti,
u tebe su sve radosti;
ti si dika tvoga sina
a našega gospodina.
Za to gospe usliši nas
i žalosnih utiši nas;
jer nimamo tužni kamo
ni ovamo ni onamo,
nere k tebi, divo slavna,
ka s' od sinka uslišana:
ovu milost htij nam dati,
blagoslov nam pokazati.
Sinka tvoga moli za nas,
da smiluje on se na nas.

Gospoja blažena odgovori grišnikom i reče ovako:

Nu pomisli o grišniče,
od kuda ti sunce stiče;
oči, srce ti otvori,
pamet, misal obrat' gori.
Saznat budi, hvali boga,
gospodina svemogoga,
nebo, zemlju ki je stvoril
i krv svetu za te prolil.
Cića tebe na svit pride,
z nebes doli i sam zide,
rajsku diku da da tebi,
za č će slavu podat sebi,
Ptice i zviri svake stvari
pod noge ti svaka stavi,
i u dubinah morske ribe,
za č on znaše ča je tribe.
Ti se ne hti saznavati,
hvalu ni čast njemu dati;
zapovidi ne obsluži,
za to na te on se tuži;
neg u grisih vazda stati
ne htijuć se pokajati.
Ja sam sinka udržala,
na te nisam postidala.
Mene ne htij zabivati,
ako pokoj hoć imati;
ako mene ne zabudeš,
dobro mnogo imit budeš.
Ja ću biti tvoj odvetnik
sade vazda jošće uvik;
još ću sinka molit za vas,
da smiluje on se na vas.

Tada blažena diva pokleknu pred sina svoga i reče:

O preslatko me rojen'je,
tva sam mati i stvoren'je,
ovo klečuć sad te molju,
odvrat' s sebe tvoju volju:

usliš' sinko me moljen'je
ter jim podaj svim prošćen'je;
za nje s' prišal na svit doli,
ter si trpil smrt i boli.
Za to imaj jur smiljen'je
ne pogubljaj tve stvoren'je.

Odgovori Isus materi svojoj i reče:

Slatka majko i divice,
vazda meni družbenice:
otac večni, ki svim vlada,
ti znaš njega ča je pravda,
sad se na puk srdi dosti
cića griha i tamnosti;
njega psuju i s njim mene
muži, dica i još žene.
Ništar oni to ne haju,
da mnogo se još rugaju,
ali ričju ali virom
čineć vazda se nevirom;
puni sržbe i oholosti
psuju svetih vele dosti.
Za to pravda jest svemoga,
da njih čeka žalost mnoga;
za to majko ne htij molit,
jer se na nje ne ću smilit

Opet blažena diva li moljaše sina svoga:

Od milosrd'ja s' spomeni
ko si rekal stvorit meni,
kad te budu ja moliti
milost mi hoć učiniti.
Ovo sada tebe molju,
s tobom kaj sam u nevolju
na svit bila i u mukah
noseći te još na rukah.
Nadojih te mojim mlikom,
budući kralj u vik vikom;
bižah s tobom ka Jejiptu,

kad se rodi ti na svitu,
da te sinko ne zadave,
kad te iskahu Irud'jane.
Za to sinko moj Isuse,
pozri majku i nje suze,
gdi te klečeć ona moli
s ovim pukom ki se boli,
kajući se gorko plače
i sve grihe svoje tlače.
Blagoslov jim podaj sada
tvojom rukom, ka svim vlada.

Tada Isus odgovori materi i da blagoslov puku svomu umiljeno i reče ovako:

Slavna divo, draga majko,
stvorit ne ću ja inako,
nego volja tvoja budi,
pokle moliš za te ljudi:
ne mogu ti zatajati
ča me moliš, hoću t' dati,
videć tvoje umiljen'je
i preslavno još moljen'je.
Blagoslov' te otac dragi
ki istini jest bog pravi,
blagoslov vam moj sad budi
svi, koji ste virni ljudi

Tada grišnici zahvališe gospoji blaženoj i rekoše ovako:

Hvala t' budi o gospoje,
ka usliša naju molbe,
hvala t', hvala t' milostiva,
jere nam si dobrostiva.
Tebi slava i pošten'je
tebi radost i vesel'je,
ti si naše sve ufan'je,
ti nam podaj dobro stan'je.
Jer blagoslov tvoga sina
a našega gospodina

činila si nam podati,
  sveta divo božja mati.
O Isuse budi hvaljen
  po sve vike vikov, amen.

3 2044 017 925 280

